

ไท่ผิง-ทงฮัก

การเคลื่อนไหวของประชาชนในราชวงศ์สุดท้ายของจีนและเกาหลี

TAIPING-DONGHAK

POPULAR MOVEMENTS IN THE LAST DYNASTIES OF CHINA AND KOREA

ณัฐวดี เจนสิริผล

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

2563

ไผ่ผิง-ทงฮัก

การเคลื่อนไหวของประชาชนในราชวงศ์สุดท้ายของจีนและเกาหลี

ปริญญานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ปีการศึกษา 2563

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

TAIPING-DONGHAK
POPULAR MOVEMENTS IN THE LAST DYNASTIES OF CHINA AND KOREA

NUTTAWADEE JENSIRIPON

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of MASTER OF ARTS
(History)

Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University

2020

Copyright of Srinakharinwirot University

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง
ไต่ผิง-ทงฮัก
การเคลื่อนไหวของประชาชนในราชวงศ์สุดท้ายของจีนและเกาหลี
ของ
ณัฐวดี เจนสิริผล

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

(รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการสอบปากเปล่าปริญญานิพนธ์

..... ที่ปรึกษาหลัก	 ประธาน
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ดาบเพชร)	(รองศาสตราจารย์ ดร.วาสนา วงศ์สุรวัฒน์)
	 กรรมการ
	(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โดม ไกรปกรณ์)

ชื่อเรื่อง	ไผ่ผิง-ทงฮัก
	การเคลื่อนไหวของประชาชนในราชวงศ์สุดท้ายของจีนและเกาหลี
ผู้วิจัย	ณัฐวดี เจนสิริผล
ปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
ปีการศึกษา	2563
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร. ศิริพร ดาบเพชร

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพบริบทที่นำไปสู่การเคลื่อนไหวของประชาชน โดยกลุ่มไผ่ผิงและกลุ่มทงฮัก วิเคราะห์แนวคิดและอุดมการณ์ รวมไปถึงบทบาทของผู้นำการเคลื่อนไหว อันได้แก่ หงซิวเจี่ยนของกลุ่มไผ่ผิง และซอนบงจุนของกลุ่มทงฮัก จุดมุ่งหมายของปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ยังต้องการแสดงให้เห็นถึงผลลัพธ์ที่ตามมาจากการเคลื่อนไหวต่อราชวงศ์ชิงและราชวงศ์โชซอน ซึ่งผู้วิจัยคาดหวังว่า *ทฤษฎีพื้นฐานของการปฏิวัติ* ที่เรียบเรียงโดย Jack A. Goldstone จะสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์กลุ่มไผ่ผิง-ทงฮักในเชิงเปรียบเทียบได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มไผ่ผิงและกลุ่มทงฮักไม่เพียงเปรียบเทียบกันได้ในแง่ของเวลาและสภาพแวดล้อมของเหตุการณ์เท่านั้น แต่ยังสามารถเปรียบเทียบในด้านอุดมการณ์และผลกระทบที่ตามมาต่อราชวงศ์ชิงและราชวงศ์โชซอนได้อีกด้วย ซึ่งชิงและโชซอนต่างเป็นราชวงศ์สุดท้ายของจีนและเกาหลีที่ต้องเผชิญทั้งปัญหาภายในประเทศและปัญหานอกอย่างลัทธิจักรวรรดินิยมตั้งแต่เริ่มเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 19 ขบวนการไผ่ผิง (ค.ศ.1851-1864) เกิดขึ้นในปลายราชวงศ์ชิง (ค.ศ.1644-1912) มีจุดเริ่มต้นจากดินแดนยากแค้นทางตอนใต้ของประเทศซึ่งเต็มไปด้วยความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ เช่นเดียวกับขบวนการทงฮัก (ค.ศ.1894-1895) อุบัติขึ้นในปลายราชวงศ์โชซอน (ค.ศ.1392-1910) จากมณฑลทางตอนใต้ที่ประสบกับปัญหาความยากจน รวมไปถึงการทุจริตคดโกงของข้าราชการท้องถิ่น อุดมการณ์ในการเคลื่อนไหวของทั้งสองขบวนการมีรากฐานจากแนวคิดในด้านศาสนา ความเสมอภาคเท่าเทียม และการต่อต้านชาวต่างชาติ อุดมการณ์ของไผ่ผิงเป็นการผสมผสานระหว่างศาสนาคริสต์และความเชื่อของจีนโบราณ ตลอดจนแนวคิดในอุดมคติ เช่น การจัดสรรที่ดินและทรัพย์สินอย่างเท่าเทียม การต่อต้านชาวแมนจู และการต่อต้านลัทธิขงจื๊อ เช่นเดียวกันกับหลักการของกลุ่มทงฮัก อันประกอบด้วยแนวคิดมนุษยนิยม การแบ่งสรรที่ดินทำกิน และ “ลัทธิทงฮัก” หรือ ศาสน์แห่งตะวันออก ซึ่งเป็นลัทธิที่ก่อตั้งโดยชเวเจอู ราว ค.ศ.1860 (ปัจจุบันรู้จักในชื่อลัทธิช็อนโด หรือ *วีกีแห่งสวรรค์*) ที่ผสมเอาแนวคิดของลัทธิขงจื๊อ ลัทธิเต๋า ศาสนาพุทธ และความเชื่อเรื่องผีสงวนในสังคมยุคโชซอน มาผสมผสานเป็นลัทธิทงฮักเพื่อคานอำนาจทางความคิดกับ “ซอฮัก” หรือศาสนาแห่งตะวันตก

คำสำคัญ : ไผ่ผิง, ทงฮัก, ชิง, โชซอน, การเคลื่อนไหวของประชาชน

Title	TAIPING-DONGHAK POPULAR MOVEMENTS IN THE LAST DYNASTIES OF CHINA AND KOREA
Author	NUTTAWADEE JENSIRIPON
Degree	MASTER OF ARTS
Academic Year	2020
Thesis Advisor	Associate Professor Dr. Siriporn Dabphet

This dissertation attempts to study the contexts that lead to the Taiping popular movement and the Donghak popular movement. It is also to analyse their ideologies and the role of the movement leaders - Hong Xiuquan of Taiping, and Jeon Bongjun of Donghak. The purpose of this dissertation is to point out the outcomes of movements to the Qing and the Joseon. I expect that *the General Theories of Revolution* by Jack A. Goldstone can be applied to support my comparative analysis in Taiping-Donghak more comprehensively. The results of the study revealed that the Taiping and the Donghak were not only comparable in the time and the context in which the movements happened, but they also were compared in the ideologies and their consequences to the dynasties. The Qing and the Joseon were the last dynasties of China and Korea which similarly faced both the internal disturbances and the external influences - Imperialism since the beginning of the nineteenth century. The Taiping popular movement (1851-1864) occurred in the late Qing (1644-1912) incubated in the impoverished southernmost area, full of radical ethnic discrimination. Likewise, The Donghak popular movement (1894-1895) emerged in the late Joseon (1392-1910) from the Southern provinces, suffered from poverty, and local officers' corruption. Their ideologies for the movements were based on religious dogma, egalitarianism, and anti-foreigners. The Taiping principles were the combination of Christianity and ancient Chinese beliefs, the utopian ideal such as equality in the land and treasury, anti-Manchus, and Confucianism. Comparably, the Donghak concepts were humanism, farmland distribution, and "Donghak Religion" - Eastern Learning, founded in the 1860s by Choe Je-u. The Donghak religion, which was recently known as *Cheondoism* or *The Heavenly Way*, was a fusion idea of Confucianism, Taoism, Buddhism, and Korean Shamanism. It was used to react to the "Seohak" - Western Learning.

Keyword : Taiping, Donghak, Qing, Joseon, Popular movement

กิตติกรรมประกาศ

ปริญญาานิพนธ์ฉบับนี้จะสำเร็จลงไม่ได้ หากไม่ได้รับการช่วยเหลือจากผู้มีพระคุณหลายท่าน เนื้อหาอื่นใด ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบัณฑิตวิทยาลัย มศว ที่มอบทุนยกเว้นค่าธรรมเนียมการศึกษาตลอด 2 ปี ผ่านโครงการ “70 ปี 70 ทุน มศว คืบคลานสู่สังคม” และขอขอบคุณ ผศ.ดร.สุจิตรา ศรีสังข์ รองคณบดีฝ่ายวิชาการ ที่คอยดูแลและช่วยเหลือกลุ่มนิสิตทุนอย่างใกล้ชิดด้วยดีเสมอมา

ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกคำแนะนำอันมีค่าของ รศ.ดร.วาสนา วงศ์สุรวัฒน์ จากภาควิชาประวัติศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ ผศ.ดร.โดม ไกรปกรณ์ ที่ทำให้ปริญญาานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และขอกราบขอบพระคุณ รศ.ดร.ศิริพร ดาบทเพชร อาจารย์ที่ปรึกษาผู้เป็นแรงผลักดันที่สำคัญในการทำวิจัย ไม่เพียงมอบความรู้และขัดเกลาความคิดของผู้วิจัยให้เป็นระบบและเป็นเหตุเป็นผลมากขึ้นเท่านั้น แต่ยังคอยช่วยเหลือและให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยในทุก ๆ ด้าน

ในฐานะนักเรียนประวัติศาสตร์ ผู้วิจัยขอบันทึกไว้ว่า ณ ช่วงเวลาที่ทำปริญญาานิพนธ์ฉบับนี้ บริบทแวดล้อมทั่วทั้งโลกกำลังเผชิญกับสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา หรือ COVID-19 อย่างหนักหนาสากล แม้กระทั่งการเก็บรวบรวมข้อมูลทำปริญญาานิพนธ์ฉบับนี้ก็ยังได้รับผลกระทบบ้างไม่มากก็น้อย รวมทั้งสิ้นคลอนเป้าหมาย (แบบตลก ๆ) ของผู้วิจัยที่ว่า “The best dissertation is a finished dissertation.” ว่าจะสำเร็จทันแผนการศึกษาหรือไม่ แต่เมื่อเผชิญอุปสรรคมากเท่าไร ยิ่งทำให้เราได้เห็นคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ นั่นคือองค์ความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับการสั่งสอนมาตั้งแต่อดีตจากอาจารย์หลาย ๆ ท่าน ผู้วิจัยจึงขอขอบคุณทุกความรู้ที่ได้รับจากอาจารย์ทุกท่านในภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และขอระลึกถึงอาจารย์ทุกท่านที่คณะรัฐศาสตร์ และคณะศิลปศาสตร์ ทั้งภาควิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาภาษาจีน และภาษาเกาหลี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี

ผู้วิจัยขอขอบคุณความอนุเคราะห์จาก พี่ก้อย ปวีณา ลาวัณย์ศิริ ผู้อำนวยการกองแผนงาน สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหิดล ที่อนุญาตให้ผู้วิจัยได้ศึกษาต่อในระดับปริญญาโทนอกเวลาราชการ ขอขอบคุณการแนะนำเรื่องทุนการศึกษาจากพี่มะปราง ขอขอบคุณทุกกำลังใจจากพี่ ๆ ที่ทำงาน เพื่อน ๆ และคนรอบตัวจำนวนมาก ทั้งเพื่อนสมัยประถม มัธยม และ มธ. ขอขอบคุณมิตรภาพจากพี่พรดี พี่มุก พี่นุ่น พี่ป๊อ และเอิร์ธ ตลอดการเรียนในระดับปริญญาโทนี้ และสุดท้าย คือกำลังใจจากทุกคนในครอบครัว ขอขอบคุณป๊า ม๊า เจ้ และ เอี้ย ที่คอยรับฟังและสนับสนุนในทุก ๆ ด้านตลอดมา

ณัฐวดี เจนสิริผล

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญรูปภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย.....	1
1.2 คำถามการวิจัย.....	6
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	6
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
1.5 ขอบเขตของการวิจัย	6
1.6 วิธีการศึกษาวิจัย	7
1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
1.8 อภิธานศัพท์	11
1.9 แหล่งที่มาของข้อมูล	11
บทที่ 2 สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ก่อนการเคลื่อนไหวของไท่ผิงและทงฮัก	13
2.1 สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในปลายราชวงศ์ชิง	13
2.1.1 สภาพแวดล้อมทางการเมือง	14
2.1.1.1 ปัญหาเชิงโครงสร้างของจักรวรรดิชิง	15

1) การขยายตัวของจักรวรรดิชิง	15
2) ความล้มเหลวของระบบราชการ	17
2.1.2 สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม	20
2.1.2.1 ระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ กับภาระของชาวนา	21
2.1.2.2 ปัญหาการขยายตัวของจำนวนประชากร	23
2.1.2.3 ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และชนชั้น	25
2.1.3 บทบาทของชาวต่างชาติ	29
2.1.3.1 การค้าแบบผูกขาดของระบบกว๋างโจวหรือระบบกว๋างตุ้ง (Canton System)	30
2.1.3.2 ลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตกและการค้าฝิ่นของชาติตะวันตก	31
2.2 สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในปลายราชวงศ์ชิง	33
2.2.1 บทบาทของชนชั้นในโครงสร้างสังคมสมัยชิง	34
2.2.2 การทุจริตในท้องถิ่นและความยากลำบากของชาวนา	37
2.2.3 การเมืองและความขัดแย้งในราชสำนัก	40
2.2.4 อิทธิพลของต่างชาติที่มีต่อบริบทของชิง	43
2.2.4.1 สนธิสัญญาคังฮวาและการเปิดประเทศ	44
2.2.4.2 บทบาทของต่างชาติและผลกระทบต่อการเมืองในราชสำนัก	45
2.3 สรุป	48
บทที่ 3 การเคลื่อนไหวของกลุ่มไท่ผิงและผลกระทบต่องานจีน	50
3.1 แนวคิดและอุดมการณ์ของไท่ผิง	51
3.1.1 ลักษณะสำคัญของลัทธิไท่ผิง	53
3.1.2 ตัวอย่างงานเขียนของลัทธิไท่ผิง	53
3.2 กระบวนการเคลื่อนไหวของไท่ผิง	57
3.2.1 ภูมิหลังของหงชี่วเฉียน ผู้นำกลุ่มไท่ผิง	57

3.2.2 การเคลื่อนไหวกวดยแพรแนวคิต ค.ศ.1843 - 1850	58
3.2.3 การยกกระดบัการเคลื่อนไหวกวดยแพรแนวคิต ค.ศ.1851 - 1853.....	60
3.2.4 การปกครองกายไต้อาณาจักรไทผิงเทียนกั้ว ค.ศ.1853-1864	65
3.2.4.1 จดุเริ่มต้นของความเลื่อมถอยกายในอาณาจักรไทผิงเทียนกั้ว: เหตุจลาจล กลางเมืองหลวงเทียนจิง ค.ศ.1856.....	67
3.4 ปฏิกริยาต่อขบวนการไทผิง.....	68
3.4.1 ปฏิกริยาจากราชสำนักชิง	68
3.4.2 ปฏิกริยาจากชาติตะวันตก	71
3.5 ความล้มเหลวของกลุ่ไทผิงและผลกระทบที่ตามมา	75
3.5.1 สาเหตุความล้มเหลวของกลุ่ไทผิง	75
3.5.2 ผลกระทบที่ตามมาจากการเคลื่อนไหวกวดยแพรแนวคิต	77
3.6 สรุป	79
บทที่ 4 การเคลื่อนไหวกวดยแพรแนวคิตและผลกระทบต่อบริบทของไซซอน	81
4.1 แนวคิตและอุดมการณ์ของทงฮัก.....	82
4.1.1 ลักษณะสำคัญของลัทธิทงฮัก	83
4.1.2 ตัวอย่างงานเขียนของลัทธิทงฮัก.....	84
4.1.3 การผสมผสานแนวคิตทางตะวันออกของลัทธิทงฮัก	86
4.1.4 จากแนวคิตในลัทธิทงฮักสู่อุดมการณ์ในการเคลื่อนไหวกวดยแพรแนวคิต.....	88
4.2 กระบวนการเคลื่อนไหวกวดยแพรแนวคิตของกลุ่ทงฮัก.....	89
4.2.1 ภูมิหลังของชเวเจอู ผู้ก่อตั้งลัทธิทงฮัก	89
4.2.2 ภูมิหลังของซอนบงจุน ผู้นำการเคลื่อนไหวกวดยแพรแนวคิตของขบวนกรทงฮัก.....	90
4.2.3 โครงสร้างเครือข่ายกับการเคลื่อนไหวกวดยแพรแนวคิตของกลุ่ทงฮัก	91
4.2.3.1 โครงสร้างเครือข่ายของกลุ่ทงฮัก	92

4.2.3.2 การเคลื่อนไหวระลอกที่ 1 ก่อน ค.ศ.1894 เพื่อให้ทางการรับรองว่าธงชัก เป็นลัทธิถูกต้องกฎหมาย.....	94
4.2.3.3 การเคลื่อนไหวระลอกที่ 2 ของกลุ่มธงชักภายใต้การนำของซอนบงจุน ระหว่าง ค.ศ.1894-1895.....	96
4.2.3.3.1 การเคลื่อนไหวครั้งที่ 1 เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่ ประชาชนในช่วงต้น ค.ศ.1894	97
4.2.3.3.1 การเคลื่อนไหวครั้งที่ 2 เพื่อต่อต้านญี่ปุ่นในช่วงปลาย ค.ศ.1894 ถึงต้น ค.ศ.1895 และการสิ้นสุดของการเคลื่อนไหวโดยกลุ่มธงชัก	103
4.3 ปฏิบัติการต่อขบวนการธงชัก	105
4.3.1 ปฏิบัติการจากราชสำนักโชซอน	105
4.3.2 ปฏิบัติการจากต่างชาติ	108
4.4 ความล้มเหลวของกลุ่มธงชักและผลกระทบที่ตามมา	110
4.4.1 สาเหตุความล้มเหลวของกลุ่มธงชัก.....	110
4.4.2 ผลกระทบที่ตามมาจากการเคลื่อนไหว	112
4.5 สรุป	114
บทที่ 5 บทสรุป	116
5.1 อภิปรายผล	116
5.2 ข้อเสนอแนะ	122
บรรณานุกรม	125
ภาคผนวก.....	136
ประวัติผู้เขียน.....	143

สารบัญตาราง

หน้า

ตาราง 1 เปรียบเทียบบริบทแวดล้อมอันนำไปสู่การเคลื่อนไหวของประชาชน	118
ตาราง 2 เปรียบเทียบอุดมการณ์ไทผิง-ทงฮัก.....	119
ตาราง 3 เปรียบเทียบด้านผู้นำ กระบวนการเคลื่อนไหว และผลกระทบหลักที่ตามมา.....	120

สารบัญรูปภาพ

หน้า

ภาพประกอบ 1 เปรียบเทียบเขตแดนของจีนในสมัยราชวงศ์ชิงและราชวงศ์หมิง เส้นประสีขาวยคือเส้นเขตแดนของชาติจีนในปัจจุบัน.....	15
ภาพประกอบ 2 แผนที่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ในภาพระบุปีค.ศ.ที่ดินแดนต่าง ๆ ถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิชิง	16
ภาพประกอบ 3 กระบวนการสอบและคุณสมบัติของบัณฑิตในระบบเคอจุวี่	19
ภาพประกอบ 4 ประมาณการอัตราภาษีที่ประชาชนต้องชำระ (ต่อคน) ค.ศ.1753 และ 1908	22
ภาพประกอบ 5 แผนภูมิแสดงอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรจีนตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่นถึงราชวงศ์ชิง	23
ภาพประกอบ 6 กราฟแท่งแสดงการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรจีนระหว่าง ค.ศ.1573-1850....	24
ภาพประกอบ 7 แผนที่สาธารณรัฐประชาชนจีนในปัจจุบัน สีเทาแสดงถึงเขตปกครองตนเองทั้ง 5 เขต	27
ภาพประกอบ 8 กระบวนการสอบขุนนางฝ่ายพลเรือน หรือ มุนกวา	36
ภาพประกอบ 9 แผนที่แสดงอาณาเขตของจักรวรรดิชิงที่ได้รับผลกระทบจากกลุ่มต่อต้านต่าง ๆ ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19.....	51
ภาพประกอบ 10 แผนที่แสดงเส้นทางการเดินทางของกลุ่มไท่ผิง จากหมู่บ้านจินเถียนในมณฑลกว่างซี สู่มืองหนานจิงในมณฑลเจียงซู (Jiangsu)	61
ภาพประกอบ 11 ผู้บังคับบัญชาาระดับสูงแห่งไท่ผิงเพียนกั๋ว	63
ภาพประกอบ 12 แผนที่แสดงตำแหน่งเมืองท่าการค้าของชาติตะวันตกในจักรวรรดิชิง	73
ภาพประกอบ 13 การปกครองแบบ 8 มณฑล หรือ พัลโด (Eight Provinces - Paldo; 팔도) ในปลายราชวงศ์โชซอน	82
ภาพประกอบ 14 โครงสร้างเครือข่ายของกลุ่มทงฮัก	93

ภาพประกอบ 15 เอกสารรายงานสภาพเหตุการณ์โพอินจิบฮเวตอกษัตริย์โดยอยุธยา ปัจจุบันจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเกาหลี.....	96
ภาพประกอบ 16 “ซาบัลทงมุน” เอกสารแสดงเจตนารมณ์และรายชื่อผู้ร่วมก่อการเคลื่อนไหวที่เขตโคบู.....	98

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ราชวงศ์ชิง (Qing Dynasty) ปกครองประเทศจีนมาอย่างยาวนานตั้งแต่ ค.ศ. 1644 - 1912 ในขณะที่เกาหลีอยู่ภายใต้การปกครองของราชวงศ์โชซอน (Joseon Dynasty) มาตั้งแต่ ค.ศ. 1392 - 1910 ทั้งสองราชวงศ์บริหารประเทศมาหลายร้อยปี แต่ทว่ากลับถึงจุดสิ้นสุดของระบอบจักรพรรดิในระยะเวลาไล่เลี่ยกัน บริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในปลายสมัยดังกล่าวของทั้งสองประเทศมีความคล้ายคลึงกันอย่างมีนัยสำคัญ ในด้านการเมือง อำนาจอของราชวงศ์ชิงและโชซอนมาถึงจุดเสื่อมถอย ข้าราชการและเหล่าขุนนางข้าราชการบังหลวง ส่วนทางด้านเศรษฐกิจ ประชาชนอดอยาก ขาดแคลนอาหารและที่ดินทำกิน ความยากจนเป็นปัญหาเรื้อรังฝังลึกทั้งในจีนและเกาหลี ขณะที่สภาพทางสังคมมีความเหลื่อมล้ำแตกต่างระหว่างชนชั้นสูงและชนชั้นล่าง การเลื่อนชนชั้นทางสังคมเป็นไปได้ยาก อีกทั้งตำแหน่งทางราชการยังถูกผูกขาดอยู่กับตระกูลขุนนาง ประกอบกับตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา จักรวรรดินิยมตะวันตก โดยเฉพาะอังกฤษขยายอิทธิพลในจีน และญี่ปุ่นขยายอิทธิพลในเกาหลี ทำให้สถานการณ์ภายในสองประเทศตกต่ำมากขึ้น ทั้งหมดกลายเป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่ทำให้ประชาชนลุกขึ้นมาเคลื่อนไหวเป็น *ขบวนการไท่ผิง* (Taiping Movement; ค.ศ. 1851-1864) ทางภาคกลางของจีน และ *ขบวนการทงฮัก* (Donghak Movement) ทางตอนใต้ของเกาหลี ทั้งนี้ การเคลื่อนไหวของขบวนการทงฮักมี 2 ช่วงเวลาสำคัญ คือ การถือกำเนิดขึ้นของลัทธิทงฮัก โดย *ชเวเจอุ* (Choe Je-u) ใน ค.ศ. 1860 และการลุกฮือของประชาชนภายใต้การนำของ *ซอนบงจุน* (Jeon Bong-jun) ระหว่าง ค.ศ. 1894-1895 ซึ่งผู้วิจัยจะให้ความสนใจไปที่เหตุการณ์หลังเป็นสำคัญ

ขบวนการไท่ผิงเกิดขึ้นจากความไม่พอใจในความไม่เท่าเทียมกันในสังคม ปัญหาความยากจนของชาวนา ปัญหาความแตกต่างด้านเชื้อชาติและวัฒนธรรมที่ชาวจีนฮั่น กลุ่มวัฒนธรรม *ฮากกา* (Hakka; จีนแคะ) กลุ่มเดียวกับพวกไท่ผิงรู้สึกว่าตนถูกรัฐบาลกดขี่และไม่ได้รับการดูแลช่วยเหลือทัดเทียมกับชาวจีนฮั่น ไ่ผิงเป็นกลุ่มต่อต้านที่สร้างปัญหาให้กับราชวงศ์ชิงอย่างมาก เพราะขยายตัวและยึดครองพื้นที่ในเขตลุ่มแม่น้ำฉางเจียง (หรือแม่น้ำแยงซี; Yangzi) ซึ่งเป็นแหล่งเกษตรกรรมและเส้นทางค้าขายที่สำคัญในภาคกลางของประเทศจีน การลุกฮือของไท่ผิงมีระยะเวลายาวนานกว่า 14 ปี ขยายอาณาเขตตั้งแต่จุดเริ่มต้นในเขตมณฑลกว่างซี (Guangxi) ทาง

ได้ จนสามารถเข้ายึดเมืองหนานจิง (Nanjing; นานกิง) ได้ใน ค.ศ. 1853¹ มีการรวมตัวอย่างเป็นระบบจนตั้งเป็นอาณาจักรไท่ผิงเทียนกั๋ว มีเมืองหนานจิงเป็น เมืองหลวงของอาณาจักร ผู้นำขบวนการไท่ผิง คือ หงซิวเฉวียน (Hong Xiu Quan) สถาปนาตนเป็นกษัตริย์ มีกองทัพที่มีระเบียบวินัยและเข้มแข็ง รวมทั้งสามารถชักจูงประชาชนให้เข้าร่วมกับกลุ่มไท่ผิงได้เป็นจำนวนมาก² ส่วนกลุ่มทงฮัก คือ การเคลื่อนไหวที่เผยแพร่อุดมการณ์ที่มุ่งเน้นการสร้างความเท่าเทียมให้เกิดขึ้นในสังคม ต่อต้านการทุจริตและการกดขี่ข่มเหงของขุนนาง การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของเกาหลี และเป็นอิสระจากอิทธิพลต่างชาติที่เข้ามาในโซซอน โดยมีซอนบงจุนเป็นผู้นำ และอาศัยลัทธิทงฮักจูงใจให้ผู้คนเข้าร่วมขบวนการ³

ทั้งสองขบวนการใช้ความเชื่อทางศาสนาเป็นแรงจูงใจในการเคลื่อนไหว แนวคิดของไท่ผิงคือ ศาสนาคริสต์ โดยใช้หลักคำสอนทางศาสนา และการดำเนินการทางพิธีกรรมเพื่อสร้างความเลื่อมใสและนำเชื่อถือแก่ผู้คนโดยทั่วไป โดยมีอุดมการณ์ คือ การต่อต้านลัทธิขงจื้อ ราชวงศ์ชิง ระบบศักดินา ประเพณีโบราณ การสูบบุหรี่ รวมถึงการเน้นความเสมอภาคเท่าเทียม การจัดสรรที่ดิน และรัฐสวัสดิการเพื่อเอาใจชนชั้นเกษตรกร⁴ ซึ่งเป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ในประเทศจีนในขณะเดียวกัน แรงผลักดันมวลชนของฝั่งเกาหลี คือ “ลัทธิทงฮัก” หรือ “ศาสตร์แห่งภูมิปัญญาตะวันออก” (Eastern Learning) คือแนวการสอนที่ดัดแปลงมาจากความเชื่อต่างๆ ทั้งลัทธิขงจื้อ เต๋า พุทธ และการนับถือผีสายของโซซอน มาประยุกต์เป็นศาสตร์ใหม่ โดยมุ่งต่อต้านกระแสความรู้แบบตะวันตก (หรือซอฮัก – Seohak) และต่อต้านศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก⁵

ด้านผู้นำการเคลื่อนไหว หงซิวเฉวียน (Hong Xiu Quan) ผู้นำขบวนการไท่ผิง เป็นชาวจีนฮากกาจากครอบครัวชาวนา ในหมู่บ้านเล็กๆ ที่มณฑลกว๋างตุ้ง ผิดหวังจากการสอบเข้ารับราชการหลายครั้งและผันตัวไปเป็นครูสอนหนังสือ ได้ลุ่มหลงในศาสนาคริสต์และเพื่อฝันว่าตนเป็นน้องชายของพระเยซู มีหน้าที่พาชาวจีนอันนอกจากการกดขี่ของชาวแมนจู⁶ และเผยแพร่แนวคิดจนมีคนเลื่อมใสมากขึ้นจนก่อตั้งเป็นกลุ่มไท่ผิงในเวลาต่อมา เช่นเดียวกับกลุ่มทงฮัก ซอน บงจุน

¹ Spence, Jonathan D. (2013). *The Search for Modern China*. p. A70.

² ศิริพร ดาบเพชร. (2562). ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกสมัยใหม่. หน้า 49-51.

³ เล่มเดิม. หน้า 100.

⁴ เล่มเดิม. หน้า 50.

⁵ Kang Wi Jo. (1968). *Belief and Political Behavior in Ch'ondogyo. Review of Religious Research*, 10(1): 39.

⁶ วาสนา วงศ์สุวรรณ. (2555). หงซิวเฉวียน ต้นแบบนักปฏิวัติจีน. ใน *เหตุเกิดในราชวงศ์ชิง*. หน้า 53-56.

อดีตทหารรักษาการณ์จากครอบครัวชนชั้นกลางระดับล่างในมณฑลซ้อลลา บิดาของเขาถูกขุนนางกังฉินใส่ความและทรมานจนถึงแก่ชีวิต⁷ ทำให้เขาลุกขึ้นมาต่อต้านการปกครองที่ไม่ชอบธรรมของราชวงศ์โชซอน

การลุกฮือของกลุ่มไท่ผิงและทงฮักไม่เพียงเกิดขึ้นในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกัน แต่ทั้งสองเหตุการณ์ยังเกิดขึ้นภายใต้สภาพแวดล้อมภายในประเทศที่คล้ายคลึงกัน ทั้งในแง่การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ตลอดจนต้องเผชิญกับภัยคุกคามจากภายนอกประเทศเช่นเดียวกัน เหล่านี้คือปัญหาจากทั้งภายในและภายนอกประเทศที่รุมเร้าราชสำนักชิงและโชซอนในช่วงเวลานั้น อาจกล่าวได้ว่าทั้งไท่ผิงและทงฮักเป็นการเคลื่อนไหวที่สืบเนื่องจากการเข้ามาของลัทธิจักรวรรดินิยมอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นกับการเคลื่อนไหวอื่น ๆ ก่อนหน้าในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา ซึ่งไม่นานหลังจากขบวนการไท่ผิงและทงฮักล่มสลายลง ทั้งราชวงศ์ชิงและราชวงศ์โชซอนก็มาถึงจุดสิ้นสุดเมื่อเริ่มเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 20 ได้ไม่นาน นี่จึงเป็นอีกจุดร่วมสำคัญของทั้งสองขบวนการ นั่นคือการสร้างความเสียหายอย่างร้ายแรงและส่งผลกระทบอันนำไปสู่การล่มสลายของราชสำนักอย่างเด่นชัดมากกว่าการเคลื่อนไหวอื่น ๆ ที่ร่วมสมัยเดียวกัน

ขบวนการไท่ผิงและขบวนการทงฮักอาจจะเป็นलगบอกเหตุอย่างหนึ่งถึงการเป็นรัฐล้มเหลว (Failed State) ของจักรวรรดิชิงและอาณาจักรโชซอน ในแง่นี้คือการล่มสลายอย่างหนักหน่วงที่มีต่อ “ไอรสสวรรค์” (เทียนจื่อ: Tian Zhi) ตาม “แนวคิดอาณัติสวรรค์” (Tian Ming; Mandate of Heaven) อันเป็นความคิดทางการเมืองของจีนมาแต่โบราณ ซึ่งถ้าหากเราพิจารณาตั้งแต่อดีตหรือแม้กระทั่งในปัจจุบัน การเคลื่อนไหวของประชาชนเพื่อต่อต้านกลุ่มผู้ปกครองที่ขาดความชอบธรรมและไร้ประสิทธิภาพในการรับมือปัญหาต่างๆ ยังคงมีอยู่ให้เห็นในหน้าประวัติศาสตร์อย่างต่อเนื่อง มีงานศึกษาจำนวนมากที่พยายามหาคำอธิบายปรากฏการณ์ต่อต้านรัฐของมวลชนในพื้นที่ต่างๆ ทั่วโลก เช่น การปฏิวัติในฝรั่งเศสหรือรัสเซีย ขบวนการปลดแอกจากอาณานิคมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือลาตินอเมริกา แม้กระทั่งในไทยก็มีขบวนการผีบุญ (หรือผู้มีบุญ) ซึ่งใช้อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ชักจูงผู้คนให้ร่วมต่อต้านการรวมศูนย์อำนาจของรัฐไทย ความพยายามทางวิชาการที่จะค้นหามูลเหตุ ตลอดจนสร้างกรอบการวิเคราะห์สถานการณ์และประเมินผลลัพธ์ที่ตามมาจากการเกิดขึ้นของขบวนการต่อต้านรัฐทั้งที่ประสบความสำเร็จและไม่สำเร็จ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้เราเรียนรู้ทั้งข้อดีและข้อเสียของสิ่งที่เคย

⁷ Lew Young Ick. (1990). *The Conservative Character of the 1894 Tonghak Peasant Uprising: A Reappraisal with Emphasis on Chŏn Pong-jun's Background and Motivation*. *The Journal of Korean Studies* 7: 156.

เกิดขึ้นในอดีต เพื่อสร้างความเข้าใจต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และนำไปปรับใช้เพื่อคาดการณ์และประเมินเหตุการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในอนาคต

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าแม้จะมีงานวิชาการด้านการเคลื่อนไหวของประชาชนอยู่บ้างที่ตีพิมพ์ในภาษาไทย แต่การศึกษาเหล่านั้นมักจะเป็นการศึกษาเชิงรัฐศาสตร์ (Political Sciences) หรือสังคมวิทยา (Sociology) เสียเป็นส่วนใหญ่ ยิ่งไปกว่านั้นมีเพียงไม่กี่ชิ้นที่เป็นองค์ความรู้ในอาณาบริเวณเอเชีย โดยเฉพาะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งขาดแคลนการค้นคว้าอย่างเจาะลึกอยู่มาก ขณะที่งานด้านประวัติศาสตร์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของไทยมีจำนวนอยู่หลายชิ้น แต่ยังคงเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์จีนหรือเกาหลีโดยภาพรวมเป็นสำคัญ แม้ว่าต่อมาจะเริ่มมีการตีพิมพ์เนื้อหาหรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่มีประเด็นเจาะลึกมากขึ้น แต่ผู้วิจัยยังไม่พบการนำประเด็นขบวนการไต้หวันหรือทงฮักมาศึกษาอย่างจริงจัง โดยเฉพาะการนำทั้งสองเหตุการณ์มาวิเคราะห์ในเชิงเปรียบเทียบ

แนวศึกษาทางวิชาการที่มีต่อกลุ่มไต้หวันหรือกลุ่มทงฮักที่ผ่านมาในวงวิชาการโลก มักจะศึกษาผ่านแว่นตาของนักทฤษฎีแบบมาร์กซิสต์ (Marxism) หรือผ่านมุมมองเชิงเทววิทยา (Theology) หรือเน้นไปในทางโครงสร้างทางสังคม (Social Structure) ของแนวคิดแบบสังคมวิทยา แม้จะเป็นการสร้างกรอบการศึกษาให้แก่ตัวเหตุการณ์อย่างเป็นระบบระเบียบ แต่ผู้วิจัยมองว่า ยังขาดการมองบริบททางประวัติศาสตร์โดยรวม หรือที่มาที่ไปและผลลัพธ์ที่ตามมาของเรื่องราวเหล่านั้น ตลอดจนการสร้างขอบเขตให้แก่องค์ความรู้มากจนเกินไป อาจทำให้มองข้ามประเด็นบางอย่างหรือไม่สามารถค้นหาคำตอบได้

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญของการนำแนวศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เพื่อมาวิเคราะห์บริบทร่วมกันของขบวนการไต้หวันและขบวนการทงฮัก เพื่อช่วยเสริมสร้างชิ้นส่วนที่ยังขาดหายไปในการศึกษาค้นคว้าด้านการเคลื่อนไหวของประชาชนและเพื่อเพิ่มเติมองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งขาดแคลนในประเทศไทย สำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยจะเน้นศึกษาบริบทแวดล้อมที่เกิดขึ้นทั้งก่อนเหตุการณ์ ร่วมเหตุการณ์ และภายหลังเหตุการณ์สิ้นสุดลง เพื่อให้เห็นภาพกระบวนการตั้งแต่เริ่มต้นจนจบของการเคลื่อนไหวโดยประชาชนจากทั้ง 2 พื้นที่ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยยังคงให้ความสำคัญต่อการวิเคราะห์บทบาทของผู้นำการเคลื่อนไหว คือ หงชิวเฉียน และซอนบงจุน ซึ่งถือว่าเป็นตัวจักรสำคัญหนึ่งที่ทำให้เกิดการลุกฮือของประชาชน แต่จะไม่ได้มองว่าพฤติกรรมของประชาชนเกิดจากการคล้อยตามผู้นำเพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่จะพิจารณาถึงอุดมการณ์ รวมไปถึงปัจจัยร่วมทางสภาพการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ณ

ขณะนั้น ตลอดจนปัญหาต่างๆ ที่รุมเร้าราชสำนักซึ่งและไซซอนจากทั้งภายในและภายนอก ว่าเป็น อีกรากเหง้าของความไม่พอใจในประชาชนจนนำไปสู่การเคลื่อนไหวในที่สุด

แม้ว่าผู้วิจัยจะไม่ได้นำทั้งสองเหตุการณ์มาอธิบายให้ตรงตามกรอบทฤษฎีที่มีอยู่ในโลก วิชาการ แต่ผู้วิจัยเลือกที่จะนำทฤษฎีด้านการปฏิวัติ (Theories of Revolution) ซึ่งเป็นแนวคิด พื้นฐานทั่วไปมาร่วมอธิบายและเสริมการวิเคราะห์ถึงความบริบทร่วมกันของขบวนการไท่ผิงและ ขบวนการทงฮัก เพื่อสร้างคำอธิบาย และความเข้าใจโดยรวมต่อเหตุการณ์ในมุมมองเชิง ประวัติศาสตร์แบบเปรียบเทียบ ผ่านทฤษฎีพื้นฐานของการปฏิวัติ (General Theories of Revolution) ที่เรียบเรียงโดย Jack A. Goldstone⁸ ซึ่งได้ระบุถึงบริบทแวดล้อมของเหตุการณ์และ สภาพความยากลำบากของประชาชน (Misery Breeds Revolt) ที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดการ เคลื่อนไหว ได้แก่

1. การกดขี่ (Oppression): เมื่อเผชิญกับแรงกดดันและความยากลำบากเกินกว่าที่จะ แบกรับไหว มวลชนก็จะลุกขึ้นมาต่อต้านการกดขี่เหล่านั้น

2. สภาวะที่รัฐเผชิญปัญหาหามรุ่งหามค่ำ (A State faces an Unmanageable Accumulation of Difficulties): เมื่อรัฐเผชิญปัญหาจำนวนมากพร้อมๆ กัน หรือเป็นปัญหาที่ยากต่อการจัดการของรัฐ เช่น ความอดอยากความขัดแย้งของชนชั้นปกครอง หรือสงคราม เมื่อนั้นก็จะเป็นการเปิดโอกาสให้ เกิดการปฏิวัติ

3. การเกิดขึ้นของแนวคิดแบบใหม่ที่ทดแทนความเชื่อดั้งเดิม (The Role of Ideologies): ซึ่งแนวคิดใหม่จะเป็นฐานความชอบธรรมให้แก่การปฏิวัติ และเป็นแนวคิดที่ให้ความหวังต่อ ประชาชนว่าจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีในการปกครองแบบใหม่

จะเห็นได้ว่าทั้ง 2 ขบวนการมีความเชื่อมโยงร่วมกันของชนวนเหตุในการเคลื่อนไหวของ ประชาชน แต่สิ่งที่น่าสนใจคือเพราะเหตุใดในตอนท้าย ขบวนการเหล่านี้กลับล้มเหลวและ ล่มสลายลง ทั้งๆ ที่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนจำนวนมาก มรดกภายหลังการฟ่ายแพ้ของ กลุ่มไท่ผิงและทงฮักส่งผลอย่างไรต่อการปกครองของราชวงศ์ชิงและไซซอนจนนำไปสู่การ ล่มสลายของระบอบกษัตริย์ในเวลาต่อมา

⁸ Goldstone, Jack A. (1982). *The Comparative and Historical Study of Revolutions*. *Annual Review of Sociology* 8(1): 187-188.

1.2 คำถามการวิจัย

สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมแบบใดที่ทำให้ประชาชนลุกขึ้นมาต่อต้านผู้ปกครองของตน? อะไรเป็นแรงจูงใจหรืออุดมการณ์ที่ชักจูงให้เขาเหล่านั้นเคลื่อนไหว? บทบาทของผู้นำขบวนการเป็นอย่างไร และมีความสำคัญต่อเหตุการณ์มากน้อยแค่ไหน? ปฏิกริยาของผู้ปกครองต่อขบวนการต่างๆเป็นอย่างไร? อิทธิพลของชาวต่างชาติต่อขบวนการเหล่านั้นเป็นไปในรูปแบบไหน? อะไรเป็นปัจจัยที่ทำให้กลุ่มไท่ผิงและทงฮักประสบกับความล้มเหลว? มรดกที่ตามมาภายหลังทั้งสองเหตุการณ์คืออะไร มีผลกระทบต่อบริบท ณ ขณะนั้นอย่างไร? อะไรเป็นความต่าง หรือความคล้ายคลึงระหว่างไท่ผิงและทงฮัก? ผู้วิจัยคาดหวังว่าประเด็นวิจัยเหล่านี้จะช่วยสร้างมุมมองใหม่ๆ ต่อการเคลื่อนไหวในทั้งสองพื้นที่และเห็นบริบทแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ในองคร่วม ตลอดจนแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อการลุกฮือของประชาชนภายใต้การปกครองแบบราชสำนัก นำไปสู่การประเมินความสำเร็จและความล้มเหลวของกลุ่มไท่ผิงและทงฮัก

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพสังคมจีนในช่วงปลายราชวงศ์ชิง และสภาพสังคมเกาหลีในช่วงปลายราชวงศ์โชซอนซึ่งเป็นบริบทที่นำไปสู่การเคลื่อนไหวของประชาชน
2. เพื่อวิเคราะห์มูลเหตุในการเคลื่อนไหวของกลุ่มไท่ผิงและทงฮัก แนวคิดในการจูงใจประชาชน และบทบาทของผู้นำกลุ่มคือหงชิวเจี๋ยนและซอนบงจุน
3. เพื่อวิเคราะห์ถึงผลที่ตามมาจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มไท่ผิงต่อราชวงศ์ชิงและทงฮักต่อราชวงศ์โชซอน

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงสภาพสังคมจีนในช่วงปลายราชวงศ์ชิง และสภาพสังคมเกาหลีในช่วงปลายราชวงศ์โชซอนซึ่งเป็นบริบทที่นำไปสู่การเคลื่อนไหวของประชาชน
2. ทำให้ทราบถึงมูลเหตุในการเคลื่อนไหวของกลุ่มไท่ผิงและทงฮัก แนวคิดในการจูงใจประชาชน และบทบาทของผู้นำกลุ่มคือหงชิวเจี๋ยนและซอนบงจุน
3. ทำให้ทราบถึงผลที่ตามมาจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มไท่ผิงต่อราชวงศ์ชิงและทงฮักต่อราชวงศ์โชซอน

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

ปริญญาานิพนธ์ฉบับนี้ได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มไท่ผิงในปลายราชวงศ์ชิง (ค.ศ. 1644 – 1912) และการเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮักในปลาย

ราชวงศ์ชิง (ค.ศ. 1392 – 1910) โดยจะเน้นศึกษาที่สภาพสังคมอันนำไปสู่การเคลื่อนไหวของประชาชน มูลเหตุ แนวคิด บทบาทผู้นำของกลุ่มเคลื่อนไหว และผลที่ตามมาภายหลังการเคลื่อนไหวดังกล่าว

1.6 วิธีการศึกษาวิจัย

ปริญญาานิพนธ์ฉบับนี้ใช้วิธีการศึกษาด้วยระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative History) เป็นการวิจัยเอกสารเป็นหลัก (Documentary Research) โดยอาศัยหลักฐานชั้นต้นที่แปลแล้ว ประกอบกับข้อมูลหลักฐานประเภททุติยภูมิ ทั้งในรูปแบบภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน และภาษาเกาหลีในการศึกษา และการนำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์

1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการตรวจสอบพบว่าม้งงานที่ศึกษาเกี่ยวกับไท่ผิงและทงฮักในภาษาไทยอยู่บ้าง ส่วนใหญ่เป็นบทความ แต่ในงานวิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์ของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย ยังไม่มีการศึกษาเปรียบเทียบขบวนการทั้งสองโดยตรง

งานวิจัยในเอกสารภาษาไทยมีบทความของดร.วาสนา วงศ์สุรวัฒน์ อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง “หงชิวเฉวียน: ต้นแบบนักปฏิวัติจีน” ตีพิมพ์ในหนังสือรวมบทความเรื่อง *เหตุเกิดในราชวงศ์ชิง* หน้า 46 - 79 โดยสำนักพิมพ์ชวนอ่าน พ.ศ. 2555 บทความนี้ได้กล่าวถึงกลุ่มไท่ผิงในฐานะนักปฏิวัติ ไม่ใช่กลุ่มกบฏ บรรยายเรื่องราวของไท่ผิงผ่านหงชิวเฉวียนซึ่งเป็นผู้นำกลุ่ม และชี้ให้เห็นว่าหงชิวเฉวียนเป็นต้นแบบให้แก่นักปฏิวัติรุ่นหลัง คือ ชุนยัตเซิน และเหมาเจ๋อตง ทั้งในฐานะต้นแบบนักชาตินิยมจีนอัน และการนำแนวคิดการปฏิรูปที่ดินอันเป็นพื้นฐานของลัทธิคอมมิวนิสต์มาใช้จูงใจประชาชน

ส่วนงานวิจัยในเอกสารภาษาอังกฤษ มีงานดุษฎีนิพนธ์สาขา Modern Chinese History ของ Yale University โดย John L. Withers ค.ศ. 1983 ศึกษาวิจัยเรื่อง “The Heavenly Capital: Nanjing under the Taiping 1853 - 1864”⁹ ศึกษาสภาพของเมืองหนานจิงหรือนานกิงภายใต้การปกครองของกลุ่มไท่ผิงในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1853 - 1864 โดยมุ่งเน้นไปที่กระบวนการและผลของการนำแนวคิดไท่ผิงไปบังคับใช้กับประชาชนในเมืองนานกิงซึ่งยังคงยึดโยงอยู่กับความเชื่อดั้งเดิมอย่างลัทธิขงจื้อ แม้ว่าไท่ผิงจะสามารถทำลายระบอบดั้งเดิมในนานกิงได้ แต่ผลที่ตามมาคือ

⁹ Withers, John L. (1983). *The Heavenly Capital: Nanjing under the Taiping ; 1853-1864*.

การต่อต้านจากชาวนานานถึงและความรู้สึกแปลกแยกที่มีต่อพวกไท่ผิง นำไปสู่การล่มสลายของไท่ผิงในเวลาต่อมา

งานดุชนีพนธ์สาขา Sociology ของ The University of North Carolina at Chapel Hill โดย Min Kyong-ja ค.ศ. 1995 เรื่อง “Rebellious Roots: Korean peasant movements 1862 - 1894”¹⁰ ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เป็นแรงผลักดันให้กลุ่มชาวนาทงตอนใต้ของเกาหลีเกิดการเคลื่อนไหวเป็นกลุ่มทงฮัก โดยมุ่งเน้นอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในเรื่องภูมิปัญญาตะวันตกหรือทงฮัก กับความรู้สึกร่วมของประชาชนในท้องถิ่นที่เกิดจากสังคมซึ่งอยู่ร่วมกันเป็นหมู่บ้าน เมื่ออัตลักษณ์ท้องถิ่นถูกทำลายทั้งจากส่วนกลางและภายนอก จึงนำไปสู่การเคลื่อนไหวต่อต้านของประชาชนในที่สุด

หนังสือเรื่อง *Tseng Kuo Fan and the Taiping Rebellion: with a short sketch of his later career* เขียนโดย William James Hail ค.ศ. 1927 โดย Yale University Press¹¹ เป็นหนังสือเชิงการเมืองและการทหารที่ให้ผู้มองจากฝั่งราชสำนักชิงในความพยายามปราบปรามกลุ่มกบฏไท่ผิง โดยเน้นวิเคราะห์ผ่าน เจิงกั้วฟาน (Zeng Guofan - Tseng Kuo Fan) ผู้นำทัพเซียง (Xiang army) ซึ่งเป็นกองทัพรูปแบบใหม่ที่ใช้ยุทธวิธีรวมถึงยุทธวิธีอย่างตะวันตก จนสามารถพิชิตอาณาจักรไท่ผิงเพี้ยนกั้วได้และยังมีบทบาทในการปราบปรามกลุ่มต่อต้านอื่นๆที่เกิดขึ้นต่อมา

หนังสือเรื่อง *Asian Millenarianism: An Interdisciplinary Study of the Taiping and Tonghak Rebellions in a Global Context* โดย Rhee Hong Beom จากสำนักพิมพ์ Cambria Press พิมพ์ ค.ศ. 2007¹² เป็นหนังสือที่ศึกษาแนวคิดแบบ Millenarianism (ขบวนการผู้วิเศษ หรือลัทธิสหสวรรค์นิยม) เน้นวิเคราะห์แนวคิดที่เกิดขึ้นในภูมิภาคเอเชีย โดยยกกรณีศึกษาจากกลุ่มไท่ผิงและทงฮัก เพื่อเปรียบเทียบกับ Millenarianism ในภูมิภาคอื่น ๆ ทั่วโลก ผ่านมุมมองแบบสหวิทยาการ ซึ่ง Rhee Hong Beom มองว่า ความเชื่อในเรื่องผู้วิเศษ ผู้มีบุญ หรือลัทธิความเชื่อทางศาสนา มีอิทธิพลต่อการเคลื่อนไหวของประชาชนมากกว่าสำนักทางชนชั้นในมุมมองของลัทธิมาร์กซ์ (Marxism)

¹⁰ Min Kyong Ja. (1995). *Rebellious Roots: Korean Peasant Movements (1862-1894)*.

¹¹ Hail, William James. (1927). *Tseng Kuo-fan and the Taiping Rebellion: With a Short Sketch of His Later Career*.

¹² Rhee Hong Beom. (2007). *Asian Millenarianism: an Interdisciplinary Study of the Taiping and Tonghak Rebellions in a Global Context*.

บทความเรื่อง “Belief and Political Behavior in Ch'ondogyo” ของ Kang Wi Jo ใน *Review of Religious Research* ค.ศ. 1968 ให้ภาพของลัทธิ Chondogyo (Religion of the Heavenly Way เป็นศาสนาใหม่ในเกาหลีที่มีรากฐานความเชื่อมาจากกลุ่มทงฮัก) มีบทบาทการเคลื่อนไหวด้านชาตินิยมในสมัยที่ญี่ปุ่นปกครองเกาหลี ในฐานะกลุ่มความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดทางการเมืองของเกาหลีในปัจจุบัน โดยอธิบายภาพรวมตั้งแต่การเกิดขึ้นของอุดมการณ์ทงฮักในอดีต และพัฒนามาเป็นลัทธิ Chondogyo ที่มีบทบาทอย่างมากต่อชาตินิยมเกาหลีในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 จนมาถึงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

บทความเรื่อง “Hung Hsiu-chuan's Early Thought and the Taiping Revolution” เขียนโดย Wang Ching Cheng (王慶成) เป็นบทความที่เผยแพร่เป็นภาษาจีนในวารสาร Li-shih yen-chiu (歷史研究) ค.ศ. 1979 และตีพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษอีกครั้งในวารสาร *Renditions* 1981 แปลโดย C. A. Curwen¹³ งานชิ้นนี้เน้นศึกษาแนวความคิดของหงซิวเจวียน โดยอธิบายว่าความคิดแรกเริ่มของหงซิวเจวียนคือ การอดทนและยอมจำนน แต่ไม่สามารถจูงใจให้ผู้คนลุกขึ้นมาต่อสู้ได้เท่ากับวาทกรรม “กำจัดมารร้าย” และ “ผดุงความยุติธรรม” ซึ่งเป็นแนวคิดที่เขาใช้ในภายหลัง ผู้เขียนสรุปว่า รากฐานสำคัญของการปฏิวัติไท่ผิง คือการต่อสู้ทางชนชั้นในสังคมจีน ไม่ใช่ศาสนา และเน้นย้ำว่าศาสนาเป็นเพียงเครื่องมือที่ช่วยให้หงซิวเจวียนเป็นผู้รักษาความเท่าเทียมทางชนชั้น (an evangelist) เท่านั้น แต่สิ่งที่ทำให้เกิดการปฏิวัติทางการเมืองและการก่อตั้งรัฐใหม่คือการต่อสู้ทางชนชั้นเพียงอย่างเดียว

งานวิจัยเรื่อง “The Conservative Character of the 1894 Tonghak Peasant Uprising: A Reappraisal with Emphasis on Chon Pong-jun's Background and Motivation” ของ Lew Young Ick เผยแพร่ใน *The Journal of Korean Studies* ฉบับที่ 7 ค.ศ. 1990 หน้า 149 - 180 เสนอแนวคิดเกี่ยวกับขบวนการทงฮักในรูปแบบที่แตกต่างออกไปจากเดิมที่มองทงฮักเป็น “การปฏิวัติ” หรือ “การต่อสู้ทางชนชั้น” ผู้เขียนเน้นศึกษาไปที่ชอนบงจุน ซึ่งเป็นผู้นำของกลุ่มทงฮักว่าเป็นคนจากตระกูลชั้นสูงและมีความเกี่ยวข้องกับคนในราชสำนัก อีกทั้งกลุ่มทงฮักไม่ได้ต้องการปฏิวัติเพื่อพาประเทศไปสู่ความทันสมัย แต่เป็นแค่เพียงกลุ่มชาวนาหัวอนุรักษนิยมที่หวาดกลัวชาวต่างชาติ (xenophobia) เท่านั้น

บทความของ Bae Hang-Seob เรื่อง “Popular Movements and Violence in East Asia in the Nineteenth Century: Comparing the Ideological Foundations of their Legitimation”

¹³ Wang Ching Cheng (王慶成). (1981). *Hung Hsiu-chuan's Early Thought and the Taiping Revolution. Renditions: A Chinese - English Translation Magazine*, 1981(15): 108-138.

ในวารสาร *Sungkyun Journal of East Asian Studies* ค.ศ. 2017¹⁴ ศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างของขบวนการประชาชนที่เคลื่อนไหวในภูมิภาคเอเชียตะวันออก ว่าขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านวัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) ของแต่ละประเทศ และสรุปว่า ขบวนการทงฮักของโซซอนมีความคล้ายคลึงกับการต่อต้านของประชาชนหลังการปฏิรูปสมัยเมจิ (Meiji) ของญี่ปุ่น คือประชาชนไม่ได้ต้องการโค่นล้มผู้ปกครองของตน เพียงแค่ต้องการให้มีการจัดสรรที่ดินทำกินแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมเท่านั้น แตกต่างจากกลุ่มไทผิงของจีน ซึ่งใกล้เคียงกับขบวนการประชาชนในชาติตะวันตก ที่ต้องการล้มล้างผู้ปกครองดั้งเดิม โดยใช้ฐานความชอบธรรมจากศาสนาและความขัดแย้งทางเชื้อชาติ ซึ่งจะนำไปสู่ความรุนแรงและการล้มตายมากกว่าการลุกฮือของประชาชนในโซซอนและญี่ปุ่น

บทความเรื่อง “กบฏผู้วิเศษ: ฝิ่นในภาคใต้” ในวารสาร *ประวัติศาสตร์ มศว* พ.ศ. 2525 โดย สมโชติ อ๋องสกุล¹⁵ เป็นบทความที่ศึกษากลุ่มผู้วิเศษทางตอนใต้ของสยามในช่วงรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นขบวนการต่อต้านรัฐสยามภายใต้การนำของผู้นำมุสลิม โดยอาศัยแนวคิดทางด้านศาสนาและไสยศาสตร์เป็นสื่อกลางในการเชิญชวนประชาชน ในตอนท้าย สมโชติได้สรุปถึงมูลเหตุของการเกิดกบฏฝิ่นว่าเกิดจากปัจจัย 3 ประการ คือ 1. ด้านการปกครอง: ผู้นำของกลุ่มผู้มีบุญและประชาชนไม่พอใจต่อระบอบการปกครองของส่วนกลางและความไร้ประสิทธิภาพของข้าราชการท้องถิ่น 2. ด้านเศรษฐกิจ: เกิดภัยธรรมชาติ โรคระบาด เศรษฐกิจฝืดเคือง รวมถึงการขูดรีดภาษีจากขุนนางท้องถิ่น และ 3. ด้านสังคม: ความแตกต่างทางเชื้อชาติและศาสนาระหว่างข้าราชการที่ถูกส่งมาจากส่วนกลางกับประชาชนท้องถิ่นที่นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งปัจจัยทั้ง 3 ประการข้างต้นได้ให้แนวคิดและกรณีศึกษาแก่ผู้วิจัย เพื่อไปประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์บริบทแวดล้อมที่มีผลต่อการเคลื่อนไหวของกลุ่มไทผิงและทงฮัก

จากการสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น จะพบว่าส่วนใหญ่เน้นศึกษาไปที่กลุ่มไทผิง หรือกลุ่มทงฮักเพียงอย่างเดียวอย่างใดอย่างหนึ่ง มิได้มีขึ้นที่นำทั้ง 2 เหตุการณ์มาค้นคว้าร่วมกันกับกรณีศึกษาอื่นๆ แต่ก็เป็นการศึกษาในศาสตร์อื่นๆ เช่น เชิงศาสนา หรือการเมือง ยังไม่ปรากฏการวิจัยในองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ไม่เพียงเท่านั้น ข้อมูลที่พบยังมักศึกษาเฉพาะตัวผู้นำหรือสภาพแวดล้อมหรือแนวคิดเพียงอย่างเดียว ยิ่งไปกว่านั้น งานศึกษาในภาษาไทยมีเพียงบทความ

¹⁴ Bae Hang Seob. (2017). *Popular Movements and Violence in East Asia in the Nineteenth Century: Comparing the Ideological Foundations of their Legitimation*. *Sungkyun Journal of East Asian Studies*, 17(2): 233-260.

¹⁵ สมโชติ อ๋องสกุล. (2525). กบฏผู้วิเศษ: ฝิ่นในภาคใต้. *วารสารประวัติศาสตร์*. 7(1): 42-62.

ของดร.วาสนาที่เน้นวิเคราะห์บทบาทผู้นำของหงซิวเฉียนเท่านั้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงคาดหวังว่างานวิจัยเรื่อง ไท่ผิง - ทงฮัก การเคลื่อนไหวของประชาชนในราชวงศ์สุดท้ายของจีนและเกาหลีจะช่วยขยายภาพการศึกษาในเรื่องดังกล่าวให้ครอบคลุมประเด็นหลักและมีความเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนมากขึ้น ไม่ได้เป็นการศึกษาเพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น แต่จะวิเคราะห์ทั้งองค์ประกอบที่สำคัญในเชิงประวัติศาสตร์ นำข้อเสนอที่ดีของงานศึกษาก่อนหน้าไปต่อยอดและเสริมประเด็นที่ยังขาดหายให้เป็นองค์ความรู้ที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

1.8 อภิธานศัพท์

ปฏิญานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้หลักเกณฑ์ทับศัพท์ภาษาจีนตามระบบพินอิน (Pinyin System) และระบบ New System 2000 ในการทับศัพท์ภาษาเกาหลี ตามประกาศของราชบัณฑิตยสถาน

ในการให้คำจำกัดความแก่กลุ่มไท่ผิงและกลุ่มทงฮัก ผู้วิจัยเลือกใช้คำว่า “การเคลื่อนไหว” “ขบวนการ” และ “Popular movement / movement” ในการกล่าวถึงไท่ผิงและทงฮักตลอดปฏิญานิพนธ์ฉบับนี้ แม้ว่าในแวดวงวิชาการจะมีคำนิยามทั้งสองเหตุการณ์มากมาย เช่น การกบฏ (rebellion) การปฏิวัติ (revolution) หรือ สงครามชาวนา (peasant war) แต่ผู้วิจัยเลือกใช้คำที่มี “ความเป็นกลาง” มากที่สุด เพื่อไม่ให้เกิดการครอบงำทางความคิดหรือสร้างอคติต่อตัวเหตุการณ์มากจนเกินไป ทั้งนี้ ไม่ได้หมายความว่าคำกล่าวอื่น ๆ นั้นไม่ถูกต้อง เพียงแต่เป็นการสะท้อนมุมมองต่อกลุ่มไท่ผิงและทงฮักในแบบที่แตกต่างตามการตีความของแต่ละคน ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างบทสนทนาระหว่างพระเจ้าหลุยส์ที่ 16 ซึ่งตรัสถามข้าราชการบริวาร ขณะที่เกิดเหตุการณ์โจมตีคุกบาสติลล์ (Bastille) ในวันที่ 14 กรกฎาคม 1789 อันสะท้อนให้เห็นมุมมองที่แตกต่างกันของคน 2 คนที่มีต่อสถานการณ์เดียวกันที่เกิดขึ้น ดังนี้

“ ‘C'est une revolte’ (นั่นคือการกบฏ)

‘Non, Sire, c'est une revolution.’ (ไม่ใช่ขอรับ นั่นคือการปฏิวัติ)”¹⁶

1.9 แหล่งที่มาของข้อมูล

1. สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
2. หอสมุดปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
3. ห้องสมุดวิทยาลัณยานาชาติ มหาวิทยาลัยมหิดล

¹⁶ Arendt, Hannah. (1990). *On Revolution*. p.47. ; นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้นึกถึงการให้คำนิยามต่อเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของไทยที่ยังคงปรากฏข้อถกเถียงอยู่ในปัจจุบัน คือ การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ซึ่งยังคงมีคำกล่าวที่หลากหลายอยู่มาก เช่น คณะปฏิรูป คณะปฏิวัติ คณะอภิวัฒน์ คณะราษฎร ฯลฯ

4. ห้องสมุดคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
5. ข้อมูลออนไลน์

บทที่ 2

สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ก่อนการเคลื่อนไหวของไท่ผิงและทงฮัก

คริสต์ศตวรรษที่ 19 ถือได้ว่าเป็นช่วงเวลาที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างมากต่อบรรดารัฐในภูมิภาคเอเชียตะวันออก ราชสำนักชิงและราชสำนักโซซอนซึ่งปกครองประเทศมาเป็นเวลายาวนานกำลังเผชิญกับปัญหารุมเร้าภายในประเทศ ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ตลอดจนความท้าทายจากภายนอกอันเกิดจากอิทธิพลของต่างชาติที่มาพร้อมแนวคิดจักรวรรดินิยม ในบทที่ 2 นี้ ผู้วิจัยจะศึกษาถึงสภาพแวดล้อมเหล่านั้น อันเป็นบริบทที่เกิดขึ้นก่อนการเคลื่อนไหวของกลุ่มไท่ผิงและกลุ่มทงฮัก โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์และค้นหาคำตอบของคำถามวิจัย ว่าสภาพแวดล้อมแบบใดที่ทำให้ประชาชนลุกขึ้นมาต่อต้านผู้ปกครองของตน

2.1 สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในปลายราชวงศ์ชิง

ราชวงศ์ชิง (Qing Dynasty; ค.ศ.1644 - 1912) ไม่เพียงแต่เป็นราชวงศ์สุดท้ายที่ปกครองจักรวรรดิจีนก่อนจะเข้าสู่ยุคระบอบสาธารณรัฐเท่านั้น ทว่ายังเป็นอีกราชวงศ์หนึ่งที่ผู้ปกครองไม่ใช่ชาวจีน (Han) ซึ่งเป็นชาติพันธุ์หลักของจีน แต่มาจากกลุ่มชนชาวแมนจู (Manchu) ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อย¹ ในต้นสมัยราชวงศ์ชิงผู้ปกครองชาวแมนจูสามารถสร้างจักรวรรดิให้ยิ่งใหญ่รุ่งเรืองไม่ด้อยไปกว่าผู้ปกครองชาวจีนในราชวงศ์ที่ผ่านมา เช่น การขยายดินแดนในราชวงศ์ชิงที่กว้างใหญ่กว่าสมัยราชวงศ์หมิงถึงสองเท่า² การปรับปรุงระบบการจัดเก็บภาษี การปฏิรูประบบราชการ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เมื่อสิ้นสุริยจักรพรรดิเฉียนหลง (Qianlong; ครองราชย์ ค.ศ.1735 - 1796) และชิงก้าวเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 19 ความเจริญรุ่งเรืองที่เคยมีมาเริ่มเสื่อมถอย ปัญหาภายในเริ่มปรากฏและซ้ำเติมด้วยการเข้ามาของลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตก ทำให้ราชสำนักชิงอยู่ในช่วงเวลาที่ตกต่ำที่สุดทั้งในด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และการรับมือจากการคุกคามของชาวต่างชาติ

¹ ราชวงศ์ที่มาจากชนชาติอื่นคือ ราชวงศ์หยวน (Yuan Dynasty; ค.ศ. 1279 - 1368) ซึ่งเป็น ชนชาติมองโกล (Mongol)

² ปิยะดา ชลวร. (2555). เมื่อแมนจูเข้ามาปกครองจีน การก่อตั้งและปกครองจีนในช่วงแรกของราชวงศ์ชิง. ใน เหตุเกิดในราชวงศ์ชิง. หน้า 20.

2.1.1 สภาพแวดล้อมทางการเมือง

แม้ว่าในคริสต์ศตวรรษที่ 18 รัชสมัยของ 3 มหาราชแห่งราชวงศ์ชิง ได้แก่ คังซี (Kangxi) ยงเจิ้ง (Yongzheng) และเจียนหลง ถือเป็นยุคทองของอาณาจักรชิง³ แต่ความไร้ประสิทธิภาพทางการเมืองของอาณาจักรชิงเริ่มปรากฏให้เห็นในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ราชสำนักชิงไม่สามารถควบคุมแรงกระเพื่อมที่เกิดขึ้นตามพื้นที่ห่างไกลได้อย่างเบ็ดเสร็จทันที่ เช่น ระหว่าง ค.ศ. 1796-1805 เกิดการต่อต้านของกลุ่มบัวขาว (White Lotus Movement) ในมณฑลหูเป่ย์ ชื่อชว่น (เสฉวน) และส่านซี⁴ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะโค่นล้มราชวงศ์ชิงของชาวแมนจู และกอบกู้ราชวงศ์หมิงซึ่งเป็นชาวจีนฮั่น⁵

งานศึกษาบางชิ้นพยายามค้นหาคำตอบของความเสื่อมถอยอันรวดเร็วในเวลาไม่กี่ปีของจีน โดยระบุว่าต้นตอแห่งความเสื่อมของราชวงศ์ชิงเกิดจากการฉ้อราษฎร์บังหลวงขนาดใหญ่ที่เกิดขึ้นในปลายรัชสมัยจักรพรรดิเจียนหลง โดยเหอเซิน (Heshen) ซึ่งเป็นขุนนางคนโปรดของเจียนหลงที่เริ่มขึ้นมามีอำนาจตั้งแต่ ค.ศ. 1775 (ขณะนั้นเหอเซินอายุ 25 ปี และเจียนหลงอายุ 65 ปี)⁶ สำหรับผู้วิจยมองว่า การทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวงในระบบราชการเป็นเพียงปัจจัยหนึ่งที่สร้างความเสื่อมถอยทางการเมืองปกครองของราชสำนักชิง แต่ถ้าหากราชสำนักชิงมีระบบบริหารจัดการที่ดี สามารถแก้ปัญหาหรือตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ การต่อต้านจากประชาชนคงไม่เกิดขึ้น⁷ เพราะตามแนวคิดอาณัติสวรรค์ หรือ เทียนมิ่ง (Tianming; Mandate of Heaven) การประท้วงต่อต้านจากราษฎรหรือเกิดภัยพิบัติเปรียบเสมือนเป็นการส่งสัญญาณเตือนจากสวรรค์ ถ้าผู้ปกครองสามารถแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนหรือปราบปรามผู้ต่อต้านได้ ก็เท่ากับว่าสวรรค์ยังคงให้อำนาจปกครอง แต่ถ้าแก้ไขไม่ได้ สวรรค์จะถอนอาณัติทำให้ผู้ปกครองสูญเสียความชอบธรรมในการปกครองและถูกโค่นล้มลง ดังนั้น ผู้วิจยเห็นว่าปัจจัยสำคัญที่แท้จริงเกิดจาก

³ Von Glahn, Richard. (2016). *Domestic Crises and Global Challenges: Restructuring the Imperial Economy (1800 to 1900)*. In *The Economic History of China: From Antiquity to the Nineteenth Century*. p.348

⁴ Bowman, John S. (2000). *Columbia Chronologies of Asian History and Culture*. p.51.

⁵ Xia Zhi Hou. (2019). *White Lotus Rebellion*. (Online).

⁶ เซ็นงานศึกษาของ Spence, Jonathan D. (2013). *The Search for Modern China*. pp.112-113. หรือ R. Keith, Schoppa. (2014). *From Empire to People's Republic*. In *Politics in China: An Introduction, Second Edition*. p.43

⁷ แนวคิดนี้ผู้วิจยได้รับอิทธิพลจาก Theda Skocpol ดูเพิ่มเติมใน; Goldstone, Jack A. (1982). *The Comparative and Historical Study of Revolutions*. *Annual Review of Sociology* 8: 187-207.

ปัญหาเชิงโครงสร้าง เพราะจักรวรรดิชิงขยายตัวอย่างกว้างใหญ่ในหลายๆ ด้าน แต่ราชสำนักและระบบราชการไม่สามารถปรับตัวได้เท่าทันการเติบโตเหล่านั้น จนก่อให้เกิดปัญหาตามมาในภายหลัง

2.1.1.1 ปัญหาเชิงโครงสร้างของจักรวรรดิชิง

1) การขยายตัวของจักรวรรดิชิง

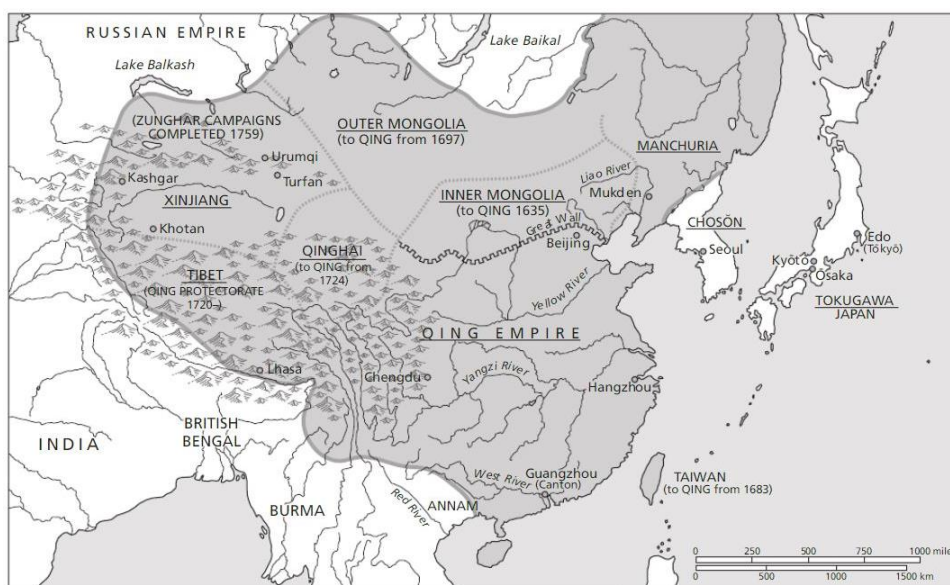
ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 ถึง 18 ราชวงศ์ชิงขยายอาณาเขตออกไปกว้างไกลกว่าทุกราชวงศ์ กองทัพชิงยึดครองดินแดนในพื้นที่ห่างไกลโดยเฉพาะในดินแดนตอนเหนือและตะวันตก ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่กลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติจีนในปัจจุบัน เช่น มองโกลเลียใน ทิเบต ชินเจียง (ดูภาพประกอบที่ 1 และ 2) เมื่ออาณาเขตของจักรวรรดิชิงเพิ่มมากขึ้น ปัญหาและความท้าทายที่มีต่อระบบการปกครองก็มากขึ้นเป็นเงาตามตัว กล่าวได้ว่า การผนวกดินแดนห่างไกลเหล่านี้ซึ่งมาพร้อมกับความแตกต่างหลากหลายทางชาติพันธุ์ของผู้คนในท้องถิ่นทำให้ราชสำนักชิงต้องหาทางประนีประนอมรวมถึงปราบปราม ดินแดนขนาดเท่าตัวที่ราชสำนักต้องบริหารจัดการเพิ่มขึ้น ตลอดจนทรัพยากรต่าง ๆ ที่ราชสำนักต้องใช้จ่ายไป ไม่เพียงเพื่อให้ได้มาซึ่งดินแดนเหล่านั้น แต่รวมถึงการดูแลรักษาพื้นที่เหล่านั้นให้มั่นคงและมีประสิทธิภาพในระยะยาวอีกด้วย

ภาพประกอบ 1 เปรียบเทียบเขตแดนของจีนในสมัยราชวงศ์ชิงและราชวงศ์หมิง

เส้นประสีขาวคือเส้นเขตแดนของรัฐชาติจีนในปัจจุบัน

ที่มา: Jack, Patrick Hayes. (2019). *Leaving Home: Chinese Migrations in the Mid-Late 19th Century*. (Online).

ภาพประกอบ 2 แผนที่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกในคริสต์ศตวรรษที่ 18
ในภาพระบุปีค.ศ.ที่ดินแดนต่าง ๆ ถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิชิง

ที่ ม ๑ : Holcombe, Charles. (2017). *Early Modern East Asia (Sixteenth-Eighteenth Centuries)*. In *A History of East Asia: From the Origins of Civilization to the Twenty-First Century*. p.182.

เมื่อดินแดนขยายออกไปพร้อมๆ กับการเพิ่มขึ้นของปัญหามากมายที่ราชสำนักต้องรับมือ แต่โครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของจักรวรรดิชิงไม่ได้รับการพัฒนาหรือปรับปรุงเพื่อตอบสนองการขยายตัวเหล่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบราชการที่ยังคงรูปแบบดั้งเดิมและจำนวนเก้าอี้ขุนนางที่ตายตัว ข้ำร้ายคืออัตราการขยายตัวของประชากรจีนที่เพิ่มขึ้นแบบก้าวกระโดดอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16 ถึง 18 ที่ผ่านมา⁸ การทุจริตคอร์รัปชันที่มีอยู่เป็นทุนเดิมก็ขยายตัวและฝังรากลึกจนยากที่จะรับมือ ความสามารถในการตอบสนองความต้องการของประชาชนและการบริหารจัดการดินแดนอันห่างไกลของราชสำนักซิงก็

⁸ รานา มิตเตอร์. (2558). จีนสมัยใหม่ ความรู้ฉบับพกพา. หน้า 49.

เริ่มถดถอยลง นี่คือนิสาเหตุหลักเชิงโครงสร้างทางการเมืองที่ทำให้ราชวงศ์ชิงเกิดวิกฤติเมื่อเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 19⁹

2) ความล้มเหลวของระบบราชการ

นอกเหนือจากการผนวกดินแดนขนาดเท่าตัวซึ่งต้องการกลไกในการปกครองที่มีประสิทธิภาพมารองรับมากขึ้น ขณะเดียวกันจำนวนประชากรที่เพิ่มสูงขึ้นก็หมายถึงการเพิ่มขึ้นของกลุ่มคนที่มีการศึกษาด้วยเช่นกัน ซึ่งไม่เพียงแต่ความด้อยประสิทธิภาพของระบบเศรษฐกิจ ณ ขณะนั้นที่ไม่สามารถมอบความก้าวหน้าทางการเงินแก่พวกเขาได้เท่านั้น แต่ศักยภาพของระบบราชการก็ไม่สามารถรองรับเหล่าบัณฑิตรุ่นใหม่ให้เข้าทำงานได้ทั้งหมดอีกด้วย

สภาวะล้าหลังของผู้ที่มีการศึกษาแต่ไม่ได้รับประกันถึงการมีหน้าที่การงานหรือความก้าวหน้าในสังคมนั้น ควรพิจารณาถึงรากเหง้าของระบบการสอบเข้ารับราชการ หรือเคอจุวี่ (Civil Service Examination System - Keju; 科举) ที่เน้นทดสอบความรู้ความสามารถในตำราของลัทธิขงจื้อ (Confucianism) เป็นสำคัญ¹⁰ การสอบแบบเคอจุวี่ แบ่งระดับการสอบออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่

1. ถงชี่อ (Entry-level examinations - Tongshi; 童试): การสอบระดับขั้นต้น แบ่งแยกย่อยได้อีก 3 ขั้น คือ
 - (1) เซียนชี่อ (county exams - xianshi; 县试): การสอบระดับท้องถิ่น / ตำบล
 - (2) ฝูชี่อ (prefecture exams - fushi; 府试): การสอบระดับอำเภอ
 - (3) เยวี่ยนชี่อ (college exams - yuanshi; 院试): การสอบระดับสถาบัน
2. เซียงชี่อ (Provincial examinations - Xiangshi; 乡试): การสอบระดับมณฑล
3. ฮุยชี่อ (Metropolitan or National examinations - Huishi; 会试): การสอบระดับเมืองหลวง หรือระดับประเทศ
4. เตียนชี่อ (Palace or Court examinations - Dianshi; 殿试): การสอบระดับราชสำนัก หรือการสอบหน้าพระที่นั่ง

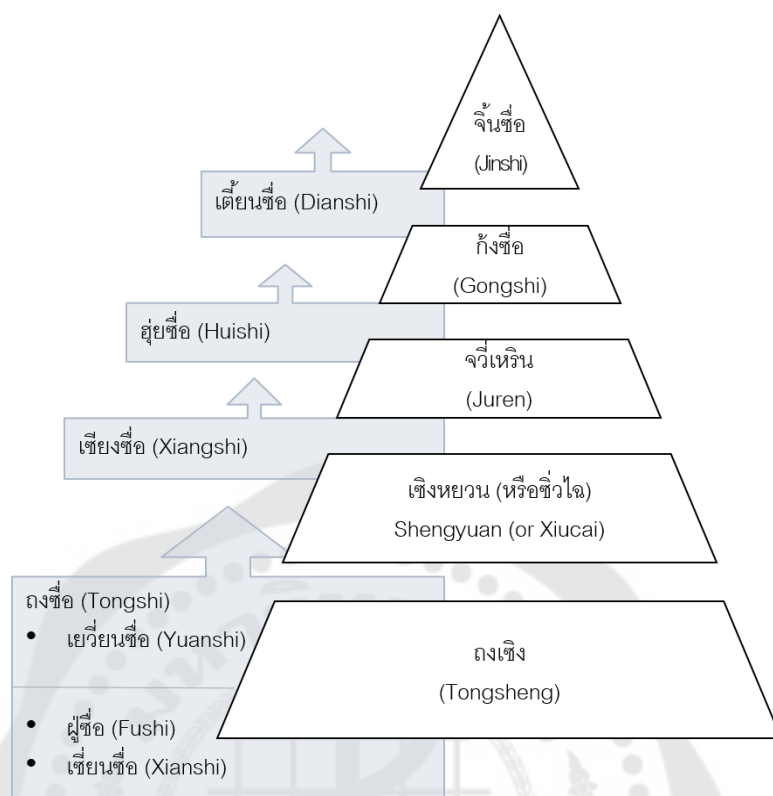
⁹ Goldstone, Jack A. (1991). *Revolution and Rebellion in the Early Modern World*. pp.394-399.

¹⁰ R. Keith. (2014). op.cit. p.41

ทั้งนี้ การสอบตั้งแต่ระดับเซียงชื้อเป็นต้นไป จะมีการจัดสอบในทุก ๆ 3 ปี บัณฑิตที่สอบผ่านในแต่ละชั้น จะได้รับคุณวุฒิที่แตกต่างกันออกไปเป็น 5 ระดับ (ดูภาพประกอบที่ 3) ได้แก่¹¹

1. ถงเซิง (Tongsheng; 童生) : บัณฑิตผู้ที่สอบผ่านในขั้นต้น คือระดับเซียนชื้อ (ท้องถื่น) หรือระดับผู้ชื้อ (อำเภอ)
2. เซิงหยวน หรือชีวไฉ (Shengyuan; 生员 / Xiucan; 秀才) : คือบัณฑิตผู้ที่สอบผ่านในระดับเยวียนชื้อ (สถาบัน) ซึ่งผู้ที่สอบผ่านเป็นเซิงหยวนขึ้นไป ไม่เพียงจะได้รับวุฒิปัตร์รับรอง (Licentiate) เท่านั้น แต่จะยังได้รับสิทธิพิเศษจากทางการมากมาย เช่น การงดเว้นการเกณฑ์แรงงาน เป็นต้น
3. จูเหวิน (Juren; 举人) : คือผู้ที่สอบผ่านในระดับเซียงชื้อ (มณฑล)
4. กังชื้อ (Gongshi; 贡士) : บัณฑิตผู้ที่สอบผ่านระดับผู้ชื้อ (เมืองหลวง)
5. จิ้นชื้อ (Jinshi; 进士) : คือ บัณฑิตชั้นสูงที่สามารถสอบผ่านการสอบระดับเตียนชื้อ (ราชสำนัก)

¹¹ งานศึกษาเกี่ยวกับระบบเคอจิวอย่างรอบด้าน ดู ภาสินี ศรีสุนทรพินิต. (2561). การยกเลิกระบบการสอบเข้ารับราชการในสมัยราชวงศ์ชิง. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (วัฒนธรรมจีนศึกษา).

ภาพประกอบ 3 กระบวนการสอบและคุณสมบัติของบัณฑิตในระบบเคอจูวี่

(แผนภาพโดยผู้วิจัย)

ระบบการสอบเคอจูวี่เปรียบเสมือนกลไกของรัฐที่ใช้คัดกลั่นความแตกต่างทางสังคม ชาติพันธุ์และวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยให้อยู่ภายใต้การควบคุมการนำหลักของรัฐที่กำหนดโดยกลุ่มชาติพันธุ์หลักอย่างชาวจินฮั่นซึ่งยึดมั่นในคติแบบขงจื๊อมาโดยตลอด¹² อย่างไรก็ดี แม้ว่าการสอบนี้จะเป็นเครื่องหมายของระบบคุณธรรม (Meritocracy) ของราชสำนักชิง รวมถึงเป็นโอกาสที่มีอยู่เพียงน้อยนิดในการเลื่อนขั้นขึ้นของประชาชน แต่จำนวนประชากรที่มากขึ้นหมายถึงอัตราการแข่งขันที่สูงขึ้นด้วย ขณะที่อาณาจักรชิงได้ขยายอาณาเขตกว้างไกลกว่าที่เคยมีมาใน

¹² แม้ว่าจีนจะมีราชวงศ์ที่ปกครองโดยชนกลุ่มน้อย เช่น ราชวงศ์หยวน และราชวงศ์ชิง แต่ระบบการสอบแบบนี้ก็ยังคงสืบทอดมาเรื่อยๆ และเพิ่งยกเลิกตอนปลายจักรวรรดิชิงใน ค.ศ.1905 - การปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมแบบจินฮั่นของราชวงศ์ที่มาจากอนารยชนเป็นประเด็นใหญ่ ในกรณีของราชวงศ์ชิงสามารถดูเพิ่มเติมได้ที่ ปิยดา ชลวร. (2555). เล่มเดิม. หน้า 15-45.

ประวัติศาสตร์ ทว่าระบบราชการก็ยังคงเดิม ไม่ได้ปฏิรูปหรือขยายตัวไปตามพื้นที่ที่เพิ่มขึ้น ทำให้ราวคริสต์ศตวรรษที่ 16 ท่วมกลางประชากรกว่า 150 ล้านคน มีผู้ได้รับวุฒิปัตร์รับรอง (สอบผ่านในระดับเชิงหยวนขึ้นไป) ราว 500,000 คน คิดเป็นอัตราส่วน 1 : 300 ทว่าเมื่อมาถึงทศวรรษที่ 1850 ประชากรเพิ่มขึ้นเป็น 350 ล้านคน แต่ข้าราชการพลเรือนที่มีตำแหน่งเชิงหยวนก็ยังมีจำนวนราว 500,000 คน ทำให้อัตราส่วนบัณฑิตต่อประชาชนทั่วไปสูงถึง 1 : 1,000¹³ เมื่อหนทางสู่ความก้าวหน้าเริ่มแคบลง ความรู้สึกไม่พอใจและโกรธแค้นต่อราชสำนักในหมู่ปัญญาชน ตลอดจนประชาชนผู้มีการศึกษาแต่ไม่สามารถลืมตาอ้าปากได้จากการรับราชการก็เพิ่มมากขึ้น (ยังไม่นับรวมถึงคนในครอบครัวที่คาดหวังว่าจะมีสมาชิกในบ้านสักคนสอบผ่านชั้นเชิงหยวนเป็นอย่างน้อยเพื่อยกสถานะทางสังคมและเป็นเกียรติแก่วงศ์ตระกูล¹⁴)

ขณะเดียวกัน เนื้อหาหลักที่ใช้ในการสอบเคอจู้ ยังยึด “สี่ตำราห้าคัมภีร์” หรือ ชื่อซุหฺวจิง 《四书五经》 ซึ่งเป็นตำราของขงจื๊อ (ขงจื๊อ) เป็นสำคัญ อีกทั้งรูปแบบข้อสอบที่เน้นในการเขียนเรียงความ หรือ “ปากู่เหวิน” (八股文) ได้สร้างกรอบความคิดและผูกมัดองค์ความรู้ของเหล่าปัญญาชนให้อยู่ในจารีตเดิม ๆ แนวคิดและระบบการศึกษาที่มีความอนุรักษ์นิยมสูงของเคอจู้ สร้างผลกระทบในระยะยาวต่อการปรับตัวตามสถานการณ์และการพัฒนาจักรวรรดิในอนาคต¹⁵

2.1.2 สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม

นอกเหนือจากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นแบบก้าวกระโดด การขยายตัวของจักรวรรดิซึ่งยังได้ผนวกรวมเอาดินแดนอันห่างไกลซึ่งเต็มไปด้วยความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ภาษา และวัฒนธรรมมาไว้ภายใต้การปกครองเดียวกัน ทว่าสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมของราชวงศ์ชิงในช่วงรอยต่อระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 18 และ 19 ได้กลายเป็นข้อพิสูจน์อย่างดีว่าการมีจำนวนประชากร (Population) และดินแดน (Territory) ที่มากมาย ไม่ได้หมายถึงความรุ่งเรืองหรือ

¹³ Elman, Benjamin. (2016). *Civil Service Examinations*. In *Berkshire Encyclopedia of China*. p.408.

¹⁴ บัณฑิตชั้นเชิงหยวนขึ้นไป จะได้รับสิทธิพิเศษจากทางการ มีการใช้สรรพนามเรียกขานที่แตกต่างจากสามัญชนทั่วไป รวมถึงมีการยกประตูบ้านให้สูงขึ้นและตกแต่งเพื่อเป็นเกียรติแก่ตระกูล ดู ภาสินี ศรีสุนทรพินิต. (2561). เล่มเดิม. หน้า 43-44.

¹⁵ ศิริพร ดาบเพชร. (2562). เล่มเดิม. หน้า 6.

อำนาจที่เพิ่มขึ้นของอาณาจักร หากรัฐขาดการบริหารที่ดี¹⁶ ในทางกลับกัน การเพิ่มขึ้นเหล่านี้นั้นยังได้สร้างความตึงเครียดและความขัดแย้งมากขึ้นในสังคม จนยากแก่การจัดการหรือรับมือกับปัญหาโดยราชสำนักและระบบราชการที่มีความอนุรักษ์นิยมสูงอย่างราชวงศ์ชิง

2.1.2.1 ระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ กับภาระของชาวนา

แม้ว่าในสมัยราชวงศ์ชิงจะมีระบบเศรษฐกิจแบบค้าขายทั้งการค้าภายในประเทศและระหว่างประเทศ แต่ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงวิถีชีวิตในรูปแบบเศรษฐกิจดั้งเดิม คือ สังคมเกษตรกรรม ที่เน้นการเพาะปลูกเพื่อยังชีพเป็นสำคัญ ประกอบกับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นไม่สัมพันธ์กับจำนวนที่ดิน ดังนั้นการขาดแคลนที่ดินทำกินในหมู่ชาวนาจึงเป็นปัญหาสำคัญของจีนที่ฝังรากลึกมาอย่างยาวนาน ถึงแม้จักรวรรดิชิงจะขยายอาณาเขตเพิ่มมากขึ้น แต่พื้นที่แห่งใหม่ที่ถูกผนวกเข้ามาทางเหนือและตะวันตกล้วนแห้งแล้งและห่างไกล ไม่เหมาะแก่การทำการเกษตร ยิ่งไปกว่านั้นในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ที่ดินราวร้อยละ 92 ตกอยู่ในกรรมสิทธิ์ของเอกชน¹⁷ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นทรัพย์สินของบรรดาเจ้าที่ดิน (landlord) อันได้แก่กลุ่มขุนนาง ชนชั้นผู้ดี (gentry) หรือพ่อค้านายทุนที่มั่งคั่ง ทำให้ชาวนาต้องแบกรับภาระในการเช่าที่ดินที่สามารถเพาะปลูกได้ซึ่งมีอยู่อย่างจำกัดจากเจ้าที่ดิน

ขณะเดียวกัน ภาษีต่างๆ โดยเฉพาะภาษีที่ดิน (land tax) ได้กลายเป็นอีกภาระหนักแก่ชาวนา ปัจจัยประการหนึ่ง เนื่องด้วยนโยบายการเก็บภาษีของราชสำนักชิงที่ค่อนข้างคงที่มาตั้งแต่ ค.ศ. 1713 (ตรงกับรัชสมัยจักรพรรดิเฉียนหลง) ซึ่งเน้นจัดเก็บภาษีจากที่ดินหรือผลผลิตทางการเกษตรเป็นสำคัญ แม้ว่าภาคการค้าจะเริ่มเติบโตจากการติดต่อกับค้าขายกับตะวันตกแล้วก็ตาม แต่ก็ไม่ได้รับการปฏิรูปหรือมีการขยายฐานการจัดเก็บภาษีในเชิงพาณิชย์อย่างเหมาะสม¹⁸ จากตารางในภาพประกอบที่ 4 แสดงให้เห็นว่าภาษีที่ดินเป็นสัดส่วนสำคัญของเงินภาษีทั้งหมดที่ราชสำนักชิงเรียกเก็บ

¹⁶ องค์ประกอบแห่งอำนาจ (Elements of Power) คือ ที่มาและปัจจัยแห่งอำนาจของบรรดารัฐชาติต่างๆ เป็นแนวคิดที่แพร่หลายในทฤษฎีทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ดูเพิ่มที่; Morgenthau, Hans Joachim. (1967). *Politics Among Nations: the Struggle for Power and Peace*. pp.80-105.

¹⁷ Feuerwerker, Albert. (1984). *The State and the Economy in Late Imperial China. Theory and Society*. 13(3): 313.

¹⁸ Goldstone, Jack A. (1991). *op.cit.* p.395. และ; Von Glahn, R. (2016). *op.cit.* p.362.

TABLE II
Estimated Per Capita Tax Burdens in 1753 and 1908

	1753			1908			
	Revenue (1,000 taels)	Percent of total	Per capita (taels)	Revenue (1,000 taels)	Percent of total	Per capita (taels) Current	1753
Land tax	54,214	73.5	0.241	102,400	35.1	0.244	0.122
Salt tax	8,768	11.9	0.039	45,000	15.4	0.107	0.054
Native customs	5,405	7.3	0.024	6,700	2.3	0.016	0.008
Maritime customs	–	–	–	39,900	11.3	0.078	0.039
Likin	–	–	–	40,000	13.6	0.095	0.048
Misc. taxes	5,405	7.3	0.024	65,000	22.3	0.155	0.078
Total	73,792	100.0	0.328	292,000	100.0	0.695	0.348

Source: Yeh-chien Wang, *Land Taxation in Imperial China, 1750–1911* (Cambridge: Harvard University Press, 1973), pp. 72, 74, 80.

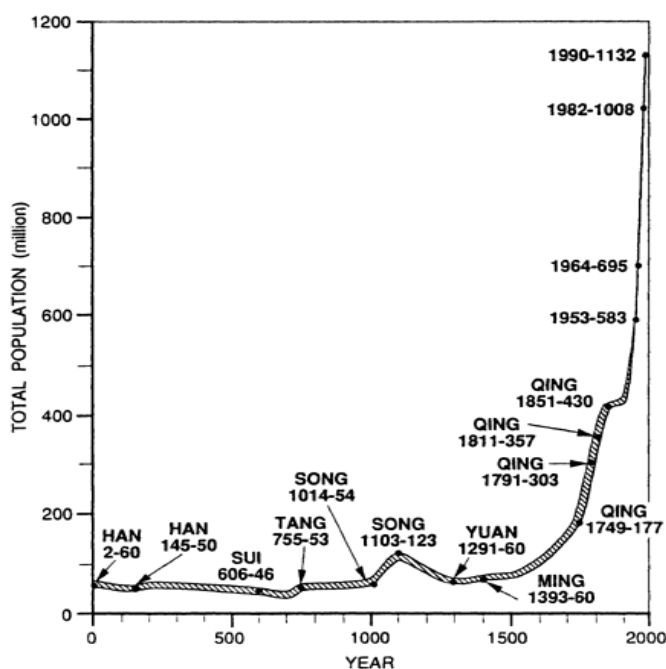
ภาพประกอบ 4 ประมาณการอัตราภาษีที่ประชาชนต้องชำระ (ต่อคน) ค.ศ.1753 และ 1908

ที่มา : Feuerwerker, A. (1984). The state and the economy in late imperial China. *Theory and Society*. 13(3): 307.

นโยบายภาษีที่ไม่เน้นจัดเก็บในเชิงพาณิชย์ (Non-Commercial Tax Policy) ของราชสำนักชิงเช่นนี้ อาจสร้างความมั่งคั่งให้แก่จักรวรรดิชิงในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 แต่ในระยะยาวการพึ่งพารายได้บนฐานการผลิตภาคเกษตรกรรมเป็นหลักทำให้เงินในท้องพระคลังขาดเสถียรภาพ หากปีใดพืชผลทางการเกษตรตกต่ำหรือเกิดภัยธรรมชาติ ชาวนาไม่สามารถจ่ายภาษีได้อย่างเต็มที่ ย่อมส่งผลให้รายรับของราชสำนักลดลงด้วยเช่นกัน เมื่อสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของราชสำนักเริ่มฝืดเคือง ไม่เพียงกระทบต่อศักยภาพของระบบราชการ หรือกองทัพเท่านั้น แต่การพัฒนาประเทศเพื่อตอบสนองของความเป็นอยู่ของประชาชนก็ล่าช้าและไร้ประสิทธิภาพตามไปด้วย ความไม่พอใจของประชาชนที่ต้องแบกรับภาระภาษีเป็นทุนเดิม จะยิ่งถูกตอกย้ำโดยเฉพาะเมื่อจักรวรรดิชิงต้องเผชิญปัญหาต่างๆ รุมเร้า ทั้งปัญหาจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นแบบทวีคูณในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 หรือการคุกคามจากชาติตะวันตกในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19

2.1.2.2 ปัญหาการขยายตัวของจำนวนประชากร

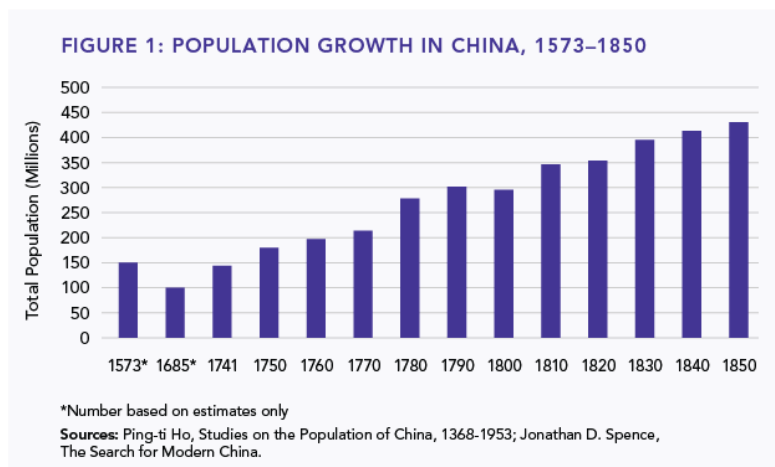
ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพในปลายราชวงศ์ชิงล้มเหลว คือความสามารถในการบุกเบิกพื้นที่เพาะปลูกแห่งใหม่มาถึงจุดขีดสุด¹⁹ ดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ไม่เพียงพอ และไม่สามารถรองรับการขยายตัวของประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วได้อีกต่อไป

ภาพประกอบ 5 แผนภูมิแสดงอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรจีนตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่นถึงราชวงศ์ชิง

ที่มา: Vaclav, Smil. (1993). *China's Environmental Crisis*. (Online).

¹⁹ Skocpol, Theda. (2008). *States and Social Revolutions: a Comparative Analysis of France, Russia, and China*. p.74.

ภาพประกอบ 6 กราฟแท่งแสดงการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรจีนระหว่าง ค.ศ.1573-1850

ที่มา: Jack, Patrick Hayes. (2019). *Leaving Home: Chinese Migrations in the Mid-Late 19th Century*. (Online).

จากภาพประกอบที่ 5 แสดงให้เห็นว่าอัตราการเติบโตของประชากรจีนในสมัยราชวงศ์ชิงเพิ่มสูงขึ้นอย่างก้าวกระโดดเมื่อเปรียบเทียบกับราชวงศ์อื่นๆ ก่อนหน้าตลอดช่วงประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา โดยเฉพาะเมื่อเริ่มเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 18 จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งค.ศ.1850 หรือกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 (ก่อนหน้าที่จะเกิดเหตุการณ์ไท่ผิง ค.ศ.1851) อาณาจักรชิงก็มีการขยายตัวของพลเมืองกว่า 2 เท่าตัว²⁰ (ดูภาพประกอบที่ 6)

เหตุผลสำคัญที่ทำให้ประชากรจีนเพิ่มขึ้นแบบก้าวกระโดด ไม่เพียงแต่การขยายดินแดนเพิ่มขึ้นดังที่ได้กล่าวไปแล้วเท่านั้น ยังสืบเนื่องจากในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16 ได้มีการริเริ่มเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตรชนิดใหม่ (The New World Crops) ซึ่งนำเข้ามาผ่านเส้นทางต่าง ๆ

²⁰ Goldstone ได้ระบุว่าในปี 1850 ประชากรจีนขยายตัวเกือบถึง 400 ล้านคน ซึ่งมากกว่าเมื่อครั้ง ค.ศ. 1770 เป็นเท่าตัว ดู; Goldstone, Jack A. (1991). *op.cit.* p.394. ขณะที่ Kent Deng ได้สรุปจากงานศึกษาหลายชิ้นว่าตลอดสมัยราชวงศ์ชิง (ค.ศ.1644-1911) พลเมืองเพิ่มขึ้นประมาณการจาก 56 ล้านคน เป็น 400 ล้านคน ก่อนที่จะลดลงอีกครั้ง ดู; Deng, Kent และ Sun Sheng Min. (2019). *China's Extraordinary Population Expansion and Its Determinants during the Qing Period, 1644-1911. Population Review.* 58(1): 21. แม้ว่าจะไม่มีจำนวนประชากรเป็นตัวเลขที่แน่นอน เนื่องจากปัญหาด้านการสำมะโนในสมัยนั้น แต่สิ่งที่ตรงกันคือประชากรจีนได้เพิ่มขึ้นแบบทวีคูณก่อนหน้าเหตุการณ์ไท่ผิง

ไม่ว่าจะเป็น จากเส้นทางสายไหมสู่มณฑลกานซู (Gansu) จากเมียนมาและอินเดียสู่มณฑลยูนนาน (Yunnan) และ จากเรือสินค้าโปรตุเกสสู่ท่าเรือในมณฑลฝูเจี้ยน (Fujian) พืชผลเหล่านี้ส่วนใหญ่ได้แก่ข้าวโพด (maize) มันเทศ และมันฝรั่งที่สามารถปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมอันหลากหลายของจีนได้เป็นอย่างดี ทำให้ชาวจีนมีพืชผลทางการเกษตรเพื่อการบริโภคมากขึ้น การบุกเบิกดินแดนรกร้างเพื่อการเพาะปลูกก็ได้แพร่ขยายไปในหลายพื้นที่ ราว ค.ศ.1750 พื้นที่การเกษตรสำหรับเพาะปลูกข้าวโพดได้กินพื้นที่ไปทั่วตอนเหนือของแม่น้ำแยงซี ขณะเดียวกันยังส่งผลให้ใน 7 จังหวัดทางตอนใต้ เช่น กุ้ยโจว (Guizhou) กว่างซี (Guangxi) และเจ้อเจียง (Zhejiang) มีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอีกด้วย²¹

งานศึกษาหลายชิ้นระบุว่า อัตราการเติบโตของประชากรแบบก้าวกระโดดเช่นนี้ ตรงกับทฤษฎีวิฤติเชิงประชากรศาสตร์ของมัลธัส (Malthusian Demographic Crisis) ที่อธิบายถึงภัยพิบัติจากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น แต่ปริมาณพื้นที่เพาะปลูกและผลผลิตทางเกษตรไม่ได้ขยายตัวในอัตราส่วนที่เท่ากัน ส่งผลให้ท้ายที่สุดเกิดภาวะอดอยาก (starvation) ในวงกว้าง ไม่เพียงแต่ปัญหาการเพิ่มขึ้นของประชากรเท่านั้น แต่ในหลายพื้นที่ของจักรวรรดิซึ่งยังมีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการทำการเกษตร ทำให้พื้นที่ที่สามารถเพาะปลูกเกิดปัญหาประชากรแออัด อีกทั้งในต้นศตวรรษที่ 19 เกษตรกรยังต้องเผชิญกับภัยพิบัติทางธรรมชาติอยู่บ่อยครั้ง ปัญหาน้ำท่วมบริเวณพื้นที่เพาะปลูกตลอดริมฝั่งแม่น้ำแยงซี (Yangzi) ยังคงเป็นปัญหาเรื้อรัง ราคาส่งผลผลิตทางการเกษตรปรับตัวสูงขึ้นในช่วงค.ศ. 1813 - 1814 จากสภาวะแห้งแล้งที่รุนแรงในมณฑลเหอเป่ย์ (Hebei)²² ทั้งหมดนี้ไม่ต้องกล่าวถึงประสิทธิภาพในการจัดการปัญหาหรือการเยียวยาจากทางราชสำนักที่สภาพทางการเงินฝืดเคืองเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว

2.1.2.3 ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และชนชั้น

แม้ว่าชาวฮั่น (Han) จะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หลักของประเทศจีน แต่ในพื้นที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะพื้นที่รอบนอกทางตอนเหนือ ภาคตะวันตก และทางใต้ เป็นดินแดนที่หนาแน่นไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่หลากหลายกว่า 55 กลุ่ม²³ (ดูในภาคผนวก) ดังนั้น ในปัจจุบันเราจะเห็นได้ว่า

²¹ Chen Shuo และ Kung, James Kai-sing. (2016). *Of maize and men: the effect of a New World crop on population and economic growth in China*. *Journal of Economic Growth*, 21(1): 72-76.

²² Von Glahn, R. (2016). *op.cit.* p.364.

²³ National Bureau of Statistics of China. (2010). *Geographic Distribution and Population of Ethnic Minorities*. (Online).

สาธารณรัฐประชาชนจีนมีรูปแบบการแบ่งเขตการปกครองที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละพื้นที่ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. มณฑล (Provinces)
2. เขตปกครองตนเอง (Autonomous regions) : กว่างซี (Guangxi) มองโกเลียใน (Inner Mongolia) หิงเฉีย (Ningxia) ทิเบต (Tibet) และ ซินเจียง (Xinjiang)
3. เทศบาลนคร (Municipalities) : ปักกิ่ง (Beijing) ฉงชิ่ง (Chongqing) เซี่ยงไฮ้ (Shanghai) และ เทียนจิน (Tianjin)
4. เขตบริหารพิเศษ (Special administrative regions) : มาเก๊า (Macau) และ ฮองกง (Hong Kong)

การแบ่งเขตแบบเทศบาลนคร และเขตบริหารพิเศษ เป็นการกระจายอำนาจในรูปแบบพิเศษที่เกี่ยวข้องกับเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง ณ ปัจจุบัน เช่นเดียวกันกับการบริหารในรูปแบบของเขตปกครองตนเอง ก็สืบเนื่องจากเหตุผลทางด้านสังคมวัฒนธรรมที่มณฑลทั้ง 5 แห่งนั้นมีกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น กลุ่มชาวจ้วง (Zhuang) ในมณฑลกว่างซี หรือกลุ่มชาวอุยกูร์ (Uyghurs) ในมณฑลซินเจียง รัฐบาลจีนจึงได้พยายามจัดระเบียบการบริหารในมณฑลเหล่านั้นเพื่อลดความเสี่ยงที่จะเกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ (ดูภาพประกอบที่ 7)

ภาพประกอบ 7

แผนที่สาธารณรัฐประชาชนจีนในปัจจุบัน สีเทาแสดงถึงเขตปกครองตนเองทั้ง 5 เขต

ผู้วิจัยปรับปรุงภาพจาก Wikimedia Commons. (2019). *China Blank Province Map*. (Online).

หากพิจารณาในเชิงประวัติศาสตร์ ความแตกต่างและความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ของจีนนั้นมีมาตั้งแต่ในอดีต การจัดการกับปัญหาดังกล่าวของแต่ละราชสำนักมีทั้งในรูปแบบการประนีประนอม การปรับตัว ไปจนถึงการควบคุมความแตกต่าง ในสมัยราชวงศ์ชิงมีแนวคิดที่อธิบายถึงการปรับตัวของกลุ่มผู้ปกครองชาวแมนจูเพื่อแสวงหาความชอบธรรมและการยอมรับจากชาวจีนอันซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หลัก ผ่านกระบวนการ “ปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมอื่น” หรือ “จีนากิวัฒน” (Sinicization - Hanhua; 汉化) โดยราชวงศ์แมนจูอ้างสิทธิการปกครองในฐานะผู้สืบทอดอาณาจักรสวรรค์ และรับเอาวัฒนธรรมอันมาปรับใช้²⁴ เช่น การยึดถือคติขงจื้อ การตั้งชื่อ

²⁴ Elliott, Mark C. (2001). *The Manchu Way: the Eight Banners and Ethnic Identity in Late Imperial China*. p.26.

จักรพรรดิในภาษาจีนฮั่น จึงอาจกล่าวได้ว่า สิ่งสำคัญที่แบ่งแยกความแตกต่างระหว่างชาวฮั่นกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ คือวัฒนธรรม²⁵

การปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมฮั่นของกลุ่มแมนจูอาจเป็นอีกแนวทางการพยายามที่จะลดความรู้สึกแตกต่างทางชาติพันธุ์ ทว่าสิ่งหนึ่งที่เราจะหลงลืมไม่ได้ คือนอกเหนือจากชาวฮั่นแล้ว จีนยังมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่มีวัฒนธรรมแตกต่างออกไป โดยเฉพาะการผนวกรวมเอาพื้นที่แถบตะวันตกซึ่งเต็มไปด้วยชาวมุสลิมอุยกูร์ที่ชินเจียงและชาวทิเบตที่มีวัฒนธรรมที่แตกต่าง หรือชนเผ่ามองโกลหลากหลายกลุ่มในมองโกเลียทางเหนือ ยิ่งทำให้ราชวงศ์ชิงเป็นดินแดนที่เต็มไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์วรรณานหลากหลาย การรับเอาวัฒนธรรมแบบชาวฮั่นของราชสำนักจึงไม่อาจสร้างความรู้สึกร่วมหรือเป็นอันหนึ่งอันเดียวให้แก่ประชาชนที่เป็นกลุ่มชนชาติพันธุ์ส่วนน้อยอื่นๆ

ในทางกลับกัน ชาวฮากกา (Hakka หรือ Kejia; มีความหมายว่า guest families) ซึ่งเป็นหนึ่งในกลุ่มย่อยทางวัฒนธรรม (subgroups) ของชาติพันธุ์ฮั่น²⁶ ต้องกลายเป็นกลุ่มคนส่วนน้อยในพื้นที่แถบหลิงหนาน (Lingnan) หรือพื้นที่ทางใต้ของจีนในเขตกว่างตง (Guangdong) กว่างซี ไหล่หนาน (ไหหลำ) บางส่วนของหูหนานและเจียงซี (Jiangxi) และพื้นที่แถบชายฝั่งทะเลตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Coast)²⁷ เนื่องจากในอดีตบรรพบุรุษชาวฮากกาได้อพยพมาจากทางตอนเหนือบริเวณลุ่มแม่น้ำแยงซีมุ่งหน้าลงทางใต้ เช่นในบริเวณมณฑลฝูเจี้ยน กว่างตง หรือเจียงซี²⁸ ทว่าบรรพบุรุษของชาวกวางตุ้งได้เข้ามาตั้งรกรากในพื้นที่เหล่านั้นอยู่ก่อนหน้าแล้ว²⁹ ทำให้ชาวฮากกาต้องไปอาศัยในพื้นที่ที่ทุรกันดาร หรือตามภูเขาสูง แต่กลุ่มฮากกาก็สามารถปรับตัว

²⁵ กรพนัช ตั้งเชื่อนขันธ. (2560). จีนในประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ในประวัติศาสตร์จีน. *วารสารจีนศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*. 10(1): 290.

²⁶ นอกเหนือจากความหลากหลายทางด้านชาติพันธุ์ ในแต่ละชาติพันธุ์ยังมีความแตกต่างทางภาษา และวัฒนธรรมอีกด้วย กรณีของชาวฮั่น กลุ่มที่ใช้ภาษาจีนแมนดาริน (Mandarin) ถือว่าเป็นคนกลุ่มหลัก ขณะเดียวกันก็ยังมีชาวฮั่นที่มีวัฒนธรรมและสำเนียงอื่นๆ เช่น ฮากกา กวางตุ้ง (Cantonese) หรือ เต๋อจิว (Teochew) เป็นต้น

²⁷ วิเคราะห์ผ่านการแบ่งภูมิภาคของจีนเป็น 9 ส่วนแบบ “มหภูมิภาค” (Macroregions) โดย George William Skinner (ดูในภาคผนวก)

²⁸ Rowe, William T. (2002). *Social Stability and Social Change*. In *The Cambridge History of China, Volume 9*. p.510.

²⁹ Leong Sow Theng. (1997). *Migration and Ethnicity in Chinese History: Hakkas, Pengmin, and Their Neighbors*. p.39.

เข้ากับสภาพภูมิประเทศที่ไม่เอื้ออำนวยเหล่านั้นได้ โดยดำรงชีพผ่านการขุดเหมือง เพาะปลูกของป่า เช่น คราม และยาสูบ เป็นต้น³⁰

ความสัมพันธ์ระหว่างชาวฮากกาและชาวกวางตุ้งในพื้นที่ทางตอนใต้ไม่ค่อยราบรื่นนัก ไม่เพียงมีแค่ความรู้สึกแตกต่างทางภาษาและวัฒนธรรมของทั้งสองกลุ่ม แต่ชาวกวางตุ้งซึ่งเป็นกลุ่มวัฒนธรรมหลักในพื้นที่และนิยามตนเองเป็นกลุ่มคนพื้นเมือง (native; bendi หรือ punti)³¹ ยังมักขูดรีดและใช้ประโยชน์จากชาวฮากกาอยู่เสมอ ด้วยเหตุที่ตำแหน่งขุนนางเจ้าที่ดิน หรือแม้กระทั่งพ่อค้าในพื้นที่หลิงหนานและชายฝั่งด้านตกเป็นของชาวกวางตุ้งเสียเป็นส่วนใหญ่³² ความรู้สึกแตกต่างทางสังคมวัฒนธรรมและชนชั้น รวมไปถึงการถูกกีดกันและถูกเลือกปฏิบัติทางสังคมที่ชาวฮากกาได้รับยิ่งเลวร้ายมากขึ้น เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นแบบทวีคูณและปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกินขยายตัวในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ความไม่พอใจเหล่านี้ปะทุเป็นสงครามระหว่างชาวฮากกาและชาวกวางตุ้งในมณฑลกวางตุ้งระหว่างปี 1855-1867 (Hakka-Punti War; 土客械斗) และเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การเคลื่อนไหวกของกลุ่มไท่ผิงที่เกิดขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกัน

2.1.3 บทบาทของชาวต่างชาติ

เมื่อมองย้อนกลับไปพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างจีนและต่างชาติตั้งแต่ในอดีต จีนเป็นศูนย์กลางของระบบรัฐแบบบรรณาการ (Tributary System) ที่รัฐบาลต้องส่ง “จิ้มก้อง” หรือเครื่องบรรณาการเพื่อสื่อถึงความเคารพ และแสดงออกต่อจักรพรรดิจีนอย่างนอบน้อมในแบบ “โค่วโถว” (Kowtow / Koutou; knock head) มาโดยตลอด การที่ราชสำนักจีนมองตนเองเป็นศูนย์กลางของสรรพสิ่ง (Zhong Guo; Middle Kingdom) และเชื่อว่าทุกสิ่งอยู่ภายใต้อาณัติสวรรค์ (Tian Xia; Everything under heaven)³³ ยังคงเป็นแบบแผนที่ยึดถือปฏิบัติมาจนถึงในปลายราชวงศ์ชิง แต่ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ไม่สามารถตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น ณ ขณะนั้นได้ สิ่งสำคัญที่ราชวงศ์ชิงได้เผชิญอย่างที่ราชวงศ์ก่อนหน้าไม่เคยประสบมาก่อน คือ อิทธิพลของลัทธิจักรวรรดินิยมใหม่ (The New Imperialism) และแนวคิดทุนนิยมเสรี ซึ่งมาพร้อมกับการเข้ามาของบรรดาชาติตะวันตกที่เริ่มแพร่หลายมากขึ้นในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19

³⁰ Rowe, W. (2002). *loc.cit.*

³¹ Leong, Sow-Theng. (1997). *op.cit.* p.41.

³² Rowe, W. (2002). *loc.cit.*

³³ R. Keith. (2014). *op.cit.* pp.43-44.

2.1.3.1 การค้าแบบผูกขาดของระบบกว้างโจวหรือระบบกวางตั้ง (Canton System)

ในช่วงแรก ราชสำนักชิงมองการเข้ามาของชาติตะวันตกด้วยสายตาที่นิ่งเฉย ซึ่งสามารถผลิตทุกอย่างขึ้นเองโดยไม่ต้องพึ่งพาสินค้านำเข้าหรือของใช้จากตะวันตกแม้แต่้อย ในขณะที่ชาตินิยมตะวันตกต้องการสินค้าจากจีนอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นผ้าไหม หรือใบชา อุปทานฝ่ายเดียวเช่นนี้ ก่อให้เกิดการขาดดุลทางการค้ากับราชสำนักชิงอย่างหนักในบรรดาบรรษัทข้ามชาติตะวันตก³⁴ ยิ่งไปกว่านั้น การติดต่อค้าขายของชาวตะวันตกยังถูกจำกัดทั้งในพื้นที่และรูปแบบของ “ระบบกว้างโจว” หรือระบบกวางตั้ง (Canton System) อีกด้วย

ระบบกว้างโจว คือ ระบบที่ราชสำนักจีนใช้ในการควบคุมการติดต่อค้าขายกับชาวต่างชาติ โดยเฉพาะชาวตะวันตก เป็นการจำกัดให้ชาวต่างชาติสามารถเข้ามาทำการค้าขายที่เมืองท่ากวางโจว (Guangzhou) ในมณฑลกวางตุ้ง ซึ่งตั้งอยู่ที่ชายฝั่งทางตอนใต้ของจีนเพียงแห่งเดียวเท่านั้น นอกจากนี้ พ่อค้าชาวต่างชาติยังไม่สามารถทำการค้าในจีนได้โดยตรง แต่ต้องติดต่อผ่านสมาคมพ่อค้า หรือ โคหอง (Cohong / Gonghang; 公行) ซึ่งเป็นกลุ่มพ่อค้าชาวจีนที่ได้รับสัมปทานผูกขาดทางการค้าในกวางตุ้งจากราชสำนัก โดยมีฮอปโป (Hoppo / Hubu; 戶部) หรือเจ้าหน้าที่สกุลการประจำกวางตุ้งเป็นผู้ควบคุมดูแลการค้าและการจัดเก็บภาษี

การค้าแบบผูกขาดของระบบกว้างโจวที่ดูเหมือนจะเป็นกลไกอันมีประสิทธิภาพในการควบคุมพ่อค้าชาวต่างชาติของราชสำนักชิง แต่ในทางกลับกัน กลไกเหล่านี้ได้เปิดช่องว่างให้กลุ่มคนส่วนน้อยฉกฉวยผลประโยชน์จากรูปแบบการค้าที่ต้องผ่านตัวแทนเป็นสำคัญ โดยตัวแทนหลักของระบบกว้างโจว คือ กลุ่มสิบสามห้าง (The Thirteen Factories; 十三行) หรือกลุ่มบริษัทการค้าของโคหองที่ได้รับสัมปทานผูกขาดจากราชสำนัก³⁵ กลุ่มสิบสามห้างเปรียบเสมือนตัวกลางระหว่างราชสำนักชิงและพ่อค้าต่างชาติ พวกเขาทำการติดต่อซื้อขายสินค้า การจัดเก็บภาษี และเป็นตัวแทนของชาวต่างชาติในการประสานงานกับเหล่าฮอปโป³⁶ การฉ้อราษฎร์และการทุจริตภาษีจึงเกิดขึ้นเป็นวงจร จากฮอปโปสู่โคหอง และจากโคหองไปสู่พ่อค้าต่างชาติ เพราะทางเลือกที่มีอยู่จำกัดในการค้ากับจักรวรรดิชิงของพ่อค้าต่างชาติและความเสี่ยงที่จะถูกโกงค่าภาษีสูงเกินจริงนี้เอง จึงทำให้พ่อค้าต่างชาติบางส่วนเลือกที่จะติดสินบนพ่อค้าชาวจีน

³⁴ Ibid. p.44.

³⁵ เล่า หย่ง และ หวัง ไห่ผิง. (2560). หลังสิ้นบัลลังก์มังกร ประวัติศาสตร์จีนยุคเปลี่ยนผ่าน. แปลโดย กำพล ปิยะศิริกุล. หน้า 21-23.

³⁶ Carroll, John M. (2010). *The Canton System: Conflict and Accommodation in the Contact Zone*. *Journal of the Royal Asiatic Society Hong Kong Branch*. 50: 53.

เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ตนเอง หากเราพิจารณาในมุมมองของโลกทุนนิยมการค้าเสรีแบบตะวันตก อาจไม่ใช่เรื่องแปลกถ้ากลุ่มพ่อค้าต่างชาติจะเกิดความไม่พอใจต่อราชสำนักชิงที่ดำเนินนโยบายกีดกันทางการค้า (รวมไปถึงการขาดดุลทางการค้าต่อจีนที่สะสมมาอย่างต่อเนื่อง) ความไม่พอใจที่ปะทุขึ้นนี้ คือเค้าวางเตือนถึงภัยคุกคามจากลัทธิจักรวรรดินิยมที่จะนำไปสู่สงครามฝิ่นครั้งที่ 1 และการทำสนธิสัญญาที่ไม่เท่าเทียมเป็นครั้งแรกของราชวงศ์ชิง

2.1.3.2 ลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตกและการค้าฝิ่นของชาติตะวันตก

ตลอดช่วงเวลาประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา ราชสำนักจีนจะปฏิบัติต่อกลุ่มคนจากพื้นที่อื่น ๆ ในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป เช่น การปฏิบัติแบบรัฐในบริวารต่อโซซอนและเวียดนาม การรักษาความสงบกับกลุ่มชนเผ่านอกด่านอย่างซินเจียง มองโกล หรือซุ่ยหนู (Xiongnu) ในขณะที่กลุ่มคนป่าเถื่อน (barbarians) ซึ่งเป็นพวกที่อยู่ภายนอกขอบเขตอาณาเขตของราชสำนักจะถูกกีดกันให้อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลาง และกลุ่มชาติตะวันตกก็คือหนึ่งในกลุ่มที่ราชสำนักจีนมองว่าเป็นชนป่าเถื่อนที่ไร้อารยธรรม การที่จีนยอมให้ชนป่าเถื่อนติดต่อค้าขายได้ ทางหนึ่งคือความเมตตาที่จักรพรรดิจีนมอบให้ และอีกประการคือจีนมองว่าชนป่าเถื่อนเหล่านั้นได้ยอมรับอำนาจที่เหนือกว่าของจีนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว³⁷

ราชสำนักชิงอาจมองการมีปฏิสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างประเทศเป็นเรื่องปกติ แต่สำหรับบรรดาชาติตะวันตก เช่น อังกฤษ กลับมีแนวคิดที่แตกต่างจากจีนอย่างสิ้นเชิง พวกเขาไม่ได้เชื่อในเรื่องอาณาเขตสวรรค์และต้องการติดต่อค้าขายกับจักรวรรดิชิงอย่างเท่าเทียม ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ทุนนิยมและการค้าเสรีซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตกเริ่มเข้ามาปะทะกับอารยธรรมจีนอย่างจริงจัง หลังจากขาดดุลทางการค้ากับจีนมาหลายปี บริษัทอินเดียตะวันออก (The British East India Company; EIC) ของสหราชอาณาจักร ก็ได้ค้นพบสินค้าที่จะมาถ่วงดุลทางการค้ากับจักรวรรดิชิง ซึ่งก็คือ ฝิ่น (opium) ที่เพาะปลูกในเขตเบงกอล ประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นหนึ่งในอาณานิคมของจักรวรรดิอังกฤษ ณ ขณะนั้น แม้ว่าบริษัทอินเดียตะวันออกจะถูกยกเลิกไปใน ค.ศ. 1833 แต่พ่อค้าอังกฤษที่เข้ามาค้าขายในจีน ก็ยังคงนำฝิ่นเข้ามาขายอย่างต่อเนื่อง

การลักลอบนำเข้าฝิ่นในจีนได้ทำกำไรมหาศาลแก่อังกฤษ แต่สำหรับราชสำนักชิงนี่คือสิ่งชั่วร้ายและผิดศีลธรรมที่ต้องปราบปราม เพราะฝิ่นไม่ได้นำมาซึ่งปัญหาทางสังคม การขาดแคลนแรงงาน หรืออาการป่วยไข้แก่ประชาชนเท่านั้น แต่ยังนำไปสู่สถานะขาดแคลนแร่เงิน เพราะเงินส่วนใหญ่ไหลออกนอกประเทศไปกับค่าใช้จ่ายในการนำเข้าฝิ่นจำนวนมหาศาล เมื่อแร่เงินใน

³⁷ ศิริพร ดาบเพชร. (2562). เล่มเดิม. หน้า 9-10.

จักรวรรดิชิงขาดแคลน ภาวะเงินเฟ้อจึงเกิดขึ้น อัตราแลกเปลี่ยนระหว่างตำลึงเงิน (Silver Tael) และเหรียญทองแดง (Copper Coin) เกิดความผันผวนอย่างหนัก ประชาชนต้องหาเหรียญทองแดงจำนวนเพิ่มมากขึ้นเพื่อแลกเป็นเงินตำลึงในการจ่ายภาษี³⁸ การไหลออกของเงินตำลึงเป็นจุดเริ่มต้นของการหดตัวทางเศรษฐกิจในรัชศกจักรพรรดิเต้ากวาง หรือ The Daoguang depression³⁹ ระหว่างค.ศ.1820-1850 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ค่าแรงตกต่ำและเงินเฟ้อสูงลิ่ว⁴⁰

ค.ศ.1839 จักรพรรดิเต้ากวางได้ส่ง หลินเจ๋อซูวี (Lin Zexu; 林则徐) มาเป็นข้าหลวงพิเศษประจำเมืองกว่างโจวเพื่อจัดการกับปัญหาฝิ่นโดยเฉพาะ ขณะเดียวกัน หลินเจ๋อซูวีได้ส่งจดหมายไปยังสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรีย (Queen Victoria) แห่งสหราชอาณาจักร ซึ่งมีความสำคัญที่แสดงถึงลักษณะทางการเมืองของจีนได้เป็นอย่างดี โดยเนื้อหาในจดหมายระบุถึงความใจกว้างของราชสำนักชิงที่ยินยอมแบ่งปันผลประโยชน์ทางการเมืองการค้าให้แก่ชนป่าเถื่อน แต่ก็ยังมีพ่อค้าป่าเถื่อนจำนวนมากที่เห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตัว นำเข้าฝิ่นซึ่งถือว่าเป็นสิ่งชั่วร้ายมายังจีน เนื้อหาของจดหมายยังทวงถามถึงมโนธรรมของอังกฤษ โดยกล่าวว่า เมื่อฝิ่นเป็นสิ่งต้องห้ามในอังกฤษ เหตุใดจึงยังส่งออกฝิ่นมาสร้างความเสียหายแก่ประเทศอื่น และยังคงกล่าวต่ออีกว่า เป็นเรื่องทั่วไป ว่าหากสิ่งใดที่เราไม่ต้องการ สิ่งนั้นอย่าไปมอบแก่ผู้อื่น⁴¹ ในตอนท้ายยังเน้นย้ำให้พระราชินีนาถวิกตอเรียควบคุมเหล่าพ่อค้าอังกฤษไม่ให้ส่งฝิ่นมาที่จีนอีก หากยังประสงค์ที่จะคงผลประโยชน์ทางการเมืองค้าในจีนต่อไป⁴²

ขณะเดียวกัน หลินเจ๋อซูวีได้ยึดและทำลายฝิ่นจำนวนมหาศาลจากเรือสินค้าสัญชาติอังกฤษ การทำลายฝิ่นในครั้งนี้เปรียบเสมือนชนวนที่ทำให้ความขัดแย้งเดิมระหว่างจีนและอังกฤษปะทุลุกลามกลายเป็นสงครามฝิ่นครั้งที่ 1 (The First Opium War; 1839-1842) ผล

³⁸ ศิริพร ดาบเพชร. (2562). *เล่มเดิม*. หน้า 27. ระบบเงินตราของชิงที่ยึดโยงมูลค่าของโลหะ 2 ชนิด (Bimetallism) ได้แก่เงินและทองแดง จาก 1 ตำลึงเงินต้องใช้ 1,000 เหรียญทองแดงเพื่อแลกเปลี่ยน เพิ่มขึ้นเป็น 1,500 และ 2,700 เหรียญทองแดงในรัชศกเต้ากวาง

³⁹ Rowe, William T. (2009). *China's Last Empire: the Great Qing*. p.164.

⁴⁰ Von Glahn, R. (2016). *Op.cit.* p.365.

⁴¹ ประโยคนี้ในจดหมายคล้ายกับหลักคำสอนในคัมภีร์หลุนอวี่ (Lun Yu) ของลัทธิขงจื๊อที่ระบุว่า 己所不欲，勿施于人。"จี้สั่วบู ยู่ วี่ ชู่ชือยู่เหวิน" สิ่งใดที่เราไม่ชอบ สิ่งนั้นอย่าทำแก่ผู้อื่น ดู; Cambridge Chinese Classics. (n.d.). *The Analects (Lun Yu)*. (Online).

⁴² ดูเนื้อหาความจดหมายฉบับเต็ม (ในภาษาอังกฤษ) ได้ที่ Digital China Harvard. (n.d.). *Letter of Advice to Queen Victoria*. (Online). อย่างไรก็ตาม ยังเป็นที่คลุมเครือว่าสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียได้รับจดหมายดังกล่าวหรือไม่

ปรากฏว่าราชสำนักชิงพ่ายแพ้แก่แสนยานุภาพของกองทัพอังกฤษ นำไปสู่การลงนามในสนธิสัญญาหนานจิง (Treaty of Nanjing; 1842) โดยมีสาระสำคัญคือ ราชสำนักชิงต้องชดใช้ค่าเสียหายและค่าปฏิกรรมสงคราม ยกเลิกการกีดกันทางการค้าและเปิดเมืองท่า 5 แห่ง ได้แก่ เซี่ยงไฮ้ หนิงโป (Ningbo) ฝูโจว (Fuzhou) เซี่ยเหมิน (Xiamen) และกว่างโจว รวมไปถึงยินยอมให้เกาะฮ่องกงอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ⁴³

ราชสำนักชิงไม่ได้สูญเสียแค่ทรัพยากรสินจำนวนมากไปกับสงครามในครั้งนี้เท่านั้น แต่ยังต้องสูญเสียเกียรติภูมิแห่งอาณาจักรและความชอบธรรมของราชสำนักในสายตาของประชาชนรวมถึงรัฐบาลการรื้อฟื้น จากการพ่ายแพ้สงครามแก่กลุ่มคนที่ซึ่งนิยามว่าเป็น “พวกป่าเถื่อน” มาโดยตลอด ในอีกทางหนึ่ง สนธิสัญญาหนานจิงที่อนุญาตให้พลเมืองอังกฤษเข้าไปตั้งถิ่นฐานในเมืองท่าทั้ง 5 แห่ง ยังเป็นการเปิดโอกาสให้มิชชันนารีสามารถเผยแพร่คริสต์ศาสนาไปยังพื้นที่อื่นๆของชิงได้อีกด้วย อีกแง่หนึ่ง เมื่อเปิดเมืองท่าอื่นๆเพิ่มขึ้น ความสำคัญของกว่างตงย่อมต้องลดน้อยลง ตามมาด้วยการถดถอยของความมั่งคั่งในพื้นที่หลังหนานหรือมณฑลทางตอนใต้และปัญหาโจรกรรมที่เพิ่มขึ้น นำไปสู่การจัดตั้งกองกำลังป้องกันตนเองของชาวกว่างตง ซึ่งจะกลายเป็นกองกำลังที่ใช้ต่อสู้กับชนกลุ่มน้อยอย่างชาวฮากกาในเวลาต่อมา⁴⁴

2.2 สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในปลายราชวงศ์โชซอน

ราชวงศ์โชซอน (Joseon Dynasty; ค.ศ.1392-1910) เป็นราชวงศ์ของสกุลอี (Yi; 이) ซึ่งเป็นราชวงศ์สุดท้ายก่อนที่เกาหลีจะตกอยู่ภายใต้การปกครองของจักรวรรดิญี่ปุ่น ในยุคสมัยนี้ ลัทธิขงจื้อใหม่ (Neo-Confucianism) จากสำนักจูซี (Zhu Xi; ปราชญ์ขงจื้อสมัยราชวงศ์ซ่งของจีน) ได้รับการยึดถือเป็นหลักสำคัญในชีวิตประจำวัน ทั้งในฐานะอุดมการณ์หลักของรัฐอย่างเป็นทางการ และเป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของคนทุกชนชั้น ในปลายราชวงศ์โชซอน ราชสำนักเกิดความแตกแยกและแบ่งเป็นฝักฝ่าย ความยากแค้นและการขาดแคลนที่ดินทำกินของประชาชนถูกซ้ำเติมจากการทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวงของข้าราชการท้องถิ่น เมื่อเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 19 โชซอนยังต้องเผชิญกับลัทธิจักรวรรดินิยมเช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ ในโลก รวมถึงจีนและญี่ปุ่นแข่งขันกันขยายอิทธิพลในเกาหลี ซึ่งอิทธิพลของชาวต่างชาติได้แทรกซึมและมีบทบาทอย่างมาก ทั้งต่อการเมือง

⁴³ กรพนันซ์ ตั้งเชื่อนันท์. (2557). วาทกรรมตงจิน กังจิน ในประวัติศาสตร์สงครามฝิ่น อ่าน การล่มสลายของราชสำนักแห่งสวรรค์ ย้อนศึกษาสงครามฝิ่น. วารสารจีนศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 7(2): 210.

⁴⁴ Holcombe, Charles. (2017). *The Nineteenth-Century Encounter of Civilizations*. In *A History of East Asia: From the Origins of Civilization to the Twenty-First Century*. p.225.

ภายในราชวงศ์โชซอน ระบบเศรษฐกิจของประเทศ รวมไปถึงกลายเป็นตัวเร่งให้เกิดสถานการณ์ความวุ่นวายจนนำไปสู่สงครามระหว่างมหาอำนาจบนดินแดนของโชซอน

2.2.1 บทบาทของชนชั้นในโครงสร้างสังคมสมัยโชซอน

ในการศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์ของเกาหลีในสมัยราชวงศ์โชซอน ประเด็นสำคัญที่เปรียบเสมือนพื้นฐานในการทำความเข้าใจสภาพแวดล้อมทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม คือบทบาทของระบบชนชั้นวรรณะในสังคมโชซอน ซึ่งเป็นโครงสร้างทางสังคมที่ยังรากลึกฝังแน่นและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของประชาชนเป็นอย่างมาก ระบบชนชั้นของโชซอนมีลักษณะสำคัญ คือ รูปแบบโครงสร้างที่ตายตัวและการเลื่อนสถานะทางชนชั้นเป็นไปอย่างยากลำบาก ชนชั้นในโชซอนแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม มีรูปแบบที่ผสมผสานระหว่างชนชั้นตามคติขงจื้อกับระบบชนชั้นแบบเกาหลีโบราณ⁴⁵ ได้แก่

1. ยังบัน (Yangban; 양반) หรือชนชั้นสูง คือขุนนางระดับกลางขึ้นไป แบ่งเป็น 2 กลุ่ม
 - 1) มุนบัน (Munban; 문반) ขุนนางฝ่ายพลเรือน
 - 2) มูบัน (Muban; 무반) ขุนนางฝ่ายทหาร
 2. ชุงอิน (Chungin; 중인) หรือชนชั้นกลาง คือขุนนางระดับล่าง ข้าราชการ เช่น เสมียน ล่าม ผู้พิพากษา โหร
 3. ซังมิน (Sangmin; 상민) หรือสามัญชน ได้แก่ ชาวนาและประชาชนส่วนใหญ่
 4. ช็อนมิน (Cheonmin; 천민) หรือชนชั้นล่าง แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่
 - 1) กลุ่มคนผู้ทำอาชีพที่สังคมมองว่า “ไม่สะอาด” เช่น แพ้กัจจง (คนฆ่าสัตว์) ช่างทำรองเท้า มูตัง (แม่หมอบ) คีแซง (นางโลม) นักแสดง
 - 2) โนบี (Nobi; 노비) คือ กลุ่มทาส ซึ่งถือว่าเป็นทรัพย์สินส่วนตัวของชนชั้นสูง
- ในทางทฤษฎี กษัตริย์แห่งโชซอนเป็นผู้ที่ทรงอำนาจและอยู่สูงสุดเหนือระบบชนชั้น แต่ในความเป็นจริง สังคมโชซอนเป็นสังคมที่ถูกครอบงำโดยกลุ่มขุนนางชนชั้นสูงจากตระกูล

⁴⁵ ไพบูลย์ ปิตะเสน. (2555). ประวัติศาสตร์เกาหลี จากยุคเผ่าพันธุ์ถึงยุคสาธารณรัฐใหม่. หน้า 207. ; ระบบชนชั้นแบบขงจื้อจะมีลักษณะแบ่งตามหน้าที่การงาน ได้แก่ 1.ผู้มีการศึกษา (Shi) 2.ชาวนา (Nong) 3.ช่างฝีมือ (Gong) 4.พ่อค้า (Shang) ดูเพิ่มเติมได้ที่ Easton, Mark, Saldais, Maggy, Dumovic, Vladimir, Carrodus, Geraldine, และ Machar, Christian. (2016). *Ancient China*. In *Oxford Big Ideas Humanities 7 Victorian Curriculum*. pp.428-429. ในขณะที่ระบบชนชั้นแบบเกาหลี คือระบบชนชั้นกระดูก หรือ คลพุมเจ (The Bone-rank system - Golpumje; 골품제) ที่แพร่หลายมาตั้งแต่ยุคซิลลา (Silla) เน้นรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของชนชั้นปกครอง

ต่าง ๆ⁴⁶ ชนชั้นยังบันหลายครอบครัวไม่เพียงครอบครองที่ดินทำกินหลายผืนในประเทศเท่านั้น แต่การสอบเข้ารับราชการ หรือควากอ (Civil Service Examinations - Gwageo; 과거)⁴⁷ และตำแหน่งสำคัญในราชสำนักยังเปรียบเสมือนเอกสิทธิ์พิเศษที่มีไว้เฉพาะชนชั้นยังบันอีกด้วย ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าชนชั้นอื่น ๆ ไม่มีสิทธิสอบเข้ารับราชการ (ยกเว้นชนชั้นช็อนมินที่ห้ามสอบ) หากแต่โอกาสและความเป็นไปได้ที่ชนชั้นอื่นจะสอบผ่านมีน้อยมาก โดยเฉพาะในการสอบเข้าตำแหน่งขุนนางพลเรือนที่ถือว่ามีเกียรติยศสูงสุด องค์ความรู้ที่ใช้ในการสอบแพร่หลายอยู่ในวงจำกัด เนื้อหาการสอบที่เน้นตำราของลัทธิขงจื้อ ความรู้และทักษะทางด้านภาษาจีน อีกทั้งสถาบันการศึกษาที่ถ่ายทอดทักษะเหล่านั้น ยังเป็นสถาบันชั้นสูง หรือสถานศึกษาเฉพาะสำหรับลูกหลานตระกูลขุนนาง เช่น ช็องกยุนกวัน (Sungkyunkwan) ซอว็อน (Seowon) ซอดัง (Seodang)⁴⁸ นี่จึงเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้การเลื่อนสถานภาพทางสังคมของโชซอนเป็นไปได้ยาก

อย่างไรก็ตาม การได้เข้าเรียนในสถาบันการศึกษาที่สอนองค์ความรู้ในการสอบควากอ ไม่ได้รับประกันว่าบัณฑิตยังบันเหล่านั้นจะสามารถสอบผ่านและได้รับตำแหน่งหน้าที่ในระบบราชการ⁴⁹ เนื่องจากตำแหน่งขุนนางที่มีอยู่จำนวนจำกัด ราชสำนักจะเปิดรับขุนนางฝ่ายพลเรือนเพียง 33 คนในทุก 3 ปี ซึ่งผู้ที่ได้รับตำแหน่งต้องสอบผ่านถึงในระดับชั้นช็อนชี (ดูภาพประกอบที่ 8) ซึ่งถือว่ายากลำบากมาก ยิ่งในภายหลังมีการใช้เส้นสายและแบ่งพรรคพวกกันมากขึ้น ระบบคุณธรรมที่คัดเลือกตามความสามารถจึงอ่อนแอลง

⁴⁶ Seth, Michael J. (2010). *A Concise History of Modern Korea: From the Late Nineteenth Century to the Present*. p.4.

⁴⁷ การสอบควากอ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1.การสอบขุนนางพลเรือน หรือ มุนกวา (The literary examinations - Mungwa; 문과) 2.การสอบขุนนางทหาร หรือ มูกวา (The military examinations - Mugwa; 무과) 3.การสอบทั่วไป สำหรับข้าราชการระดับล่าง หรือ ชับกวา (The miscellaneous examinations - Japgwa; 잡과)

⁴⁸ ช็องกยุนกวันเป็นสถานศึกษาชั้นสูงแห่งแรกๆในเกาหลี ส่วนซอว็อนคือสถาบันเอกชน มักจัดตั้งในเขตท้องถิ่นและบริหารโดยกลุ่มยังบันจากตระกูลใหญ่ต่างๆ ถือว่าเป็นการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองอีกรูปแบบหนึ่งของชนชั้นยังบัน และซอดัง คือโรงเรียนประจำหมู่บ้าน; Jeong Mee Ryang และ Lee Woo jin. (2018). *Understanding Korea No. 9 Korean Education: Educational Thought, Systems and Content*. Translated by Sohn Tae-soo. pp.33-49.

⁴⁹ Hong Ji Yeon และ Paik, Christopher. (2018). *Colonization and Education: Exploring the Legacy of Local Elites in Korea*. *Economic History Review*. 71(3): 941.

การสอบมุนกวา (Mungwa; 문과)		
แดกวา (Daegwa; 대과)	ซอนชี (Jeonsi; 전시) 33 คน	
	บกชี (Boksi; 복시) 33 คน	
	โชชี (Chosi; 초시) 240 คน	
เข้าศึกษาในซองกยุนกวัน		
โซกวา (Sogwa; 소과) 200 คน	แซงวอนชี (Saengwonsi; 생원시) 100 คน	จินซาชี (Jinsasi; 진사시) 100 คน
	บกชี (Boksi; 복시)	บกชี (Boksi; 복시)
	โชชี (Chosi; 초시)	โชชี (Chosi; 초시)

ภาพประกอบ 8 กระบวนการสอบขุนนางฝ่ายพลเรือน หรือ มุนกวา

ตารางโดยผู้วิจัย ปรับปรุงจากตารางในหน้า 47; Jeong Mee Ryang และ Lee Woo jin. (2018). *Understanding Korea No. 9 Korean Education: Educational Thought, Systems and Content*. Translated by Sohn Tae-soo.

ชนชั้นยังบันที่สอบไม่ผ่านในระบบราชการ หรือไม่มีผู้ที่คอยช่วยเหลือในราชสำนัก เปรียบเสมือนผู้ตีที่ไม่มีเงินและไม่มีอำนาจ อยู่ในชนชั้นสูงแต่มีสถานะไม่ต่างจากสามัญชนทั่วไป ยังบันนอกราชการเหล่านี้นับว่าส่วนใหญ่มักเลี้ยงชีพด้วยการสอนหนังสือในท้องถิ่น⁵⁰ พวกเขาขมอดอยากมากกว่าทำอาชีพที่เสียเกียรติ⁵¹ ยิ่งในตอนปลายราชวงศ์โชซอน บทบาทของทุนนิยมและเงินตราเพิ่มมากขึ้น บรรดาพ่อค้า ชนชั้นกลาง หรือประชาชนที่เริ่มมีฐานะ พยายามยกสถานะตนเองด้วยการซื้อตำแหน่งจากครอบครัวยังบันที่ตกอับ อำนาจของเงินยังก่อให้เกิดการติดสินบนในการสอบเข้ารับราชการตั้งแต่ระดับบนไปจนถึงระดับล่าง กลายเป็นรากเหง้าสำคัญของปัญหาทุจริตคอร์รัปชันในระบบบริหารราชการทุกระดับชั้นของโชซอน

⁵⁰ Kleiner, Juergen. (2001). *Korea: A Century of Change*. p.8.

⁵¹ Lee Chong Sik. (1963). *The Politics of Korean Nationalism*. p.7.

ในขณะที่ความถดถอยของชนชั้นยังนับเพิ่มมากขึ้น สถานะของข้าราชการท้องถิ่นหรือชนชั้นสูงอินกลับสวนทาง ตำแหน่งหน้าที่ของพวกเขามีเสถียรภาพมั่นคง ทักษะทางอาชีพและองค์ความรู้ เช่น ทักษะทางโหราศาสตร์ การแปลภาษา หรือการแพทย์ ถูกส่งวนไว้อย่างทอดแค้นคนในตระกูล ซึ่งทักษะเหล่านั้นเป็นความรู้สำคัญที่ใช้ในการสอบทั่วไป หรือซับซ้อน ทำให้ตำแหน่งข้าราชการในท้องถิ่นสามารถส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นได้แม้ว่าต้องผ่านการสอบความถนัด⁵²

ด้วยเหตุที่ชนชั้นสูงอินมีความใกล้ชิดกับประชาชนทั่วไป (หรือซังมิน) มากกว่าขุนนางระดับสูงในชนชั้นยังนับ อีกทั้งการถือครองตำแหน่งที่ยาวนานในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง ทำให้ข้าราชการท้องถิ่นจำนวนมากกลายเป็นผู้มีอิทธิพล ใช้อำนาจบาตรใหญ่ เรียกเก็บเอาผลประโยชน์จากสามัญชน โดยเฉพาะการขูดรีดภาษีจากชาวนา ดังนั้น การลุกฮือจากชาวนาในแต่ละครั้ง จึงมักเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านและโค่นล้มข้าราชการท้องถิ่นที่กดขี่และฉ้อราษฎร์บังหลวงเสียทั้งสิ้น⁵³

2.2.2 การทุจริตในท้องถิ่นและความยากลำบากของชาวนา

สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของโชซอน มีความคล้ายคลึงไม่ต่างจากจักรวรรดิชิงมากนัก กล่าวคือ ปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกินในหมู่ชาวนายังคงเป็นประเด็นสำคัญ ในโชซอนชาวนาส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง พวกเขาต้องเช่าพื้นที่เพื่อทำการเพาะปลูกจากบรรดาเจ้าที่ดิน เช่น พวกกลุ่มยังนับ และนายทุน เป็นต้น ชาวนาผู้เช่าที่ดินจะแบ่งปันผลผลิตบางส่วนให้แก่เจ้าที่ดินของตนเอง และเจ้าของที่ดินก็จะมีภาระหน้าที่จ่ายภาษีที่ดินเหล่านั้นให้แก่ราชสำนัก⁵⁴ ความสัมพันธ์ระหว่างชาวนาและเจ้าที่ดินของโชซอนที่มีลักษณะคล้ายระบบเศรษฐกิจแบบแมนเนอร์ (Manorialism) ในยุโรปเช่นนี้ เรียกกันว่า “บย็องจัก” (Byeongjak) แต่เมื่อมาถึงช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ภาระการจ่ายภาษีที่ดินของเจ้าที่ดินก็ค่อยๆถูกผลักให้กลายเป็นหน้าที่ของชาวนาผ่านการเรียกเก็บรวมในค่าเช่าที่ดิน

แม้ว่าที่ดินทุกแห่งคือทรัพย์สินของราชสำนัก ซึ่งถูกจัดสรรออกเป็นหลายประเภทให้แก่ตระกูลขุนนางที่มีความดีความชอบ ยังนับหรือเจ้าหน้าที่ทางการท้องถิ่นเป็นผู้ดูแลและคอยเก็บค่าเช่าโดยตรงให้แก่ราชสำนัก แต่การจัดสรรที่ดินของราชสำนัก นานวันจะยิ่งทับซ้อนมากขึ้น

⁵² Lee Chong Sik. (1963). *op.cit.* p.10.

⁵³ Bae Hang Seob. (2017). *Popular Movements and Violence in East Asia in the Nineteenth Century: Comparing the Ideological Foundations of their Legitimation.* Sungkyun Journal of East Asian Studies. 17(2): 235

⁵⁴ Kim Kuen Tae. (2014). *Farming in the Joseon Period.* In *Everyday Life in Joseon-Era Korea: Economy and Society.* p.45.

ที่ดินบางแห่งมีผู้ดูแลมากกว่าหนึ่งราย นั่นหมายความว่าชาวนาที่เช่าที่ดินในแต่ละแห่งต้องจ่ายค่าเช่าแก่เจ้าที่ดินแบบซ้ำซ้อนอย่างไม่เป็นธรรม⁵⁵

ปัญหาเรื่องอีกอย่างหนึ่งในสังคมเกาหลี คือ การทุจริตคอร์รัปชัน โดยเฉพาะระบบการจัดเก็บภาษีที่ถูกขอลดอย่างมากจากบรรดาข้าราชการท้องถิ่น ในอดีตรูปแบบการจัดเก็บภาษีของราชสำนักโชซอนเป็นระบบ “โจ-ยง-โจ” (Jo-Yong-Jo; 조영조; 租庸調) แบ่งหมวดหมู่ภาษีหลักออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1. ภาษีที่ดิน (the land tax; Jo, 조, 租) 2. การเกณฑ์แรงงาน (statute labor; Yong, 영, 庸) 3. ภาษีครัวเรือน (the household tax; Jo, 조, 調)⁵⁶ แม้ว่าราชสำนักส่วนกลางจะพยายามปรับปรุงระบบภาษีให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไปและให้มีประสิทธิภาพในการจัดเก็บที่มากขึ้น แต่ระบบภาษีแบบใหม่แบบ “ซัมจ็อง” (Samjeong; 삼정, 三政)⁵⁷ ซึ่งจัดเก็บผ่านภาษีที่ดิน ส่วยทดแทนการเกณฑ์แรงงาน และการยืมข้าว (grain loan)⁵⁸ แต่ไม่สามารถแก้ปัญหาภาระภาษีที่ส่วนใหญ่ตกไปอยู่กับชาวนาได้และยังคงถูกข้าราชการท้องถิ่นทุจริตเช่นเคย เนื่องจากระบบการจ่ายภาษีทั้งหมด รวมไปถึงการจัดสรรเมล็ดพันธุ์เพาะปลูกของโชซอน ล้วนอ้างอิงจากเอกสารทะเบียนบ้าน หรือ โฮจ็อก (The family register - Hojok; 호적) ที่ขึ้นอยู่กับทางการท้องถิ่นทั้งสิ้น ทำให้บรรดาเจ้าหน้าที่ คหบดี หรือคนที่มีเส้นสาย ติดสินบนและใช้โอกาสหลบเลี่ยงการเสียภาษีโดยการแก้ไขข้อมูลในโฮจ็อกให้ครอบครัวของตนเสียภาษีน้อยลง ทำให้ครอบครัวที่ยากจนยังคงถูกจัดเก็บภาษีตามเดิม และถูกซ้ำเติมโดยภาระภาษีจากครอบครัวที่หลบเลี่ยงมากขึ้น

นอกจากนี้ อิทธิพลของระบบเศรษฐกิจแบบเงินตราทำให้ราชสำนักโชซอนปรับเปลี่ยนรูปแบบการเก็บภาษีที่ดินในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 จากเดิมที่สามารถจ่ายภาษีด้วยข้าวหรือฝ้าย เปลี่ยนเป็นการจ่ายด้วยเงินเหรียญ ชาวนาจึงไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากการขายข้าวเพื่อแลกเปลี่ยนเป็นเงินตรามาจ่ายภาษี ซึ่งบางครั้งการค้าข้าวก็ไม่ได้เป็นไปอย่างยุติธรรม ชาวนาต้องขายข้าวในปริมาณที่มากขึ้นเพื่อให้ได้เงินในจำนวนเท่าเดิม⁵⁹ เงินที่ไม่เพียงพอทำให้ชาวนา

⁵⁵ Lee Chong Sik. (1963). *op.cit.* p.11.

⁵⁶ Kim Sung Woo. (2014). *The Tax Burden of the Peasantry*. In *Everyday Life in Joseon-Era Korea: Economy and Society*. p.61.

⁵⁷ Kim Sung Woo. (2014). *op.cit.* p.67.

⁵⁸ ชาวนาในโชซอนต้องยืมเมล็ดพันธุ์เพื่อการเพาะปลูกจากทางการ และต้องจำคืนจากส่วนแบ่งของผลผลิตที่ตนเพาะปลูกได้

⁵⁹ Min Kyong Ja. (1995). *Rebellious Roots: Korean Peasant Movements (1862-1894)*. Dissertation, Ph.D. (Sociology). pp.59-64.

ต้องไปกู้ยืมจากบรรดาเจ้าที่ดิน หรือพ่อค้า แม้ว่าการเพิ่มพูนของระบบเงินตราจะทำให้การบริโภคและการค้าระหว่างกันเพิ่มขึ้น ทว่าลัทธิการค้า (Commercialism) ที่แพร่หลายในโชซอน ไม่เพียงแต่ทำลายรูปแบบเศรษฐกิจท้องถิ่นดั้งเดิมที่มีลักษณะแบบยังชีพ (Self-sufficiency) เท่านั้น แต่ยังส่งผลให้ราคาสินค้าผันผวนในที่สุด

การขาดแคลนที่ดินทำกิน รวมถึงภาวะภาษีทั้งหมดที่ตกไปอยู่กับกลุ่มชาวนาจากการทุจริตคอร์รัปชันของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ถูกซ้ำเติมจากวิกฤติภัยธรรมชาติอันเกิดจากความไร้ประสิทธิภาพของระบบจัดการน้ำและการทำลายป่าเพื่อขยายที่อยู่อาศัยตลอดจนเพื่อการเพาะปลูก⁶⁰ นอกจากนี้ นโยบายการจัดเก็บภาษีที่ดินของโชซอนก็ไม่ยืดหยุ่น อัตราภาษีที่ตายตัวส่งผลให้เกษตรกรต้องส่งส่วยเท่าเดิม แม้ว่าจำนวนและราคาผลผลิตจะตกต่ำหรือเกิดภาวะภัยธรรมชาติก็ตาม⁶¹ ปัญหาภาษีและภาระของชาวนาที่ไม่ได้รับการเยียวยาช่วยเหลือในสถานการณ์วิกฤตต่าง ๆ มักจะนำไปสู่การลุกฮือของกลุ่มชาวนาตามมณฑลต่าง ๆ เพื่อเรียกร้องให้ทางการแก้ไขปัญหาและลงโทษข้าราชการท้องถิ่น ในระหว่าง ค.ศ.1810-1832 โชซอนเกิดปัญหาน้ำท่วมพื้นที่การเกษตรอยู่บ่อยครั้ง⁶² ทำให้ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 เริ่มเกิดการจลาจลในหมู่ชาวนาตามพื้นที่ท้องถิ่นมากขึ้น เช่น การลุกฮือในภาคตะวันตกเฉียงเหนือระหว่าง ค.ศ.1811-1812 การจลาจลในกรุงโซลจากประเด็นเรื่องข้าว ค.ศ. 1833⁶³ สงครามชาวนาปีอิมซุล (Imsul Farmers' Revolt; ค.ศ. 1862-1863) ในพื้นที่เมืองจินจู (Jinju) และคย็องซัง (Gyeongsang) ซึ่งเป็นหนึ่งในเขตที่ยากจนและห่างไกลจากส่วนกลางก็ปะทุขึ้นจากความยากแค้นและปัญหาในการยืมข้าว (grain loan) กับทางการ⁶⁴ แม้ว่าการยืมข้าวเป็นมาตรการของรัฐที่มีมานานแล้วเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนอาหารของประชาชน แต่ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 มาตรการนี้กลับกลายเป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวของข้าราชการท้องถิ่น ผ่านการเรียกเก็บดอกเบี้ยที่สูงเกินจริง หรือ

⁶⁰ Cha Myung Soo. (2008). *The Economic History of Korea*. (Online).

⁶¹ Kim Kuen Tae. (2007). *Distinctive Characteristics of the Joseon Dynasty's Fiscal Policy in the Nineteenth Century*. *Korea Journal*. 47(2): 100.

⁶² Bowman, John S. (2000). *op.cit.* p.213.

⁶³ Seth, Michael J. (2008, Fall). *Korea: From Hermit Kingdom to Colony*. *Education About Asia: Asia in World History: 1750-1914*. 13(2): 28.

⁶⁴ Kim Kuen Tae. (2007). *op.cit.* p.101.

การยกยอกข้าวที่ต้องแจกจ่ายแก่ประชาชนไว้ให้กับพวกพ้องของตนเอง⁶⁵ ทำให้มาตรการที่ควรมีไว้เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชน กลายเป็นภาระซ้ำเติมความอดอยากของประชาชนมากยิ่งขึ้นไปอีก

ในทางเดียวกัน งานวิจัยเอกสารโฮจ็อกสมย็โชซอนจาก 4 พื้นที่ของ Kim Kuentae วิเคราะห์ว่าระบบการจัดเก็บภาษีที่ดินในมณฑลทางตอนใต้ เช่นในจังหวัดช็อลลา (Jeolla) มีลักษณะค่อนข้างตายตัว ซึ่งเอื้อประโยชน์อย่างมากให้แก่บรรดาเจ้าที่ดิน เนื่องจากภาษีที่ดินที่เหล่าเจ้าที่ดินต้องชำระมีอัตราคงที่ (ซึ่งต่อมากการชำระภาษีที่ดินจะตกไปเป็นหน้าที่ของผู้เช่าดังที่ได้กล่าวไปข้างต้น) สวนทางกับจำนวนชาวนาผู้เช่าที่ดินในแต่ละพื้นที่เพิ่มขึ้น แต่ความแออัดในพื้นที่ทำกินที่มากขึ้นของผู้เช่า ไม่ได้ทำให้ค่าเช่าที่ดินลดลง พวกเขาก็ยังคงต้องชำระค่าเช่าที่ให้แก่เจ้าที่ดินในอัตราเท่าเดิม แม้ว่าสภาพอากาศจะเลวร้ายหรือผลผลิตจะย่ำแย่แค่ไหนก็ตาม⁶⁶ นี่จึงเป็นอีกปัจจัยที่ทำให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มทาสักที่เริ่มต้นจากมณฑลทางตอนใต้ของโชซอนใน ค.ศ.1894 อีกด้วย

2.2.3 การเมืองและความขัดแย้งในราชสำนัก

นอกเหนือจากภาระค่าเช่าและภาษีที่ดิน การใช้ชีวิตที่หรูหราฟุ้งเฟ้อของคนในราชสำนักและขุนนางใหญ่ ยังสร้างความรู้สึกไม่พอใจของประชาชนทั่วไปที่ยังยากแค้น ภาระค่าใช้จ่ายจากการจัดงานเลี้ยงฉลองแต่ละครั้งตกไปอยู่ในรูปแบบการขูดรีดภาษี⁶⁷ การจลาจลและความปั่นป่วนจากประชาชนที่อดอยากปรากฏขึ้นไปทั่วโชซอน ซึ่งสืบเนื่องจากสภาพชีวิตความเป็นอยู่อย่างอยู่ดีมีสุขของประชาชนจากการปกครองที่ล้มเหลวของราชวงศ์ช็ี ความไร้ประสิทธิภาพทางการเมืองการปกครองของราชสำนักเห็นได้ชัดตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา โชซอนเข้าสู่ยุคที่เรียกได้ว่าเป็น รัชสมัยแห่งกษัตริย์ผู้อ่อนแอและถูกรอบงำโดยบรรดาตระกูลที่ทรงอำนาจซึ่งรุ่งเรืองผ่านการเกี้ยวพาราสีทางการเมืองกับราชสำนัก⁶⁸

หากวิเคราะห์ผ่านรูปแบบการสืบทอดราชบัลลังก์ในราชวงศ์โชซอน จะเห็นได้ว่าราชสำนักโชซอนไม่ได้รับเอาแนวคิดอาณานิคมตะวันตกจากจีนมาเสียทั้งหมด ถึงแม้ว่าอุดมการณ์ทาง

⁶⁵ Lee Hun Chang. (2013). *Welfare Policy of Choson Korea (1392-1910) under the Malthusian Constraint*. Paper presented at the Asia-Pacific Economic and Business History Conference, Seoul National University. pp.9-10.

⁶⁶ Kim Kuen Tae. (2007). *op.cit.* p.131.

⁶⁷ Kim, C. I. Eugene และ Kim Han Kyo. (1968). *Korea and the Politics of Imperialism, 1876-1910*. p.75.

⁶⁸ Seth, M.J. (2008, Fall). *op.cit.* p.28.

การเมืองการปกครองของโชซอนจะยึดมั่นในลัทธิขงจื้ออย่างเข้มงวดก็ตาม เนื่องจากในช่วงการก่อตั้งราชวงศ์โชซอน นายพลอีซองกเย (Yi Seong-gye หรือ พระเจ้าแทโจ; Taejo) และคณะผู้ร่วมก่อตั้งได้อ้างถึงอำนาจของกษัตริย์ที่ควรอยู่บนพื้นฐานการปกครองเพื่อส่วนรวมและรับฟังคำแนะนำจากนักปราชญ์ในลัทธิขงจื้อ เพื่อสร้างความชอบธรรมในการโค่นล้มราชวงศ์โครยอ⁶⁹ (Goryeo; 고려) และก่อตั้งราชวงศ์ใหม่ขึ้นมา⁷⁰

ด้วยเหตุนี้ ฐานะของกษัตริย์โชซอนจึงไม่ได้มั่นคงหรือมีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด แต่ต้องพึ่งพาอาศัยจากความมั่นคงของราชตระกูลที่เข้มแข็ง ทำให้การสืบทอดบัลลังก์ในแต่ละครั้งค่อนข้างซับซ้อนและมีกระบวนการต่อสู้แย่งชิงทางอำนาจอยู่เสมอ⁷¹ การแย่งชิงบัลลังก์ของแต่ละฝ่ายมักจะต้องมีกลุ่มขุนนางตระกูลใหญ่สนับสนุน ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วมักใช้ฐานอำนาจจากตระกูลฝ่ายพระมารดา เมื่อถึงปลายราชวงศ์โชซอนการแบ่งพรรคพวกเริ่มชัดเจนมากขึ้น ตำแหน่งกษัตริย์หรือขุนนางจึงไม่ได้คัดเลือกจากความสามารถอีกต่อไป หากขึ้นอยู่กับพวกพ้องหรืออำนาจจากตระกูลของตน⁷²

ในขณะที่อิทธิพลทางการเมือง ณ ศูนย์กลางการปกครองของโชซอนไม่ได้ขึ้นอยู่กับว่าใครเป็นชนชั้นยังบันผู้มีความสามารถ หากแต่อำนาจที่แท้จริงต่อการปกครองประเทศล้วนถูกกำหนดโดยบรรดาเชื้อพระวงศ์ ประยูรญาติ หรือใครก็ตามที่เกี่ยวข้องกับราชสำนักโชซอน⁷³ ภายในชนชั้นยังบันด้วยกันเอง ก็ยังมีการแบ่งออกเป็นฝักเป็นฝ่าย เช่น ฝ่ายพลเรือน หรือฝ่ายทหาร รวมไปถึงการแบ่งแยก (และกีดกัน) ตามสถานภาพและชาติกำเนิดของแต่ละครอบครัวด้วยเช่นกัน⁷⁴

⁶⁹ ราชวงศ์โครยอยึดมั่นในหลักการทางพระพุทธศาสนา มีแนวคิดอาณัติสวรรค์เป็นฐานความชอบธรรมในการปกครอง ต่อมาพระเจ้าคังยง (Gongyang) กษัตริย์องค์สุดท้ายแห่งโครยอ ถูกโจมตีว่าสูญเสียอาณัติสวรรค์เพราะใช้อำนาจโดยพลการและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน

⁷⁰ Hong Ki Won. (2019). *A Historical Trajectory of Cultural Policy in Korea: Transforming Cultural Politics into Cultural Policy*. *International Journal of Cultural Policy*. 25(1): 11. และ; Song Ho Jung, Jeon Deog Jae, และ Lim Ki Hwan. (2019). *Understanding Korea Series No.10: A History of Korea*. Translated by Daniel Kane.; et al. pp.150-152.

⁷¹ ภาณุเดช ทรงประเสริฐ. (2521). ประวัติศาสตร์เกาหลีสมัยใหม่. หน้า 11-13.

⁷² ไพบุลย์ ปิตะเสน. (2555). *เล่มเดิม*. หน้า 222.

⁷³ Kleiner, Juergen. (2001). *loc.cit.*

⁷⁴ ภาณุเดช ทรงประเสริฐ. (2521). *เล่มเดิม*.

เมื่อระบบอุปถัมภ์ และการใช้เส้นสายในโชซอนกลายเป็นที่มาของอำนาจและหน้าที่ การงาน ประกอบกับตำแหน่งราชการที่มีอยู่อย่างจำกัด การแข่งขันเพื่อแย่งชิงที่ว่างอันน้อยนิดได้ กระตุ้นให้เกิดการแบ่งฝักฝ่ายในราชสำนักมากขึ้น พวกเขาต้องพึ่งพาชั่วอำนาจทางการเมืองกลุ่ม ต่างๆ เพื่อก้าวขึ้นมาในระบบราชการ⁷⁵ และการที่ขุนนางจากชั่วอำนาจต่างๆ สามารถกุมอำนาจการ ปกครองประเทศได้อย่างเบ็ดเสร็จเป็นเวลานานนี้เอง ได้ส่งผลเสียต่อระบบบริหารราชการเป็นอัน มาก เพราะไม่เพียงเกิดการฉ้อราษฎร์บังหลวง หรือความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ (Conflict of Interests) จากการมีส่วนได้ส่วนเสียที่ทับซ้อนเท่านั้น⁷⁶ แต่ก็เป็นการกีดกันขุนนางเล็ก ๆ ที่ไม่มี อำนาจจนต้องสูญเสียตำแหน่งและรายได้ ทำให้พวกเขาต้องลาออกจากราชการกลับไปยังบ้าน เกิดของตน

ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 การขับเคี่ยวทางอำนาจในราชสำนักเป็นไปอย่างรุนแรง เมื่อพระเจ้าชอลจง (Cheoljong; ครองราชย์ ค.ศ.1849-1864) สวรรคตโดยไม่มีรัชทายาท พระ ราชนินจากตระกูลโช สายพุงยั้ง (The Jo clan of Pungyang) ซึ่งอาวุโสมากที่สุดในการสำนักได้ เลือกบุตรชายคนที่สองวัย 12 ปีขององค์ชายฮึงซอน ฮีฮาอิง (Heungseon, Yi Ha-eung; 흥선, 의화잉) ซึ่งเป็นพระญาติของพระเจ้าชอลจง ขึ้นครองราชย์เป็นพระเจ้าโคจง (Gojong; ครองราชย์ ค.ศ.1864-1907) และสามารถผลักดันอิทธิพลของตระกูลคิม สายอันดง (The Kim clan of Andong) ที่ครอบงำราชสำนักมาหลายปีออกไปได้⁷⁷ ส่วนองค์ชายฮึงซอนได้รับตำแหน่ง ฮึงซอนแทวอนกุน (Grand prince - Daewongun; 대원군; ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการ ค.ศ. 1864-1873) กลายเป็นผู้สำเร็จราชการและผู้กุมอำนาจที่แท้จริงเหนือพระเจ้าโคจงตลอดช่วงต้น รัชกาล ทว่าต่อมา อำนาจของแทวอนกุนเริ่มถูกสั่นคลอนจากพระราชินีมิน (Queen Min, Myeongseong) มเหสีของพระเจ้าโคจง ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสนใจใฝ่รู้และมีส่วนร่วมในการบริหาร

⁷⁵ Park, J. P. (2018). *A New Middle Kingdom : Painting and Cultural Politics in Late Chosŏn Korea (1700–1850)*. p.26.

⁷⁶ เช่น ขุนนางผู้ทำหน้าที่เก็บภาษีที่ดิน แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นเจ้าของที่ดินจำนวนมาก จึงเกิดการ ทุจริตเพื่อหลบเลี่ยงภาระภาษีเหล่านั้น

⁷⁷ Kim Jin Wung. (2012). *A History of Korea : From 'Land of the Morning Calm' to States in Conflict*. p.279., Patricia, Buckley Ebrey และ Anne, Walthall. (2014). *East Asia: a Cultural, Social, and Political History from 1600*. pp.363-364., และ Seth, Michael J. (2008, Fall). *Korea: From Hermit Kingdom to Colony*. pp.212-213.

ประเทศ อีกทั้งสมาชิกในตระกูลมินก็ได้เริ่มครองตำแหน่งขุนนางสำคัญในฝ่ายต่างๆและขยายอิทธิพลไปทั่วราชสำนัก⁷⁸

ขณะที่การเมืองในราชสำนักมีการแก่งแย่งและผลัดเปลี่ยนชั่วอำนาจไปมาระหว่างแคว้นกับราชินิกุลตระกูลมิน ความไร้เสถียรภาพทางการเมืองจากศูนย์กลางทำให้ประสิทธิภาพของกลไกการปกครองในโชซอนตลอดช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 เสื่อมถอยลงอย่างมาก ตำแหน่งขุนนางที่อาศัยผลประโยชน์และพวกพ้องมากกว่าการคัดเลือกตามระบบคุณธรรม เปิดช่องให้มีการซื้อขายตำแหน่งอย่างแพร่หลายในระดับท้องถิ่นและกลายเป็นลู่ทางของเหล่าข้าราชการในการแสวงหาผลประโยชน์จากการทุจริตภาวชิราวุธในรูปแบบต่าง ๆ⁷⁹ นอกจากนี้ความแตกแยกของราชสำนัก การเห็นแก่อำนาจและประโยชน์ส่วนตน ทำให้แต่ละชั่วอำนาจยอมตั้งอิทธิพลของต่างชาติเข้ามาคานอำนาจของอีกฝ่าย ซึ่งเป็นห้วงเวลาที่ประจวบเหมาะกับการแพร่ขยายของลัทธิจักรวรรดินิยมใหม่ที่กำลังดำเนินอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออก ณ ขณะนั้น

2.2.4 อิทธิพลของต่างชาติที่มีต่อบริบทของโชซอน

โชซอนได้รับสมญานามว่าเป็น “อาณาจักรฤาษี” (The Hermit Kingdom) จากชาติตะวันตก เนื่องจากการดำเนินนโยบายปิดประเทศและจำกัดการติดต่อค้าขายเพียงบางส่วนกับจักรวรรดิจีนเป็นสำคัญ ในขณะที่การค้าขายกับพ่อค้าชาวญี่ปุ่น โชซอนอนุญาตให้ติดต่อได้เฉพาะในพื้นที่เมืองพูซัน (ปูซาน; Busan) เท่านั้น นโยบายที่แยกตัวโดดเดี่ยวจากสังคมโลก หรือ Exclusionism⁸⁰ ของโชซอน ดำเนินมาตั้งแต่หลังสิ้นสุดสงครามอิมจิน (Imjin War; ค.ศ.1592-1598) ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากความต้องการของโทโยโตมิ ฮิเดโยชิ (Toyotomi Hideyoshi) ไตเมียวผู้ทรงอำนาจของญี่ปุ่น ที่จะยกทัพไปบุกจีนในสมัยราชวงศ์หมิง และขอยกกองทัพผ่านทางโชซอน แต่พระเจ้าซอนโจ (Seonjo; ครองราชย์ ค.ศ.1567-1608) ไม่ยินยอม จึงเกิดสงครามระหว่างญี่ปุ่นและโชซอน (ซึ่งได้รับกองทัพหนุนจากราชวงศ์หมิง) แม้ว่าในตอนท้ายญี่ปุ่นจะล่าถอยไป แต่ผลกระทบจากสงครามไม่เพียงทำให้โชซอนอ่อนแอและย่ำแย่ในหลาย ๆ ด้าน แต่ยังผลให้เกิดความหวาดระแวงและไม่ไว้วางใจต่อชาวต่างชาติ นโยบายการอยู่อย่างสันโดษของโชซอนคงอยู่มาจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 19 จนกระทั่งญี่ปุ่น (ซึ่งพัฒนาตามแบบตะวันตกมาตลอดหลังการปฏิรูปเมจิ; Meiji Restoration ค.ศ.1868 - 1912) ได้เข้ามาติดต่อขอเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับโชซอน

⁷⁸ Larsen, Kirk W. (2016). *Competing Imperialisms in Korea*. p.29.

⁷⁹ ไพบูลย์ ปิตะเสน. (2555). *เล่มเดิม*. หน้า 273.

⁸⁰ ศิริพร ดาบเพชร. (2562). *เล่มเดิม*. หน้า 96.

ขณะที่จักรวรรดิชิง ซึ่งโชซอนเคยมองว่าเป็นคู่อาชกรรมที่ยิ่งใหญ่ต้องเผชิญกับการรุกรานของชาติตะวันตก ตามมาด้วยการพ่ายแพ้ในสงครามฝิ่น (ครั้งที่ 1 ค.ศ.1839-1842 และครั้งที่ 2 ค.ศ.1856-1860) และสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมอีกหลายฉบับ โชซอนในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ก็ตกอยู่ในสถานการณ์ที่คล้ายคลึงกัน แตกต่างเพียงแค่ชาติจักรวรรดินิยมที่สามารถเปิดประตูอาณาจักรอาณานิคมและเข้ามาทำสนธิสัญญาไม่เป็นธรรมกับโชซอนได้เป็นชาติแรกคือชนชาติเอเชียด้วยกันเองอย่างญี่ปุ่น

2.2.4.1 สนธิสัญญาคังฮวาและการเปิดประเทศ

ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 โชซอนเริ่มเผชิญกับการเข้ามาของชาติตะวันตกหลายครั้ง เช่น การเผยแพร่คริสต์ศาสนา การเข้ามาสังเกตการณ์ของเรือสัญชาติต่าง ๆ⁸¹ แต่โชซอนก็ยังคงดำเนินนโยบายปิดประเทศมาโดยตลอด เช่นเดียวกับกรณีของญี่ปุ่นที่พยายามส่งคณะทูตเข้ามายังโชซอนเพื่อขอเจรจาเปิดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แต่ถูกปฏิเสธจากราชสำนักโชซอนอยู่หลายครั้ง จนกระทั่ง ค.ศ.1875 ญี่ปุ่นได้ส่งเรือรบอุโนโย (Unyo) มาเทียบฝั่งที่เกาะคังฮวาและยกพลเข้ายึดเมืองพูซัน กองกำลังของโชซอนไม่สามารถต้านทานกองทัพที่ทันสมัยของญี่ปุ่นได้ จึงต้องยอมลงนามในสนธิสัญญาคังฮวา (The Treaty of Ganghwa; 강화도 조약) กับญี่ปุ่น ใน ค.ศ.1876 ซึ่งถือว่าเป็นสนธิสัญญา “แบบตะวันตก” และสนธิสัญญาแบบไม่เท่าเทียมฉบับแรกในหน้าประวัติศาสตร์ของโชซอน อันเกิดจากการดำเนินนโยบายการทูตเรือปืน (Gunboat

⁸¹ ตัวอย่างเหตุการณ์การเผชิญหน้ากับชาติตะวันตกครั้งสำคัญของโชซอน เช่น เหตุการณ์ในบึงย็องอิน (Byeong-in yangyo; 병인양요; ค.ศ.1866) จากนโยบายกวาดล้างผู้นับถือศาสนาคริสต์กว่า 6,000 คน รวมไปถึงบาทหลวงชาวฝรั่งเศส นำไปสู่การเผชิญหน้ากับกองทัพฝรั่งเศส และในปีเดียวกัน คือกรณีจมเรือสัญชาติอเมริกัน General Sherman ที่ถูกล้ำเข้ามาในแม่น้ำแทตงของโชซอนโดยไม่ได้รับอนุญาต ส่งผลให้เกิดการปะทะกันระหว่างโชซอนและสหรัฐอเมริกาในเหตุการณ์ปีซินมี (Shinmi yangyo; 신미양요; ค.ศ.1871) แม้ว่าผลลัพธ์ของทั้งสองเหตุการณ์จะไม่ได้นำไปสู่การเปิดประเทศ แต่ก็ได้ปลุกกระแสต่อต้านชาวต่างชาติและความรู้สึกชาตินิยมในโชซอน ชิงซอนแทวอนกุนได้จัดตั้งจารึกต่อต้านการประนีประนอมกับต่างชาติ (Anti-appeasement steles; 척화비 - Cheokhwabi) หลายแห่งทั่วประเทศ ระบุ 洋夷侵犯, 非戰則和, 主和賣國, 戒我子孫萬年. ซึ่งมีใจความว่า เมื่อชนป่าเถื่อนต่างชาติรุกราน หากเรานิ่งเฉยไม่ต่อสู้แสดงว่าเรายินยอมอ่อนน้อม การประนีประนอมต่อต่างชาติถือเป็นการขายชาติ ขออย่าเตือนอนุชนรุ่นหลังให้พึงระลึกไว้

Diplomacy)⁸² โดยญี่ปุ่น ซึ่งเป็นชาติที่เคยถูกกดดันจากสหรัฐอเมริกาให้เปิดประเทศในเหตุการณ์เรือดำ (Black Ships; 1853) เช่นเดียวกัน

ผลของสนธิสัญญาคังฮวา⁸³ นำไปสู่การมอบสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้แก่ญี่ปุ่น การสำรวจชายฝั่งทะเลโซซอนอย่างเสรีของเรือญี่ปุ่น การอนุญาตให้ชาวญี่ปุ่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองท่าการค้าที่จะเปิดใหม่จากสนธิสัญญาจำนวน 5 แห่ง ได้แก่ เมืองพูซัน เมืองคยองซัง (Gyeongsang) เมืองคยองกี (Gyeonggi) เมืองชุงช็อง (Chungcheong) เมืองช็อลลา และเมืองฮัมกย็อง (Hamgyong) โดยพูซันเป็นเมืองแรกที่ถูกเปลี่ยนเป็นเมืองท่าเสรีตามสนธิสัญญานี้ตามมาด้วยท่าเรือว็อนซัน (Wonsan) ในค.ศ. 1880 และท่าเรือเชมุลโป (Chemulpo) ในค.ศ. 1883 ปัจจุบันคือเมืองอินชอน (Incheon) อยู่ในจังหวัดคยองกี⁸⁴

สนธิสัญญาคังฮวายังได้ทำให้เกิดการหลั่งไหลของบรรดาพ่อค้าและนักสำรวจที่เข้ามาแสวงโชคในโซซอน อาณาจักรโซซอนกลายเป็นตลาดรองรับสินค้าจากบริษัทข้ามชาติของจักรวรรดินิยม ผลผลิตทางการเกษตรจำนวนมากของโซซอนกลายเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญ เช่น ข้าว ถั่วเหลือง และหนังวัว⁸⁵ และการที่ข้าวกลายเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญจากการเปิดการค้าเสรีตามสนธิสัญญานี้เอง ทำให้ในเวลาต่อมาได้ก่อให้เกิดผลกระทบและสร้างความไม่พอใจแก่กลุ่มชาวนา และเป็นอีกปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มทงฮักในที่สุด

2.2.4.2 บทบาทของต่างชาติและผลกระทบต่อการเมืองในราชสำนัก

ข้อที่ 1 ของสนธิสัญญาคังฮวาระหว่างโซซอนและญี่ปุ่นระบุว่า

“ARTICLE I. Chosen(Joseon) being an independent state enjoys the same sovereign rights as does Japan.”⁸⁶

การระบุข้อความเช่นนี้ในสนธิสัญญาของญี่ปุ่น ถ้าหากพิจารณาโดยผิวเผินคือการกล่าวว่าโซซอนเป็นรัฐอิสระและมีสิทธิขาดในอธิปไตยของตนเองเช่นเดียวกับญี่ปุ่น แต่

⁸² นโยบายเรือปืน เป็นนโยบายเดียวกันกับที่สหราชอาณาจักรใช้ต่อราชวงศ์ชิงในช่วงสงครามฝิ่น และเป็นนโยบายที่สยามเคยเผชิญ ในช่วงวิกฤตการณ์ ร.ศ.112 หรือสงครามฝรั่งเศส-สยาม (Franco-Siamese War; 1893)

⁸³ ดูสนธิสัญญาคังฮวาฉบับเต็มในภาษาอังกฤษได้ที่ National Graduate Institute for Policy Studies (GRIPS), Institute for Advanced Studies on Asia (IASA), และ The University of Tokyo. (n.d.). *Treaty of Peace and Friendship between the Empire of Japan and the Kingdom of Korea*. (Online).

⁸⁴ Larsen, Kirk W. (2016). *op.cit.* p.30.

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ National Graduate Institute for Policy Studies (GRIPS).; et.al. (n.d.). *loc.cit.*

ความหมายโดยนัย คือความพยายามของญี่ปุ่นที่จะตัดทอนอิทธิพลของจักรวรรดิชิงซึ่งยืนยันรูปแบบความสัมพันธ์กับโชซอนว่าเป็นรัฐในบรรณาการของตนมาแต่โบราณ

แม้ว่าภายหลัง ค.ศ. 1876 ชาตินิยมตะวันตกอื่น ๆ ได้เริ่มเข้ามาทำสนธิสัญญากับโชซอนมากขึ้น แต่จักรวรรดิชิงและญี่ปุ่นก็ยังคงเป็นสองชาติหลักที่มีอิทธิพลสูงต่อการเมืองในราชสำนักโชซอน ความพยายามแข่งขันทางอำนาจในโชซอนของทั้งสองประเทศ ส่งผลกระทบต่อบริบทแวดล้อมภายในของโชซอนเป็นอย่างมาก ทั้งความแตกแยกทางการเมืองในราชสำนักขุนนางและยังเป็นที่แบ่งเป็นฝักเป็นฝ่ายจากความแตกต่างทางความคิด เศรษฐกิจแบบดั้งเดิมที่ได้รับผลจากการเปิดการค้าเสรี ความรู้สึกอนุรักษ์นิยมและต่อต้านชาวต่างชาติที่เริ่มก่อตัวในหมู่ประชาชน ตลอดจนนำไปสู่เหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองจากการปะทะกันของขั้วอำนาจต่าง ๆ รวมไปถึงความไม่ลงรอยระหว่างกลุ่มชาตินิยมและกลุ่มปฏิรูปสมัยใหม่ ที่ตั้งเอกองทัพของต่างชาติเข้ามาพัวพันกับสถานการณ์ในโชซอน เช่น เหตุการณ์ปีอิมโอ และเหตุการณ์ปีคัมชิน

เหตุการณ์ปีอิมโอ (Im-o incident; 임오군란) เป็นความวุ่นวายทางทหารครั้งใหญ่ของโชซอนที่เกิดขึ้นใน ค.ศ. 1882 สืบเนื่องจากความไม่พอใจของกลุ่มทหารอนุรักษ์นิยมที่มีต่อนโยบายการปฏิรูปทหารตามแบบตะวันตกของราชสำนักโชซอนภายใต้อิทธิพลของสกุลมิน การปฏิรูปทางทหารในครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนและฝึกหัดจากรัฐบาลญี่ปุ่น โชซอนได้คัดเลือกชายหนุ่มจากชนชั้นยังบันเพื่อเข้าร่วมในพียอลกี-gun (Byeolgigun; 별기군) หรือกองกำลังพิเศษที่ใช้อาวุธแบบใหม่ สิทธิพิเศษที่เหนือกว่าทหารทั่วไปและการปฏิบัติดูแลอย่างดีที่กองกำลังพียอลกี-gun ได้รับ ได้สร้างความโกรธแค้นและความรู้สึกไม่เท่าเทียมในกองทัพโชซอน โดยเฉพาะในหมู่ทหารแบบเก่าที่ไม่ใช่ชนชั้นยังบัน ยิ่งไปกว่านั้น มินกยอมนโฮ (Min Gyeom-ho; 민겸호) ผู้บัญชาการพียอลกี-gun และพระญาติของมเหสีมิน ได้ทำการทุจริตและยกยอกเลียงที่ไว้แจกจ่ายแก่ทหาร⁸⁷ ตอกย้ำความโกรธเคืองที่มีอยู่เดิมในกลุ่มทหารกลายเป็นการจลาจล กลุ่มทหารได้บุกทำลายเข้าไปยังสถานที่ต่าง ๆ ทั้งบ้านพักของมินกยอมนโฮ พระราชวัง และสถานทูตญี่ปุ่น

กลุ่มทหารที่ถูกฮือในเหตุการณ์ปีอิมโอได้เชิญฮึงซอนแทวอนกุนกลับขึ้นมานครองอำนาจในราชสำนักอีกครั้ง ภายหลังพ่ายแพ้ต่ออิทธิพลของสกุลมินและถูกถอดจากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการใน ค.ศ. 1874 ทว่า ความร้อนแรงทางการเมืองภายในราชสำนักได้กระทบต่ออิทธิพลของต่างชาติในโชซอน โดยเฉพาะญี่ปุ่นที่ตกเป็นเป้าหมายหลักของกลุ่มทหารเก่าประชาชนและธุรกิจของชาวญี่ปุ่นได้รับผลกระทบ⁸⁸ ฮานาบุสะ โยชิตาตะ (Hanabusa Yoshitada)

⁸⁷ ไพบูลย์ ปิตะเสน. (2555). *เล่มเดิม*. หน้า 303-304.

⁸⁸ Larsen, Kirk W. (2016). *op.cit.* p.31

ทูตญี่ปุ่นต้องหลบหนีกลับญี่ปุ่น ทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นส่งกองเรือรบกลับมากดดันให้โชซอนรับผิดชอบความเสียหาย จนนำไปสู่การลงนามในสนธิสัญญาเชมุลโป (Treaty of Chemulpo; August 1882) ระหว่างญี่ปุ่นและโชซอน เพื่อชดเชยค่าเสียหายและเร่งรัดการเปิดเมืองท่าทางการค้าเพิ่มเติม ในเวลาเดียวกัน ราชสำนักชิงจึงไม่รีรอที่จะรักษาอิทธิพลของตนในโชซอน ซึ่งได้ส่งกองทัพขนาดใหญ่บุกเข้ามายังโชซอน และแต่งตั้งนายพลหยวนชือไช่ (Yuan Shikai) ให้มาประจำการที่กรุงโซล พร้อม ๆ กับเชิญเทวอนกุนลงจากอำนาจและนำไปกักตัวไว้ที่เมืองเทียนจิน⁸⁹

หลังจากเหตุการณ์ปีอิมโอ ราชสำนักชิงได้เข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเมืองและแทรกแซงกิจการภายในประเทศของโชซอน โดยเฉพาะด้านการทหารและการต่างประเทศ⁹⁰ ซึ่งกลายเป็นตัวกลางระหว่างโชซอนกับชาติตะวันตกในการลงนามสนธิสัญญาต่าง ๆ เช่น สนธิสัญญาระหว่างโชซอนและสหรัฐอเมริกา ค.ศ. 1882 การถูกรวบอำนาจจากจักรวรรดิชิงได้สร้างความแตกแยกในกลุ่มขุนนางโชซอนออกเป็น 2 ฝ่าย คือฝ่ายที่สนับสนุนให้โชซอนอิงแอบกับจักรวรรดิชิง และฝ่ายหัวก้าวหน้าซึ่งส่วนใหญ่ประกอบไปด้วยคนหนุ่มที่ได้รับการศึกษาและอิทธิพลแบบสมัยใหม่ กลุ่มขุนนางฝ่ายก้าวหน้าในราชสำนักได้รวมตัวจัดตั้งขบวนการแคฮวาดัง (Independent Party / Enlightenment Party; 개화당) ภายใต้การนำของคิมอก-กยุน (Kim Ok-gyun; 김옥균) ขุนนางหนุ่มรุ่นใหม่ที่เคยเดินทางไปเยือนญี่ปุ่นในค.ศ. 1882 และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับฟูกูซาวะ ยูกิจิ (Fukuzawa Yukichi) นักปฏิรูปชาวญี่ปุ่น จุดมุ่งหมายของแคฮวาดังคือต้องการให้โชซอนเป็นประเทศเสรีและมีอิสระทางการเมืองเช่นญี่ปุ่นหรือชาติตะวันตก พวกเขามีแนวคิดที่จะปฏิรูปประเทศแบบฉบับพลัน ตัดอิทธิพลของชิง และเชิญตัวเทวอนกุนกลับมายังโชซอน⁹¹ ซึ่งเป็นความต้องการที่สวนทางกับกลุ่มขุนนางฝ่ายสฤกุลมินโดยสิ้นเชิง

เหตุการณ์ปีคัปซิน (Gapsin Incident; 갑신) ในค.ศ. 1884 คือความพยายามของกลุ่มแคฮวาดังในการยึดอำนาจการปกครอง โดยได้รับการสนับสนุนจากญี่ปุ่นที่ยกกองกำลังบางส่วนเข้ามาสังหารขุนนางฝ่ายอนุรักษนิยมในพระราชวัง ทันทิที่กุ่มอำนาจได้ กลุ่มแคฮวาดังได้ประกาศนโยบายปฏิรูป 14 ประการ เช่น ยกเลิกระบบชนชั้น ปฏิรูประบบภาษี ลงโทษเจ้าหน้าที่ทุจริต แต่ทว่ากองทัพชิงที่ประจำการอยู่ในโชซอนซึ่งมีจำนวนมากกว่ากองกำลังของญี่ปุ่นได้เข้ามา

⁸⁹ Seth, M. J. (2010). *op.cit.* p.16.

⁹⁰ ไพบูลย์ ปิตะเสน. (2555). *เล่มเดิม*. หน้า 305, 310.

⁹¹ Ch'oe Yong ho. (2011). *The Kapsin Coup of 1884: a Reassessment. Korean Studies*. 6(1):

แทรกแซงและควบคุมสถานการณ์ได้อย่างรวดเร็ว กลุ่มแคสวาดังจึงอยู่ในอำนาจได้เพียง 3 วัน คิมอก-กยุนและผู้สนับสนุนต้องหลบหนีการจับกุมไปยังญี่ปุ่น⁹²

รัฐบาลญี่ปุ่นประกาศไม่มีความรู้เห็นในเหตุการณ์บีคังชิน การกระทำที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องส่วนตัวของทูตญี่ปุ่นในโซซอน ในทางตรงข้ามยังได้เรียกร้องให้โซซอนชดเชยค่าเสียหายแก่ญี่ปุ่นอีกด้วย ขณะเดียวกัน ซิงและญี่ปุ่นจึงได้เจรจาระหว่างกันเพื่อหลีกเลี่ยงการปะทะของกองกำลังจากทั้งสองประเทศในโซซอน นำไปสู่การลงนามในอนุสัญญาเทียนจิน (Convention of Tianjin; 1885) โดยมีใจความให้ถอนทหารของทั้งสองฝ่ายออกจากคาบสมุทรเกาหลี แต่หากชาติใดจะส่งทหารเข้ามาในโซซอนต้องแจ้งเตือนอีกฝ่ายให้ทราบ⁹³

การแทรกแซงของต่างชาติในโซซอน ได้กระตุ้นให้เกิดแนวคิดที่ตอบสนองต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่ชนชั้นยังบันและประชาชนหลากหลายออกไป ทั้งในเชิงการปฏิรูปประเทศและรับเอาวิทยาการของต่างชาติมาใช้กับโซซอน และอีกแนวคิดหนึ่งที่แพร่หลายอย่างมากในกลุ่มประชาชน โดยเฉพาะชาวนา คือ อุดมการณ์ชาตินิยมต่อต้านวิทยาการของตะวันตก เน้นฟื้นฟูภูมิปัญญาของตะวันออก ภายใต้อุดมการณ์ความเชื่อของลัทธิทงฮัก⁹⁴ จนนำไปสู่การเคลื่อนไหวของประชาชนเพื่อปฏิรูปประเทศและต่อต้านอิทธิพลต่างชาติในโซซอนระหว่าง ค.ศ. 1894-1895

2.3 สรุป

จีนในปลายสมัยราชวงศ์ชิงต้องเผชิญกับปัญหาเชิงโครงสร้างของจักรวรรดิ ระบบราชการที่ล้าหลัง ขาดความยืดหยุ่นและเต็มไปด้วยการทุจริตไม่สามารถรองรับการขยายตัวของอาณาเขตและประชากรที่มากเป็นทวีคูณได้ ภาวะภาชี การขาดแคลนที่ดินทำกิน และการถูกเลือกปฏิบัติจากความแตกต่างทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมยังคงเป็นปัญหาฝังลึกของประชาชนและยากที่จะได้รับการแก้ไขจากราชสำนักที่ขาดประสิทธิภาพ ขณะเดียวกัน ลัทธิจักรวรรดินิยมได้เข้ามาส่งกลิ่นความยิ่งใหญ่ของจักรวรรดิชิง การพ่ายแพ้ในสงครามฝิ่นครั้งที่ 1 ต่อสหราชอาณาจักร ส่งกลิ่นอายอันดีสวัตรค์ของราชวงศ์ชิงที่ไม่สามารถเอาชนะได้แม้กระทั่ง “ชนป่าเถื่อน” แต่ราชสำนักชิงกลับไม่เห็นต้นตอของปัญหาจนไม่เกิดการปรับตัว

⁹² ไพบูลย์ ปิตะเสน. (2555). *เล่มเดิม*. หน้า 314.

⁹³ อนุสัญญาฉบับเต็มได้ที่: National Graduate Institute for Policy Studies (GRIPS), Institute for Advanced Studies on Asia (IASA), และ The University of Tokyo. (n.d.). *Convention of Tientsin, 1885 (Tianjin Convention)*. (Online).

⁹⁴ ศิริพร ดาบเพชร. (2562). *เล่มเดิม*. หน้า 100.

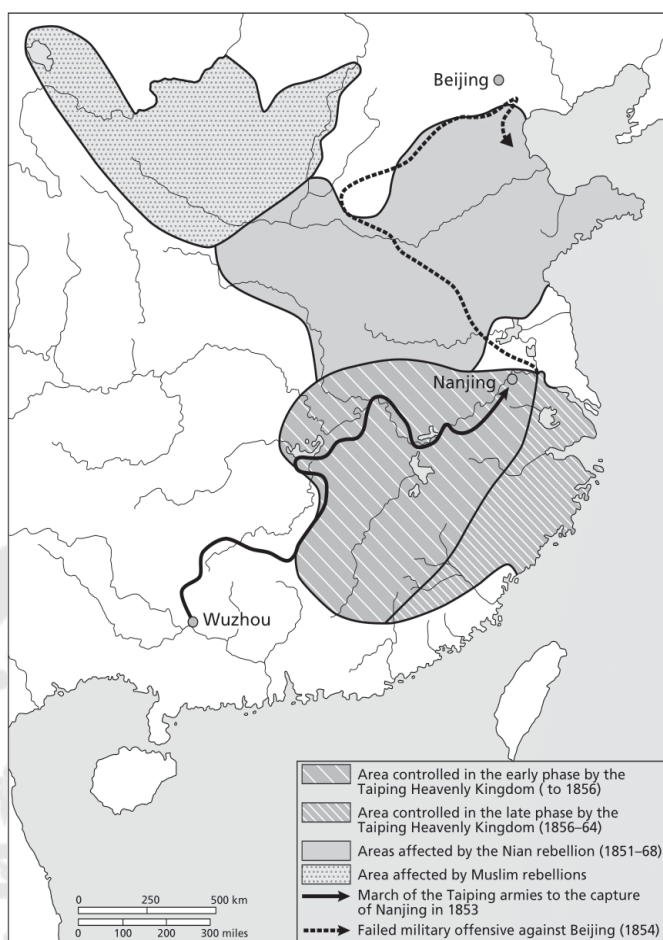
ขณะที่สถานะทางชนชั้นที่ตายตัวเป็นตัวกำหนดบทบาทและหลาย ๆ สิ่งในชีวิตของผู้คนในสังคม ประชาชนในปลายราชวงศ์โชซอนก็ได้ประสบกับปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกิน และภาระทางภาษีไม่ต่างจากประชาชนในจักรวรรดิชิง การทุจริตโดยข้าราชการท้องถิ่น การใช้ชีวิตฟุ้งเฟ้อในราชสำนัก สร้างความแปลกแยกในสังคม การผลักดันทางชั่วอำนาจไปมาโดยเฉพาะในกลุ่มพระประยูรญาติ ส่งผลให้กลไกการปกครองของโชซอนเสื่อมถอย เปิดทางให้อิทธิพลของต่างชาติคือชิงและญี่ปุ่นเข้ามาแทรกแซงกิจการภายในและโชซอนกลายเป็นพื้นที่แข่งขันทางอำนาจ จนเกิดกระแสต่อต้านในหมู่ประชาชน

สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่เกิดขึ้นในปลายราชวงศ์ชิงและโชซอน ก่อนการเคลื่อนไหวของกลุ่มไท่ผิงและหงฮัก สะท้อนถึงควมไร้ประสิทธิภาพของราชสำนัก ส่วนกลางที่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการหรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับประชาชน รวมถึงยังขาดความสามารถในการจัดการกับความไม่สงบที่เกิดขึ้นในประเทศของตนได้ ปัญหาความไร้เสถียรภาพภายในถูกซ้ำเติมจากการแทรกแซงของอิทธิพลภายนอกประเทศ ไม่เพียงส่งผลให้ราชสำนักชิงและโชซอนต้องตกอยู่ในสถานะที่มีปัญหารุมเร้า โครงสร้างการปกครองของทั้งสองอาณาจักรมาถึงในจุดเสื่อมถอย แต่ประชาชนที่ยากแค้น รู้สึกไม่เป็นธรรม พวกเขาไม่สามารถแบกรับแรงกดดันและความลำบากที่ต้องเผชิญได้อีกต่อไป มวลชนเหล่านั้นจึงลุกขึ้นมาต่อต้านผู้ปกครองที่ได้หมดความชอบธรรมทางการเมืองไปแล้วในทัศนะของพวกเขา โดยมีแนวความเชื่อใหม่อย่างศาสนาคริสต์ของกลุ่มไท่ผิงและลัทธิหงฮักเป็นอุดมการณ์ในการเคลื่อนไหวเพื่อชีวิตที่ดีกว่าในอนาคต

บทที่ 3

การเคลื่อนไหวของกลุ่มไท่ผิงและผลกระทบต่อสังคมจีน

ท่ามกลางความล้มเหลวและไร้ประสิทธิภาพของราชสำนักชิงในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ผนวกรวมกับความปั่นป่วนจากทั้งภายในและภายนอกประเทศที่สั่งสมมากขึ้น ขบวนการเคลื่อนไหวของมวลชนเพื่อต่อต้านราชสำนักครั้งสำคัญที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์จีนได้เกิดขึ้น ณ พื้นที่ภาคกลางของประเทศ โดยมีจุดเริ่มต้นจากการลุกฮือในมณฑลทางตอนใต้ในเขตกว่างซี และกว่างตง จากนั้นได้ขยายอาณาเขตไปถึงดินแดนทางตอนกลางบริเวณลุ่มแม่น้ำฉางเจียง (ดูภาพประกอบที่ 9) กลุ่มไท่ผิง (Taiping; 太平) ภายใต้การนำของหงซิวเฉวียน (Hong Xiuquan; 洪秀全) ได้จัดตั้งอาณาจักรไท่ผิงเทียนกั๋ว (Taiping Heavenly Kingdom - Taiping Tianguo; 太平天国) สถาปนาเมืองที่มีสำคัญทางเศรษฐกิจในตอนใต้ของประเทศอย่างเมืองหนานจิง (Nanjing) เป็นเมืองหลวงของอาณาจักรชื่อว่า เมืองเทียนจิง (Heavenly Kingdom - Tianjing; 天京) กลุ่มไท่ผิงสามารถแบ่งแยกตนเองและมีอำนาจอิสระออกจากศูนย์กลางการปกครองของราชสำนักชิงที่กรุงเป่ย์จิง (หรือปักกิ่ง; Beijing) ได้ยาวนานกว่า 14 ปี ระหว่าง ค.ศ.1851-1864 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของจักรพรรดิเสียนเฟิง (Xianfeng; ครองราชย์ ค.ศ.1850-1861) และจักรพรรดิถงจื้อ (Tongzhi; ครองราชย์ ค.ศ.1861-1875) แห่งราชสำนักชิง บทนี้ศึกษาถึงอุดมการณ์และแนวคิดของกลุ่มไท่ผิงในการจูงใจมวลชน และวิเคราะห์บทบาทของหงซิวเฉวียนผู้นำกลุ่มไท่ผิง ลักษณะในการเคลื่อนไหวของมวลชน รวมไปถึงปฏิกิริยาจากราชสำนักชิงและกลุ่มต่างชาติที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ ตลอดจนวิเคราะห์ถึงสาเหตุแห่งความล้มเหลวและผลกระทบที่ตามมาจากการเคลื่อนไหวของไท่ผิง

ภาพประกอบ 9 แผนที่แสดงอาณาเขตของจักรวรรดิซิงที่ได้รับผลกระทบจากกลุ่มต่อต้านต่าง ๆ
ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19

พื้นที่แรงเสียดทาน คืออาณาเขตที่ถูกกลุ่มไท่ผิงยึดครอง

ที่มา Von Glahn, Richard. (2016). *Domestic Crises and Global Challenges: Restructuring the Imperial Economy (1800 to 1900)*. In *The Economic History of China: From Antiquity to the Nineteenth Century*. p.375.

3.1 แนวคิดและอุดมการณ์ของไท่ผิง

ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 ว่าเมื่อเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 19 โครงสร้างการปกครองของจักรวรรดิซิงเริ่มเสื่อมถอย ราชสำนักซิงไม่สามารถบริหารประเทศที่มีขนาดใหญ่และหนาแน่นเกินศักยภาพของระบบราชการที่ล้าหลังได้ ในพื้นที่มณฑลทางตอนใต้ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์

เป็นไปอย่างเข้มข้น กลุ่มชาติพันธุ์ฮากกาเป็นอีกหนึ่งชาติพันธุ์ย่อยที่มีความเป็นอยู่อย่างแร้นแค้น ความเสื่อมถอยทางเศรษฐกิจของเขตหลังหนานและกว้างโจวอันเป็นผลพวงจากการเปิดเมืองท่าแห่งใหม่ในที่อื่น ๆ ตามสนธิสัญญานานกิง (ค.ศ. 1842) ยิ่งตอกย้ำความอึดอัดและความยากลำบากของคนในพื้นที่ การใช้ชีวิตที่ตั่นรอนของชาวฮากกาทำให้พวกเขาเป็นกลุ่มคนเปราะบาง (vulnerable groups) รู้สึกไร้ที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวและพร้อมเปิดรับทุกแนวคิดทางศาสนาหรือการเคลื่อนไหวทางการเมืองใด ๆ ที่ให้คำมั่นสัญญาว่าจะนำพาโลกในอุดมคติหรือชีวิตที่ดีกว่ามาแก่พวกเขา¹ เช่นเดียวกับประชาชนอีกจำนวนมากที่พยายามร่ำเรียนตำราขงจื้ออย่างเคร่งครัด เพื่อหวังว่าสักวันจะมีโอกาสก้าวหน้าในระบบราชการ แต่ผลสุดท้ายกลับล้มเหลว ส่งผลให้คนกลุ่มนี้ผิดหวังและไม่พอใจชีวิตในโลกแบบเก่า² การไร้ที่ยึดเหนี่ยวในชีวิต ความรู้สึกไม่เท่าเทียม และความไม่พอใจต่อระบอบเก่าในหมู่ประชาชน จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้แนวคิดและอุดมการณ์ของกลุ่มไท่ผิง ซึ่งโฆษณาชวนเชื่อถึงโลกในอุดมคติ (utopian) ของศาสนาคริสต์และความเสมอภาคเท่าเทียม สามารถจูงใจประชาชนให้มาเข้าร่วมเคลื่อนไหวกับขบวนการไท่ผิงได้เป็นผลสำเร็จ³

หัวข้อนี้ จะอภิปรายถึงลักษณะสำคัญของแนวคิดและอุดมการณ์ของไท่ผิง โดยวิเคราะห์จากข้อมูลที่เป็นงานเขียนของกลุ่มไท่ผิงซึ่งสะท้อนถึงความเชื่อที่เป็นหัวใจหลักของ “ลัทธิไท่ผิง” (เนื่องจากมีอิทธิพลต่อความคิดของผู้คนจำนวนมาก จนสามารถเรียกได้ว่าเป็นลัทธิอย่างหนึ่ง) ซึ่งแสดงถึงการต่อต้านราชวงศ์แมนจูและระบอบศักดินา เน้นความเสมอภาคเท่าเทียม ต่อต้านการบูชารูปเคารพและลדתอนคุณค่า 3 ลัทธิหลักของจีน (Three teachings - san jiao; 三教) อันได้แก่ ลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋า และศาสนาพุทธ ลัทธิไท่ผิงยังเน้นพิธีกรรมบูชากราบไหว้พระเจ้าและห้ามจัดงานรื่นเริง ตลอดจนห้ามสิ่งมั่วเมออบายมุขต่างๆ รวมทั้งมีนโยบายการแบ่งแยกที่อยู่อาศัยของชาย-หญิงออกจากกันเพื่อป้องกันไม่ให้สาวกมักมากในกามและราคะ การจัดสรรที่ดินและทรัพย์สินโดยส่วนกลาง⁴

¹ Lee, Archie Chi Chung. (2008). *The Bible in China: Religion of God's Chinese Son. The Princeton Seminary Bulletin*, 29: 23.

² Wang Ching Cheng (王慶成). (1981). *Hung Hsiu-chuan's Early Thought and the Taiping Revolution. Renditions: A Chinese - English Translation Magazine*, 1981(15): 117.

³ Lee, Archie Chi Chung. (2008). *op.cit.* p.37.

⁴ ศิริพร ดาบทเพชร. (2562). ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่. หน้า 50. และ Spence, Jonathan D. (1990). *The Search for Modern China*. p.172.

3.1.1 ลักษณะสำคัญของลัทธิไท่ผิง

ลัทธิไท่ผิงมีลักษณะสำคัญ คือ การหยิบยกแนวคิดบางส่วนของศาสนาคริสต์และคติจีนโบราณมาผสมผสานกัน รวมถึงการเสนอประเด็นด้านความเท่าเทียมและปัญหาทางชาติพันธุ์ ในด้านศาสนาคริสต์ ไม่เพียงผู้นำกลุ่มไท่ผิงเลือกที่จะสร้างความชอบธรรมจากการอิงแอบพระเจ้าและพระเยซู โดยอ้างว่าตนเป็นน้องชายของพระเยซูและได้รับบัญชาจากพระเจ้าลงมาปราบราชวงศ์ชิง ซึ่งเป็นการท้าทายอาณัติสวรรค์ที่ราชสำนักชิงถือครองอยู่ แต่แนวคิดต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในงานเขียนของไท่ผิง ยังสื่อให้เห็นถึงการได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์พันธสัญญาเดิม (the Old Testament) ในแง่ความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์ พระเจ้าสูงสุดเพียงหนึ่งเดียว และบทบัญญัติ 10 ประการทางคริสต์ศาสนา⁵ ขณะเดียวกัน ในด้านคติจีนโบราณ ลัทธิไท่ผิงยึดเอาความเชื่อเรื่องสังคมในอุดมคติสมัยเหยา ชุ่น และยุหวี่ 3 กษัตริย์ในตำนานเป็นสำคัญ ผสมกับแนวคิดเรื่องการวางตนให้ถูกต้องตามครรลองครองธรรมซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติที่ชาวจีนส่วนใหญ่คุ้นเคย เช่น การให้ความเคารพบุพการี นอกจากนี้ ไท่ผิงยังได้เสนอแนวคิดเรื่องความเท่าเทียมกันทางสังคม การจัดสรรที่ดินและทรัพย์สินแบบรวมศูนย์ โดยมีชนกลางเป็นผู้แจกจ่ายทรัพยากรแก่ประชาชนอย่างเสมอภาค ทุกคนจะมีภาระหน้าที่อย่างชัดเจนโดยไม่มีการแบ่งแยกทางชนชั้น แนวคิดเหล่านี้สามารถดึงดูดพลังสนับสนุนจากมวลชนได้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะกลุ่มชาวนาซึ่งมักประสบกับปัญหาขาดแคลนที่ดินและกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยที่ถูกกีดกันทางสังคมมาโดยตลอด

3.1.2 ตัวอย่างงานเขียนของลัทธิไท่ผิง

ตัวอย่างงานเขียนในลัทธิไท่ผิงที่แสดงถึงการผสมผสานระหว่างความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์ในศาสนาคริสต์และคติความเชื่อ โลกในอุดมคติของจีนโบราณ “ร้อยกรองแห่งความถูกต้อง ร้อยประการ” หรือ “ไปเจิ้งเกอ” 《百正歌》 (Ode on the Hundred Correct Things - Bai zheng ge; 1844) บทกวีความยาว 500 ตัวอักษร ที่เน้นถึงหลักศีลธรรมของ “ความถูกต้อง” (correctness - zheng; 正) โดยยกต้นแบบสังคมจีนยุคบรรพกาล ซึ่งมีกษัตริย์นักปราชญ์ในตำนานอย่าง เหยา (Yao) ชุ่น (Shun) และยุหวี่ (Yu) เป็นผู้ปกครอง ความรุ่งเรืองและการล่มสลายของจักรวรรดิ โชคชะตาของปัจเจกชนล้วนขึ้นอยู่กับว่าปฏิบัติตามครรลองแห่ง “ความถูกต้อง” หรือไม่ หากผู้ที่ปฏิบัติถูกต้องก็จะได้รับการอวยพรจากสวรรค์ แต่ถ้าไม่ ก็จะมีพหุจุดจบในยมโลก⁶

⁵ แนวคิดทางศาสนาคริสต์ของไท่ผิง ส่วนใหญ่เลือกรับมาจากพันธสัญญาเดิมมากกว่าพันธสัญญาใหม่ (the New Testament) ซึ่งเป็นหลักคำสอนที่ลึกซึ้งและเข้าใจยากกว่า ดู จอห์น เค แพร่เบงค์. (2525). *เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ใหม่ เล่มหนึ่ง*. หน้า 174. และ Kim Suk Joo. (2011). *Liang Fa's Quanshi Liangyan and Its Impact on the Taiping Movement*. Ph.D. Dissertation (Religion). p.191.

⁶ Wang Ching Cheng (王慶成). (1981). *op.cit.* p.119.

จะเห็นได้ว่า แนวคิดเรื่องสวรรค์-นรกของศาสนาคริสต์ ถูกนำมาประยุกต์เข้ากับ “ความถูกต้อง” และสังคมอุดมคติในยุคเหยา ชุ่น และยุหวี่ ซึ่งเป็นกษัตริย์ในตำนานชานหวังอู่ตี้ หรือ ยุคสามกษัตริย์ห้าราชา (三皇五帝; 2852 BC - 2070 BC) ตามคติความเชื่อของลัทธิขงจื๊อที่ฝังลึกอยู่ในวัฒนธรรมจีนมายาวนาน เช่นเดียวกันกับ “คำสอนมรรคาปโลกโลก” หรือ “หยวนเต้า สิ่งชื่อชุ่น” 《原道醒世训》 (An Exhortation in the Origin of Virtue for the Awakening of the Age - Yuan Dao Xing Shi Xun; 1845) ซึ่งผสมผสานระหว่างคติจีนดั้งเดิมกับความเชื่อเรื่องพระเจ้าในศาสนาคริสต์ โดยกล่าวถึงความเสมอภาคเท่าเทียมในสังคมที่ “อยู่ดีกินดี” ประชาชนตั้งมั่นในคุณธรรม ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน บ้านเรือนไม่จำเป็นต้องปิดประตูเพราะไร้โจรขโมย เหมือนสังคมในยุคสามราชวงศ์ (ราชวงศ์เซี่ย ชาง และโจว) ผู้คนล้วนเป็นพี่น้องกันใน “โลกแห่งความกลมเกลียว” หรือ ต้าถง (great unity - datong; 大同) และ “ทุกสิ่งในใต้หล้าเป็นของส่วนรวม” (Tian xia wei gong; 天下为公)⁷ ตามพระประสงค์ของพระเจ้าผู้เป็นเจ้า⁸

การเน้นย้ำความเท่าเทียมของมนุษย์ ใน “บทเพลงมรรคาปโลกโลก” หรือ “หยวนเต้า จิวชือเกอ” 《原道救世歌》 (Ode on the Origin of Virtue and the Saving of the World - Yuan Dao Jiu Shi Ge; 1845) ที่ระบุว่า พระบิดาเจ้า หรือ เทียนฟูซางตี้ (天父上帝) เป็นของทุกคน การกราบไหว้พระเจ้าไม่ควรถูกผูกขาดเป็นเอกสิทธิ์เฉพาะจักรพรรดิ มนุษย์ทุกคนสามารถกราบไหว้พระเจ้าได้ทุกชนชั้นโดยไม่แบ่งแยก ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า พระบิดาเจ้า (Tianfu shangdi; 天父上帝) ของลัทธิไท่ผิงมีความคล้ายคลึงกับพระเจ้าสูงสุด หรือ ซางตี้ (上帝) ในความเชื่อของราชวงศ์ชาง (Shang) เพียงแต่ว่าการบูชาซางตี้ของศาสนาขงจื๊อจะเชื่อมโยงกับการบูชาบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งมีเพียงจักรพรรดิเท่านั้นที่สามารถเข้าถึงหรือบูชาได้ ต่างจากซางตี้ของไท่ผิงที่ไม่ว่าใครก็สามารถเคารพบูชาและเข้าถึงได้ ซึ่งเป็นการแสดงถึงแนวคิดเรื่องความเท่าเทียมกันของไท่ผิง นอกจากนี้ ใน “บทเพลงมรรคาปโลกโลก” ยังชี้แนะว่าไม่ควรบูชาเทพเจ้าที่ชั่วร้ายซึ่งจะนำพาหายนะมาให้ และห้ามประพฤติสิ่งชั่วร้าย 6 ประการ (Six Immoral Behaviors) เช่น การไม่เคารพบุพการี การทำนายชะตา การลักขโมย การพนันสุราและสูบบุหรี่ เป็นต้น⁹ ซึ่ง

⁷ “ต้าถง” และ “เทียนเซี่ยเว่ยกง” เป็นข้อคิดที่ปรากฏในคัมภีร์หลี่จี้ (Book of Rites - Liji; 礼记) ซึ่งเป็นหนึ่งใน “สี่ตำราห้าคัมภีร์” หรือตำราหลักที่ใช้ในการสอบเคอจู่

⁸ Wang Ching Cheng (王慶成). (1981). *op.cit.* pp.123-125. และ เล้า หย่ง และ หวัง ไห่ผิง. (2560). หลังสิ้นบัลลังก์มังกร ประวัติศาสตร์จีนยุคเปลี่ยนผ่าน. หน้า 74.

⁹ Wang Ching Cheng (王慶成). (1981). *op.cit.* pp.119-121. และ Wei Xiao Yang. (2014). *A Study on Political Thoughts Produced in the Taiping Rebellion. Higher Education of Social Science,*

เทพเจ้าที่ชั่วร้าย หรือพระเจ้าตัวปลอมที่ถูกนิยามโดยลัทธิไท่ผิง หมายถึง “ยมราช” หรือ หยานลั่ว (Yanluo; demon) ถูกกล่าวถึงใน “คำสอนมรรคาสำนักโลก” หรือ “หยวนเต้า เจวี่ชื้อซุน” 《原道觉世训》 (Exhortation on the Origin of Virtue for the Enlightenment of the Age - Yuan Dao Jue Shi Xun)¹⁰ ต่อมาไท่ผิงได้ขยายความคำว่า ยมราช หมายถึง ราชวงศ์ชิงของชาวแมนจู ซึ่งหังชิวเฉียนได้รับมอบหมายจากพระผู้เป็นเจ้าบนสวรรค์ให้ลงมาปราบปรามสิ่งชั่วร้ายและชี้ทางสว่างแก่มนุษย์โลก¹¹ ยิ่งไปกว่านั้น ไท่ผิงยังได้ใช้ประเด็นความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ เรียกร้องและปลุกระดมให้กลุ่มชาติพันธุ์จีนฮั่นลุกขึ้นมาต่อต้านชนป่าเถื่อนอย่างชาวแมนจู ซึ่งเป็นปีศาจชั่วร้ายที่แย่งชิงดินแดนและทุกอย่างไปจากชาวจีนฮั่น อีกทั้งยังระบุว่า ไม่ว่าจะอยู่ในชนชั้นใดต่างล้วนเป็นชาวจีนฮั่นอย่างเท่าเทียมภายใต้พระเจ้าที่แท้จริงองค์เดียวกัน¹² จะเห็นได้ว่า การปลุกระดมสร้างความเกลียดชังภายใต้ความเชื่อเรื่องปีศาจแมนจู อยู่บนฐานของความแตกต่างทางชาติพันธุ์เป็นสำคัญ โดยไม่ต้องคำนึงถึงว่าจะเป็นผู้สนับสนุนพระเจ้าองค์เดียวกันหรือไม่ก็ตาม¹³

ในคัมภีร์บัญญัติ 10 ประการของไท่ผิง หรือ “เทียนเถียนชู่” 《天条书》 (Book of Heavenly precepts - Tian Tiao Shu; 1852) เปรียบเสมือนเป็นการสรุปและเน้นย้ำหลักการข้างต้นเป็น 10 ประการ เช่น การแสดงออกถึงความเคารพและประกอบพิธีกรรมต่อพระเจ้า ห้ามบูชาเทพเจ้าจอมปลอม ให้เคารพและกตัญญูต่อบุพการีโดยยกตัวอย่างความดีงามของกษัตริย์ซุ่นในอดีต ห้ามพูดเท็จและประพฤติผิดในกาม งดเว้นสิ่งมั่วเมา สุรา ฝิ่น และการพนัน เป็นต้น¹⁴

6(2): 86. ดู บทเพลงมรรคาโลก ฉบับเต็มได้ที่ 洪秀全. (n.d.). 原道救世歌 หยวนเต้า จั๋วชื้อเกอ. (Online).

¹⁰ Wang Ching Cheng (王慶成). (1981). *op.cit.* pp.129-130. ดู คำสอนมรรคาสำนักโลก ฉบับเต็มได้ที่ 洪秀全. (n.d.). 原道覺世訓 หยวนเต้า เจวี่ชื้อซุน. (Online).

¹¹ ปรากฏในงานเขียน “วันแห่งไท่ผิง” หรือ “ไท่ผิงเทียนรื่อ” 《太平天日》 (Taiping Heavenly Chronicle - Taiping Tian Ri); Wang Ching Cheng (王慶成). (1981). *op.cit.* pp.132-135. และ เล่า หย่ง และ หวัง ไห่ผิง. (2560). *เล่มเดิม* .หน้า 75.

¹² ปรากฏในงานเขียน “ประกาศิตไท่ผิง” หรือ “ปานสิงจ้าวชู่” 《颁行诏书》 (The Proclaimed Edicts - Ban Xing Zhao Shu; 1852) อ้างถึงใน Cheng, James Chester. (1963). *Chinese Sources for the Taiping Rebellion, 1850-1864.* pp.71-73.

¹³ Michael, Franz H. และ Chang Chung-li. (1972). *The Taiping Rebellion ; History and Documents.* pp.58-59.

¹⁴ Hail, William James. (1927). *Tsêng Kuo-fan and the Taiping Rebellion: With a Short Sketch of His Later Career.* pp.109-112.

วันที่ 11 มกราคม ค.ศ.1851 กลุ่มไท่ผิงได้ประกาศจัดตั้งอาณาจักรไท่ผิงเพื่อยกหัวต่อต้านราชวงศ์ชิง ที่หมู่บ้านจินเทียน (Jintian) ในมณฑลกว่างซีอันเป็นฐานที่มั่นของกลุ่มไท่ผิง กองทัพไท่ผิงได้ประกาศกฎเกณฑ์ของกองทัพ 5 ข้อ ได้แก่ เคารพบัญชาและระเบียบกองทัพ การแบ่งแยกที่อยู่อาศัยของชาย-หญิงออกจากกัน ห้ามเบียดบังเอาผลประโยชน์จากประชาชนแม้เพียงเล็กน้อย มีความกลมเกลียวและเชื่อฟังต่อผู้บังคับบัญชา มีความสามัคคีและไม่ย่อท้อในการต่อสู้¹⁵ ขณะเดียวกันก็ได้ริเริ่มจัดตั้งระบบ “โกดังศักดิ์สิทธิ์” คือการนำทรัพย์สินของสมาชิกทั้งหมดไว้ที่ส่วนกลาง และโกดังศักดิ์สิทธิ์จะเป็นผู้จัดสรรทรัพย์สินเหล่านั้นแก่สมาชิก¹⁶

เมื่อขบวนการไท่ผิงบุกยึดเมืองหนานจิงได้ใน ค.ศ.1853 ไท่ผิงได้ประกาศนโยบายการปฏิรูปเศรษฐกิจที่คล้ายคลึงกับแนวคิดโกดังสวรรค์ หนึ่งในแนวคิดสำคัญและได้รับการกล่าวถึงมากที่สุด คือ “ระบบที่ดินสวรรค์” หรือ “เทียนเฉาเถียนหมู่จื้อตู้” (The Land System of the Heavenly Kingdom - Tianchao Tianmu Zhidu; 天朝田亩制度) ซึ่งเป็นระบบจัดสรรที่ดินตามขนาดของครอบครัวโดยส่วนกลางเป็นผู้จัดการ ที่ดินทุกแห่งเป็นของพระเจ้าที่มีไว้ให้แกทุกคนอย่างเสมอภาค ประชาชนในระบบที่ดินสวรรค์จะถูกกำหนดภาระหน้าที่ไว้อย่างชัดเจน และผลผลิตที่ได้จะถูกแบ่งปันแก่ทุกคนอย่างเท่าเทียม¹⁷ ระบบที่ดินสวรรค์เป็นทฤษฎีที่มีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนที่ดินและความเหลื่อมล้ำทางสังคม ซึ่งเป็นปัญหาหลักของชาวนาจีนในช่วงปลายราชวงศ์ชิง¹⁸ กล่าวได้ว่า นโยบายแบบรวมศูนย์และเอาใจชนชั้นชาวนาสามารถดึงดูดประชาชนที่มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก ขาดแคลนที่ดินทำกิน ให้มาเข้าร่วมกับกลุ่มไท่ผิงเป็นจำนวนมาก และอุดมการณ์นี้ได้รับการขนานนามว่าเปรียบเสมือนก้าวแรกของการเคลื่อนไหวแบบคอมมิวนิสต์จีนที่จะเกิดขึ้นต่อไปในคริสต์ศตวรรษที่ 20¹⁹

¹⁵ *The Taiping revolution*. (1976). .p.28. และ Bae Hang Seob. (2017). *Popular Movements and Violence in East Asia in the Nineteenth Century: Comparing the Ideological Foundations of their Legitimation*. *Sungkyun Journal of East Asian Studies*, 17(2): 243.

¹⁶ เล่า หย่ง และ หวัง ไห่ผิง. (2560). หน้าเดิม. และ Michael, F. H., & Chang, C. (1972). *op.cit.* p.63.

¹⁷ Asia for Educators - Columbia University. (n.d.). *The Land System of the Heavenly Kingdom*. (Online).

¹⁸ Wei Xiao Yang. (2014). *op.cit.* pp.86-87.

¹⁹ Theodore De Bary, William, Bloom, Irene, และ Lufrano, Richard John. (1999). *Sources of Chinese Tradition: From 1600 Through the Twentieth Century*. p.224. และ R. Keith, Schoppa. (2014). *From Empire to People's Republic*. p.45.

โดยภาพรวมแล้ว จะเห็นได้ว่าอุดมการณ์และแนวคิดของไท่ผิง มีลักษณะผสมผสานระหว่างการตีความศาสนาคริสต์ในแบบฉบับของไท่ผิง ผสมรวมกับคติความเชื่อเรื่องวีรชนและสังคมในอุดมคติของจีนโบราณ การยกประเด็นเรื่องพระเจ้าสูงสุดในโลกของพระคริสต์ที่ไม่ว่าชนชั้นใดก็สามารถบูชากราบไหว้ได้อย่างเท่าเทียม ต่างจากการบูชาเทพเจ้าในความเชื่อของจีนที่มีการแบ่งแยกว่าชนชั้นใดสามารถบูชาเทพเจ้าองค์ใดได้ เช่น จักรพรรดิเท่านั้นที่สามารถบูชาสวรรค์ได้ และการชูธงกำจัดปีศาจร้ายหายนาลั้วแมนจูที่ตรงกับความรู้สึกโกรธแค้นต่อราชสำนักชิงและความรู้สึกขัดแย้งทางชาติพันธุ์ สามารถดึงพลังสนับสนุนจากมวลชนที่ไม่พอใจในระบอบการปกครองของราชวงศ์ชิงได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกัน อุดมการณ์ความเสมอภาคเท่าเทียมในสังคมและนโยบายจัดสรรทรัพยากรอย่างเท่าเทียมได้สร้างความหวังให้แก่ชาวนาและประชาชนที่ยากแค้น ทำให้คนจำนวนมากเข้าร่วมกับขบวนการไท่ผิงเพื่อแสวงหาอนาคตที่ดีกว่า ส่วนแนวคิดที่แฝงไว้ซึ่งวิถีชีวิต ระเบียบแบบแผนที่ถูกตรวจสอบครองธรรมตามจารีตเดิม ถูกนำมาใช้สร้างความชอบธรรมและความน่าเชื่อถืออีกประการให้แก่ขบวนการ อีกทั้งยังทำให้ผู้คนเข้าถึงได้ง่าย และสามารถจับใจกลุ่มคนที่ได้รับการศึกษาแบบดั้งเดิมแต่ไม่ประสบความสำเร็จในการสอบเข้ารับราชการ

3.2 กระบวนการเคลื่อนไหวของไท่ผิง

หัวข้อนี้จะศึกษาถึงกระบวนการในการเคลื่อนไหวของกลุ่มไท่ผิง ตั้งแต่ภูมิหลังของหงชิวเฉวียน การเผยแพร่แนวคิด การรวบรวมสมาชิกและการจัดตั้งสมาคมกราบไหว้พระเจ้า จนยกระดับไปสู่การเคลื่อนไหวต่อต้านราชสำนักชิงในนามของกลุ่มไท่ผิง และสามารถจัดตั้งศูนย์กลางของอาณาจักรไท่ผิงเทียนกั๋วได้ที่เมืองหนานจิงซึ่งถือว่าเป็นความสำเร็จสูงสุดของขบวนการไท่ผิง ต่อมาความขัดแย้งภายในกลุ่มผู้ปกครองของไท่ผิงได้นำไปสู่ความเสื่อมถอยของขบวนการและถึงจุดสิ้นสุดใน ค.ศ.1864

3.2.1 ภูมิหลังของหงชิวเฉวียน ผู้นำกลุ่มไท่ผิง

หงชิวเฉวียน (ค.ศ.1814-1864) ผู้นำของกลุ่มไท่ผิง เป็นชาวจีนฮากกา เกิดในหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่อำเภอฮวา ในมณฑลกว่างตง²⁰ ครอบครัวของเขาเป็นชาวนาและใช้ชีวิตอย่างสมถะ หงชิวเฉวียนเป็นน้องคนสุดท้อง มีพี่ชาย 2 คน และพี่สาว 1 คน ด้วยความฉลาดหลักแหลมตั้งแต่เล็ก ทำให้หงชิวเฉวียนกลายเป็นความหวังของครอบครัวในการสอบเข้ารับราชการ²¹ หงชิวเฉวียน

²⁰ ปัจจุบันคือ เขตฮวาตู (Huadu; 花都) เมืองกว่างโจว ในมณฑลกว่างตง

²¹ Spence, Jonathan D. (1997). *God's Chinese son : the Taiping Heavenly Kingdom of Hong Xiuquan*. pp.22-24.

ได้สอบเข้ารับราชการถึง 4 ครั้ง ได้แก่ ค.ศ.1828 ค.ศ.1836 ค.ศ.1837 และ ค.ศ.1843 แต่ล้มเหลวทุกครั้ง เขาไม่สามารถสอบผ่านได้แม้กระทั่งในระดับชั้นเชิงหยวน (หรือชีวไฉ)²²

ความล้มเหลวในการสอบครั้งที่ 3 ทำให้เขาล้มป่วยหมดสติจากความผิดหวังอย่างรุนแรงยาวนานนับเดือน เมื่อหงชีวเฉวียนฟื้น เขาได้เล่าให้ญาติพี่น้องฟังว่าระหว่างที่ล้มป่วยอยู่นั้น เขาได้ฝันเห็นสิ่งประหลาดมากมาย เขาได้พบกับชายชราผมสีทองผู้มอบดาบและตราประทับให้แก่เขาเพื่อลงไปปราบเทพเจ้าจอมปลอมที่ชั่วร้ายและหลอกลวงมนุษยโลก ชายชราผู้นั้นยังได้พาหงชีวเฉวียนไปพบกับชายหนุ่มอีกคนหนึ่ง และกล่าวกับเขาว่า แท้จริงแล้ว หงชีวเฉวียนคือบุตรชายคนที่สองของเขาและชายหนุ่มอีกคนก็เป็นพี่ชายของหงชีวเฉวียน อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากการล้มป่วยและนิมิตในครั้งนั้น หงชีวเฉวียนก็ยังคงใช้ชีวิตตามปกติและประกอบอาชีพเป็นครูสอนหนังสือในโรงเรียนประจำหมู่บ้าน²³

ค.ศ.1843 หงชีวเฉวียนสอบเข้ารับราชการอีกครั้งเป็นหนที่ 4 และพลาดหวังกลับมาเช่นเคย ในตอนนั้น เขาได้อ่านเอกสารคำสอนทางคริสต์ศาสนา “พระวาจาแนะนำ” หรือ “ชวนเชื่อเกลี้ยหยาน” 《劝世良言》 (Good Words for Exhorting the Age - Quan Shi Liang Yan; ตีพิมพ์ครั้งแรก ค.ศ.1832) เรียบเรียงโดยเหลียงฟา (Liang Fa) ชาวกว่างตงที่นับถือศาสนาคริสต์ ซึ่งหงชีวเฉวียนได้รับเอกสารชิ้นนี้ตั้งแต่ ค.ศ.1837 เมื่อครั้งเดินทางไปสอบ ณ เมืองกวางโจวในการสอบครั้งที่ 3 แต่ยังไม่มีโอกาสได้เปิดอ่าน²⁴ จากการอ่านพระวาจาแนะนำเล่มนั้น ทำให้หงชีวเฉวียนตระหนักถึงนิมิตที่เขาเห็นเมื่อหลายปีก่อน ว่าชายชราและชายหนุ่มในความฝัน คือพระเจ้าและพระเยซูนั่นเอง ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการกล่าวอ้างว่าเขาคือบุตรคนที่สองของพระเจ้า และเป็นน้องชายของพระเยซู²⁵

3.2.2 การเคลื่อนไหวเผยแพร่แนวคิด ค.ศ.1843 - 1850

หงชีวเฉวียนได้เผยแพร่สิ่งที่เขาพบในนิมิตและการตีความฝันในครั้งนั้นให้แก่ครอบครัวและผู้คนรอบข้าง และเริ่มสั่งสอนผู้คนในหมู่บ้านให้นับถือกราบไหว้พระเจ้า อย่างไรก็ตาม เขาสามารถจูงใจคนในบ้านเกิดได้ไม่มากนักเพราะสังคมชนบทจีนยังคงนับถือความเชื่อเดิมและข้อกล่าวอ้างถึงพระเจ้าของหงชีวเฉวียนยังไม่อาจจูงใจชาวบ้านได้ แต่ในจำนวนนั้นมีญาติ

²² ภาพประกอบที่ 3: กระบวนการสอบและคุณสมบัติของบัณฑิตในระบบเคอจุวี่ ในบทที่ 2

²³ เล่า หย่ง และ หวัง ไห่เผิง. (2560). *เล่มเดิม*. หน้า 71-72. และ วาสนา วงศ์สุวัฒน์. (2555). หงชีวเฉวียน ต้นแบบนักปฏิวัติจีน. ใน *เหตุเกิดในราชวงศ์ชิง*. หน้า 54-56. และ Spence, Jonathan D. (1990). *op.cit.* p.171.

²⁴ Wang Ching Cheng (王慶成). (1981). *op.cit.* p.111.

²⁵ Spence, Jonathan. D. (1990). *loc.cit.*

ห่างๆ ที่จะมาเป็นกำลังสำคัญของไท่ผิงในเวลาต่อมา ได้แก่ เฟิงยฺหวินชาน (Feng Yunshan; 冯云山) และ หงเหรินกาน (Hong Rengan; 洪仁玕)

ค.ศ.1843 ทั้ง 3 คนได้ร่วมกันก่อตั้ง “สมาคมกราบไหว้พระเจ้า” (God Worshipping Society - Bai Shangdi Hui; 拜上帝会) ที่บ้านเกิดของพวกเขาในอำเภอฮวา มณฑลกว่างตง แต่เพราะการเผยแพร่ศาสนาคริสต์และประกอบพิธีล้างบาปอย่างเปิดเผย ทำให้คนในหมู่บ้านบางส่วนไม่พอใจและไม่มีความเลื่อมใสในสมาคมของพวกเขา²⁶ หงชิวเฉวียนและสาวกจึงออกเดินทางไปยังมณฑลกว่างซี และตั้งหลักแหล่งอยู่ที่เมืองก๊วยผิง (Guiping) บริเวณภูเขาจื่อจิง (Thistle Mountain - Zijing Shan) ซึ่งเป็นถิ่นฐานหลักของชาวเย้า (Yao) ชาตินัชนัชน้อยกลุ่มหนึ่งในกว่างซี²⁷ นอกเหนือไปจากชาตินัชนัชน้อยอื่นๆ เช่น ชาวจ้วง (Zhuang) ชาวแม้ว (Miao) ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีอัตลักษณ์เฉพาะของตนเอง ทั้งด้านภาษา วัฒนธรรม หรือเครื่องแต่งกาย ทำให้ความแตกต่างทางชาตินัชนัชน้อยในกว่างซีเป็นไปอย่างเข้มข้นรุนแรง²⁸ ยิ่งไปกว่านั้น ชาวฮากกาในเมืองก๊วยผิงยังมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยากแค้นมากกว่าชาวฮากกาในเขตกว่างตง ชาวฮากกาในกว่างซีส่วนใหญ่เป็นชาวนาผู้เช่าที่ดิน คนเฝ้าถ่าน หรือผู้ใช้แรงงานหนักตามเหมืองหิน คนกลุ่มนี้จึงมีความไม่พอใจในชีวิตที่เป็นอยู่ของตนเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เมื่อหงชิวเฉวียนซึ่งแสดงตัวเป็นชาวฮากกา (หรือคนชายขอบที่ถูกกดทับ) เช่นเดียวกับพวกเขา เข้ามาเผยแพร่ลัทธิความเชื่อ รวมถึงอุดมการณ์ที่มอบความหวังใหม่และโอกาสลืมตาอ้าปากในชีวิต จึงทำให้เขาสามารถเรียกฐานความนิยมจากมวลชนในกว่างซีได้มากกว่าบ้านเกิดของตนเองในกว่างตง²⁹

ค.ศ.1847 หงชิวเฉวียนได้เดินทางไปศึกษาคำสอนศาสนาคริสต์เพิ่มเติมที่เมืองกว่างโจวกับบิชอปชาซาร์ จาคอกซ์ โรเบิร์ตส์ (Issachar Jacox Roberts) บาทหลวงชาวอเมริกัน เขาศึกษาอยู่ที่นั่นได้ราว 2 เดือน แต่บาทหลวงโรเบิร์ตส์พิจารณาแนวคิดของหงชิวเฉวียนและเล็งเห็นว่าเขาไม่ได้เป็นคริสต์ศาสนิกชนที่บริสุทธิ์ จึงไม่ได้ประกอบพิธีล้างบาปให้ ความขัดแย้งนี้กลายเป็นจุดแตกหักทำให้หงชิวเฉวียนเดินทางกลับฐานที่มั่นของสมาคมซึ่งมีเฟิงยฺหวินชานเป็น

²⁶ Ibid. และ วาสนา วงศ์สุรวัฒน์. (2555). เล่มเดิม. หน้า 57.

²⁷ Holcombe, Charles. (2017). *The Nineteenth-Century Encounter of Civilizations*. In *A History of East Asia: From the Origins of Civilization to the Twenty-First Century*. p.226.

²⁸ Spence, Jonathan D. (1997). *op.cit.* p.25

²⁹ Yeung King To. (2007). *Suppressing Rebels, Managing Bureaucrats: State-Building during the Taiping Rebellion, 1850-1864*. Ph.D.Dissertation (Sociology). p.46; King-To ได้กล่าวว่า ความรู้สึกเป็นเครือญาติ หรือคนกลุ่มเดียวกันทำให้การระดมผู้คนและการสร้างขบวนการเคลื่อนไหวประสบความสำเร็จได้อีกทางหนึ่ง

ผู้ดูแลในมณฑลกวางซี แม้ว่าการศึกษากับบาทหลวงโรเบิร์ตส์จะเป็นช่วงระยะเวลาสั้น ๆ แต่ก็ช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือให้แก่หนังสือเขียน โดยเฉพาะในด้านพิธีกรรมทางศาสนาที่มีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น³⁰

3.2.3 การยกระดับการเคลื่อนไหวและการขยายอาณาเขต ค.ศ.1851 - 1853

ช่วง ค.ศ.1849-1850 ประชาชนก่อการจลาจลอยู่บ่อยครั้งในมณฑลกวางซีสืบเนื่องมาจากปัญหาภัยพิบัติที่ติดต่อกันครั้งแล้วครั้งเล่า³¹ ขณะเดียวกัน สมาชิกของสมาคมกราบไหว้พระเจ้ายี่ทั้งจำนวนคนและความหลากหลายที่มากขึ้น ทั้งชาวฮากกาอพยพในมณฑลตอนใต้โจรสลัด คนนอกกฎหมาย รวมแล้วกว่า 20,000 คน³² ราวเดือนธันวาคม ค.ศ.1850 และ 1 มกราคม ค.ศ.1851 ราชสำนักชิงได้ส่งกองทัพไปที่ภูเขาจื่อจิงเพื่อปราบปรามสมาคมกราบไหว้พระเจ้า แต่กองทัพกลับพ่ายแพ้ถึง 2 ครั้ง³³ ชัยชนะเหนือกองทัพราชสำนักชิงติดต่อกันอาจเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ผู้นำของสมาคมกราบไหว้พระเจ้ามีความมั่นใจว่าสมาคมของตนมีศักยภาพพร้อมแล้วสำหรับการยกระดับไปสู่กองทัพเพื่อต่อต้านราชสำนัก ทำให้ต่อมาในวันที่ 11 มกราคม ค.ศ.1851 หงชิวเฉวียนและพรรคพวกจึงได้เกณฑ์ผู้คนให้ไปรวมตัวกันที่หมู่บ้านจินเถียนเพื่อจัดระเบียบสมาคม ประกาศใช้ระบบโคตงศักดิ์สิทธิ์ จัดตั้ง “กองทัพไท่ผิง” และวางกฎระเบียบทางทหาร หงชิวเฉวียนสถาปนาตนเองเป็นกษัตริย์หรือ “เทียนหวัง” (Heavenly King - Tian Wang; 天王) แห่งอาณาจักรไท่ผิงเทียนกั๋ว ประกาศเจตนารมณ์ต่อต้านราชวงศ์ชิง เหตุการณ์ในครั้งนั้นถูกเรียกขานว่า “การลุกฮือที่จินเถียน” (Jintian Uprising - Jintian qiyi; 金田起义)

³⁰ วาสนา วงศ์สุวรรณ. (2555). *เล่มเดิม*. หน้า 58.

³¹ เล่า หย่ง และ หวัง ไห่ผิง. (2560). *เล่มเดิม*. หน้า 75.

³² Bae Hang Seob. (2017). *loc.cit.* และ; Spence, Jonathan D. (1990). *op.cit.* pp.171-172.

³³ Bae Hang Seob. (2017). *loc.cit.* และ; Spence, Jonathan D. (1990). *op.cit.* p.172.

ภาพประกอบ 10 แผนที่แสดงเส้นทางการเดินทางของกลุ่มไท่ผิง
จากหมู่บ้านจินเถียนในมณฑลกว่างซี สู่เมืองหนานจิงในมณฑลเจียงซู (Jiangsu)

ที่มา Spence, Jonathan D. (1990). *The Search for Modern China*. p.173.

ขบวนการไท่ผิงเคลื่อนทัพเข้ายึดเมืองหย่งอัน (Yong'an; 永安)³⁴ ได้สำเร็จในปลาย ค.ศ. 1851 และเริ่มพัฒนาโครงสร้างการปกครอง ตลอดจนสายบังคับบัญชาอย่างเป็นระบบระเบียบมากขึ้นที่นี้ “การสร้างระบบการปกครองที่หย่งอัน” เป็นอีกเหตุการณ์สำคัญที่เปรียบเสมือนจุดเริ่มต้นของไท่ผิงในฐานะราชวงศ์ใหม่ ไม่เพียงกำหนดกฎระเบียบที่ชัดเจนและการใช้ระบบปฏิทินเป็นของตนเองเท่านั้น แต่ยังได้จัดตั้งคนสนิทของหงชิวเฉวียน 5 คนขึ้นดำรงตำแหน่ง “หวัง” (wang; 王) หรือราชา (ดูภาพประกอบที่ 11) ซึ่งเป็นตำแหน่งสำคัญระดับสูงของอาณาจักรไท่ผิงเทียนกั๋ว ควบคุมกองกำลังทหารเป็นสัดส่วน มีฐานะคล้ายคลึงกับข้าหลวงใหญ่ในราชสำนักชิง³⁵ คนสนิท 5 คนที่ขึ้นสู่ตำแหน่งหวัง ได้แก่

³⁴ ปัจจุบัน คือ เขตเหมิงซาน (Mengshan; 蒙山) เมืองอูโจว (Wuzhou) มณฑลกว่างซี

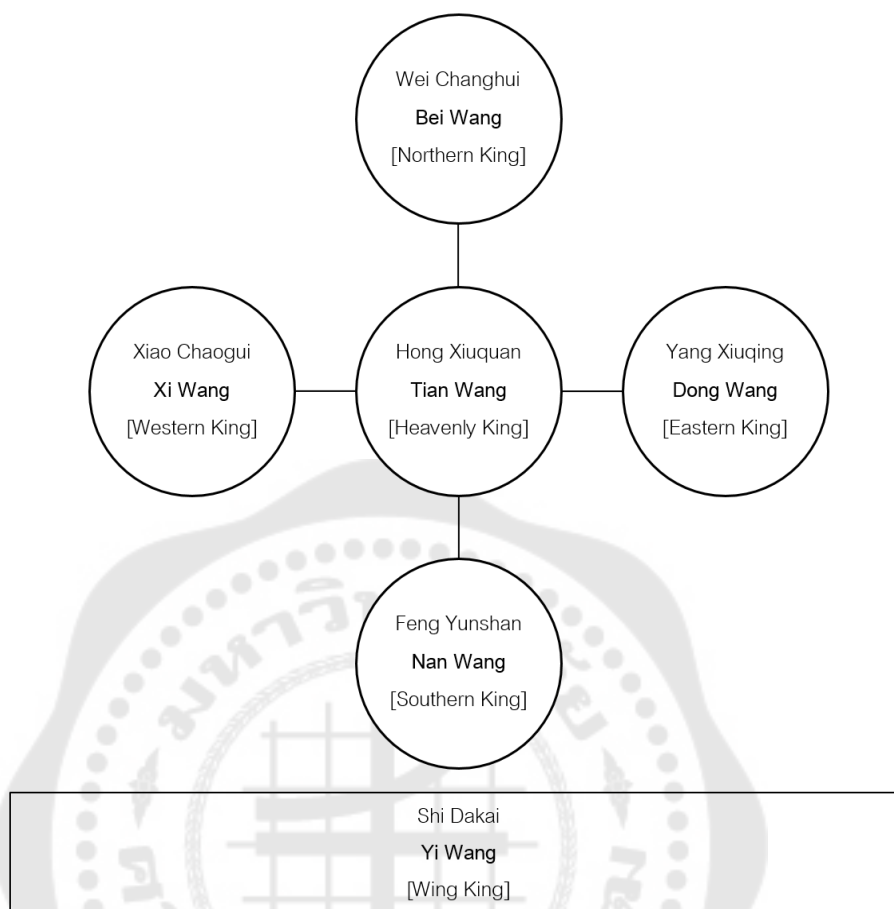
³⁵ เล่า หย่ง และ หวัง ไ่ผิง. (2560). *เล่มเดิม*. หน้า 74. และ; Hail, William. J. (1927). op.cit. p.46. และ; Lindley, Augustus F. (1866). *Ti-Ping Tien-Kwoh; the History of the Ti-Ping Revolution, Including*

1. หยางซิ่วชิง (Yang Xiuqing; 杨秀清) เป็น ตงหวัง (东王) ผู้บังคับบัญชาทหารสูงสุด และดูแลพื้นที่ในฝั่งตะวันออก
2. เซียวเฉาเก๋ย (Xiao Chaogui; 萧朝贵) เป็น ซีหวัง (西王) รองผู้บังคับบัญชาทหารสูงสุด และดูแลพื้นที่ในฝั่งตะวันตก
3. เฟิงยุหวินชาน เป็น นานหวัง (南王) ผู้บังคับบัญชาทัพหน้า และดูแลพื้นที่ในภาคใต้
4. เหวยชางฮุย (Wei Changhui; 韦昌辉) เป็น เปย์หวัง (北王) ผู้บังคับบัญชาทัพหลัง และดูแลพื้นที่ในภาคเหนือ
5. ชือต้าไค (Shi Dakai; 石达开) เป็น อี้หวัง (翼王) เป็นกองทัพนุ่ คอยดูแลส่วนกลางและปกป้องเทียนหวัง

ต่อมาในภายหลังชื่อเรียกของแต่ละ “หวัง” ที่แบ่งตามการบอกทิศทางได้กลายเป็นนามเรียกขานที่แพร่หลายของชาติตะวันตก³⁶

a Narrative of the Author's Personal Adventures. By Lin-Le. p.84. และ; Bae Hang Seob. (2017). loc.cit.; ข้าหลวงใหญ่ หรือ จังตุ (Viceroy/Governor-General - Zongdu; 总督) เป็นตำแหน่งสูงสุดในเขตการปกครองส่วนมณฑลของจักรวรรดิชิง ซึ่งประกอบไปด้วย 8 พื้นที่ ได้แก่ 1.จี๋หลี่ (Zhili): เหนือเป่ย์ เทียนจิน เป่ย์จิง 2.เหลียงเจียง (Liangjiang): เจียงซู เจียงซี อานฮุย 3.หมิ่นเจ้อ (Min-Zhe): ผู้เจี้ยน เจ้อเจียง ไต้หวัน 4.หูกว่าง (Huguang): หูหนาน หูเป่ย์ 5.ส่านกาน (Shaan-Gan): ส่านซี กานซู ซินเจียง 6.เหลียงกว่าง (Liangguang): กว่างตง กว่างซี 7.ยุหวินกั๋ว (Yun-Gui): ยูนนาน กุ้ยโจว 8.ซื่อชวน (Sichuan) ; ดูเพิ่มเติม ในภาคผนวก และ Guy, R. Kent. (2010). *Qing Governors and Their Provinces: the Evolution of Territorial Administration in China, 1644-1796.* และ Yeung King To. (2007). *op.cit.* p.42.

³⁶ Lindley, Augustus F. (1866). *op.cit.* p.54.

ภาพประกอบ 11 ผู้บังคับบัญชาระดับสูงแห่งไท่ผิงเทียนกั๋ว

(แผนภาพโดยผู้วิจัย)

ไท่ผิงเดินทางออกจากเมืองหย่งอัน มุ่งหน้าขึ้นไปทางตอนเหนือผ่านอำเภอเฉียนโจว (Quanzhou; 全州) เมืองกุ้ยหลิน (Guilin) มณฑลกว่างซี ในเดือนมิถุนายน ค.ศ.1852 และได้สูญเสียหนานหวัง-เผิงยุหวินซานไปในสงครามที่เฉียนโจว ต่อมาซีหวัง-เซียวเฉาสูญเสียชีวิตลงในเดือนกันยายนปีเดียวกันหลังได้รับบาดเจ็บจากการต่อสู้ที่ผลออกมาล้มเหลวในการบุกยึดเมืองฉางซา (Changsha; 长沙) เมืองเอกของมณฑลหูหนาน (Hunan)³⁷ อาจกล่าวได้ว่า ค.ศ.1852 เป็นปีที่กลุ่มไท่ผิงได้สูญเสียผู้นำที่มีความสามารถและเป็นผู้กุมอำนาจทางทหารไปถึง 2 คน ซึ่งจะนำไปสู่ปัญหาการถ่วงดุลและแย่งชิงอำนาจทางการเมืองในหมู่ผู้ปกครองของอาณาจักรไท่ผิงดังที่จะกล่าวต่อไป

³⁷ เล่า หย่ง และ หวัง ไท่ผิง. (2560). เล่มเดิม. หน้า 75.

แม้ว่ากองทัพไท่ผิงจะล้มเหลวไม่สามารถฝ่ากำแพงเมืองฉางซาได้ แต่กลุ่มไท่ผิงได้เปลี่ยนเส้นทางเดินทัพมายังเมืองเยวโจว (Yuezhou; 岳州)³⁸ ซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของมณฑลหูหนานแทน และสามารถบุกยึดเยวโจวได้สำเร็จในเดือนธันวาคม ค.ศ.1852 (ทั้งนี้เมืองเยวโจวถือว่าเป็นเมืองที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจและมีความมั่งคั่งมากกว่าพื้นที่อื่น ๆ ก่อนหน้านี้ที่กลุ่มไท่ผิงเคยบุกยึดมา ทรัพย์สินและยุทธโศปกรณ์จำนวนมากที่กลุ่มไท่ผิงยึดเอามาได้จากในเมืองเยวโจวและเมืองถัด ๆ ไปในพื้นที่แยงซีตอนล่าง หรือ Lower Yangzi (ดูภาคผนวก 1) จะช่วยเพิ่มศักยภาพและกำลังในการรบของกองทัพไท่ผิงได้มากขึ้นจนสามารถครอบครองเมืองหนานจิงได้ในที่สุด) ในเดือนเดียวกัน ไ่ผิงสามารถบุกฝ่าเมืองฮั่นโข่ว (Hankou; 汉口) ในมณฑลหูเป่ย์ (Hubei) ตามมาด้วยการเข้ายึดเมืองอู่ซาง (Wuchang; 武昌) ในเดือนมกราคม ค.ศ.1853 และเข้าสู่เมืองอันชิ่ง (Anqing; 安庆) มณฑลอานฮุย (Anhui) ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากเมืองหนานจิงได้สำเร็จในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1853³⁹

ในตอนแรกการบุกยึดเมืองอันชิ่งของกลุ่มไท่ผิงไม่ได้สร้างความตื่นตระหนกให้แก่เมืองหนานจิงมากเท่าไรนัก เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ละเลยการป้องกันเมือง เพราะมองว่ากลุ่มไท่ผิงเป็นเพียงแค่กลุ่มโจรธรรมดา กลุ่มหนึ่งที่กำลังจะมุ่งหน้าขึ้นทางเหนือสู่เมืองเป่ย์จิงมากกว่าจะบุกมายังหนานจิงที่อยู่ฝั่งตะวันออก แต่เหตุการณ์ไม่ได้เป็นอย่างที่คาดคิด เมื่อกลุ่มไท่ผิงเดินทัพใกล้เมืองหนานจิงมากขึ้นจนมาถึงตำบลจิ่วเจียง (Jiujiang; 九江) ในเมืองอู่หู (Wuhu) มณฑลอานฮุย ผลปรากฏว่ากองทัพหน้าของชิงที่จิ่วเจียงพ่ายแพ้ราบคาบ เจ้าหน้าที่และประชาชนในหนานจิงจึงเริ่มตื่นตระหนกและพากันหนีออกจากเมือง⁴⁰ ประกอบกับประตู่อี้เฟิง (Yi Feng; 义凤) ทางตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองยังคงชำรุดจากภัยแผ่นดินไหว กองทัพไท่ผิงจึงได้ชุดเข้าไปลอบวางระเบิดที่ฐานกำแพงอี้เฟิงจนพังทลายลงเป็นช่องว่างขนาดใหญ่⁴¹ เปิดทางให้กองทัพไท่ผิง

³⁸ เมืองเยวหยาง (Yueyang; 岳阳) ในมณฑลหูหนาน

³⁹ Spence, Jonathan D. (1990). *op.cit.* p.174; ปัจจุบันเมืองฮั่นโข่วและเมืองอู่ซาง รวมเข้ากับเมืองฮั่นหยาง (Hanyang; 汉阳) กลายเป็นเมืองอู่ฮั่น (Wuhan) ในมณฑลหูเป่ย์

⁴⁰ Withers, John L. (1983). *The Heavenly Capital: Nanjing under the Taiping ; 1853-1864.* Ph.D.Dissertation (Modern Chinese History). pp.38-41. นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ในหนานจิงยังพากันกล่าวโทษไปมา เช่น มีการส่งสาส์นถึงจักรพรรดิว่า ได้แจ้งเหตุไปยังข้าหลวงใหญ่แล้ว แต่ผ่านไปกว่าสามวันยังไม่ได้รับคำตอบใดๆ ทั้งสิ้น; เช่นเดียวกับการเสียเมืองเยวโจว สวีกวางจิ้น (Xu Guangjin) ข้าหลวงใหญ่ประจำหนุกว้าง ณ ขณะนั้น ก็ได้ส่งสาส์นแสดงความรับผิดชอบถึงจักรพรรดิ แต่ก็ได้กล่าวโทษว่าเหตุเกิดจากผู้ใต้บังคับบัญชาไม่ปฏิบัติตามแผนการณ เป็นต้น ดูใน Yeung King To. (2007). *op.cit.* pp.119-120.

⁴¹ Withers, John L. (1983). *op.cit.* pp.48-49.

กลุ่มแรกสามารถฝ่าแนวกันทหารรักษาการณ์เมืองหนานจิงที่มีเหลืออยู่เพียงราวไม่ถึงหนึ่งหมื่น นาย และบุกเข้ายึดเมืองหนานจิงได้สำเร็จในเดือนมีนาคม ค.ศ.1853⁴² เป็นการพลิกโฉมหน้าของ ขบวนการไทผิงที่มีจุดเริ่มต้นจากมณฑลกว่างซีทางตอนใต้ซึ่งเป็นมณฑลที่ยากแค้นที่สุดแห่งหนึ่งในจักรวรรดิชิง เดินทางมาสู่การยึดครองอดีตเมืองหลวงเก่าในสมัยราชวงศ์หมิง ซึ่งเป็นพื้นที่อันมั่งคั่งและอุดมสมบูรณ์ ณ ภาคกลางของจักรวรรดิอย่างเมืองหนานจิง เปลี่ยนชื่อให้เป็นเมืองเทียนจิง และสถาปนาเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรไทผิงเทียนกั๋ว ซึ่งกินระยะเวลายาวนานกว่า 11 ปี ตั้งแต่ ค.ศ.1853-1864

3.2.4 การปกครองภายใต้อาณาจักรไทผิงเทียนกั๋ว ค.ศ.1853-1864

เมื่อขบวนการไทผิงจัดตั้งฐานที่มั่นของอาณาจักรไทผิงเทียนกั๋ว ณ เมืองเทียนจิงเรียบร้อยแล้ว กลุ่มไทผิงจึงได้เริ่มจัดระเบียบและออกมาตรการต่างๆ เพื่อบังคับใช้ประชาชนภายใต้การปกครองของตน ซึ่งนโยบายส่วนใหญ่ถูกใช้ในบริเวณศูนย์กลางของอาณาจักรไทผิงเทียนกั๋ว เท่านั้น เนื่องจากกลุ่มไทผิงยังขาดกำลังคนจำนวนมากที่จะเข้าไปดูแลปกครองพื้นที่แถบชนบท และเมืองที่ห่างไกลโดยรอบ

นโยบายหลักที่กลุ่มไทผิงนำมาใช้จัดระเบียบทางสังคมในเมืองเทียนจิง คือ “ระบบที่ดินสวรรค์” ซึ่งมีลักษณะที่ค่อนข้างเข้มงวดและปฏิบัติต่อทุกคนแบบเท่าเทียม ประชาชนแต่ละคนไม่ว่าจะเคยอยู่ในชนชั้นใดก็都会被บังคับให้ทำงานเพื่อส่วนรวม ผลผลิตที่ได้จะนำมารวมไว้ที่ส่วนกลาง เช่นเดียวกับทรัพย์สินและของมีค่าซึ่งจะถูกจัดเก็บโดยท้องพระคลังส่วนกลาง แล้วจึงค่อยจัดสรรแก่ประชาชนในอาณาจักรตามที่ส่วนกลางกำหนด⁴³ และมีการแบ่งแยกที่อยู่อาศัยระหว่างชาย-หญิง เรียกว่า กวาน เขตที่พักของผู้ชายเรียกว่า “หนานกวาน” (Nan-guan; 男官) และเขตที่พักของผู้หญิง เรียกว่า “นุหีกวาน” (Nu-guan; 女官) ผู้ที่อยู่อาศัยในแต่ละ “กวาน” จะถูกจัดสรรให้อยู่ในเขตที่แบ่งตามอาชีพหรืองานที่ได้รับมอบหมายอย่างเป็นสัดส่วน เช่น เขตที่พักอาศัยของแพทย์ เขตที่พักอาศัยของช่างฝีมือ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม นโยบายทางสังคมของกลุ่มไทผิงมีผลบังคับใช้ได้แค่ในช่วงระยะแรกเพียงไม่กี่ปีเท่านั้น⁴⁴ เพราะในทางปฏิบัติแล้วการจัดระเบียบทางสังคมของอาณาจักรต้องอาศัย

⁴² Spence, Jonathan D. (1990). *loc.cit.*; จำนวนทหารชิงที่ป้องกันเมืองหนานจิงยังไม่แน่นอน Spence ระบุว่ามียังจำนวนราว 5,000 นาย ขณะที่ Lindley ประมาณการว่ามี 8,000 นาย ดูใน Lindley, Augustus F. (1866). *op.cit.* p.137.

⁴³ Withers, John L. (1983). *op.cit.* pp.104-115. และ จอห์น เค แฟร์แบงก์. (2525). *เล่มเดิม* หน้า 177.

⁴⁴ จอห์น เค แฟร์แบงก์. (2525). *เล่มเดิม* หน้า 179.

เจ้าหน้าที่ที่มีความเชี่ยวชาญจำนวนมาก รวมไปถึงการจัดตั้งสำนักงานเพื่อดูแลรายละเอียดปลีกย่อย ซึ่งกลุ่มไทผิงยังคงขาดประสิทธิภาพเหล่านั้นอยู่ นอกจากนี้นโยบายที่ถูกลำบากบังคับใช้ยังขัดกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของประชาชนหนานจิงในหลายด้าน ประการแรก การแยกที่พักอาศัยของชาย-หญิง เท่ากับเป็นการทำลายการอยู่ร่วมกันแบบครอบครัว การกีดกันความสัมพันธ์ระหว่างสามี-ภรรยา แม่-ลูก สร้างความไม่พอใจให้แก่ผู้ใต้ปกครองชาวหนานจิง ทำให้มีการละเมิดข้อบังคับอยู่เนือง ๆ จนกระทั่งกลุ่มไทผิงยอมผ่อนผันลงใน ค.ศ. 1855

ประการที่สอง เมื่อไทผิงออกกระเปียบให้ผู้ที่อาศัยในหนานจิงทุกคนต้องทำงาน นั้นหมายความว่าผู้หญิงที่อาศัยในหนานจิงทุกคนก็ต้องทำงานเช่นเดียวกัน หากมองในแง่หนึ่ง คือเป็นการทำลายจารีตแบบขงจื้อที่ห้ามไม่ให้ผู้หญิงทำงานนอกบ้าน และอาจเป็นก้าวแรกของการส่งเสริมสิทธิสตรีเมื่อพิจารณาในมุมมองของโลกสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม การทำงานนอกบ้านซึ่งส่วนใหญ่เป็นการใช้แรงงานหนัก เช่น งานในภาคการเกษตรอาจเป็นเรื่องคุ้นเคยสำหรับสตรีชาวฮากกาหรือผู้หญิงในมณฑลทางตอนใต้ที่ยากแค้น ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาที่ทุกคนในครอบครัวต้องช่วยกันทำงานหาเลี้ยงชีพ แต่สำหรับสตรีในแถบลุ่มน้ำแยงซีตอนล่าง โดยเฉพาะในเมืองหนานจิงที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจและยึดมั่นในธรรมเนียมขงจื้อ คือเรื่องแปลกใหม่และพิสดาร การทำงานหนักไม่ใช่เรื่องที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในหนานจิงเคยทำมาก่อน ข้าร้ายประเพณีรัดเท้า (Foot-binding - Chanzu; 缠足)⁴⁵ ยังทำให้ลักษณะทางกายภาพของสตรีหนานจิงไม่เหมาะแก่การทำงานหนักอีกด้วย จนเมื่อเวลาผ่านไปส่งผลให้ผู้หญิงในหนานจิงบางส่วนเจ็บป่วยและบางคนถึงขั้นเสียชีวิตทั้งจากการทำงานหนักหรือขาดแคลนอาหาร ก่อให้เกิดการแอบส่งอาหารและผลผลิตทางการเกษตรจากญาติชายฝั่งหนานกวางมายังหนานจิง ซึ่งกลายเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้นโยบายต่าง ๆ ยกเลิกในที่สุด⁴⁶

ความล้มเหลวของกลุ่มไทผิงที่จะนำอุดมการณ์และทฤษฎีชวนเชื่อมาใช้ในทางปฏิบัติ จนนำไปสู่การสร้างความไม่พอใจต่อชาวหนานจิง ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะด้านสังคมเท่านั้น แต่ความผิดพลาดที่จะนำไปสู่ความเสื่อมถอยของไทผิงเทียนกัวยังเกิดขึ้นในด้านการเมืองอีกด้วย หลังจากสถาปนาเมืองเทียนจิง ตั้งตนเป็นเทียนหวัง นั่งบัลลังก์ในชุดมังกรทองอย่างกษัตริย์แล้ว

⁴⁵ การรัดเท้าสตรีให้มีขนาดเล็กเหมือนดอกบัวเป็นค่านิยมเรื่องความงามที่แพร่หลายตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซ่ง ประชาชนส่วนใหญ่โดยเฉพาะสตรีสูงศักดิ์จะนิยมมัดเท้าให้มีขนาดไม่เกิน 3 นิ้ว เพราะเชื่อว่าเป็นเครื่องแสดงออกถึงฐานะและเป็นสิ่งยืนยันในการหาคู่ครองที่ดี ต่อมาเมื่อกลุ่มไทผิงเข้ามายึดครองจึงได้ออกคำสั่งให้ยกเลิกประเพณีรัดเท้า

⁴⁶ Withers, John L. (1983). *op.cit.* pp.120-133.

หงซิวเจี๋ยนแทบไม่ยุ่งเกี่ยวงานด้านบริหารอีกเลย เขาเก็บตัวอยู่ในพระราชวังและหันไปเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณเป็นสำคัญ แม้ว่าจะมีคำอธิบายที่หลากหลายถึงสาเหตุการเก็บตัวของหงซิวเจี๋ยน เช่น กลัวอันตรายจากคนรอบทำร้าย หมกหมุ่นในพิธีกรรมทางศาสนา หรือลุ่มหลงอยู่ในลัทธิศรัทธาที่หงซิวเจี๋ยนมุ่งหวังมาโดยตลอด (แต่ไม่สำเร็จในระบบเคอจุวี่) เป็นต้น แต่ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม การเก็บตัวอยู่แต่ในพระราชวังและไม่ปรากฏตัวต่อสาธารณชน เป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลอื่นเริ่มขึ้นมามีอำนาจมากขึ้น และผลปรากฏว่างานด้านบริหารส่วนใหญ่ของอาณาจักรไท่ผิงเทียนกั๋วได้ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของตงหวัง-หยางซิวซิง

3.2.4.1 จุดเริ่มต้นของความเสื่อมถอยภายในอาณาจักรไท่ผิงเทียนกั๋ว: เหตุจลาจลกลางเมืองหลวงเทียนจิง ค.ศ.1856

ความเสื่อมถอยของไท่ผิงเกิดจากปัญหาการเมืองภายใน ความคุกรุ่นทางการเมืองภายในกลุ่มผู้นำของไท่ผิง ปะทุลุกลามกลายเป็นเหตุจลาจลกลางเมืองหลวงเทียนจิง (Tianjing Incident; 天京事变) ในเดือนกันยายน ค.ศ.1856 หลังจากสถาปนาเมืองหลวงมาได้เพียง 3 ปี จุดแรกเริ่มเกิดจากความพยายามของ “พระเก้าพันปี” หยางซิวซิงที่อยากจะขึ้นมามีอำนาจทัดเทียม “พระหมื่นปี” หงซิวเจี๋ยน ความวุ่นวายจึงเกิดขึ้นเมื่อหยางซิวซิงวางแผนให้ผู้ดำรงตำแหน่งหวังระดับสูงออกไปรบนอกเมืองเทียนจิง เพื่อให้ตนเองสามารถควบคุมอำนาจในเมืองหลวงได้อย่างเบ็ดเสร็จ แต่หงซิวเจี๋ยนได้ส่งสาส์นลับเรียกเป่ย์หวัง-เหวยซางฮุยและอี่หวัง-ฉือต้าไคให้รีบยกทัพกลับมาจัดการกับตงหวัง-หยางซิวซิง เหวยซางฮุยซึ่งกลับมาถึงก่อนได้ลงมือสังหารหยางซิวซิงพร้อมครอบครัวและทหารในบังคับของตงหวังทั้งหมด นอกจากนี้ เหวยซางฮุยยังได้พยายามสังหารฉือต้าไค แต่ไม่สำเร็จ จึงได้สังหารครอบครัวของฉือต้าไค พฤติกรรมอันเหี้ยมโหดของเหวยซางฮุยบั่นทอนขวัญกำลังใจในกองทัพ รวมถึงสร้างความโกรธแค้นในหมู่ทหารไท่ผิงจำนวนมาก จนกระทั่งเดือนพฤศจิกายน หงซิวเจี๋ยนจึงได้จับกุมและลงโทษประหารชีวิตเหวยซางฮุย รวมทั้งเรียกตัวฉือต้าไคกลับมาเมืองเทียนจิง ทว่า เหตุการณ์จลาจลที่เกิดขึ้น ทำให้หงซิวเจี๋ยนหวาดระแวงผู้คนรอบข้างและเลือกไว้วางใจเฉพาะคนในครอบครัวเท่านั้น ปีถัดมาฉือต้าไคจึงตัดสินใจพากองทัพของตนออกจากเมืองเทียนจิงไปตั้งหลักแหล่งอยู่ที่มณฑลซื่อชวนและไม่กลับมาที่เมืองหลวงอีกเลย⁴⁷

⁴⁷ เล่า หย่ง และ หวัง ไห่ผิง. (2560). *เล่มเดิม*. หน้า 89-90, 93-94. และ; Yeung King To. (2007). *op.cit.* p.79.; ค.ศ. 1863 ฉือต้าไคพ่ายแพ้แก่กองทัพซิงและถูกสังหาร หวัง หลง ตั้งข้อสังเกตว่า หงซิวเจี๋ยนไม่ได้ให้ความสำคัญแก่ผู้นำที่มีอายุมากเท่าไรนัก เช่น ฉือต้าไคและเผิงยุหวินชานซึ่งเคยเป็นบัณฑิตมาก่อนจะได้ตำแหน่งที่ไม่สูงนักในไท่ผิง ดู หวัง หลง. (2559). *ราชสำนักจีนหันซ้าย โลกหันขวา*. หน้า 227.

จากเหตุการณ์จลาจลกลางเมืองเทียนจิงในครั้งนั้น ทำให้ผู้คนในกลุ่มไท่ผิง เสียชีวิตไปกว่าสองหมื่นคน⁴⁸ ขวัญและกำลังใจในกองทัพถดถอยลงอย่างมาก และสิ่งสำคัญคือ การสูญเสียผู้ดำรงตำแหน่งหวังของไท่ผิงซึ่งเป็นทั้งบุคคลที่มีความสามารถและฐานอำนาจของ ไ่ผิง นับตั้งแต่ ค.ศ.1856 เป็นต้นมาอาณาจักรไท่ผิงก็เริ่มถดถอยและอ่อนแอลง แม้ว่าต่อมา ใน ค.ศ.1859 หงเหรินกาน ญาติห่าง ๆ ของหงชิวเฉวียน ซึ่งเคยหลบหนีการจับกุมจากราชสำนักชิง และลี้ภัยไปอยู่ที่ฮ่องกง ได้เดินทางมาที่เมืองหนานจิงและรับตำแหน่งเป็น “ก้านหวัง” (Shield King - Gan Wang; 干王) หรือนายกรัฐมนตรี แต่ “ข้อเสนอแผนการปกครองฉบับใหม่” (New Administrative Paper - Zizheng Xinpian; 资政新篇) ของหงเหรินกาน ที่มีสาระสำคัญให้อาณาจักรไท่ผิงเพี้ยนก้าวปฏิรูปโครงสร้างทางการเมืองและระบบสาธารณูปโภคตามแบบตะวันตก⁴⁹ กลับถูกหงชิวเฉวียนเพิกเฉยและไม่ได้นำมาปฏิบัติจริง ความฟอนเฟะของไท่ผิงสั่งสมมาจนถึงเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1864 เมืองเทียนจิงศูนย์กลางของไท่ผิงซึ่ง ณ ตอนนั้นเต็มไปด้วยความอดอยากจากการถูกปิดล้อมเป็นเวลานาน ได้ถูกกองทัพเซียง (Xiang Army) โดยเจิ้งกัฟานบุกเข้ายึดได้ในที่สุด ด้านหงชิวเฉวียนได้เสียชีวิตไปแล้วราวเดือนมิถุนายนก่อนหน้าที่เมืองเทียนจิงจะล่มสลาย อย่างไรก็ตาม การเสียชีวิตของผู้นำกลุ่มไท่ผิงยังคงเป็นปริศนาว่าเกิดจากการฆ่าตัวตายหรืออาการเจ็บป่วยจากความอดอยากมาเป็นระยะเวลายาวนาน⁵⁰

3.4 ปฏิกริยาต่อขบวนการไท่ผิง

หัวข้อนี้จะศึกษาถึงปฏิกริยาของฝ่ายต่าง ๆ ที่มีต่อขบวนการไท่ผิง อันได้แก่ ราชสำนักชิง และ ชาวต่างชาติ ซึ่งเป็นตัวแสดงสำคัญที่มีบทบาทและผลกระทบต่อการเคลื่อนไหวของกลุ่มไท่ผิง ปฏิกริยาจากทั้งสองฝ่ายยังเป็นอีกปัจจัยหลักที่ให้กลุ่มไท่ผิงดำเนินมาถึงจุดจบในเวลาต่อมา

3.4.1 ปฏิกริยาจากราชสำนักชิง

หลังจากขบวนการไท่ผิงสามารถบุกยึดเมืองหนานจิงได้ใน ค.ศ.1853 ราชสำนักชิงจึงได้ออกคำสั่งให้ กองทัพลูยี่อิง หรือกองทัพค่ายเขียว (Green Standard Army - Lu ying; 绿营) จัดตั้งค่ายใหญ่ 2 แห่งล้อมรอบเมืองหนานจิงเอาไว้ ได้แก่ ค่ายใหญ่เจียงเป่ย์ (Northern encampment - Jiangbei da ying; 江北大营) ณ ชานเมืองหยางโจว (Yangzhou) และ ค่ายใหญ่เจียงหนาน (Southern encampment - Jiangnan da ying; 江南大营) ที่ตำบล

⁴⁸ Bae Hang Seob. (2017). *op.cit.* p.244.

⁴⁹ Wei Xiao Yang. (2014). *op.cit.* pp.87-88.

⁵⁰ เล่า หย่ง และ หวัง ไ่ผิง. (2560). *เล่มเดิม*. หน้า 108-109. และ Spence, Jonathan D. (1990). *op.cit.* p.178.

เซี่ยวหลิงเว่ย (Xiaolingwei) กองทัพไท่ผิงจึงได้ออกยุทธศาสตร์บุกเหนือพิชิตตะวันตก (The Northern and Western Expeditions) เพื่อตอบโต้การตีกระหนาบเมืองเทียนจินของกองทัพลวี่อิ่งจากราชสำนักชิง⁵¹ ต่อมาค่ายใหญ่ทั้ง 2 แห่งก็ล่มสลายลง โดยใน ค.ศ.1856 ค่ายใหญ่เจียงเป่ย์ถูกกองทัพไท่ผิงโจมตีจนแตกพ่าย แม้ว่าจะได้พยายามตั้งค่ายขึ้นมาใหม่แต่ก็ถูกกลุ่มไท่ผิงทำลายลงอย่างเบ็ดเสร็จใน ค.ศ.1858 เช่นเดียวกับค่ายใหญ่เจียงหนานที่ถูกไท่ผิงโจมตีใน ค.ศ.1856 และสลายตัวอย่างสิ้นเชิงใน ค.ศ.1860⁵²

แต่เดิมราชสำนักชิงมีกองทัพหลักอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ กองทัพลวี่อิ่ง หรือกองทัพค่ายเขียวที่ได้กล่าวไปข้างต้น ซึ่งเป็นกองทัพที่สืบทอดมาตั้งแต่ราชวงศ์หมิง ประกอบไปด้วยชาวจีนอันเป็นสำคัญและมีถิ่นฐานกระจุกกระจายอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ ทั่วอาณาจักร และอีกประเภทคือ ระบบแปดกองธง หรือปาฉี (the Eight Banners - Baqi; 八旗) ซึ่งเป็นทั้งระบบจัดการกองทัพและระบบควบคุมกำลังคนในจักรวรรดิที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์-วัฒนธรรมพัฒนาขึ้นเมื่อครั้งชาวแมนจูเข้ามายึดครองประเทศจีนและก่อตั้งราชวงศ์ชิง กองทัพปาฉีมีผู้คนเชื้อชาติต่าง ๆ ปะปนกัน และจัดตั้งฐานที่มั่นตามยุทธศาสตร์สำคัญของประเทศ⁵³ ในกรณีการปราบปรามกลุ่มไท่ผิง แม้ว่ากองทัพปาฉีจะสามารถป้องกันการรุกรานเมืองเทียนจิน (Tianjin) ซึ่งเป็นด่านหน้าของเมืองหลวงเป่ย์จิง และยังสามารถเอาชนะกองกำลังบุกเหนือของไท่ผิงได้ใน ค.ศ. 1855 (ขณะที่กองกำลังพิชิตตะวันตกของไท่ผิงประสบปัญหาจากเหตุการณ์จลาจลกลางเมืองเทียนจิน ค.ศ.1856 จนต้องล่าถอยไป) แต่กองทัพฝ่ายราชสำนักชิงที่สามารถกวาดล้างกลุ่มไท่ผิงโดยสมบูรณ์และยึดคืนเมืองหนานจิงได้ กลับเป็นกองทัพเซียง ซึ่งเป็นกองทัพประจำท้องถิ่นรูปแบบใหม่ที่จัดตั้งขึ้นมาใหม่โดยเจิ้งกั๋วฟาน

ในช่วงแรก นอกเหนือจากกองทัพหลักของราชสำนักชิง ไท่ผิงยังต้องรับมือกับกองกำลังส่วนตัวของเหล่าขุนนาง เจ้าที่ดิน ผู้ดีตระกูลใหญ่ในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งกองกำลังส่วนตัวเหล่านี้อาจจะไม่ใช่เรื่องแปลกใหม่ในพื้นที่มณฑลตอนใต้ ด้วยปัญหาโจรกรรมที่เพิ่มมากขึ้นในปลายราชวงศ์ชิงสืบเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ทำให้พวกเขาต้องสร้างกองกำลังส่วนตัวไว้

⁵¹ Yu Mao Chun. (2012). *The Taiping Rebellion: A Military Assessment of Revolution and Counterrevolution*. p.138.

⁵² เล้า และ หวัง ไห่ผิง. (2560). *เล่มเดิม*. หน้า 77-78.

⁵³ Smith, Richard J. (1974). *Chinese Military Institutions in The Mid-Nineteenth Century, 1850-1860. Journal of Asian History*, 8(2): 123. และ ปิยดา ชลวร. (2555). เมื่อแมนจูเข้ามาปกครองอันการก่อตั้งและปกครองจีนในช่วงแรกของราชวงศ์ชิง. ใน *เหตุเกิดในราชวงศ์ชิง*. หน้า 28-32.

ป้องกันตนเอง⁵⁴ และเมื่อขบวนการไทผิงเริ่มขยายอิทธิพลมากขึ้น กองกำลังท้องถิ่นของกลุ่มผู้ที่ยึดมั่นในคติขงจื๊อก็เป็นกำลังสำคัญกลุ่มแรกๆ ที่ลุกขึ้นมาต่อกรกับขบวนการไทผิง เช่น กองกำลังในเมืองหนิงเซียง (Ningxiang) มณฑลหูหนาน ที่ออกมาต่อสู้เมื่อครั้งไทผิงเริ่มลุกคืบเข้าใกล้เมืองฉางซาใน ค.ศ.1852⁵⁵

ความเฟื่องฟูของกองกำลังภายในท้องถิ่น สวนทางกับความถดถอยในกองทัพลัทธิอิงและความหย่อนยานของทหารในระบบกองธง สาเหตุของความด้อยประสิทธิภาพในกองทัพหลักที่ขึ้นตรงกับศูนย์กลางราชสำนักชิง ประการหนึ่งเกิดจากการเว้นว่างจากสงครามมานานตลอดคริสต์ศตวรรษที่ 18 ซึ่งเป็นยุคทองอันสงบสุขของราชวงศ์ชิง ระเบียบและทักษะจึงหย่อนยานลงซ้ำเติมด้วยปัญหาการทุจริตและท้องพระคลังที่ฝืดเคืองเมื่อเริ่มเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 19 ทำให้การปฏิรูปทางทหารเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ทั้งการคุกคามจากต่างชาติและการต่อต้านภายในประเทศจึงเป็นไปอย่างล่าช้า⁵⁶

เมื่อกองทัพหลักของราชสำนักชิงขาดประสิทธิภาพและไม่อาจจัดการกับขบวนการไทผิงได้อย่างทันทั่วทั้งที่ ราชสำนักชิงจึงได้ออกคำสั่งอนุญาตให้ขุนนางท้องถิ่นและเหล่าผู้ติดตามมณฑลต่าง ๆ ร่วมมือกันปราบปรามกลุ่มไทผิง⁵⁷ นับเป็นครั้งแรกตั้งแต่ก่อตั้งราชวงศ์ชิงที่ราชสำนักยินยอมมอบอำนาจให้คนในพื้นที่ขึ้นมากุมอำนาจในท้องถิ่นของตนและเป็นจุดเริ่มต้นของการสูญเสียอำนาจแบบรวมศูนย์อันนำไปสู่การล่มสลายของราชวงศ์ชิงดังที่ได้กล่าวในหัวข้อถัดไป ซึ่งหนึ่งในผู้ที่ได้รับคำสั่งนั้นคือ เจิงกั๋วฟาน (Zeng Guofan; 曾国藩) ขุนนางพลเรือนที่อยู่ระหว่างการไ้ทุกข์ให้มารดาที่บ้านเกิดในอำเภอเซียง (Xiang; 湘) มณฑลหูหนาน เขาได้รับมอบหมายให้ช่วยเหลือผู้ว่ากรมณฑลหูหนานในการจัดตั้งกองทัพประจำท้องถิ่นที่ต่อมารู้จักกันในชื่อ กองทัพเซียง (Xiang Army - Xiang jun; 湘军) หรือกองทัพหูหนาน (Hunan Army) จัดตั้งขึ้นจากการเกณฑ์ประชาชนในท้องถิ่นให้มาประจำการเป็นทหารอาชีพ มีเบี้ยหวัด สวัสดิการ การฝึกซ้อมยุทธโปกรณ์และระเบียบวินัยตามแบบกองทัพตะวันตกสมัยใหม่ อาศัยการจัดการและเงินทุนสนับสนุนจากท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นสำคัญ ต่างจากกองทัพแบบเดิมที่ขึ้นตรงต่อศูนย์กลาง

⁵⁴ Holcombe, C. (2017). *op.cit.* p.225. และ; McCord, Edward A. (1988). *Militia and Local Militarization in Late Qing and Early Republican China: The Case of Hunan. Modern China*, 14(2). p.160.

⁵⁵ McCord, Edward A. (1988). *loc.cit.*

⁵⁶ Skocpol, Theda. (2008). *States and Social Revolutions: a Comparative Analysis of France, Russia, and China.* p.75.

⁵⁷ เล่า หย่ง และ หวัง ไห่ผิง. (2560). *เล่มเดิม.* หน้า 88.

เกณฑ์ที่ไพร่พลมาสู้รบเพียงชั่วคราวและไม่มีบำเหน็จตอบแทน⁵⁸ นอกจากนี้ กองทัพเชียงยังเป็นกองทัพที่ได้รับการปลูกฝังตามคติขงจื้อ ให้ยึดมั่นในคุณธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยเฉพาะความจงรักภักดีและการขึ้นตรงต่อผู้บังคับบัญชา⁵⁹ ทำให้กองทัพเชียงเป็นกองทัพอาชีพที่มีประสิทธิภาพมากกว่ากองทัพแบบเดิม แม้ว่าในช่วงแรกของการต่อสู้กับกลุ่มไท่ผิงจะล้มเหลวเป็นบางครั้ง แต่ในเวลาต่อมาด้วยการฝึกซ้อมและวินัยที่เข้มแข็ง ผนวกกับฐานสนับสนุนทางการเงินที่มั่นคงจากการระดมทุนทรัพย์สินในท้องถิ่นและการเก็บภาษีพ่อค้าผ่านระบบหลัจจินอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้กองทัพเชียงมีศักยภาพในการปะทะกับกลุ่มไท่ผิงได้ยาวนานกว่า ต่างจากกลุ่มไท่ผิงที่ไม่เพียงขาดฐานสนับสนุนจากคนในพื้นที่ แต่ปัญหามายในหมู่ผู้ปกครองประกอบกับแรงต้านจากกลุ่มต่าง ๆ บันทอนให้อาณาจักรไท่ผิงเทียนกั๋วอ่อนแอลง และมาถึงจุดสิ้นสุดใน ค.ศ. 1864⁶⁰

3.4.2 ปฏิกริยาจากชาติตะวันตก

แรกเริ่ม ท่าทีของชาติตะวันตกโดยเฉพาะพ่อค้าและทางการที่มีต่อขบวนการไท่ผิงคือการวางตัวเป็นกลาง มีเพียงมิชชันนารีศาสนาคริสต์บางส่วนที่ค่อนข้างเห็นอกเห็นใจกลุ่มไท่ผิง เนื่องจากกลุ่มไท่ผิงประกาศตนว่าเป็นการเคลื่อนไหวภายใต้อุดมการณ์ของพระเจ้าในศาสนาคริสต์เช่นเดียวกับพวกเขา แต่ความเป็นกลางทางการเมืองและความเห็นใจทางศาสนาของชาติตะวันตกก็เริ่มเปลี่ยนไป ราว ค.ศ. 1860 มีนักเดินทางและมิชชันนารีจำนวนหนึ่งที่ได้เข้าไปเยือนเมืองหลวงเทียนจิง หรือมีโอกาสได้ปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มไท่ผิงในพื้นที่ต่างๆ พวกเขาค้นพบว่าศาสนาคริสต์ในการตีความของกลุ่มไท่ผิงมีความแตกต่างจากศาสนาคริสต์ของชาติตะวันตกอย่างสิ้นเชิง ยิ่งไปกว่านั้น เหล่ามิชชันนารียังได้นำหนังสือและสิ่งตีพิมพ์ทางศาสนาของไท่ผิงมาเผยแพร่และตีแผ่ความบิดเบี่ยงทางศาสนาของไท่ผิงแก่โลกภายนอก⁶¹

⁵⁸ วาสนา วงศ์สุวรรณ. (2555). *เล่มเดิม*. หน้า 62.

⁵⁹ เส้า หย่ง และ หวัง ไห่ผิง. (2560). *หน้าเดิม*.

⁶⁰ Spence, Jonathan D. (1990). *op.cit.* pp.177-178.

⁶¹ Scarth, John. (1861). *British Policy in China; Neutral War and Warlike Peace !*. p.44. สมาชิกของสมาคมมิชชันนารีลอนดอน (The London Missionary Society; LMS) ได้แสดงความไม่พอใจที่มีต่อไท่ผิง โดยเฉพาะการทำลายหลักตรีเอกานุภาพของพระเจ้าเยซูอันที่ยกตัวเองมาเทียบเท่าพระเยซู และแสดงตนเป็นพระบุตรคนที่สองของพระเจ้า ดู; Kilcourse, Carl S. (2014). *Son of God, Brother of Jesus: Interpreting the Theological Claims of the Chinese Revolutionary Hong Xiuquan*. *Studies in World Christianity*, 20(2): 126.

บาทหลวงชาวอังกฤษ โจเซฟ เอ็ดกินส์ (Joseph Edkins) ได้เดินทางไปเยือนเมืองเทียนจินในเดือนมีนาคม ค.ศ.1861 ในบันทึกการเดินทางของเขา ได้ระบุว่าเหล่าผู้นำและสาวกไท่ผิงล้วนงมภายในลัทธิบูชากราบไหว้พระเจ้า พวกไท่ผิงล้วนเชื่อว่าทิศทางการเคลื่อนไหวของขบวนการขึ้นอยู่กัประสงค์ของพระเจ้า⁶² และเมื่อได้สนทนากับสาวกไท่ผิงผู้ทำหน้าที่ตีพิมพ์เอกสารคำสอนทางศาสนา ปรากฏว่าสาวกไท่ผิงส่วนใหญ่ไม่ได้สนใจที่จะอ่านหลักการทางศาสนา เขาแค่เลื่อมใสในความศักดิ์สิทธิ์ของผู้นำเท่านั้น⁶³ โจเซฟยังได้วิจารณ์ถึงการขาดวิสัยทัศน์และทักษะความเป็นนักบริหารประเทศที่ดีของผู้นำไท่ผิงที่เพิกเฉยต่อข้อเสนอการปฏิรูประบบสาธารณูปโภคตามแบบตะวันตกของหงเหรินกาน⁶⁴ และได้ประณามว่าไท่ผิงมีแต่กำลังที่เอาไว้อวดอ้างราชสำนักชิง แต่ไร้ความสามารถที่จะสร้างความสงบสุขและความอยู่ดีกินดีให้แก่ประชาชนในเขตการปกครองของตน ผู้คนในไท่ผิงเทียนกัวยังคงยากแค้นและอดอยาก⁶⁵ ไม่ว่าสิ่งทีโจเซฟได้บันทึกไว้จะเป็นข้อเท็จจริงหรือไม่ก็ตาม แต่ถ้อยคำเหล่านั้นได้แสดงให้เห็นถึงทัศนคติในแง่ลบที่มีต่อไท่ผิงอย่างมากในหมู่นักวิชาการชาวอังกฤษผู้นี้

สภาพความอดอยากของประชาชนและผืนดินที่ไม่สามารถเพาะปลูกได้จากภัยสงครามในอาณาจักรไท่ผิง รวมถึงภาพความโหดร้ายป่าเถื่อนของกลุ่มไท่ผิงได้ถูกบรรยายในบันทึกการเดินทางของลอเรนซ์ โอลิฟเฟนต์ (Laurence Oliphant) นักเขียน นักเดินทางและนักการทูตชาวอังกฤษที่ได้ร่วมเดินทางในช่วงกลางปี ค.ศ.1861 ตามคำเชิญจากโรเดอร์ริค ดิว (Roderick Dew) ผู้บัญชาการเรือ “H.M.S. Encounter” แห่งจักรวรรดิอังกฤษ ไปยังเขตท่าจำผู้ (Zhapu / Chapoo; 乍浦) เมืองเจียซิง (Jiaxing) มณฑลเจ้อเจียง⁶⁶ ซึ่งขณะนั้นถูกกลุ่มไท่ผิงยึดครอง คณะเดินทางนี้ถูกส่งไปเป็นตัวแทนของชุมชนชาวตะวันตกในจีนเพื่อเจรจากับกลุ่มไท่ผิงไม่ให้คุกคามเขตเมืองท่าอื่น ๆ ของชาติตะวันตกอีกต่อไป พวกเขาแจ้งเตือนว่าหากไท่ผิงยังคงคุกคามเมืองท่า เท่ากับเป็นการประกาศความเป็นศัตรูต่อประชาคมนานาชาติยุโรป⁶⁷

⁶² Rowbotham Stobbs Edkins, Jane. (1863). *Chinese Scenes and People: With Notices of Christian Missions and Missionary Life in a Series of Letters from Various Parts of China*. p.255.

⁶³ Rowbotham Stobbs Edkins, Jane. (1863). *op.cit.* p.282.

⁶⁴ *Ibid.* p.281.

⁶⁵ *Ibid.* p.303.

⁶⁶ เขตจำผู้ อยู่ไม่ไกลจากเมืองเซี่ยงไฮ้ และเมืองหนิงโป ซึ่งเป็นเมืองท่าสำคัญตามสนธิสัญญานานกิง ค.ศ. 1842

⁶⁷ Oliphant, Laurence. (1863). *A Visit to the Taipings*. In *Good words for 1863*. pp.186-187.

ท่าที่เปลี่ยนแปลงไปของชุมชนต่างชาติในเขตเมืองท่าของจีนกับการเข้ามาแทรกแซงในเหตุการณ์ไท่ผิงครั้งนี้ ต้องมองย้อนกลับไปในปี ค.ศ.1856 สงครามฝิ่นครั้งที่ 2 (The Second Opium War) ระหว่างราชสำนักชิงและพันธมิตรสหราชอาณาจักร-ฝรั่งเศส ลงเอยด้วยความพ่ายแพ้ของราชสำนักชิงและได้นำไปสู่การลงนามในสนธิสัญญาเทียนจิน (Treaty of Tianjin / Treaty of Tientsin; 1860) ส่งผลให้การนำเข้าฝิ่นกลายเป็นเรื่องถูกกฎหมาย รวมไปถึงการเปิดเมืองท่าเพิ่มขึ้นอีกหลายแห่ง (ดูภาพประกอบที่ 12) เมืองท่าการค้าแห่งใหม่ของชาติตะวันตกได้ขยายตัวเข้าสู่ตอนกลางของจักรวรรดิชิง มีการเปิดเมืองท่าตามริมฝั่งแม่น้ำต่าง ๆ เช่น แม่น้ำแยงซีซึ่งเป็นพื้นที่ที่กลุ่มไท่ผิงยึดครอง เมืองท่าแห่งใหม่นี้เพิ่มขึ้นทั้งในเชิงรูปแบบและจำนวนจากเดิมที่จำกัดอยู่บริเวณแนวชายฝั่งภาคตะวันออกเพียง 5 แห่งตามสนธิสัญญานานกิงเท่านั้น

ภาพประกอบ 12 แผนที่แสดงตำแหน่งเมืองท่าการค้าของชาติตะวันตกในจักรวรรดิชิง

ที่มา Von Glahn, Richard. (2016). *Domestic Crises and Global Challenges: Restructuring the Imperial Economy (1800 to 1900)*. In *The Economic History of China: From Antiquity to the Nineteenth Century*. p.377.

ความสำคัญทางเศรษฐกิจและผลประโยชน์ทางการค้าของชาติตะวันตกที่เพิ่มมากขึ้นภายหลังสงครามฝิ่นครั้งที่ 2 เป็นอีกปัจจัยที่ทำให้ความเป็นกลางทางการเมืองของชาติตะวันตกเปลี่ยนแปลง ไม่เพียงแค่อุดมการณ์ของไท่ผิงที่ต่อต้านการสูบบุหรี่ซึ่งเป็นสินค้าส่งออกหลักของอังกฤษ แต่อาณาจักรไท่ผิงที่มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองหนานจิง ยังได้ขัดขวางเส้นทางการค้าของต่างชาติในลำนน้ำแยงซี ที่มีเมืองท่าเกิดใหม่มากมายตามสนธิสัญญาเทียนจิน

ยิ่งไปกว่านั้น การเคลื่อนทัพของไท่ผิงมายังฝั่งตะวันออกได้คุกคามเมืองท่าหลักอย่างเมืองเซี่ยงไฮ้ ซึ่งเป็นเมืองที่มีความสำคัญต่อนิคมนานาชาติอย่างมาก ในด้านเศรษฐกิจ อัตราส่งออกจากเมืองท่าเซี่ยงไฮ้สู่อังกฤษ จากเดิมใน ค.ศ.1843 มีสัดส่วนร้อยละ 12.5 แต่ได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 40 ใน ค.ศ.1849 ซึ่งความสำคัญทางเศรษฐกิจนี้เอง ได้ยึดโยงเข้ากับความมั่นคงของชุมชนนานาชาติที่ตั้งอยู่ในเซี่ยงไฮ้ กล่าวคือ การเคลื่อนไหวกองทัพไท่ผิงได้ก่อให้เกิดผู้อพยพชาวจีนจำนวนมาก ในจำนวนเหล่านั้นได้ลี้ภัยไปยังเขตเช่าของชาติตะวันตกในเมืองท่าเหล่านี้ ซึ่งหลายแห่งยังคงปลอดภัยและไม่ได้รับผลกระทบจากสงครามกับกลุ่มไท่ผิง การดึงดูดผู้ลี้ภัยชาวจีน (ซึ่งมักเป็นกลุ่มคนมั่งคั่งที่มีถิ่นฐานเดิมในมณฑลเจียงซูและเจ้อเจียง) และบรรดาพ่อค้าต่าง ๆ ทำให้ชาวต่างชาติกลายเป็นเจ้าที่ดินและมีรายได้จากการให้เช่าที่อยู่อาศัยหรือสถานที่ทำการค้า⁶⁸ ด้วยเหตุนี้ ความสงบสุขและความปลอดภัยจากการคุกคามของไท่ผิงจึงกลายเป็นเรื่องสำคัญต่อเศรษฐกิจการค้าของชาติตะวันตกในจีน

เดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1862 กองกำลังของชุมชนต่างชาติจึงได้ร่วมมือกับราชสำนักชิงต่อสู้กับกลุ่มไท่ผิงอย่างเป็นทางการ หนึ่งในนั้นนำโดย “กองทัพแห่งชัยชนะอันเป็นนิรันดร์” หรือ “ฉางเซิงจวิน” (Ever Victorious Army - Chang Sheng Jun; 常勝軍) ซึ่งเป็นกองกำลังผสมของทหารรับจ้างที่ก่อตั้งขึ้นใน ค.ศ.1860 มีผู้บัญชาการชื่อเฟรเดอริค ทาวเซนด์ วอร์ด (Frederick Townsend Ward) ทหารรับจ้างและนักแสวงโชคสัญชาติอเมริกัน กองกำลังฉางเซิงได้ร่วมต่อสู้กับกองทัพชิงในสมรภูมิต่าง ๆ จนกระทั่งเดือนกันยายน ค.ศ.1862 เฟรเดอริคถูกกลุ่มไท่ผิงยิงจนเสียชีวิต แม้จะมีผู้บัญชาการมารับช่วงต่อ แต่กองทัพแห่งชัยชนะอันเป็นนิรันดร์ก็เริ่มอ่อนตัวลง⁶⁹ อย่างไรก็ตาม การแทรกแซงจากชาติตะวันตกในรูปแบบไม่เป็นทางการยังคงดำเนินอยู่ ไม่ว่าจะเป็น

⁶⁸ Chappell, Jonathan. (2016). *The Limits of the Shanghai Bridgehead: Understanding British Intervention in the Taiping Rebellion 1860–62. The Journal of Imperial and Commonwealth History*, 44(4): 535-538.

⁶⁹ เล่า หย่ง และ หวัง ไท่ผิง. (2560). *เล่มเดิม*. หน้า 100-104. และ วาสนา วงศ์สุรวัฒน์. (2555). *เล่มเดิม*. หน้า 63.

เป็นเป็นการสนับสนุนทางอ้อมผ่านการขายหรือส่งมอบอาวุธและเทคโนโลยีสมัยใหม่ รวมไปถึงการฝึกยุทธวิธีการรบให้แก่ทหารฝ่ายราชสำนักชิง เช่นกองทัพเชียงของเจิ้งกัฟาน เป็นต้น⁷⁰

3.5 ความล้มเหลวของกลุ่มไท่ผิงและผลกระทบที่ตามมา

ในหัวข้อนี้จะวิเคราะห์ถึงสาเหตุแห่งความล้มเหลวของกลุ่มไท่ผิง ทั้งที่ในช่วงแรกได้รับทั้งความนิยมจากประชาชนจำนวนมากและประสบความสำเร็จในหลายด้าน รวมถึงอธิบายถึงผลกระทบที่ตามมาจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มไท่ผิงต่อบริบทแวดล้อมของจักรวรรดิชิง

3.5.1 สาเหตุความล้มเหลวของกลุ่มไท่ผิง

ความแข็งแกร่งของกองทัพเชียงภายใต้การนำของเจิ้งกัฟานและการแทรกแซงจากชาติตะวันตก อาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เมืองหลวงเทียนจิงแตกพ่ายและอาณาจักรไท่ผิงเทียนกัฟานดำเนินมาถึงจุดจบใน ค.ศ.1864 แต่เราก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าสาเหตุแห่งความล้มเหลวของขบวนการไท่ผิงที่สำคัญ ส่วนหนึ่งเกิดจากปัจจัยภายในกลุ่มไท่ผิงเองด้วยเช่นกัน ทั้งการขาดภาวะผู้นำของหงชิวเฉวียน ความขัดแย้งภายในกลุ่มผู้นำของไท่ผิง รวมไปถึงอุดมการณ์ของไท่ผิงที่ไม่สามารถจูงใจประชาชนในบริเวณแยงซีตอนล่าง (Lower Yangzi) ซึ่งเป็นพื้นที่ในการปกครองของอาณาจักรไท่ผิงเทียนกัฟาน

การขาดภาวะผู้นำของหงชิวเฉวียนถือเป็นจุดบกพร่องอย่างหนึ่งของขบวนการไท่ผิง หงชิวเฉวียนอาจเป็นผู้นำที่เหมาะสมในด้านศาสนาหรือจิตวิญญาณ ซึ่งนั่นทำให้เขาประสบความสำเร็จในการระดมผู้คนที่มี “ความรู้สึก” โกรธแค้น ไม่พอใจต่อสภาพชีวิตที่เป็นอยู่ และมีความรู้สึกต่อต้านผู้ปกครอง ณ ขณะนั้นที่ไร้ประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม เมื่อกลุ่มไท่ผิงจัดตั้งอาณาจักรไท่ผิงเทียนกัฟานที่เมืองเทียนจิง นั้นเท่ากับว่าเป็นการแปรสภาพขบวนการไท่ผิงจากกองกำลังเดินเท้าที่คอยบุกโจมตีเมืองต่าง ๆ สู่การตั้งถิ่นฐานอย่างเป็นหลักแหล่ง การบริหารเมืองเทียนจิงและอาณาจักรไท่ผิงเทียนกัฟานที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่ ตลอดจนการตอบสนองความต้องการของประชาชนจำนวนมากจึงไม่ใช่เรื่องง่าย ลำพังเพียงแค่ความเลื่อมใสในความศักดิ์สิทธิ์ของตัวผู้นำ กำลังทางทหารหรืออุดมการณ์เพื่อฝัน (ที่ไม่เคยเกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัติ) ไม่สามารถทำให้อาณาจักรรวมไปถึงกลุ่มผู้ปกครองดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้

ยิ่งไปกว่านั้น การที่หงชิวเฉวียนซึ่งเป็นทั้งเทียนหวังและผู้นำสูงสุดของไท่ผิงปลิดตัวจากงานราชการและเก็บตัวอยู่แต่ในตำหนักภายหลังการสถาปนาเมืองเทียนจิง ค.ศ.1853 ไม่เพียงแสดงให้เห็นถึงการขาดเป้าหมายและหลักการในการเคลื่อนไหวที่ชัดเจน แต่นั่นยังส่งผลให้

⁷⁰ Chappell, Jonathan. (2016). *op.cit.* p.534. และ Scarth, John. (1861). *op.cit.* p.18.

ผู้ได้บังคับบัญชาเสื่อมศรัทธาลง และนำไปสู่ความกระด้างกระเดื่องจนกลายเป็นการจลาจลใน ค.ศ.1856 การขาดวิสัยทัศน์และมุมมองในการบริหารที่ยึดติดอยู่แต่รูปแบบเดิม ๆ ของ หงชิวเจี๋ยนยังถูกวิพากษ์วิจารณ์ทั้งในบันทึกของชาวต่างชาติและเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ โดยเฉพาะการเพิกเฉยต่อข้อเสนอแผนการปกครองฉบับใหม่ของก้านหวัง-หงเหรินกาน ซึ่งก้านหวัง ผู้นี้ เมื่อครั้งอาศัยอยู่ในฮ่องกง เขาได้มีความสัมพันธ์อันดีและเป็นที่ยอมรับในหมู่เจ้าหน้าที่และ เหล่ามิชชันนารีชาวตะวันตก อีกทั้งยังมีความรู้ด้านการปฏิรูปตามแนวตะวันตก แต่หงชิวเจี๋ยนก็ ไม่ได้นำข้อเสนอเหล่านั้นไปปรับใช้ ซึ่งรวมไปถึงการละเลยต่อคำแนะนำของก้านหวังที่ให้การ ะมัดระวังเรื่องการแสดงออกต่อชาวตะวันตกแบบเหยียดหยามเมื่อมีการติดต่อทางการทูต⁷¹ นี่จึง เป็นอีกเหตุผลที่ทำให้หงชิวเจี๋ยนและกลุ่มไท่ผิงไม่ได้รับแรงสนับสนุนจากชาติตะวันตกจน กลายเป็นข้อขัดแย้งกันในเวลาต่อมา

ความขัดแย้งในกลุ่มผู้ปกครองของไท่ผิง เริ่มต้นจากการเสียชีวิตในระยะเวลาไล่เลี่ย กันของผู้ดำรงตำแหน่งหวังสูงสุด 2 คน ได้แก่ หานหวัง-ผิงยูหวินชาน (มิถุนายน 1852) และ ชีหวัง-เซียวเซากุ้ย (กันยายน 1852) ส่งผลให้การถ่วงดุลอำนาจทางการเมืองของชนชั้นนำไท่ผิง เปลี่ยนแปลง เมื่อหวังที่ล้อมรอบหงชิวเจี๋ยนเหลือรอดเพียง 3 คน จากเดิมที่มีอยู่ 5 คน การ แก่งแย่งอำนาจจึงเป็นไปอย่างเข้มข้น ผนวกกับการลดบทบาททางการเมืองของหงชิวเจี๋ยนเมื่อ ยึดครองหนานจิงได้ใน ค.ศ.1853 เปิดโอกาสให้ต่งหวัง-หยางชิวซิงขึ้นมากุมอำนาจในเมืองหลวง ความชิงดีชิงเด่นนำมาสู่เหตุจลาจลกลางเมืองหลวงเทียนจิง ค.ศ.1856 ลงท้ายด้วยการเสียชีวิต ของหยางชิวซิง เป่ย์หวัง-เหว่ยซางฮุย และสาวกไท่ผิงอีกจำนวนมาก การจลาจลในครั้งนั้นทำให้ หงชิวเจี๋ยนหวาดระแวงคนภายนอกครอบครัวยิ่งขึ้น อี้หวัง-ฉือต้าไคแยกตัวออกไป และอาณาจักรไท่ผิง เทียนกั๋วอ่อนแอลง

อุดมการณ์ของไท่ผิงที่หยิบยืมบางส่วนมาจากศาสนาคริสต์เพื่อใช้ต่อต้านลัทธิขงจื้อ และราชวงศ์ชิงของชาวแมนจู อาจใช้จูงใจชาวฮากกาและกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยในเขตยากจนทาง ตอนใต้ของจักรวรรดิชิงได้สำเร็จ แต่อุดมการณ์เหล่านั้นไม่สามารถดึงดูดชาวจีนฮั่นกลุ่มอื่น ๆ ที่ ยังคงยึดมั่นในคติขงจื้ออย่างเหนียวแน่นได้ (แม้กระทั่งชาวฮากกาด้วยกันเองก็ยังมีบางส่วนที่ไม่ อาจยอมรับในลัทธิไท่ผิง เช่นที่บ้านเกิดของหงชิวเจี๋ยน) ข้ำร้าย แนวคิดของไท่ผิงที่ล้มล้างชนชั้น ศักดินา เน้นความเท่าเทียมทางสังคม และนโยบายการจัดสรรที่ดินอย่างเสมอภาค ไม่เพียงทำให้ ชาวจีนฮั่นแถบแย่งชิงดินแดนซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเจ้าที่ดินและตระกูลมั่งคั่ง รวมตัวกันเป็นกอง

⁷¹ Spence, Jonathan D. (1990). *op.cit.* p.178. และ Lian Xi. (2006). *Western Protestant Missions and Modern Chinese Nationalist Dreams. East Asian History* ,(32/33): 202.

กำลังต่อต้านกลุ่มไท่ผิง แต่นโยบายที่เข้มงวดสุดโต่งของไท่ผิง อุดมการณ์และความเชื่อของลัทธิไท่ผิงที่ขัดกับวิถีชีวิตในชนบทประเพณีขงจื้อ รวมไปถึงความต่างทางวัฒนธรรม-ภาษา-การแต่งกาย ยังส่งผลให้ประชาชนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่เมืองหนานจิงซึ่งเป็นศูนย์กลางของไท่ผิงเทียนกั๋วเกิดความรู้สึกต่อต้านและแปลกแยกต่อขบวนการไท่ผิงซึ่งเป็นผู้ที่เข้ามาปกครองใหม่⁷² เมื่อชาวหนานจิงหรือประชาชนในอาณาจักรต่างไม่ยอมรับและปฏิเสธความชอบธรรมของกลุ่มไท่ผิง การเคลื่อนไหวของขบวนการไท่ผิงจึงต้องอาศัยสาวกที่มาจากพื้นเพเดิมคือแถบมณฑลกว่างซีและกว่างตงเป็นหลัก ในระยะยาวจึงส่งผลเสียต่อการเคลื่อนไหวของไท่ผิง โดยเฉพาะการขาดแรงสนับสนุนเรื่องกำลังพลและทรัพยากรที่เริ่มลดน้อยถอยลงเมื่อกลุ่มไท่ผิงต้องรับมือจากแรงต่อต้านหลายฝ่ายเป็นเวลานาน

3.5.2 ผลกระทบที่ตามมาจากการเคลื่อนไหว

เป็นเวลากว่า 14 ปี นับตั้งแต่การประกาศจัดตั้งกลุ่มไท่ผิงในเหตุการณ์การลุกฮือที่จินเถียน เมื่อเดือนมกราคม ค.ศ.1851 จนกระทั่งถึงการล่มสลายของเมืองเทียนจิง ศูนย์กลางแห่งอาณาจักรไท่ผิงเทียนกั๋วในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1864 ขบวนการไท่ผิงได้ส่งผลกระทบต่อบริบทของจีน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการปกครอง การที่ไท่ผิงบุกยึดและสร้างความเสียหายต่อเมืองสำคัญในเขตลุ่มแม่น้ำแยงซี โดยเฉพาะเมืองหนานจิง ซูโจว และหางโจว ซึ่งเป็นแหล่งรวมความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของจักรวรรดิชิงและแหล่งผลิตสินค้าที่สำคัญ เช่น ผ้าไหม⁷³ ส่งผลให้เศรษฐกิจจีนย่ำแย่ลง การเคลื่อนไหวและการปะทะกันของแต่ละฝ่ายทำให้มีผู้เสียชีวิตจำนวนมาก ซึ่งคาดการณ์ว่าอาจสูงถึงกว่า 20 - 30 ล้านคน⁷⁴ พื้นที่หลายแห่งถูกทิ้งร้างและเกิดคลื่นผู้อพยพลี้ภัยในหลายมณฑล ราชสำนักชิงไม่เพียงต้องสูญเสียทรัพยากรต่าง ๆ มากมายเพื่อใช้ในการปราบปรามกลุ่มไท่ผิงเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการร่วไหลทางอำนาจจากเมืองหลวงสู่ภูมิภาคมากขึ้น

ในแง่การปกครอง กองทัพจากฝ่ายราชวงศ์ชิงที่สามารถพิชิตอาณาจักรไท่ผิงเทียนกั๋วได้ใน ค.ศ.1864 คือกองทัพเซียง (Xiang Army) ซึ่งเป็นกองทัพรูปแบบใหม่จากส่วนภูมิภาคในมณฑลหูหนาน บริหารจัดการโดยเจิงกั๋วฟานซึ่งเป็นข้าราชการที่มีพื้นเพมาจากมณฑลหูหนานด้วยเช่นกัน การมอบหมายให้ขุนนางสามารถกลับไปประจำการหรือปฏิบัติหน้าที่ในท้องถิ่นเดิมของ

⁷² ในมุมมองของชาวหนานจิง ชาวฮากกาก็มีความเป็น “คนอื่น” ไม่ต่างไปจากชาวแมนจูเช่นกัน; Spence, Jonathan D. (1990). *op.cit.* p.176. และ Withers, John L. (1983). *op.cit.* pp.248-250.

⁷³ Von Glahn, Richard. (2016). *Domestic Crises and Global Challenges: Restructuring the Imperial Economy (1800 to 1900)*. In *The Economic History of China: From Antiquity to the Nineteenth Century*. p.374.

⁷⁴ Ibid. และ Bae Hang Seob. (2017). *loc.cit.*

ตนเองไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนภายใต้การปกครองของราชวงศ์ชิง เนื่องจากเหตุผลด้านความสุ่มเสี่ยงที่จะเกิดการช่งสู้มกำลังคนขึ้นมาทำทลายอำนาจของศูนย์กลาง ทว่าการจัดการกับกลุ่มไท่ผิงกลายเป็นภัยเร่งด่วนแก่ราชสำนักชิง กระทั่งยอมเปิดโอกาสให้มีการจัดตั้งกองทัพใหม่ตามมณฑลเพื่อกำราบกลุ่มไท่ผิง (ซึ่งกองทัพภูมิภาคยังใช้ปราบปรามกลุ่มต่อต้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาในภายหลังอีกด้วย)⁷⁵ รวมไปถึงราชสำนักชิงยังต้องยอมแต่งตั้งขุนนางชาวจีนที่มีความสามารถเข้ามาดำรงตำแหน่งระดับสูง จากเดิมที่มักส่งคนไต้หวันไปสำหรับขุนนางชาวแมนจู แม้ว่าต่อมากลุ่มไท่ผิงจะล่มสลายลง แต่กองทัพหัวเมืองภายใต้การดูแลของชนชั้นนำหรือข้าหลวงต่าง ๆ ก็ยังคงมีบทบาทและอิทธิพลอยู่มาก กรณีนี้จึงกลายเป็นหมุดหมายสำคัญที่ทำให้ความสัมพันธ์และระเบียบแบบแผนเดิมระหว่างราชสำนักชิงซึ่งเป็นศูนย์กลางกับมณฑลต่าง ๆ เปลี่ยนไป จากอำนาจที่เคยรวมศูนย์แบบขีดสุดของจักรวรรดิชิง เริ่มสูญเสียศักยภาพในการควบคุมและหลุดไปอยู่ในมือของข้าราชการส่วนภูมิภาคมากขึ้น อาจกล่าวได้ว่าโครงสร้างของรัฐได้เปลี่ยนแปลงไปพร้อม ๆ กับวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้น⁷⁶ ในระยะยาวหมายถึงการแบ่งแยกทางอำนาจ (Decentralization) ของจักรวรรดิ⁷⁷ ซึ่งภาพการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างการปกครองของจีนจะเห็นได้ชัดเจนขึ้นเมื่อเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 20 อันเป็นช่วงเวลาที่จีนถูกแบ่งแยกเป็นส่วน ๆ ภายใต้การควบคุมของเหล่าขุนศึก⁷⁸

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงและการกระจายอำนาจทางการเมืองการปกครอง ในด้านอำนาจทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะโครงสร้างการจัดเก็บภาษีก็เริ่มถูกผ่อนถ่ายสู่ส่วนภูมิภาคสืบเนื่องจากเหตุการณ์ไท่ผิงด้วยเช่นกัน ดังที่กล่าวไปข้างต้น (ในหัวข้อ 3.4.1) ว่าสิ่งหนึ่งที่ทำให้กองทัพเซียงสามารถยืนหยัดต่อสู้กับกลุ่มไท่ผิงได้ยาวนานกว่า นั่นก็คือฐานสนับสนุนทางการเงินที่มั่นคงผ่าน “ระบบเก็บภาษีหฺลิจิน” (Lijin; 厘金) ซึ่งเป็นการเก็บภาษีผ่านด่านและการหักส่วนต่างราคาสินค้าจากกลุ่มพ่อค้าท้องถิ่นและพ่อค้าต่างชาติ การระดมทุนทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อใช้ประโยชน์ในการทหารผ่านระบบหฺลิจินริเริ่มขึ้นใน ค.ศ.1853 โดยข้าหลวงที่เมืองหยางโจว ด้วยเหตุผลด้านความลำบากล่าช้าและอุปสรรคจำนวนมากที่เกิดขึ้นจากระบบจัดสรรเงินให้แก่กองทัพโดยราชสำนักส่วนกลาง ดังนั้นระบบหฺลิจินที่เรียกเก็บเงินจากการค้าในท้องถิ่นจึงมีความรวดเร็วและมี

⁷⁵ Skocpol, Theda. (2008). *op.cit.* pp.75-76 และ วาสนา วงศ์สุววัฒน์. (2555). *เล่มเดิม*. หน้า 62.

⁷⁶ Yeung King To. (2007). *op.cit.* pp.225-227.

⁷⁷ Holcombe, Charles. (2017). *op.cit.* p.227.

⁷⁸ ประเทศจีนหลังการสิ้นสุดของราชวงศ์ชิงระหว่าง ค.ศ.1916-1928 อยู่ในสมัยที่เรียกว่า ยุคขุนศึก (Warlord Era)

ประสิทธิภาพมากกว่า ทำให้ต่อมากองทัพในหลายมณฑลนิยมใช้ระบบหลัจีนกันมากขึ้น ผลที่ตามมาคือสัดส่วนภาษีที่จัดเก็บผ่านระบบหลัจีนเริ่มกลายเป็นแหล่งรายได้ใหญ่ของจักรวรรดิซิง อย่างไรก็ตาม มีเพียงร้อยละ 20 ของภาษีหลัจีนเท่านั้นที่ถูกส่งเข้าไปยังส่วนกลาง ส่วนที่เหลือตกไปอยู่กับส่วนภูมิภาคซึ่งกลายเป็นผู้จัดเก็บภาษีหลัจีนและภาษีการค้าโดยตรง แม้ว่ากลุ่มไท่ผิงจะล่มสลายไปแล้วก็ตาม แต่ระบบหลัจีนก็ยังคงอยู่จนกระทั่งถูกยกเลิกใน ค.ศ.1931⁷⁹

อาจกล่าวได้ว่า การเคลื่อนไหวของขบวนการไท่ผิงเป็นปัจจัยเร่งเร้าที่ทำให้จักรวรรดิซิงดำเนินมาถึงจุดจบใน ค.ศ.1912 กลุ่มไท่ผิงไม่เพียงสร้างความเสียหายทางตรงต่อราชวงศ์ซิงด้วยการทำทลายอำนาจความชอบธรรมของกลุ่มผู้ปกครอง สร้างความเสียหาย ณ ภาคกลางของจักรวรรดิอันมั่งคั่ง รวมไปถึงการตั้งคำถามต่อระเบียบสังคมแบบศักดินาและจารีตดั้งเดิมในประเพณีจีนเท่านั้น แต่ยังสร้างความเสียหายทางอ้อมด้วยการสั่นคลอนอำนาจแบบรวมศูนย์และการควบคุมจักรวรรดิซิงอันกว้างใหญ่ของราชสำนัก ผลักดันให้เกิดการกระจายอำนาจและทรัพยากรทางเศรษฐกิจไปสู่เขตมณฑล จนนำไปสู่การแยกตัวของหัวเมืองต่าง ๆ ในตอนท้าย ยิ่งไปกว่านั้น แนวคิดและอุดมการณ์ของไท่ผิง เช่น การใช้อุดมการณ์ชาตินิยมเพื่อจูงใจประชาชน การปฏิรูปที่ดินทำกิน หรือการสร้างควมหวังที่จะมอบความเสมอภาคทางสังคม ยังได้กลายเป็นต้นแบบและแรงบันดาลใจอย่างหนึ่งให้แก่กบฏวิดิจีนในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20 นำไปปรับใช้จนประสบความสำเร็จในที่สุด⁸⁰

3.6 สรุป

ในครึ่งหลังคริสต์ศตวรรษที่ 19 อันเป็นช่วงเวลาที่ยุทธศาสตร์กำลังเผชิญปัญหาต่าง ๆ รุมเร้า ขบวนการไท่ผิงก็ได้เกิดขึ้น โดยมีจุดเริ่มต้นในมณฑลทางตอนใต้ของจักรวรรดิ ซึ่งเป็นพื้นที่ยากแค้น เต็มไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยที่เปราะบาง แนวคิดและอุดมการณ์ของไท่ผิงที่มีการผสมผสานระหว่างศาสนาคริสต์และความเชื่อของจีนโบราณ รวมถึงหลักการที่จะมอบความเสมอภาคเท่าเทียม ความอยู่ดีกินดีให้แก่ประชาชน และการต่อต้านราชวงศ์ซิงของชาวแมนจูสามารถจูงใจมวลชนในกว้างซีและกว้างตงให้มาเข้าร่วมกับกลุ่มไท่ผิงได้จำนวนมาก หงซีวเฉียน ผู้นำของกลุ่มไท่ผิง อดีตบัณฑิตชาวฮากกาผู้พลาดหวังจากการสอบในระบบเคอจุวี่ถึง 4 ครั้ง ได้ประกาศตนเป็นน้องชายของพระเยซู ชูธงต่อต้านราชวงศ์ซิงของชาวแมนจูซึ่งเขานิยามว่าเป็นปีศาจร้ายที่

⁷⁹ Skocpol, Theda. (2008). *op.cit.* p.76. ; Von Glahn, R. (2016). *op.cit.* pp.380-381. และ เส้าหยิง และ หวัง ไห่ผิง. (2560). *เล่มเดิม*. หน้า 83-84.

⁸⁰ Holcombe, Charles. (2017). *loc.cit.* และ วาสนา วงศ์สุรวัฒน์. (2555). *เล่มเดิม*. หน้า 64-72.

ต้องกำจัด หงชีวเฉวียนและพรรคพวกได้รวบรวมสาวกของสมาคมกราบไหว้พระเจ้าประกาศจัดตั้ง “ไท่ผิงเทียนกั๋ว” ในเหตุการณ์การลุกฮือที่จินเถียน ค.ศ.1851 กองทัพไท่ผิงเดินเท้ามุ่งหน้าขึ้นเหนือ และมีชัยเหนือกองทัพของราชสำนักชิงในการบุกยึดเมืองต่าง ๆ หลายแห่ง จนกระทั่ง ค.ศ.1853 ไ่ผิงสามารถยึดเอาเมืองสำคัญทางเศรษฐกิจอย่างเมืองหนานจิงมาเป็นเมืองหลวงของไท่ผิงเทียนกั๋วได้สำเร็จ

แต่สัญญาณแห่งความถดถอยของกลุ่มไท่ผิงเริ่มปรากฏ อุดมการณ์และนโยบายทางสังคมของไท่ผิงล้มเหลวในทางปฏิบัติและสร้างความไม่พอใจแก่ชาวนานจิง ต่อมาใน ค.ศ.1856 เกิดการจลาจลในเมืองหลวงของอาณาจักรไท่ผิง การหมกต้ออยู่แต่ในพระราชวังของหงชีวเฉวียนเปิดโอกาสให้ “หวัง” ซึ่งเป็นผู้ได้บังคับบัญชาหลายคนแก่งแย่งชิงอำนาจจนนำไปสู่การนองเลือดครั้งใหญ่ หลังจากการจลาจลในครั้งนั้น ขบวนการไท่ผิงก็อ่อนแอลงอย่างมาก จนกระทั่ง ค.ศ.1864 ก็ถึงการล่มสลายในที่สุดจากการพิชิตโดย “กองทัพเซียง” ซึ่งเป็นกองทัพรูปแบบใหม่ของฝ่ายราชสำนักชิงที่ได้รับการฝึกฝนเป็นอย่างดี มีวินัยที่เข้มแข็ง และใช้ยุทธโศปกรณ์ที่ทันสมัย ผ่านการสนับสนุนจากชาติตะวันตก

ความล้มเหลวของกลุ่มไท่ผิงเกิดจากปัจจัยหลายอย่าง ทั้งการขาดภาวะผู้นำและวิสัยทัศน์ที่คับแคบของหงชีวเฉวียน รวมไปถึงความขัดแย้งในหมู่ผู้ปกครอง ไ่ผิงยังต้องเผชิญกับแรงต่อต้านจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะกลุ่มผู้ดีและเจ้าที่ดินซึ่งไม่พอใจในอุดมการณ์ของกลุ่มไท่ผิงที่มุ่งโจมตีลัทธิขงจื้อและล้มล้างชนชั้นศักดินา กลุ่มไท่ผิงยังล้มเหลวในการจูงใจชาวนานจิงซึ่งเป็นประชาชนในอาณาจักร อีกทั้งยังไม่ได้รับการส่งเสริมจากชาวต่างชาติ โดยเฉพาะกลุ่มมิชชันนารีตะวันตก ส่งผลให้ในระยะยาว ไ่ผิงขาดแหล่งสนับสนุนที่ดีที่จะใช้ในการปะทะกับราชสำนักชิง อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวของไท่ผิงก็ได้ทิ้งมรดกไว้มากมาย ไม่เพียงแค่การบั่นทอนความเข้มแข็งและทรัพยากรของจักรวรรดิชิงเท่านั้น แต่ยังส่งผลถึงรูปแบบการปกครองและโครงสร้างทางอำนาจระหว่างราชสำนักส่วนกลางกับหัวเมืองมณฑลต่าง ๆ จนนำไปสู่การล่มสลายของราชวงศ์ชิงและการแบ่งแยกจักรวรรดิเป็นส่วน ๆ เมื่อถึงคริสต์ศตวรรษที่ 20

บทที่ 4

การเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮักและผลกระทบต่อบริบทของโซซอน

อาณาจักรโซซอนในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ต้องเผชิญทั้งแรงกดดันจากอิทธิพลต่างชาติ การแย่งชิงอำนาจภายในราชสำนัก ภาวะความวุ่นวายทางสังคมจากปัญหาทางเศรษฐกิจและความยากจนที่สั่งสมมากขึ้น ประชาชนบางส่วนเริ่มเกิดความรู้สึกไม่มั่นคงในชีวิตความเป็นอยู่ของตน พวกเขาได้หันไปหาที่พึ่งทางใจในลัทธิต่าง ๆ ซึ่งลัทธิหนึ่งที่ได้รับคามนิยมอย่างมากในหมู่ประชาชน โดยเฉพาะในชนบททางตอนใต้ คือ ลัทธิทงฮัก (Eastern Learning - Donghak; 동학) ก่อตั้งในช่วงทศวรรษที่ 1860 โดยชเวเจอู (Choe Je-u; 최제우) กระทั่งต่อมา การเคลื่อนไหวของประชาชนภายใต้อุดมการณ์และเครือข่ายของทงฮักได้เริ่มต้นขึ้นที่เขตโกบู (Gobu; 고부) ใน ค.ศ. 1894 สวาททงฮักตลอดจนประชาชนทั่วไปและกลุ่มชาวนาได้รวมตัวกันภายใต้การนำของชอนบงจุน (Jeon Bong-jun; 전봉준) ผู้นำลัทธิทงฮักประจำท้องถิ่นเพื่อต่อต้านข้าราชการท้องถิ่นที่ทุจริตและใช้อำนาจบาตรใหญ่ การเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮักได้ลุกลามจาก 3 มณฑลตอนใต้ (ดูภาพประกอบที่ 13) ขยายวงกว้างไปทั่วโซซอน แม้ว่าขบวนการทงฮักจะถูกปราบปรามลงในต้น ค.ศ. 1895 แต่ก็นับได้ว่าเป็นการเคลื่อนไหวของประชาชนครั้งใหญ่ที่สุดในสมัยราชวงศ์โซซอน และส่งผลกระทบต่อสังคมโซซอนในวงกว้าง

บทนี้จะศึกษาถึงแนวคิดและอุดมการณ์ของกลุ่มทงฮัก วิเคราะห์ถึงภูมิหลังของชเวเจอู ผู้ก่อตั้งลัทธิทงฮัก และบทบาทของชอนบงจุน ผู้นำในการเคลื่อนไหวของขบวนการทงฮัก ลักษณะในการเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮัก โดยจะให้ความสำคัญไปที่เหตุการณ์การเคลื่อนไหวของประชาชนใน ค.ศ. 1894-1895 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าโคจง (Gojong; ครองราชย์ ค.ศ. 1864-1907) กษัตริย์องค์สุดท้ายแห่งราชอาณาจักรโซซอน ปฏิบัติการจากราชสำนักโซซอนและต่างชาติที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ตลอดจนอธิบายถึงสาเหตุแห่งความล้มเหลวและผลกระทบที่ตามมาจากการเคลื่อนไหว

ภาพประกอบ 13 การปกครองแบบ 8 มณฑล หรือ พัลโด (Eight Provinces - Paldo; 팔도)
ในปลายราชวงศ์โชซอน

ผู้วิจัยปรับปรุงภาพจาก Wikimedia Commons. (2018). *Administrative Divisions of Late Joseon*. (Online).

4.1 แนวคิดและอุดมการณ์ของทงฮัก

สังคมโชซอนเป็นสังคมที่ยึดมั่นในคติขงจื้ออย่างมาก คติขงจื้อมีอิทธิพลต่อประชาชนทุกชนชั้นทั้งด้านแนวคิดและวิถีชีวิตประจำวัน และการจัดระเบียบสังคมตามชนชั้น ซึ่งระบบชนชั้น

ของโชซอนเป็นโครงสร้างสำคัญที่คอยควบคุมและกำหนดตำแหน่งหน้าที่ ตลอดจนรูปแบบความสัมพันธ์และความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคมอย่างแนบแน่นยาวนาน อย่างไรก็ตาม บริบทแวดล้อมในปลายราชวงศ์โชซอนที่เต็มไปด้วยความปั่นป่วนทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และปัญหาภายนอกจากอิทธิพลของต่างชาติ ได้ส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของประชาชนโดยเฉพาะในกลุ่มชนชั้นล่าง กลุ่มยังบันนอกราชการ และชาวนา ลัทธิขงจื้อและระเบียบทางสังคมแบบเดิม ๆ ไม่สามารถให้คำอธิบายหรือเป็นที่พึ่งแก่พวกเขาท่ามกลางสถานการณ์ความวุ่นวายที่เกิดขึ้นได้ ทั้งภาพความขัดแย้งของกลุ่มผู้ปกครองภายในราชสำนัก การผูกขาดอำนาจทางการเมือง การขาดแคลนที่ดินทำกินของชาวนา ภัยจากความอดอยาก การทุจริตคดโกงและการเอารัดเอาเปรียบจากข้าราชการท้องถิ่น และความเสื่อมถอยของประเทศจีนในปลายราชวงศ์ชิง จักรวรรดิอันเป็นบ่อเกิดแห่งลัทธิขงจื้อซึ่งกำลังเผชิญกับแรงปะทะอย่างหนักจากลัทธิจักรวรรดินิยมในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19

ในขณะที่สังคมเกาหลีเต็มไปด้วยความวุ่นวาย ราว ค.ศ.1860 ลัทธิทงฮักได้ถูกก่อตั้งขึ้นโดย ชเวเจอู แนวคิดของลัทธิทงฮักได้รับความนิยมอย่างมากจากประชาชนและแพร่ขยายไปทั่วโชซอนในระยะเวลาราว 3 ปีเท่านั้น¹ แม้ว่าทางการจะมองลัทธิทงฮักเป็นลัทธินอกกรีตและดำเนินการปราบปราม รวมถึงลงโทษประหารชีวิตชเวเจอู แต่ในเวลาต่อมัลลัทธิทงฮักยังคงมีผู้นำทางจิตวิญญาณคอยเผยแพร่ลัทธิสืบทอดต่อจากชเวเจอู ไม่เพียงเท่านั้นลัทธิทงฮักยังได้พัฒนาในหลาย ๆ ด้าน ทั้งในแง่โครงสร้างการบริหารและสายบังคับบัญชาภายในกลุ่มซึ่งครอบคลุมเครือข่ายสาวกทงฮักจำนวนมากที่กระจายกระจายทั่วทุกภูมิภาคของโชซอน รวมไปถึงการตีพิมพ์เผยแพร่ตำราหลักของลัทธิทงฮัก ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้แนวคิดและอุดมการณ์ของทงฮักมีความน่าเชื่อถือ ตลอดจนเข้าถึงกลุ่มคนเป้าหมายได้มากยิ่งขึ้น

หัวข้อนี้ จะอภิปรายถึงแนวคิดและอุดมการณ์สำคัญที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์หลักของลัทธิทงฮัก ซึ่งต่อมาแนวคิดเหล่านั้นได้พัฒนาต่อยอดไปสู่คติพจน์หลัก (motto) ในการเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮักระหว่างค.ศ. 1894 -1895 รวมถึงแนวคิดเหล่านั้นยังสะท้อนอยู่ในข้อเรียกร้องต่าง ๆ ที่กลุ่มทงฮักยื่นเสนอต่อราชสำนักอีกด้วย

4.1.1 ลักษณะสำคัญของลัทธิทงฮัก

ลัทธิทงฮักมีลักษณะสำคัญ คือ เป็นการผสมผสานความเชื่อที่หลากหลายระหว่างลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋า ศาสนาพุทธ และความเชื่อเรื่องผีเจ้าของโชซอน ขณะเดียวกันยังได้มีการหยิบยกแนวคิดเรื่องพระเจ้าสูงสุดบนสวรรค์ (หรือ Lord of Heaven) มาสร้างความชอบธรรมให้แก่ลัทธิ

¹ ไพนุลย์ ปิตะเสน. (2555). ประวัติศาสตร์เกาหลี จากยุคเผ่าพันธุ์ถึงยุคสาธารณรัฐใหม่. หน้า 283.

ทงฮัก ซึ่งมีการตีความว่าเป็นลักษณะที่คล้ายคลึงกับศาสนาคริสต์ อย่างไรก็ตาม ชเวเจอู ผู้ก่อตั้งลัทธิทงฮักได้ปฏิเสธว่า พระเจ้าในลัทธิทงฮักและพระเจ้าในศาสนาคริสต์ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน เขาระบุว่าพระเจ้าในศาสนาคริสต์เป็นสิ่งที่ไม่มีจริง²

ลัทธิทงฮักมีแนวคิดตอบโต้สังคมที่มีระบบชนชั้นและการให้สิทธิพิเศษแก่ชนชั้นสูง ทงฮักจึงเน้นความเท่าเทียมของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นเพศหญิงหรือชาย เรียกร้องการสร้างชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีให้แก่ประชาชน ต่อต้านชนชั้นยังบัน การฉ้อราษฎร์บังหลวงของเหล่าขุนนางในวังและการกดขี่ข่มเหงจากข้าราชการท้องถิ่น รวมไปถึงการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของเกาหลีและการตอบโต้อิทธิพลของต่างชาติ³ โดยเฉพาะศาสนาคริสต์และจักรวรรดิญี่ปุ่นที่ขยายอำนาจเข้ามาในเกาหลีตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1870 นอกจากนี้ คำว่าทงฮักยังมีความหมายที่สื่อถึงแนวคิดเชิงชาตินิยม - ภูมิภาคนิยม (Regionalism) เนื่องจาก “ทงฮัก” แปลว่า ศาสตร์แห่งตะวันออก (Eastern Learning - Donghak; 동학) ซึ่งชเวเจอู ได้ตั้งชื่อนี้ขึ้นมาเพื่อเป็นข้อตรงข้ามกับ ศาสตร์แห่งตะวันตก หรือ “ซอฮัก” (Western Learning - Seohak; 서학) อันหมายถึง ศาสนาคริสต์ เทคโนโลยีและวิทยาการต่าง ๆ จากชาติตะวันตก⁴ ซึ่งอุดมการณ์ต่อต้านต่างชาติอย่างรุนแรงของกลุ่มทงฮักยังได้ปรากฏทั้งในคัมภีร์เชิงศาสนาและวาทกรรมที่ใช้เชิญชวนผู้คนให้เข้าร่วมในการเคลื่อนไหวอีกด้วย

4.1.2 ตัวอย่างงานเขียนของลัทธิทงฮัก

แนวคิดของทงฮักปรากฏในงานเขียนหลายชิ้นซึ่งทงฮักใช้เป็นช่องทางการเผยแพร่แนวคิดออกไปยังประชาชน งานชิ้นสำคัญที่ระบุถึงตำนานอภินิหาร แนวคิด หลักการคำสอน บทสวดมนต์และคาถาต่าง ๆ ในลัทธิทงฮักมีอยู่ 2 เล่ม ได้แก่ ยงดัมยูซา และ ทงกย็องแทจ็อน ประพันธ์โดย ชเวเจอู แต่ต่อมาภายหลัง ชเวเจอูถูกตัดสินประหารชีวิตใน ค.ศ.1864 ต้นฉบับงานเขียนเหล่านั้นได้ถูกเผาทำลายไป ชเวซีย็อง (Choe Si-hyeong; 최시형) ผู้นำทางจิตวิญญาณรุ่นที่ 2 ของทงฮักจึงได้เรียบเรียงคัมภีร์ทั้ง 2 เล่มขึ้นมาใหม่อีกครั้ง และตีพิมพ์สำเนาของคัมภีร์แจกจ่ายไปทั่วโซซอน ทำให้แนวคิดและอุดมการณ์ของทงฮักได้รับการเผยแพร่ไปอย่างกว้างขวาง

² ดู Asia for Educators - Columbia University. (n.d.). *The Tonghak Religion and Uprising: Ch'oe Cheu on Learning Truth and Twelve Reforms Proclaimed by the Tonghak Overseer's Office.* (Online).

³ ศิริพร ดาบเพชร. (2562). ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกสมัยใหม่. หน้า 97.

⁴ Lee Chong Sik. (1963). *The Politics of Korean Nationalism.* p.21.

รูปแบบการประพันธ์ของงานเขียนทั้ง 2 ชั้น มีลักษณะต่างกัน “ยงดัมยูซา” (Songs of Yongdam - Yongdam Yusa; **용담유사**)⁵ เขียนขึ้นด้วยภาษาเกาหลีแบบฮันกิล (Hangeul; **한글**) ใช้วิธีการประพันธ์แบบ “กาซา” (Gasa; **가사**) หรือ บทเพลง (Poetry) ซึ่งมีลักษณะเป็น บทกวีที่มีคำคล้องจองกัน ง่ายต่อการขับร้องและจดจำ⁶ ที่น่าสนใจคือทั้งภาษาที่ใช้เขียนและ ลักษณะการประพันธ์ของยงดัมยูซาล้วนเอื้ออำนวยต่อประชาชน โดยเฉพาะชนชั้นล่าง สตรี และผู้ที่ ไม่ได้รับการศึกษาให้สามารถเข้าถึงเนื้อหาภายในคัมภีร์ได้ ทั้งนี้ เพราะในปลายราชวงศ์โชซอน บรรดากลุ่มผู้มีการศึกษา ชนชั้นสูง และการประพันธ์ตำราความรู้เล่มอื่น ๆ ส่วนใหญ่นิยมใช้ ตัวอักษรจีน หรือ ฮันจา (Hanja; **한자**) ซึ่งการเรียนรู้ตัวอักษรจีนมีความยุ่งยากซับซ้อนและ ค่อนข้างสงวนไว้แต่เฉพาะชนชั้นสูง ต่างจากภาษาเกาหลีแบบฮันกิล ซึ่งเป็นรูปแบบอักษรที่เข้าใจ ง่ายและไม่ซับซ้อน ทำให้แพร่หลายอยู่ในกลุ่มชนชั้นล่างและสตรี เช่นเดียวกับบทกวีคาซาก็เป็นที่ แพร่หลายของสตรีในท้องถิ่นนิยมขับร้องทั้งยามว่างและขณะทำงาน

ส่วน “ทงกย็องแทจ็อน” (Great Scripture of Eastern Learning - Donggyeong Daejeon; **동경대전**)⁷ เป็นความเรียงที่เขียนยาวต่อเนื่องกันโดยไม่มีการแบ่งตอนหรือพักย่อ หน้า ประพันธ์ด้วยตัวอักษรฮันจาแบบฮย็องชัล (Hyangchal; **향찰**) หรือการเขียนภาษาจีนทับ ศัพท์แทนเสียงในภาษาเกาหลี⁸ แม้ว่ารูปแบบการเขียนในอักษรฮันจาของทงกย็องแทจ็อนจะทำให้ งานเขียนชิ้นนี้ไม่แพร่หลายในหมู่ประชาชนมากเท่ากับยงดัมยูซา แต่งงานเขียนชิ้นนี้ช่วยจุดใจผู้คน บางส่วนในกลุ่มยังบันนอกราชการ ชนชั้นกลางหรือบุตรนอกสมรสที่ได้รับการศึกษาให้เข้าถึง อุดมการณ์และแนวคิดของทงฮัก

รูปแบบการประพันธ์ของงานเขียนทั้ง 2 ชั้นมีลักษณะที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง แต่ใน ด้านเนื้อหาของยงดัมยูซาและทงกย็องแทจ็อนกลับมีทั้งความเหมือนและความแตกต่าง เนื้อหาใน ยงดัมยูซาแบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก ได้แก่ แน-บย็อน (Inside - Nae-byeon; **내변**) คือ เรื่องเล่า เหตุการณ์มหัศจรรย์บนยอดเขาคุมี (Gumi; **구미**) ที่ขเวเจอูไดยินเสียงของ “พระเจ้า” มอบหมาย

⁵ งานเขียนชิ้นนี้ขเวช็อย็องเรียบเรียงและสั่งให้ตีพิมพ์ขึ้นใหม่ที่เมืองทันย็าง (Danyang) มณฑลชุงช็อง (Chungcheong) ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1881

⁶ Beirne, Paul. (2009). *Su-un and His World of Symbols: the Founder of Korea's First Indigenous Religion*. pp.6-8.

⁷ เรียบเรียงและตีพิมพ์ขึ้นใหม่ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1880 ที่เมืองอินเจ (Inje) มณฑลคังว็อน (Gangwon) และตีพิมพ์ซ้ำอีกครั้งที่ตำบลมกช็อน (Mokcheon) มณฑลชุงช็อง (Chungcheong)

⁸ Beirne, Paul. (2009). *op.cit.* pp.6-9.

ให้เขามาสั่งสอนและคอยช่วยเหลือมนุษยโลก⁹ และ เว-บย็อน (Outside - Oe-byeon; 외 변) คือ บันทีกคำสั่งสอน หลักการ บทสนทนาระหว่างชเวเจอกับบุคคลทั่วไป¹⁰ ในขณะที่ทงกย็องแทจ็อน เนื้อหาจะเน้นหนักไปที่บทสวด คาถา และแผ่นยันต์ แต่ยังคงมีหลักการและงานเขียนบางส่วน ของชเวเจอก รวมไปถึงแนวคิดของผู้นำทางฮักรึนหลังเพิ่มเติมเสริมเข้ามา

4.1.3 การผสมผสานแนวคิดทางตะวันออกของลัทธิทงฮัก

แนวคิดและสาระสำคัญที่ปรากฏในงานเขียนของลัทธิทงฮักสื่อถึงการผสมผสาน หลักการและความเชื่อที่แพร่หลายใน “ฝั่งตะวันออก” เข้าไว้ด้วยกัน ลัทธิทงฮักเลือกใช้คำต่าง ๆ ที่มาจากหลากหลายความเชื่อในการกล่าวถึงพระเจ้าสูงสุดหรือผู้นำแห่งสวรรค์ เช่น “ซังเจ” (Sangje; 상제) ที่มาจากคำว่า ช่างตี (Shangdi; 上帝) ซึ่งหมายถึงเทพเจ้าเบื้องบน ของความ เชื่อในสมัยราชวงศ์ซาง สะท้อนถึงการรับเอาแนวคิดเรื่องพระเจ้าสูงสุดของจีนยุคโบราณมาปรับใช้ เช่นเดียวกับที่ปรากฏในลัทธิไทผิง “ควีซินจา” (Gwisinja; 귀신자) หรือ ภูต ในความเชื่อเรื่อง ผีศาจของโซซอน และ “โอแฮง” (O-haeng; 오 행) มาจากทฤษฎี “อู่สิง” (Five Elements - Wuxing; 五行) ของลัทธิเต๋าที่ใช้ในการอธิบายความเป็นมาของสรรพสิ่งบนโลก¹¹

ขณะเดียวกัน ทงฮักยังได้หยิบยืมแนวคิดของลัทธิเต๋าและลัทธิขงจื๊อมาอธิบาย รูปลักษณะของพระเจ้าที่ชเวเจอกได้พบ โดยใช้แนวคิดการไร้ตัวตนของสรรพสิ่งจากลัทธิเต๋าสราง หลักการ “ซีกี” (Ultimate Creativity - Jigi; 지기 / 至氣) เพื่ออธิบายว่า แม้พระเจ้าจะมี รูปลักษณะ แต่ก็ไม่สามารถระบุรูปลักษณะนั้นได้ ถึงชเวเจอกจะสามารถได้ยินเสียงของพระเจ้า แต่พระเจ้าก็ไม่ใช่ว่าสิ่งที่สามารถมองเห็นได้ด้วยเช่นกัน พระเจ้าในความหมายของทงฮัก คือ

⁹ ซึ่งอาจเปรียบเทียบกับแนวคิดยุคพระศรีอริยเมตไตรยตามความเชื่อในสังคมพุทธ หรือแนวคิด เรื่องผู้มีบุญ (Holy man) บนภูเขาศักดิ์สิทธิ์ (Holy Mountain) ที่จะนำพาประชาชนสู่ยุคทองของชาวพื้นเมือง ฟิลิปปีนส์ที่เคลื่อนไหวต่อต้านสเปนในคริสต์ศตวรรษที่ 19

¹⁰ เว-บย็อน ประกอบไปด้วยงานเขียน 4 ชิ้น ได้แก่ ยงดัมกา (Yongdam-ga) อันซิมกา (Ansim-ga) คยฮุนกา (Gyohun-ga) และมงจุงโนโซมุนดัมกา (Mongjung Noso Mundap-ga) ส่วนเว-บย็อนมีงานเขียน 5 ชิ้น สามารถดูงานเขียนในยงดัมยูซาทั้ง 9 ชิ้นได้ที่ 천도교 중앙총부. (n.d.). *용담유사* ยงดัมยู ซา.(Online).

¹¹ นอกจากนี้ยังมีคำอื่น ๆ เช่น “ฮันอุลนิม” (Hanulnim; 한울님) “ช็อนจู” (Cheonju; 천주) ที่มา จากคำว่า เทียนจู่ (Tianzhu; 天主) และ ช็อน (Heaven - Cheon; 천) ดูเพิ่มเติมที่ Moon Myong Sook. (2017). *Donghak and the God of Choe, Je-u: Through the Donggyeong-Daejeon and the Yongdam Yusa. Catholic Theology and Thought*, 79(1): 220-223.

จิตวิญญาณ ลมหายใจ หรือพลังชีวิตที่มีอยู่ในมนุษย์ทุกคน ซึ่งปรากฏในรูปแบบ “คิ” (Gi; 기) หรือพลัง “ชี” (Vital force - Qi; 氣) อันเป็นหลักการที่รับเอามาจากลัทธิขงจื๊อ¹²

การที่ลัทธิขงจื๊อนิยามให้พระเจ้าสูงสุด คือ พลัง “คิ” ที่มีอยู่ในมนุษย์ทุกคน ต่อมาได้พัฒนาเป็นแนวคิดและคติพจน์หลักของขงจื๊อถึงความเสมอภาคเท่าเทียมกันของมนุษย์ รวมไปถึงความสำคัญของประชาชนโดยเชื่อมโยงกับหลักการของเมิ่งจื๊อ (Mencius)¹³ เช่น ซึช็อนจู (Serving God in oneself - Sicheonju; 시천주) ซ็อนชิมจีกอินชิม (The mind of humankind is the mind of heaven) ซาอินยอซ็อน (Serve humankind as heaven; 사인여천) อินซึซ็อน (Humankind is Heaven - Insicheon; 인시천) และ อินแนซ็อน (Humankind and Heaven are one - Innaecheon; 인내천)¹⁴ ซึ่งจะนำไปสู่การยกระดับเป็นประเด็นข้อเรียกร้องสำคัญหลาย ๆ ด้านในการเคลื่อนไหวของประชาชนภายใต้อุดมการณ์ขงจื๊อ นอกจากนี้ แนวคิดจากศาสนาพุทธในลัทธิขงจื๊อ คือ ความเห็นอกเห็นใจต่อสรรพสิ่ง การไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต¹⁵ ยังมีอิทธิพลต่อระเบียบคำสั่งที่สมาชิกในการเคลื่อนไหวของกลุ่มขงจื๊อจะต้องยึดถือ เช่น การไม่สังหารผู้คน การไม่ทำร้ายผู้บริสุทธิ์ และการใช้ความรุนแรงให้น้อยที่สุด¹⁶

ลัทธิขงจื๊อยังได้นำเอาหลักการของลัทธิเต๋า มาเชื่อมโยงกับลัทธิบูชาผีของโชซอน (Korean Shamanism) เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและจงใจประชาชน ในงานเขียนของลัทธิขงจื๊อระบุว่า ชาวเจอูได้รับแผ่นยันต์ศักดิ์สิทธิ์จากพระเจ้าที่เมื่อนำแผ่นยันต์นั้นมาเผาและนำขึ้นไถ่ผสมน้ำดื่มจะสามารถรักษาโรคและอาการป่วยต่าง ๆ ซึ่งเป็นแนวคิดด้านการมีชีวิตที่ยืนยาว (Long life - Changsheng; 长生) และยาอายุวัฒนะ (Elixir - Bu si yao; 不死药) ในลัทธิเต๋า รวมไปถึง

¹² Susan S. Shin. (Winter-Spring 1978-1979). *The Tonghak Movement: From Enlightenment to Revolution*. *Korean Studies Forum* 5. pp.16-17.

¹³ ความชอบธรรมและฐานอำนาจของผู้ปกครองเกิดจากประชาชน หน้าที่หลักประการหนึ่งของผู้ปกครองคือการทำให้ประชาชนอยู่ดีกินดี

¹⁴ Setton, Mark. (2000). *Confucian Populism and Egalitarian Tendencies in Tonghak Thought*. *East Asian History*(20): 132.

¹⁵ Rhee Hong Beom. (2007). *Asian Millenarianism: an Interdisciplinary Study of the Taiping and Tonghak Rebellions in a Global Context*. p.229.

¹⁶ Bae Hang Seob. (2017). *Popular Movements and Violence in East Asia in the Nineteenth Century: Comparing the Ideological Foundations of their Legitimation*. *Sungkyun Journal of East Asian Studies*, 17(2): 247-248.

การระบาคาบาอันเป็นการประกอบพิธีของลัทธิบูซาผีของโชซอน ที่ลัทธิทงฮักนำมาใช้ชนเชื่อว่าสามารถบำบัดโรคภัยและปกป้องเหล่าสาวกจากผู้รุกรานชาติตะวันตกได้¹⁷

ในบทที่ 2 เราจะเห็นได้ว่าในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 โชซอนต้องเผชิญกับภัยคุกคามของต่างชาติอยู่บ่อยครั้ง อิทธิพลของจีนและญี่ปุ่นรวมไปถึงการเข้ามาของชาติตะวันตก ได้สร้างความหวาดกลัวแก่ประชาชนในโชซอนว่าประเทศของตนจะต้องตกอยู่ในสถานการณ์เดียวกับจักรวรรดิชิงที่พ่ายแพ้ต่อชาติตะวันตกอย่างราบคาบในสงครามฝิ่นถึง 2 ครั้ง อุดมการณ์ชาตินิยมและการต่อต้านผู้รุกรานชาวต่างชาติของลัทธิทงฮักเป็นอีกหลักการสำคัญที่ตรงกับความรู้สึกของประชาชน ณ ขณะนั้น มีงานเขียนหลายชิ้นของลัทธิทงฮักที่ได้สะท้อนความเกลียดชังอย่างรุนแรงต่อชาวต่างชาติ เช่น ในบทกวีอันซิมกา (안심가) ชเวเจอูได้แสดงออกถึงความคับแค้นต่อเหตุการณ์ที่ญี่ปุ่นรุกรานโชซอนในปีอิมจิน (ค.ศ. 1592) รวมถึงระบุว่าแม้จะผ่านปีอิมจินไปแล้ว แต่ “สุนัขญี่ปุ่น” ยังคงคอยโอกาสที่จะรุกรานโชซอนอยู่เนื่อง ๆ¹⁸ ขณะเดียวกัน ชเวเจอูได้แสดงความกังวลต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในจักรวรรดิชิงว่าจะถูกลามมาถึงโชซอน เพราะเขามองว่าชิงและโชซอนเปรียบเสมือนปากกับฟันที่อยู่ใกล้กัน รวมถึงชี้ให้เห็นว่าการที่โลกต้องเผชิญกับความปั่นป่วนเกิดจากพวก “ซอฮัก” ซึ่งในทัศนะของเขาการแผ่ขยายอำนาจทางทหารของตะวันตกเพื่อรุกรานชาติอื่นล้วนมีรากฐานและได้รับการสนับสนุนจากศาสนาคริสต์¹⁹

4.1.4 จากแนวคิดในลัทธิทงฮักสู่อุดมการณ์ในการเคลื่อนไหว

แนวคิดของลัทธิทงฮักเรื่องความเท่าเทียมกันของมนุษย์ ความสำคัญของประชาชน และแนวคิดชาตินิยม ต่อต้านผู้รุกรานชาวต่างชาติและอิทธิพลต่างชาติ คือประเด็นสำคัญที่จุดประกายการเคลื่อนไหวของประชาชน²⁰ การที่ลัทธิทงฮักระบุว่าพระเจ้า (หรือ สวรรค์) อยู่ในมนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะเป็นเพศใดหรือชนชั้นไหนก็ตาม เท่ากับเป็นการสั่นคลอนโครงสร้างทางสังคมและความเชื่อดั้งเดิมในโชซอนที่ยึดมั่นกับระบบชนชั้นและความชอบธรรมของผู้ปกครองผ่านแนวคิดอาณัติสวรรค์ เมื่อมนุษย์ทุกคนเท่ากันในความหมายของทงฮัก แสดงว่าทุกชนชั้นต้องได้รับการ

¹⁷ Susan S. Shin. (Winter-Spring 1978-1979). *op.cit.* pp.19-21. ; Seth, Michael J. (2010). *A Concise History of Modern Korea: From the Late Nineteenth Century to the Present.* p.23.

¹⁸ Shin Yong Ha. (1994). *Conjunction of Tonghak and the Peasant War of 1894.* *Korea Journal*, 34(4): 65. ดูบทกวีอันซิมกาแบบเต็มได้ที่ 천도교 중앙총부. (n.d.). *안심가* อันซิมกา. (Online).

¹⁹ Shin Yong Ha. (1994). *Op.cit.* p.63. และ Asia for Educators - Columbia University. (n.d.). *op.cit.* (Online).

²⁰ Shin Yong Ha. (1994). *Op.cit.* pp.64-66.

ปฏิบัติอย่างเท่าเทียม และเมื่อสวรรคตอยู่ภายในมนุษย์ นั้นหมายความว่า อาณัติสวรรค์ที่ผู้ปกครองได้รับ ย่อมเกิดจากความเห็นชอบของประชาชนด้วยเช่นกัน ซึ่งภาพความทุจริตของชนชั้นสูงและข้าราชการท้องถิ่นในปลายราชวงศ์โชซอนทำให้ลัทธิขงจื๊อไม่สามารถเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนได้อีกต่อไป ด้วยเหตุนี้ความเท่าเทียมของประชาชนทุกชนชั้นและความเสมอภาคทางเพศที่เป็นแนวคิดสำคัญของลัทธิขงจื๊อจึงได้รับการตอบรับที่ดีจากประชาชนจำนวนมากซึ่งถูกกดขี่และเลือกปฏิบัติมาโดยตลอด

แนวคิดชาตินิยมและต่อต้านการรุกรานจากต่างชาติเป็นอีกอุดมการณ์สำคัญของลัทธิขงจื๊อที่ทำให้ประชาชนคล้อยตาม การถูกรุกรานจากชาติตะวันตกอยู่บ่อยครั้ง รวมไปถึงการที่ญี่ปุ่นบีบบังคับให้โชซอนเปิดประเทศและลงนามในสนธิสัญญาทางการค้าที่ไม่เป็นธรรมส่งผลกระทบต่อการค้าภายในประเทศ โดยเฉพาะการค้าข้าว สร้างความไม่พอใจในหมู่ประชาชนจำนวนมาก ความรู้สึกเกลียดชังนี้ยังได้ถูกตอกย้ำจากฝ่ายราชสำนักโดยนโยบายต่อต้านชาวต่างชาติและการปลุกกระแสขับไล่ “พวกป่าเถื่อน” ของฮึงซอนแทวอนกุน ผู้สำเร็จราชการของพระเจ้าโคจงอีกด้วย²¹ แนวคิดต่าง ๆ เหล่านี้ต่อมาได้พัฒนาไปสู่คติพจน์หลักในการเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮัก ได้แก่ “โพกุกอันมิน” (Boguk Anmin; 보국안민) อันหมายถึง ปกป้องประเทศ นำความสุขคืนสู่ประชาชน และ “กวางเจชังแซึง” (Gwangje Changsaeng; 광제창생) ซึ่งหมายถึง การช่วยเหลือผู้ถูกกดขี่

4.2 กระบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮัก

ในหัวข้อนี้จะอภิปรายถึงภูมิหลังของชเวเจอู ผู้ก่อตั้งลัทธิทงฮัก และผู้นำการเคลื่อนไหวคือซอนบงจุน และโครงสร้างเครือข่ายของกลุ่มทงฮักที่เป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งช่วยให้การเคลื่อนไหวในแต่ละครั้งเกิดขึ้นได้ ซึ่งการเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮักสามารถแบ่งได้เป็น 2 ระลอกใหญ่ คือการเคลื่อนไหวเพื่อยื่นข้อเรียกร้องต่อราชสำนักก่อน ค.ศ.1894 และการเคลื่อนไหวภายใต้การนำของซอนบงจุนระหว่าง ค.ศ.1894-1895

4.2.1 ภูมิหลังของชเวเจอู ผู้ก่อตั้งลัทธิทงฮัก

ชเวเจอู (ค.ศ.1824-1864) ผู้ก่อตั้งลัทธิทงฮัก เกิดเมื่อวันที่ 18 ธันวาคม ค.ศ.1824 ในครอบครัวยังบันนอกราชการที่ไม่ร่ำรวยมากนักในเมืองคย็องจู (Gyeongju) มณฑลคย็องซัง (Gyeongsang) เนื่องจากบิดาของเขาได้สมรสใหม่กับมารดาของชเวเจอูซึ่งเป็นหญิงหม้าย ชเวเจอูจึงกลายเป็นบุตรนอกกฎหมายและอยู่ในชนชั้นซุงอิน (หรือชนชั้นกลาง) แม้ว่าชเวเจอูจะ

²¹ Lee Chong Sik. (1963). *op.cit.* p.22.

ได้รับการศึกษาเป็นอย่างดี แต่ด้วยสถานะทางสังคมที่ไม่เอื้ออำนวย ทำให้หนทางก้าวหน้าในอาชีพราชการของเขาเป็นไปอย่างยากลำบาก ด้วยเหตุนี้ชเวเจอูจึงตัดสินใจออกท่องโลก ค้นหาความหมายของชีวิต ศึกษาปรัชญาทางศาสนาต่าง ๆ แต่ยังไม่พบคำตอบ เขาจึงตัดสินใจที่จะก่อตั้งลัทธิขึ้นมาใหม่

หลังจากความพยายามของเขาประสบกับความล้มเหลวอยู่หลายครั้ง จนกระทั่งวันที่ 25 พฤษภาคม ค.ศ.1860 ชเวเจอูได้พบกับพระเจ้าบยอนยอชเวคูมี ในหมู่บ้านยงดัม ทางตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองคยองจู ต่อมา ชเวเจอูในฐานะผู้ที่สามารถเข้าถึงพระเจ้าและได้รับบัญชาให้มาสั่งสอนแนวทางที่ถูกต้องแก่มนุษยโลก ได้เผยแพร่แนวคิดแบบใหม่ที่เขาได้รับจากพระเจ้าจนเป็นที่ยอมรับของประชาชนจำนวนมาก เมื่อราชสำนักโชซอนทราบข่าวการแพร่ขยายของลัทธิทงฮัก จึงส่งกองกำลังไปปราบปรามและตัดสินประหารชีวิตชเวเจอู ในวันที่ 15 เมษายน ค.ศ.1864 ด้วยความผิดฐานเผยแพร่แนวคิดนอกรีตและผิดกฎหมาย สวาททงฮักที่ยังคงหลงเหลือจากการปราบปรามจึงหลบหนีและเปลี่ยนรูปแบบการเผยแพร่เป็นแบบขบวนการใต้ดิน²²

4.2.2 ภูมิหลังของซอนบงจุน ผู้นำการเคลื่อนไหวของขบวนการทงฮัก

ประวัติส่วนตัวของซอนบงจุนก่อนหน้าการเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮักค่อนข้างลึกลับ ในงานเขียนส่วนใหญ่ไม่ค่อยกล่าวถึงภูมิหลังของเขามากนัก อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้พยายามเรียบเรียงข้อมูลที่มีอยู่จำกัด²³ และได้ข้อสรุปว่า ซอนบงจุน เกิดในค.ศ.1854 ที่เขตโคบู (Gobu; 고부) มณฑลช็อลลา²⁴ บิดาของซอนบงจุนเป็นเจ้าหน้าที่ประจำท้องถิ่น²⁵ ซึ่งเสียชีวิตอย่างไม่เป็นธรรมชาติ

²² ศิริพร ดาบเพชร. (2562). เล่มเดิม. หน้า 18., Rhee Hong Beom. (2007). *op.cit.* pp.166-167., Beirne, Paul. (2009). *op.cit.* p.xxi. และ Shin Yong Ha. (1994). *op.cit.* pp.60-64.

²³ หลักฐานที่ผู้วิจัยนำมาเรียบเรียงแต่ละชิ้น มีทั้งข้อมูลและที่มาที่แตกต่างกัน Lew Young Ick. (1990). *The Conservative Character of the 1894 Tonghak Peasant Uprising: A Reappraisal with Emphasis on Chŏn Pong-jun's Background and Motivation. The Journal of Korean Studies* (1979), 7, 154-159. อ้างอิงและวิเคราะห์จากหลักฐานจำนวนมากที่หลากหลาย เช่น เอกสารคำให้การของซอนบงจุนในแหล่งต่าง ๆ หรือข่าวเกี่ยวกับซอนบงจุนในหนังสือพิมพ์ของญี่ปุ่น ; Susan S. Shin. (Winter-Spring 1978-1979). *op.cit.* p.44. นำเสนอข้อมูลจากงานเขียนของชเวยูฮย็อน (Choe Yu-hyeon; 최유현) ที่เผยแพร่ใน ค.ศ.1920.ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้ที่เข้าร่วมการเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮัก; Seth, Michael J. (2010). *op.cit.* p.24; และ Weems, Benjamin. (1961). *The Tonghak Rebellion. Journal of Social Science and Humanities*, 14, 33-48. อ้างอิงหลักฐานชั้นรอง เช่น งานวิจัยของคิมซังกิ (Kim Sang-gi; 김상기) เผยแพร่ใน ค.ศ.1947.ซึ่งได้สัมภาษณ์ประชาชนที่อาศัยในโคบูขณะเกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮัก

²⁴ ปัจจุบันอยู่ในเมืองช็องอึบ (Jeongeup) จังหวัดช็อลลาเหนือ (North Jeolla)

จากการถูกใส่ความของข้าราชการทุจริต จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้ซอนบงจุนมักปรากฏตัวพร้อมหมวกและเสื้อสีขาวเพื่อเป็นการไว้ทุกข์แก่บิดาที่จากไป ในด้านภูมิหลังของซอนบงจุน Weems (1961) ระบุว่า ซอนบงจุนพยายามต่อสู้ดิ้นรนจากความยากจนกระทั่งกลายเป็นชาวนาที่พอมีฐานะ เขาได้ร่ำเรียนศาสตร์ต่าง ๆ รวมถึงกลยุทธ์ทางทหารด้วยตนเอง ต่อมาเมื่อเขาอายุ 30 ปี (ราว ค.ศ.1884) จึงเข้าร่วมกับกลุ่มทงฮัก และได้รับตำแหน่งหัวหน้าของกลุ่มทงฮักประจำท้องถิ่น²⁵ ขณะที่ Lew (1990) ระบุว่า ซอนบงจุนเคยดำรงตำแหน่งผู้บังคับบัญชากองทหารรักษาการณ์ทางทะเลประจำเกาะแห่งหนึ่งในมณฑลซ็อลลา จึงทำให้เขามีทักษะและประสบการณ์ สามารถควบคุมกองกำลังทงฮักที่มีสมาชิกหลายพันคนได้²⁷ แต่ซอนบงจุนได้อ้างตัวว่าเป็นครูสอนหนังสือประจำหมู่บ้านในขณะที่เขาถูกทางการจับกุม ซึ่งคล้ายคลึงกับที่ Shin (1978-1979) ได้ระบุว่าซอนบงจุนเคยเป็นครูสอนพิเศษที่ยากจนก่อนจะมาเข้าร่วมกับกลุ่มทงฮักตามคำชักชวนของชนฮวาจุง (Son Hwa-jung; 손화중) ผู้นำกลุ่มทงฮักประจำเขตมูจ็องใน ค.ศ.1890²⁸

4.2.3 โครงสร้างเครือข่ายกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮัก

เครือข่ายประจำท้องถิ่นและโครงสร้างการบริหารจัดการภายในของกลุ่มทงฮักเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ยังเชื่อมโยงประชาชนในแต่ละท้องถิ่นเข้าไว้ด้วยกัน ส่งผลให้การเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮักกลายเป็นการเคลื่อนไหวของประชาชนครั้งใหญ่ที่สุดและครอบคลุมพื้นที่มากที่สุดในประวัติศาสตร์ของโซซอน ซึ่งแตกต่างจากการลุกฮือของประชาชนในอดีตที่มักเกิดขึ้นในระยะเวลายันสั้นและเคลื่อนไหวอยู่ในพื้นที่จำกัด และไม่ได้ลุกลามไปยังบริเวณอื่นเหมือนเช่นกรณีของทงฮัก ในหัวข้อนี้จะอธิบายถึงโครงสร้างเครือข่ายของกลุ่มทงฮักที่เป็นกลไกสำคัญของขบวนการ ตามด้วยเหตุการณ์การเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮักที่แบ่งออกได้เป็น 2 ระลอก ได้แก่ การเคลื่อนไหวเพื่อยื่นข้อเสนอดต่อราชสำนักที่เกิดขึ้นก่อน ค.ศ.1894 และการเคลื่อนไหวภายใต้การนำ

²⁵ ขณะที่งานวิจัยของ Lew ได้รวบรวมหลักฐานบางส่วนที่ระบุว่าบิดาของซอนบงจุน อาจเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนสอนขงจื้อประจำตำบล หรือ ฮย็องกโย (Hyanggyo) ดู Lew Young Ick. (1990). *op.cit.* pp.154-155.

²⁶ Weems, Benjamin. (1961). *op.cit.* pp.34-35.

²⁷ Lew, Young Ick. (1990). *op.cit.* p.156. Lew ยังชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์และอุดมการณ์ร่วมกันระหว่างซอนบงจุนและสิ่งชนแหวอนกุน เช่น ความชาตินิยม การต่อต้านสกุลมิน การเน้นความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์และราษฎร รวมไปถึงข้อเรียกร้องของกลุ่มทงฮักที่ให้นิยามแก่นักแหวอนกุน และข้อสังเกตนี้ยังได้ปรากฏในงานของ Lee อีกด้วย ดู Lee Chong Sik. (1963). *op.cit.* p.286.

²⁸ Lew Young Ick. (1990). *op.cit.* pp.157-158. และ Susan S. Shin. (Winter-Spring 1978-1979). *op.cit.* p.42.

ของขอนแก่นระหว่าง ค.ศ.1894-1895 ซึ่งการเคลื่อนไหวครั้งหลังสามารถแยกย่อยได้เป็น 2 ครั้ง คือ ครั้งที่ 1 ระหว่างเดือนมกราคม - พฤษภาคม ค.ศ.1894 และ ครั้งที่ 2 ระหว่างเดือนกันยายน ค.ศ.1894 - มีนาคม ค.ศ.1895

4.2.3.1 โครงสร้างเครือข่ายของกลุ่มทงฮัก

การวางเครือข่ายของกลุ่มทงฮักเริ่มมีมาตั้งแต่ ค.ศ.1862 ชเวเจอูได้สร้าง “ระบบซ็อบจู” (Jeobju; 잡주) หรือระบบเครือข่ายท้องถิ่นของทงฮัก ตามคำแนะนำของ ชเวซ็ฮย็อง เพื่อรองรับการขยายตัวของลัทธิทงฮักที่กระจายตัวในหลายท้องถิ่น ซึ่งระบบเครือข่ายในช่วงแรกจะมี “ซ็อบจู” เป็นผู้นำกลุ่มทงฮักในแต่ละท้องถิ่น และมี “ซ็อบซา” (Jeobsa; 잡사) เป็นผู้ช่วยในระดับล่าง ต่อมาเมื่อชเวซ็ฮย็องสืบทอดตำแหน่งผู้นำทางจิตวิญญาณและเปิดโรงพิมพ์ เผยแพร่งานเขียนของลัทธิทงฮักจนกลายเป็นที่แพร่หลายในวงกว้าง จึงได้มีการปรับปรุงและขยาย หน้าที่ความรับผิดชอบของระบบซ็อบจูให้เป็นระเบียบและสลับซับซ้อนมากขึ้น รวมทั้งมีการจัดตั้ง ศูนย์กลางของกลุ่มทงฮักที่เมืองโพอิน (Boeun; 보은) มณฑลชุงช็องใน ค.ศ.1887²⁹

โครงสร้างเครือข่ายของกลุ่มทงฮักได้พัฒนาจนเป็นรูปเป็นร่างในราว ค.ศ.1893³⁰ กลุ่มทงฮักในระดับท้องถิ่นเรียกว่า “ซ็อบ” (Jeob; 잡) โยงใยผ่านสายสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่ง ผู้นำของแต่ละซ็อบ เรียกว่า “ซ็อบจู” และซ็อบจูที่มีอิทธิพลหรือศักยภาพจะกลายเป็น “แทเจ็อบจู” (Daejeobju; 대잡주) หรือผู้นำของ “โพ” (Po; 포) อันหมายถึงกลุ่มทงฮักในระดับเมืองใหญ่³¹ โดยโครงสร้างเครือข่ายนี้มีการแบ่งเขตความรับผิดชอบออกเป็น 2 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่เขตเหนือ หรือ พุกจีอ็อบ (Northern division - Bukjeob; 북잡) ครอบคลุมเครือข่ายในมณฑลคย็องซัง คังวอน ฮวังแฮ พย็องอัน รวมถึงตอนเหนือของมณฑลชุงช็อง และพื้นที่เขตใต้ หรือ นัมจีอ็อบ (Southern division - Namjeob; 남잡) ครอบคลุมมณฑลช็อลลา และตอนใต้ของมณฑลชุงช็อง³² ผู้นำแต่ละพื้นที่จะเรียกว่า แทโดจู (Daedaju; 대도주) ทั้งหมดจะเชื่อมโยงระหว่างกันภายใต้ศูนย์กลาง

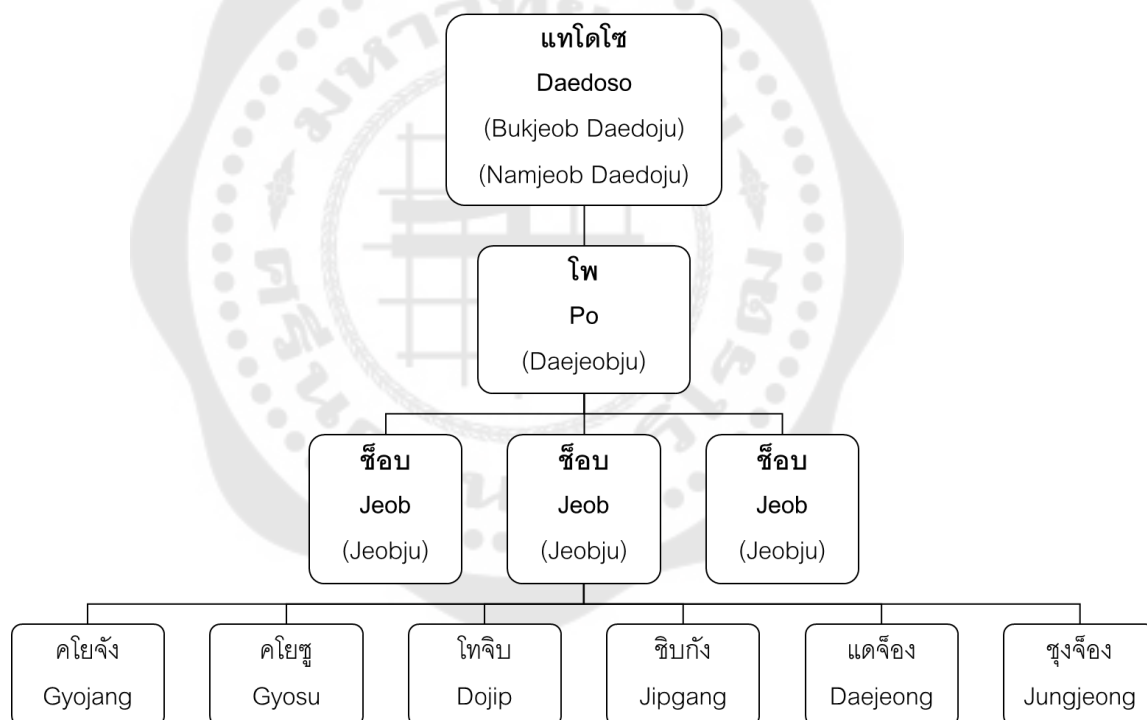
²⁹ Park Chang Ho. (1997). *Religious Movement and Revolution in the Modernisation of Korea : a Historical and Comparative Study*. (Doctoral dissertation). University of Hull. pp.144-145.

³⁰ Shin Yong Ha. (1994). *op.cit.* p.67.

³¹ Min Kyong Ja. (1995). *Rebellious Roots: Korean Peasant Movements (1862-1894)*. (Doctoral dissertation). The University of North Carolina, Chapel Hill. p.192. ทั้งนี้ การลุกฮือต่อต้านการทุจริตในราชสำนักของกลุ่มทงฮักมักจะเกิดขึ้นในระดับโพ และไม่ใช่ว่าทุกโพที่ลุกขึ้นมาเคลื่อนไหว ดังนั้นจึงมีคำเรียกโพที่ออกมาเคลื่อนไหวว่า “คิโพ” (Gipo; 기포) ซึ่ง “คิ” มาจากคำว่า “ฉี่” (Qi; 起) ในภาษาจีนที่แปลว่า ลุกฮือ

³² Weems, Benjamin. (1961). *op.cit.* p.33.

บังคับบัญชาใหญ่ หรือ แทโดโซ (Daedoso; 대도소) ของवेशียองที่เมืองโพอินซึ่งอยู่ในพื้นที่พุกจ็อบ และในทุก ๆ ระดับของเครือข่าย ไม่ว่าจะเป็นระดับซ็อบ โพ หรือ แทโดโซ จะมีการแบ่งภาระหน้าที่ให้แก่ผู้ช่วยออกไปอีก 6 ตำแหน่ง เรียกว่า “ยุกอิม” (Six Responsibilities - Yuk-im; 육임) ดังแผนผังที่ปรากฏในภาพประกอบที่ 14 ได้แก่ 1.คโยจัง (Gyojang; 교장) 2.คโยชู (Gyosu; 교수) รับผิดชอบงานด้าน “คโย” (교) หรือการเรียนการสอนทางศาสนา 3.โทจีบ (Dojip; 도집) 4.ซิปกัง (Jipgang; 집강) คอยดูแลด้านภาษีและระเบียบวินัยต่าง ๆ 5.แดจีอง (Daejeong; 대정) และ 6.จุงจีอง (Jungjeong; 중정) ดูแลงานด้านยุติธรรม ให้คำปรึกษาและข้อเสนอแนะต่าง ๆ³³ ซึ่งทำให้การบริหารงานของทงฮักเป็นสัดส่วนมากขึ้น มีระบบระเบียบและสายบังคับบัญชาเป็นขั้นตอน อีกทั้งการเข้าพบผู้นำของทุกระดับจึงต้องผ่านการติดต่อกับผู้ช่วยในระดับล่างเสียก่อน

ภาพประกอบ 14 โครงสร้างเครือข่ายของกลุ่มทงฮัก

ภาพโดยผู้วิจัย ปรับปรุงจากแผนผังใน Shin Yong Ha. (1994). *Conjunction of Tonghak and the Peasant War of 1894*. *Korea Journal*, 34(4): 70.

³³ Shin Yong Ha. (1994). *op.cit.* p.70.

4.2.3.2 การเคลื่อนไหวระลอกที่ 1 ก่อน ค.ศ.1894 เพื่อให้ทางการรับรองว่าทงฮักเป็นลัทธิถูกกฎหมาย

การเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮักระหว่าง ค.ศ.1892-1893 หรือช่วงเวลาที่เรียกว่า “คโยโจชินวอน” (Movement to Clear the Name of the Founder of the False Charges - Gyojo Sinwon undong; 교조 신원 운동) เป็นการเดินขบวนเพื่อยื่นอุทธรณ์ต่อทางการให้ล้างมลทินแก่ชเวเจอู รวมทั้งเรียกร้องขอให้ราชสำนักให้การรับรองลัทธิทงฮักเป็นลัทธิที่ถูกต้องตามกฎหมาย และยกเลิกการกวาดล้างจับกุมสาวทงฮักทั่วไซซอนเป็นสำคัญ ซึ่งที่ผ่านมา งานวิชาการส่วนใหญ่ไม่ได้กล่าวถึงการเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮักในช่วงคโยโจชินวอนมากนัก โดยมากจะอธิบายเพียงการถือกำเนิดของลัทธิทงฮักในทศวรรษ 1860 และช่วงที่มีการเคลื่อนไหวภายใต้การนำของซอนบงจุนระหว่าง ค.ศ.1894-1895 เท่านั้น ทำให้องค์ความรู้เรื่องขบวนการทงฮักที่ผ่านมาขาดมุมมองด้านพัฒนาการของการเคลื่อนไหว โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนวัตถุประสงค์และข้อเรียกร้องของขบวนการ ดังนั้นการศึกษาช่วงคโยโจชินวอนจึงเป็นหัวข้อสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าขบวนการทงฮักเคยมีประสบการณ์ในการเคลื่อนไหวก่อนหน้านี้จะเกิดการลุกฮือต่อต้านขุนนางทุจริตที่เมืองโคบู และไม่ได้เป็นการเคลื่อนไหวแบบไร้ที่มาที่ไปหรือก่อตัวอย่างฉับพลันจากความโกรธแค้นของประชาชนตามคำอธิบายแบบดั้งเดิม

การเคลื่อนไหวในครั้งนี้มีจุดเริ่มต้นจากการที่ข้าราชการท้องถิ่นในมณฑลต่าง ๆ ดำเนินการกวาดล้าง เผาทำลายบ้านเรือน จับกุมและประหารชีวิตสาวทงฮักอย่างหนักหน่วง สมาชิกทงฮักที่เผชิญความเดือดร้อนมานานจึงร้องขอความช่วยเหลือจากซ็อบจูในท้องถิ่นของตน ซ็อบจูแต่ละพื้นที่จึงรวมตัวกันเข้าพบขเวฮย็องที่ศูนย์บัญชาการใหญ่ในเมืองโพฮัน นำไปสู่การระดมพลใหญ่ครั้งแรกของกลุ่มทงฮักในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1892 ที่เขตซัมนย (Samnye; 삼례) มณฑลซ็อลลา เพื่อยื่นข้อเรียกร้องต่อข้าหลวงประจำมณฑลซ็อลลาให้ริโทษกรรมแก่ชเวเจอูและล้มเลิกการปราบปรามทงฮัก อย่างไรก็ตาม ข้าหลวงมณฑลซ็อลลาได้ปฏิเสธข้อเรียกร้องของกลุ่มทงฮัก โดยอ้างว่าประเด็นนี้อยู่นอกเหนืออำนาจการตัดสินใจของเขา³⁴

วันที่ 11 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1893 กลุ่มทงฮักตัดสินใจเคลื่อนขบวนไปยื่นข้อเรียกร้องต่อพระเจ้าโคจงที่พระราชวังในเมืองหลวง โดยปักหลักชุมนุมที่หน้าประตูวังฮวา (Gwanghwamun; 광화문) ยาวนานกว่า 3 วัน 3 คืน ราชสำนักพยายามไกล่เกลี่ยให้กลุ่มทงฮักแยกย้ายกลับบ้าน โดยรับปากว่าจะดูแลไม่ให้เจ้าหน้าที่ใช้ความรุนแรงต่อกลุ่มทงฮักอีก อย่างไรก็ตาม

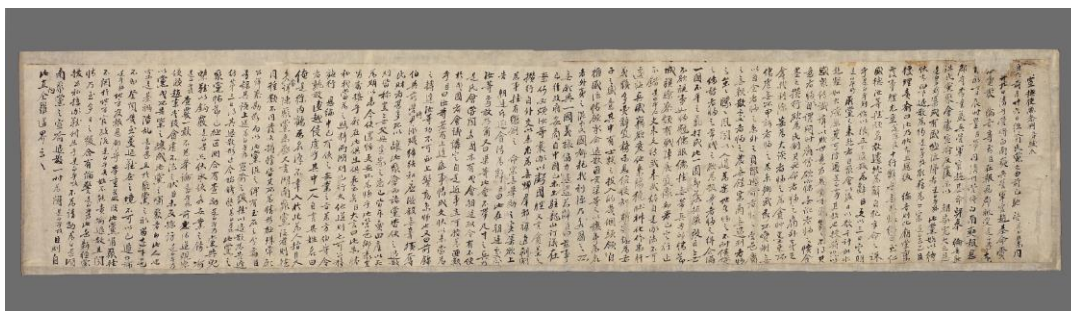
³⁴ Rhee Hong Beom. (2007). *op.cit.* pp.305-307., Lee Ki Baik. (1984). *A New History of Korea*. p.283., และ Shin Yong Ha. (1994). *op.cit.* p.68.

ตาม หลังจากกลุ่มทงฮักสลายตัวลง ราชสำนักกลับไม่ได้ดำเนินการตามข้อเรียกร้องดังกล่าว ข้ารัยยังปลดข้าหลวงมณฑลซ็อลลาด้วยโทษฐานที่ปล่อยให้กลุ่มทงฮักเคลื่อนไหวจนมาถึงหน้าพระราชวัง อีกทั้งยังกำชับให้ข้าหลวงคนใหม่คอยควบคุมไม่ให้กลุ่มทงฮักทำกิจกรรมเคลื่อนไหวใด ๆ อีกต่อไป ผลสุดท้ายคือการใช้ความรุนแรงเพื่อควบคุมกลุ่มทงฮักที่หนักข้อมากขึ้นกว่าเดิม³⁵

เมื่อการยื่นข้อเรียกร้องต่อทางการหลายครั้งประสบความล้มเหลว อีกทั้งยังต้องเผชิญกับการปราบปรามอย่างรุนแรงจากข้าราชการท้องถิ่น ไม่เพียงสร้างความโกรธแค้นอย่างมากแก่มวลชนเท่านั้น แต่กลายเป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มทงฮักยกระดับการเคลื่อนไหวและขยายขอบเขตของข้อเรียกร้องไปในประเด็นอื่น ๆ มากขึ้น ส่งผลให้ต่อมาในเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1893 กลุ่มทงฮักได้จัดการชุมนุมครั้งใหญ่อีกครั้งที่เมืองโพอิน เรียกเหตุการณ์ในครั้งนี้ว่า “การรวมตัวที่โพอิน” หรือ “โพอินจีบฮเว” (Boeun Assembly - Boeun jiphoe; 보은집회) การชุมนุมที่ยาวนานกว่า 20 วันในครั้งนี้ นอกจากจะมีการปรับปรุงศูนย์บัญชาการใหญ่ให้มีรั้วรอบขอบชิดที่แน่นหนา ตลอดจนการพัฒนาระบบข้อบงูให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ยังมีการหยิบยกวาทกรรม “ขับไล่อิทธิพลญี่ปุ่นและชาวต่างชาติ” มาเป็นแกนหลักของข้อเรียกร้องอีกด้วย ซึ่งกลุ่มทงฮักได้นำวาทกรรมเหล่านี้มาเขียนลงบนธงผืนผ้าขนาดใหญ่เพื่อใช้แสดงจุดยืนในการเคลื่อนไหว รวมถึงมีการแจกแถบผ้าหลากสีเพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์ในการแบ่งกลุ่มของเครือข่ายทงฮัก ฝ่ายราชสำนักโซซอนเมื่อทราบเรื่องที่เกิดขึ้น จึงได้ส่งขุนนางออกเป็น 2 กลุ่มเพื่อยับยั้งการชุมนุม กลุ่มแรกคือฝ่ายประนีประนอม นำโดย ออยุนจุง (Eo Yun-Jung; 어윤중) และกลุ่มสองคือกองทัพภายใต้การบัญชาการของ ฮงเกยฮุน (Hong Gye-Hun; 홍계훈) เคราะห์ดีที่กลุ่มของออยุนจุงมาถึงก่อน การเจรจาไกล่เกลี่ยสัมฤทธิ์ผลและกลุ่มทงฮักกว่า 20,000 คนยอมสลายการชุมนุมโดยสงบ ทั้งนี้ ออยุนจุงได้มองว่ากลุ่มทงฮักเป็นการรวมตัวของผู้ที่มีความรักชาติและจงรักภักดี เขายังยินดีนำข้อเสนอของกลุ่มทงฮักกลับไปพิจารณาและกำชับไม่ให้ข้าราชการท้องถิ่นใช้ความรุนแรงอีก³⁶

³⁵ Lee Chong Sik. (1963). *op.cit.* p.26., Rhee Hong Beom. (2007). *op.cit.* pp.310-311., และ Shin Yong Ha. (1994). *Ibid.*

³⁶ Lee Chong Sik. (1963). *op.cit.* p.26., Shin Yong Ha. (1994). *op.cit.* pp.68-69.

ภาพประกอบ 15 เอกสารรายงานสภาพเหตุการณ์โพอินจิบยเวต์อกษัตริย์โดยออยุนจุง
ปัจจุบันจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเกาหลี

ที่มา: National Museum of Korea. (n.d.). *Report about the Donghak Peasant Revolution Submitted by Seonmusa (Pacificator) Eo Yun-jung*. (Online).

การเปลี่ยนแปลงประเด็นหลักของข้อเรียกร้องในการเคลื่อนไหว จากเดิมที่เป็นข้อเรียกร้องในเชิงศาสนาไปสู่ข้อเรียกร้องเชิงการเมืองที่แฝงความรู้สึกชาตินิยมของกลุ่มทงฮักในเหตุการณ์โพอินจิบยเว ไม่เพียงช่วยเบี่ยงเบนประเด็นการเป็นลัทธินอกเรืตผิดกฎหมายที่ผูกมัดลัทธิทงฮักและเป็นข้ออ้างสำคัญที่ราชสำนักมักใช้เป็นเหตุผลในการปราบปรามกลุ่มทงฮักมาโดยตลอดเท่านั้น³⁷ แต่ยังเป็นอุดมการณ์สำคัญที่สามารถดึงดูดประชาชนจำนวนมากซึ่ง ณ ขณะนั้นเต็มไปด้วยความโกรธแค้นต่ออิทธิพลญี่ปุ่นและชาวต่างชาติให้มาเข้าร่วมการเคลื่อนไหวกับกลุ่มทงฮักมากขึ้น แม้ว่าการเคลื่อนไหวของทงฮักก่อน ค.ศ. 1894 จะเกิดขึ้นในระยะเวลาอันสั้นและจำกัดอยู่ในพื้นที่ไม่กี่แห่ง แต่ถือเป็นหมุดหมายนำร่องการระดมพลครั้งใหญ่หนแรกด้วยอุดมการณ์และเป้าหมายที่มีร่วมกัน ซึ่งจะเป็นการปูทางไปสู่การเคลื่อนไหวครั้งใหญ่ภายใต้การนำของชอนบงจุนใน ค.ศ.1894-1895

4.2.3.3 การเคลื่อนไหวระลอกที่ 2 ของกลุ่มทงฮักภายใต้การนำของชอนบงจุนระหว่าง ค.ศ.1894-1895

การเคลื่อนไหวในระลอกที่ 2 ของกลุ่มทงฮัก มีพัฒนาการที่แตกต่างไปจากการเคลื่อนไหวในระลอกแรก กล่าวคือ วัตถุประสงค์ของการเคลื่อนไหวในช่วงคโยจิซุนวอนเน้นหนักไปในเชิงศาสนาและการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ให้แก่ลัทธิทงฮัก รูปแบบหลักของการเคลื่อนไหวคือการยื่นข้อเรียกร้องและประกาศจุดยืนอย่างสันติในพื้นที่ปักหลักของชบวนกร ในทางกลับกัน

³⁷ Park Chang Ho. (1997). *op.cit.* pp.212-213.

วัตถุประสงค์ของการเคลื่อนไหวในระลอกที่ 2 เน้นความสำคัญไปในทางสังคมและการเมือง อีกทั้งรูปแบบของการเคลื่อนไหวยังปรับเปลี่ยนเป็นการติดอาวุธให้แก่กองกำลังและไม่ได้จำกัดอยู่เพียงบริเวณใดบริเวณหนึ่งเท่านั้น ผู้วิจัยได้แบ่งการเคลื่อนไหวในระลอกที่ 2 ภายใต้การนำของซอนบงจุนออกเป็น 2 ครั้ง โดยครั้งที่ 1 มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อต่อต้านการปกครองอันทุจริตรและไร้ประสิทธิภาพ และครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านการรุกรานของญี่ปุ่น

4.2.3.3.1 การเคลื่อนไหวครั้งที่ 1 เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่ประชาชนในช่วงต้น ค.ศ.1894

การเคลื่อนไหวในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อต่อต้านข้าราชการท้องถิ่นที่ประพฤติมิชอบ เรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่ประชาชนที่ต้องเผชิญปัญหาจากการทุจริตและกดขี่ขูดรีดโดยเจ้าหน้าที่ของทางการ ซึ่งจุดเริ่มต้นของเหตุการณ์ เริ่มจาก ค.ศ.1892 โชบย็องกัป (Jo Byeong-gap; 조병갑) ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ตรวจตราคนใหม่ประจำเขตโคบู หรือตำแหน่ง “คุนซู” (County supervisor - Gunsu; 군수) ภายในเวลาไม่นาน โชบย็องกัปกลายเป็นเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ฉ้อฉลในเรื่องการทุจริตข้อโกง กดขี่ขูดรีดประชาชน ผู้คนในเขตโคบูต่างเดือดร้อนจากการถูกใส่ร้ายป้ายสี การใช้แรงงานหนักและการถูกบังคับให้จ่ายภาษีที่ไม่เป็นธรรม³⁸ หนึ่งในชนวนเหตุสำคัญที่นำไปสู่การเคลื่อนไหว คือกรณีการสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำ “มันซ็อกโบ” (Manseokbo; 만석보) สืบเนื่องจากโชบย็องกัปได้ใส่ร้ายกลุ่มชาวนาเพื่อหาข้ออ้างลงโทษให้มาใช้แรงงานในการสร้างเขื่อน และเมื่อมันซ็อกโบสร้างเสร็จ เขาก็ถือโอกาสขูดรีดภาษีการใช้น้ำจากประชาชนด้วยราคาสูงลิ่ว สร้างความโกรธแค้นอย่างมากต่อประชาชนทั่วโคบู โดยเฉพาะกลุ่มชาวนาที่ต้องการใช้น้ำในการเพาะปลูกข้าว³⁹

ปลาย ค.ศ.1893 (ราวเดือน 11 ของปฏิทินจันทรคติ) ภายหลังได้รับการร้องขอความช่วยเหลือจากประชาชน ชาวนาและสาวกทงฮักที่เดือดร้อนหลายต่อหลายครั้ง ซอนบงจุนซึ่งเป็นซ็อบจูประจำเขตโคบู จึงนำชาวนากว่า 40 คน ยื่นข้อเรียกร้องขอให้โชบย็องกัปหยุดใช้อำนาจต่อประชาชนในทางที่ผิด ทว่าทั้งหมดกลับถูกจับกุมและคุมขัง⁴⁰ ภายหลังเหตุการณ์

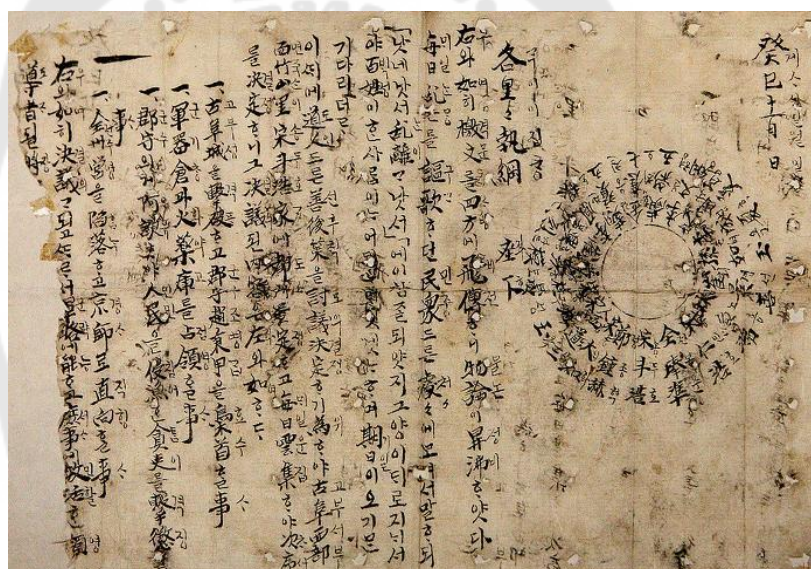
³⁸ การขูดรีดภาษีจากประชาชนเป็นผลพวงประการหนึ่งจากการเปิดประเทศตามสนธิสัญญาคังฮวา ค.ศ.1876 ที่ส่งผลให้ข้าวและพืชผลการเกษตรกลายเป็นสินค้าส่งออกสำคัญ บรรดาเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นจึงทำทุกวิถีทางให้ได้ข้าวจำนวนมากเพื่อส่งออกไปยังญี่ปุ่น; Ahn Sang Jin. (1998). *The Religious Synthesis of Choe Je-U as a Nineteenth Century Theological Paradigm for Korean Minjung Theology*. (Doctoral dissertation thesis). University of Toronto, Canada. pp.105-106.

³⁹ ไพบูลย์ ปิตะเสน. (2555). *เล่มเดิม*. หน้า 325., Lee Ki Baik. (1984). *op.cit.* pp.283-284.

⁴⁰ Rhee Hong Beom. (2007). *op.cit.* p.314., Park, Chang Ho. (1997). *op.cit.* p.214.

ดังกล่าว ขอนบงจุน พร้อมด้วยสมาชิกของกลุ่มทงฮักกว่า 20 คนจากเขตโคบู ช็องฮีบ และแทอิน จึงได้เตรียมวางแผนก่อการเคลื่อนไหวที่ยกระดับความรุนแรงมากขึ้นอย่างลับ ๆ ในเอกสารแสดงเจตนารมณ์ “ซาบัลทงมุน” (Sabal Tongmun; 사발통문)⁴¹ ปรากฏเป้าหมายในการเคลื่อนไหว 4 ประการ ได้แก่

1. ยึดที่ทำการเขตโคบูและสังหารโชบย็องกับ
2. ยึดคลังอาวุธและเข้าควบคุมเขตโคบู
3. ลงโทษเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นและพวกประจบสอพลอที่ละโมภและคอยข่มเหงประชาชนผู้บริสุทธิ์
4. เคลื่อนพลสู่เมืองหลวงภายหลังยึดเมืองช็อนจู (Jeonju; 전주) ได้สำเร็จ⁴²

ภาพประกอบ 16 “ซาบัลทงมุน”

เอกสารแสดงเจตนารมณ์และรายชื่อผู้ร่วมก่อการเคลื่อนไหวที่เขตโคบู

ที่มา: Wikimedia Commons. (2020). *Sabal Tongmun*. (Online).

⁴¹ ซาบัลทงมุน มีลักษณะการเขียนเป็นวงกลม (หรือ Round-Robin) เพื่อป้องกันการอ่านจากบุคคลภายนอก ในภาพประกอบที่ 16 จะเห็นได้ว่ากลุ่มทงฮักยังได้ใช้ทั้งตัวอักษรฮันจาและฮันกึลปนกันในการเขียนอีกด้วย

⁴² Lew Young Ick. (1990). *op.cit.* pp.159-160.

ในวันที่ 11 มกราคม ค.ศ.1894 กลุ่มทงฮักกว่าพันคนภายใต้การนำของ ชอนบงจุนได้เคลื่อนไหวก้าวเข้ายึดที่ทำการเขตโคบู แจกจ่ายอาวุธในคลังของทางการให้แก่สมาชิก บุกทำลายเชื่อน้ำมันซ็อกโบ ลงโทษเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้ทุจริต และแจกจ่ายข้าวสารที่ถูกเรียกเก็บเป็น ส่วยอย่างไม่เป็นธรรม ทางปากฝั่งราชสำนักส่วนกลางได้พยายามแก้ไขปัญหาคาความวุ่นวายใน เขตโคบูด้วยการเรียกตัวโชบย็องกับซึ่งอยู่ระหว่างการหลบหนีมารับการสอบสวนที่เมืองหลวง และ มอบหมายให้ พัคว็อน-มย็อง (Park Won-myeong; 박원명) มารับตำแหน่งแทน ซึ่ง พัคว็อนมย็องสามารถเกลี้ยกล่อมให้กลุ่มทงฮักในโคบูลดความรุนแรงลงได้ ขณะเดียวกัน ราชสำนักยังได้แต่งตั้งให้อียองแท (Yi Yong-tae; 이용태) ดำรงตำแหน่งเป็น “อันแฮกซา” (Anhaeksa; 안핵사) หรือผู้ตรวจการณ์พิเศษ เพื่อตรวจสอบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะ อย่างไรก็ตาม เมื่ออียองแทพร้อมกองกำลังทหารเดินทางมาถึงโคบูในต้นเดือนมีนาคม เขาได้ ดำเนินการค้นหา กวาดล้างและจับกุมสมาชิกทงฮักแบบไร้การประนีประนอม⁴³

กลุ่มทงฮักในโคบูต่างหลบหนีการกวาดล้างของอียองแทกระจัดกระจายไปยัง เขตต่าง ๆ ข้างเคียง ชอนบงจุนซึ่งได้ลี้ภัยไปยังเขตมูจัง สามารถรวบรวมแรงสนับสนุนจาก แทจ็อบจู 3 คน ได้แก่ ชนฮวาจุง ผู้นำเขตมูจัง คิมแกนัม (Kim Gae-nam; 김개남) จากเขต แทอิน (Taein; 태인) และ คิมด็อกมย็อง (Kim Deok-myeong; 김덕명) แห่งเขตคีมกู (Geumgu; 금구) จัดตั้งนัมจ็อบโดโซ หรือศูนย์บัญชาการในพื้นที่เขตใต้โดยมีชอนบงจุนเป็น ผู้นำ⁴⁴ ต่อมาในวันที่ 20 มีนาคม ค.ศ.1894 ขบวนการทงฮักได้ประกาศจุดยืนใน “แถลงการณ์มูจัง” (Mujang Proclamation) โดยใจความของเนื้อหา ระบุถึงความสำคัญของมนุษย์ว่าเป็นสิ่งที่มีค่า เน้นย้ำรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์และประชาชนว่าควรเป็นไปในลักษณะบิดาที่คอยมอบ ความรักและเมตตาต่อบุตร ชุนนางต้องเปี่ยมไปด้วยปัญญาและความซื่อสัตย์พร้อมถวาย คำแนะนำที่ดี แต่สิ่งที่ปรากฏในปัจจุบันคือราชสำนักที่เต็มไปด้วยขุนนางข่มเหงประชาชน ทำให้ ประชาชนรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อราชสำนัก ประชาชนต้องเผชิญทั้งปัญหาภายในที่ไม่สามารถหาเลี้ยง ปากท้องของตน และปัญหาจากภายนอกที่อัปยศหนทางปกป้องตนเอง ในแถลงการณ์ยังกล่าวว่า ประชาชนคือรากฐานของประเทศ หากรากฐานสั่นคลอน ประเทศก็ไม่อาจดำรงอยู่ได้ ถ้า ข้าราชการไม่ปกป้องประชาชน ก็ไม่เหมาะสมที่จะดำรงตำแหน่งเหล่านั้นอีกต่อไป กลุ่มทงฮักยังได้ ชี้แจงว่า พวกเขาในฐานะประชาชนที่อาศัยดอกผลจากแผ่นดิน ไม่อาจนิ่งเฉยทนดูประเทศตกอยู่

⁴³ Lee Chong Sik. (1963). *op.cit.* p.29., Park Chang Ho. (1997). *op.cit.* pp.215-220., Shin Yong Ha. (1994). *op.cit.* p.71.

⁴⁴ Shin Yong Ha. (1994). *Ibid.*

ในสถานการณ์อันตรายเป็นต้องลุกขึ้นมาเคลื่อนไหวเพื่อผดุงความชอบธรรม ปกป้องประเทศ และนำความสุขคืนสู่ประชาชน⁴⁵ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การที่ข้อเรียกร้องของทงฮักในหลักการพื้นฐานด้านการปกครองประชาชนอย่างมีเมตตาธรรมยังไม่ได้รับการตอบสนอง ทำให้การเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮักจึงขยายตัวมากขึ้น

ภายหลังการระดมพลและการออกแถลงการณ์ที่เขตมูจัง การเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮักเริ่มขยายวงกว้างไปยังพื้นที่ใกล้เคียง เพียงไม่กี่วัน ขบวนการทงฮักหลายพันคนได้เคลื่อนพลมาถึงเขตโคบูและสามารถบุกยึดเมืองได้สำเร็จอีกครั้ง ขณะที่ยังแทซึ่งไม่ได้เตรียมการรับมือมวลชนจำนวนมากจึงหลบหนีไปยังเมืองช็อนจู ในวันที่ 25 มีนาคม ค.ศ.1894 กลุ่มทงฮักได้พากองกำลังออกมาปักหลักอยู่ที่เขาแพ็ก (Baeksan; 백산) นอกเขตแทฮิน เพื่อจัดระเบียบและกำหนดกฎเกณฑ์ของกองทัพทงฮัก ซึ่ง ณ ขณะนั้น มีชาวนาและประชาชนจำนวนมากที่เห็นด้วยกับแนวคิดของกลุ่มทงฮักทยอยมาเข้าร่วมกับขบวนการรวมแล้วกว่าหมื่นคน เรียกเหตุการณ์ในครั้งนี้ว่า การรวมตัวครั้งใหญ่ที่เขาแพ็ก หรือ แพ็กซันแทฮอ (Baeksan Daehoe; 백산 대회) มีการกำหนด “4 หลักการสำคัญ และ 12 วินัย” ให้กองกำลังทงฮักยึดถือ ซึ่ง 4 หลักการสำคัญ หรือ “ซาแด มย็องอี” (Sadae Myeong-ui; 사대명 의) ประกอบไปด้วย

1. ไม่สังหารผู้บริสุทธิ์ ไม่ทำลายทรัพย์สินของประชาชน
2. จงรักภักดีต่อชาติ กตัญญูต่อบุพการี ปกป้องประเทศและประชาชน
3. ขับไล่พวกป่าเถื่อนญี่ปุ่น พื้นฟูแนวทางที่ถูกต้อง
4. มุ่งหน้าสู่เมืองหลวง ขจัดตระกูลอิทธิพลและขุนนางคดโกงที่ครอบงำ

ราชสำนัก⁴⁶

ราชสำนักโชซอนได้ส่งกองทัพประจำมณฑลซ็อลลาเพื่อที่จะขูดรากถอนโคนขบวนการทงฮัก กลายเป็นการปะทะกันครั้งแรกระหว่างกองทัพของโชซอนและกองกำลังทงฮักที่

⁴⁵ ปกป้องประเทศ นำความสุขคืนสู่ประชาชน หรือ โปกุกอันมิน คือ วาทกรรมหลักในการเคลื่อนไหวของทงฮัก สามารถดูแถลงการณ์มูจังในภาษาอังกฤษได้ที่ Lee Chong Sik. (1963). *op.cit.* pp.29-30., Lee, Ki Baik. (1984). *op.cit.* p.284., Lew Young Ick. (1990). *op.cit.* pp.168-169., Min Kyong Ja. (1995). *op.cit.* pp.255-257., Park Chang Ho. (1997). *op.cit.* pp.220-222.

⁴⁶ ขณะที่ 12 วินัยมีใจความหลักเกี่ยวกับการเห็นคุณค่าของมนุษย์ การช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก และแนวคิดต่อต้านการทุจริต สามารถดู 4 หลักการสำคัญ และ 12 วินัยได้ที่ Bae Hang Seob. (2017). *Loc.cit.*, 박맹수. (2017). *전봉준의 평화사상*. [The Peace Theory of Jeon Bongjun]. *통일과 평화 Journal of Peace and Unification Studies*, 9(1): 84-85. และเฉพาะ 4 หลักการสำคัญที่ Lew, Y. I. (1990). *op.cit.* p.167., Park, Chang Ho. (1997). *op.cit.* p.224.

ฮวังโทฮย็อน (Hwangtohyeon; 황토현) ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากเขาแพ็ก ในวันที่ 7 เมษายน ค.ศ. 1894 ผลปรากฏว่ากองทัพโชซอนพ่ายแพ้และสูญเสียกำลังพลกว่าร้อยละ ๖๐ ชัยชนะของขบวนการทางฮักที่คึกฮวังโทฮย็อนได้สร้างขวัญกำลังใจและปลุกความฮึกเหิมให้แก่สมาชิกทางฮัก การเคลื่อนไหวลุกลามขยายตัวไปในหลายพื้นที่ของมณฑลซ็อลลาจนเข้าใกล้เมืองซ็อนจูอันเป็นเมืองหลวงของมณฑล ในวันที่ 23 เมษายน ค.ศ. 1894 ราชสำนักกริบส่งกองกำลังจากส่วนกลางไปสกัดกั้นกลุ่มทางฮักซึ่งถอยมาตั้งรับที่ตำบลซังซ็อง (Jangseong; 장성) ลงเอยด้วยความพ่ายแพ้ของกองทัพส่วนกลางต่อกลุ่มทางฮักเป็นหนที่ 2 ไม่กี่วันถัดมาขบวนการทางฮักรุดหน้าขึ้นทางเหนือและสามารถเข้ายึดล้อมปราการเมืองซ็อนจูได้สำเร็จในวันที่ 27 เมษายน ค.ศ. 1894⁴⁷ ถือเป็นจุดสูงสุดของการเคลื่อนไหวระลอกแรกของกลุ่มทางฮักภายใต้การนำของซอนบงจุน

อย่างไรก็ตาม บัอมปราการเมืองซ็อนจูได้ถูกล้อมรอบด้วยกองทัพจากราชสำนักภายใต้การนำของ ฮงกเยฮุน เขาพยายามใช้ทั้งไม้แข็งคือการใช้กำลังอาวุธ และไม้อ่อนคือการขอเจรจาประนีประนอมเพื่อให้กลุ่มทางฮักยอมสลายตัว แต่ทว่าราชสำนักส่วนกลางที่ทราบข่าวการพ่ายแพ้ของกองทัพต่อกลุ่มทางฮักติดต่อกันหลายครั้ง จึงรีบร้อนส่งสาส์นขอความช่วยเหลือไปยังราชสำนักชิง⁴⁸ วันที่ 5 พฤษภาคม ค.ศ. 1894 กองทัพชิงได้ยกพลมาถึงอ่าวอาซัน (Asan Bay; 아산만) ในมณฑลซุงซ็อง ขณะเดียวกัน ญี่ปุ่นซึ่งทราบข่าวการเคลื่อนไหวทัพไปโชซอนของจีน จึงได้ส่งกองทัพอากาศมาถึงเมืองท่าอินช็อนในวันที่ 6 พฤษภาคม ค.ศ. 1894 โดยอ้างว่าเพื่อปกป้องพลเมืองและทรัพย์สินของญี่ปุ่นในโชซอน⁴⁹

วันที่ 7 พฤษภาคม ค.ศ. 1894 ขบวนการทางฮักที่บัอมปราการซ็อนจูยินยอมเจรจาลงนามกับฮงกเยฮุนในสนธิสัญญาสงบศึก หรือ ซ็อนจูฮวายัก (Jeonju peace agreement - Jeonju Hwayak; 전주화약) ซึ่งผู้วิจัยได้จำแนกเหตุปัจจัยที่ทำให้กลุ่มทางฮักเลือกที่จะ

⁴⁷ 국사편찬위원회. (n.d.). *고종실록* 31 권, *고종* 31 년 4 월 27 일 제유 5 번째기사. โคจุงซิลรอก เล่มที่ 31, โคจุงปีที่ 31 เดือน 4 วันที่ 27 หัวข้อลำดับที่ 5. (Online).

⁴⁸ Seth, Michael J. (2010). *op.cit.* p.24. พินาดดา ยังเจริญ. (2556). ประวัติศาสตร์เกาหลีตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 การแข่งขันและแทรกแซงจากต่างชาติ อาณานิคม และชาตินิยม. หน้า 95., *국사편찬위원회*. (n.d.). *고종실록* 31 권, *고종* 31 년 5 월 1 일 정축 4 번째기사. โคจุงซิลรอก เล่มที่ 31, โคจุงปีที่ 31 เดือน 5 วันที่ 1 หัวข้อลำดับที่ 4. (Online).

⁴⁹ Shin, Michael D. (2014). *Korean History in Maps: From Prehistory to the Twenty-First Century*. p.109., Susan S. Shin. (Winter-Spring 1978-1979). *op.cit.* p.48.; ทั้งนี้ ตามอนุสัญญาเทียนจิน (Convention of Tianjin; 1885) ระหว่างชิงและญี่ปุ่น ได้ระบุว่าหากชาติใดจะส่งทหารไปยังโชซอน ต้องแจ้งให้อีกฝ่ายทราบด้วย (ดูในบทที่ 2 หัวข้อที่ 2.2.4.2)

ประนีประนอมกับราชสำนัก ดังนี้ ประการแรก อุดมการณ์ของกลุ่มทงฮักที่ต่อต้านต่างชาติเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เมื่ออิทธิพลของต่างชาติใช้ประเด็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮักเป็นข้ออ้างในการยกทัพมายังโชซอน ขบวนการทงฮักจึงเลือกที่จะสลายตัวเพื่อยับยั้งการรุกรานเหล่านั้น ประการถัดมา ขบวนการทงฮักถูกปิดล้อมในป้อมปราการเมืองช็อนจูเป็นเวลานาน จึงเริ่มประสบปัญหาการขาดแคลนเสบียงมากขึ้น ไม่เพียงเพราะความอ่อนล้าจากการเดินทางไกลหลายวัน แต่เพราะยังไกลถึงฤดูกาลเพาะปลูกจึงทำให้สมาชิกทงฮักซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวนาเริ่มอยากกลับภูมิลำเนาของตน ประการสุดท้าย ด้วยสถานการณ์ฉุกเฉินที่โชซอนเสี่ยงจะกลายเป็นสนามรบระหว่างชิงและญี่ปุ่น ผู้นำทงฮักจึงมองเห็นว่าเป็นโอกาสอันดีที่ทางฝั่งราชสำนักโชซอนจะยอมรับข้อเสนอของตน ในการเจรจาครั้งนี้ ซึ่งฝ่ายราชสำนักโชซอนยอมรับข้อเสนอการปฏิรูปของกลุ่มทงฮักและให้คำมั่นสัญญาว่าจะลงโทษข้าราชการที่ทุจริตและจะไม่มีการเลือกปฏิบัติหรือใช้ความรุนแรงต่อสาวกทงฮัก รวมไปถึงหนี้สินหรือภาษีของประชาชนที่ติดค้างกับทางทหารจะได้รับการยกเว้นทั้งหมด⁵⁰

สิ่งที่น่าสนใจ คือ ข้อเสนอการปฏิรูปของกลุ่มทงฮัก (폐정개혁안) ที่ถูกเผยแพร่และผลิตซ้ำในปัจจุบันยังคงเป็นประเด็นถกเถียงอยู่มาก รายละเอียดของข้อเสนอและการตีความถูกแบ่งออกเป็น 2 แนวทาง ได้แก่ 1.กลุ่มที่ให้ภาพทงฮักในฐานะนักปฏิวัติ (Reformism) และ 2.กลุ่มที่มองทงฮักเป็นขบวนการอนุรักษนิยม (Conservatism) ข้อเสนอที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย คือ “ข้อเสนอการปฏิรูป 12 ประการ” ตามแนวคิดแบบ Reformism อันมีลักษณะต่อต้านศักดินา ปฏิรูประบบชนชั้น เน้นการจัดสรรที่ดิน และแนวคิดแบบสมัยใหม่ เช่น อนุญาตให้หญิงหม้ายแต่งงานใหม่ได้ ให้ประชาชนและทงฮักมีส่วนร่วมในการบริหารท้องถิ่นของตน นำไปสู่การจัดตั้ง “ชิบคังโซ” (Jibgangsso; 집강소) หรือหน่วยงานของทงฮักที่คอยกำกับดูแลการทำงานของทางการ 53 แห่งทั่วมณฑลช็อลลา⁵¹ ขณะที่แนวทางแบบ Conservatism จะเน้นย้ำความสัมพันธ์และการมีผลประโยชน์ทับซ้อนระหว่างทงฮักกับฮึงซอนแทวอนกุน มองว่าทงฮักมีวิสัยทัศน์แบบอนุรักษนิยม เช่น เรียกร้องให้ใช้ระบบภาษีแบบโบราณ ต่อต้านองค์กรหรือผลลัพธ์

⁵⁰ Weems, Benjamin. (1961). *op.cit.* p.39. และรายละเอียดใน “ยูเนอึม” (Yuneum; 윤음) หรือจดหมายปลอบขวัญราษฎรจากพระเจ้าโคจงถึงประชาชนในเขตโฮซอและโฮนัม (หรือหมายถึงกลุ่มทงฮัก) ที่ 국사편찬위원회. (n.d.). *고종실록* 31 권, *고종* 31 년 5 월 12 일 무자 1 번 제기사 โคจงซิลรอก เล่มที่ 31, โคจงปีที่ 31 เดือน 5 วันที่ 12 หัวข้อลำดับที่ 1. (Online).

⁵¹ ดูข้อเสนอ 12 ประการในภาษาไทยได้ที่ พิพาดา ยังเจริญ. (2556). *เล่มเดิม*. หน้า 95-96., และในภาษาอังกฤษที่ Asia for Educators - Columbia University. (n.d.). *op.cit.* (Online).

จากสนธิสัญญาทางการค้า และต่อต้านระบบสาธารณูปโภคแบบใหม่อย่างโทรเลข เป็นต้น⁵² อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอจากทั้งสองแนวทางมีจุดร่วมที่เหมือนกัน คือ เรียกร้องให้ลงโทษข้าราชการที่ทุจริตและกดขี่ข่มเหงประชาชน ร้องขอระบบภาษีที่เป็นธรรม ต่อต้านอิทธิพลของต่างชาติและกีดกันพ่อค้าญี่ปุ่น

4.2.3.3.1 การเคลื่อนไหวครั้งที่ 2 เพื่อต่อต้านญี่ปุ่นในช่วงปลาย ค.ศ.1894 ถึงต้น ค.ศ.1895 และการสิ้นสุดของการเคลื่อนไหวโดยกลุ่มทงฮัก

การเคลื่อนไหวในครั้งที่ 2 อันเป็นการเคลื่อนไหวครั้งสุดท้ายในนามของกลุ่มทงฮัก มีจุดหมายสำคัญเพื่อต่อต้านอิทธิพลของญี่ปุ่นที่เข้ามาคุกคามเสถียรภาพของโชซอน แม้ว่าการเคลื่อนไหวในครั้งแรกเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่ประชาชนของกลุ่มทงฮักจะสลายตัวลงแล้วภายหลังการลงนามในสนธิสัญญาสงบศึก แต่ราชสำนักโชซอนได้สร้างข้อผิดพลาดอันใหญ่หลวงด้วยการเรียกร้องขอกำลังเสริมจากจักรวรรดิชิงซึ่งเป็นกองกำลังต่างชาติให้เข้ามาจัดการปัญหาภายในประเทศของตน⁵³ ไม่เพียงเปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นส่งกองทัพมายังโชซอนเท่านั้น ทว่าสถานการณ์ได้ลุกลามบานปลายเป็นการเผชิญหน้าของทั้งสองมหาอำนาจบนคาบสมุทรเกาหลีอีกครั้งและกลายเป็นจุดเริ่มต้นของ “สงครามจีน-ญี่ปุ่น ครั้งที่ 1” (The First Sino-Japanese War; 1894-1895)

วันที่ 21 มิถุนายน ค.ศ.1894 กองทัพญี่ปุ่นเปิดฉากด้วยการบุกยึดพระราชวังคยองบก (Gyeongbok Palace) เชิญชวนขุนนางกลับสู่อำนาจในราชสำนัก ต่อมาวันที่ 15 กรกฎาคม ค.ศ.1894 ด้วยศักยภาพตลอดจนเทคโนโลยีทางทหารที่ล้ำสมัยกว่า รัฐบาลญี่ปุ่นจึงสามารถกวาดล้างอิทธิพลของจีนในราชสำนักโชซอน พร้อมทั้งจัดตั้งรัฐบาลฝักใฝ่ญี่ปุ่นและให้คิมฮงจิบ (Gim Hong-jip; 김홍집) เป็นผู้นำคณะรัฐมนตรีเพื่อผลักดันการปฏิรูปโชซอนตามแบบญี่ปุ่น ที่เรียกว่า “การปฏิรูปคาโบ” ซึ่งตลอดช่วงปลายเดือนกรกฎาคมได้มีการปะทะกันระหว่างกองทัพชิงและญี่ปุ่นในดินแดนโชซอน คือ สมรมุมิที่เกาะพุง (Pung Island) และที่ซ็องฮวัน (Seonghwan) ส่งผลให้ในวันที่ 1 สิงหาคม ค.ศ.1894 รัฐบาลญี่ปุ่นและราชสำนักชิงตัดสินใจ

⁵² ดู Lew Young Ick. (1990). *op.cit.* p.171.

⁵³ ในกรณีนี้ทำให้ผู้วิจัยนึกถึงคำกล่าวในบทที่ 13 ของหนังสือเรื่อง “เจ้าผู้ปกครอง” หรือ The Prince ที่ระบุถึงปัญหาของการเรียกกองกำลังเสริมจากผู้มีอำนาจอื่นว่ามักจะเป็นอันตรายต่อผู้ที่เรียกกองกำลังเหล่านั้น การชนะด้วยกำลังของผู้อื่น ไม่ใช่ชัยชนะที่แท้จริง ไม่เพียงขาดเสถียรภาพทางทหาร แต่ยังสร้างความอึดอัดในประเทศและมีความเสี่ยงสูงที่จะถูกคุกคามโดยกองกำลังต่างชาติเหล่านั้น ดู นิโคโล มาคิอาเวลลี. (2558). เจ้าผู้ปกครอง. หน้า 211-215.

ประกาศสงครามระหว่างกันอย่างเป็นทางการ⁵⁴ และอาจเนื่องด้วยราชสำนักโชซอน ณ ขณะนั้นตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของญี่ปุ่น ทำให้ถัดมาในวันที่ 26 สิงหาคม ค.ศ.1894 ราชสำนักโชซอนยินยอมลงนามเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นในสงครามครั้งนี้⁵⁵

ด้วยเหตุที่การสลายตัวของกลุ่มทงฮักในครั้งแรก ไม่ได้ทำให้กองทัพต่างชาติยอมถอนทหารกลับไป ชำรายอิทธิพลของญี่ปุ่นยังได้เข้ามาแทรกแซงราชสำนักโชซอนมากยิ่งขึ้น ขบวนการทงฮักที่คอยจับตาดูสถานการณ์ต่าง ๆ มาโดยตลอดจึงได้กลับมาเคลื่อนไหวอีกครั้ง นอกเหนือจากการชูธงขับเคื้อนภายใต้อุดมการณ์ “ขับไล่ญี่ปุ่น” เป็นสำคัญ การเคลื่อนไหวในครั้งนี้ของกลุ่มทงฮักยังมีความแตกต่างจากการเคลื่อนไหวในครั้งแรกเพราะมีข้อบกพร่องและสวาททงฮักจากพื้นที่ที่ถูกจับเข้าร่วมด้วย⁵⁶ ซึ่งต่างจากการเคลื่อนไหวในครั้งแรกที่จำกัดอยู่ในพื้นที่ทางตอนใต้ของโชซอนเท่านั้น ในวันที่ 8 กันยายน ค.ศ.1894 ขอนบงจุนได้เริ่มระดมสวาททงฮักจากพื้นที่นัมจ็อบให้มารวมตัวที่เขตซัมนเย และเดินทางไปสมทบกับกลุ่มทงฮักจากทุกจ็อบกลางเดือนตุลาคม ค.ศ.1894 ที่เมืองนซัน (Nonsan; 논산) เพื่อมุ่งหน้าขึ้นเหนือไปยังเมืองหลวง

วันที่ 8-9 พฤศจิกายน ค.ศ.1894 ขบวนการทงฮักเผชิญหน้ากับกองกำลังผสมญี่ปุ่น-โชซอน ซึ่งมาตั้งทัพคอยสกัดกันอยู่ ณ เส้นทางอุกิมชี (Ugeumchi; 우금치)⁵⁷ ญี่ปุ่นได้ส่งกองกำลังชุดนี้มาเพื่อกวาดล้างกลุ่มทงฮักเป็นการเฉพาะ นี่จึงเป็นครั้งแรกที่ขบวนการทงฮักได้ปะทะกับกองทัพที่ผ่านการฝึกฝนยุทธวิธีการรบและใช้อาวุธแบบสมัยใหม่ กลุ่มทงฮักที่ขาดทั้ง

⁵⁴ ดูต้นฉบับแถลงการณ์ประกาศสงครามจากรัฐบาลญี่ปุ่นได้ที่ Japan Center for Asian Historical Records. (n.d.). *Original Script Signed by the Emperor, 1894, Imperial Edict, August 1, Declaration of War Against Qing*. (Online). และพระราชโองการประกาศสงครามจากฝ่ายราชสำนักชิง ที่ Japan Center for Asian Historical Records. (n.d.). *Promulgating an Imperial Edict to Declare a War between Japan and Qing*. (Online).

⁵⁵ ดูหนังสือลงนามในข้อตกลงเป็นพันธมิตรระหว่างโชซอนและญี่ปุ่นได้ที่ Japan Center for Asian Historical Records. (n.d.). *Japanese-Korean Alliance*. (Online).

⁵⁶ แม้ว่าชาวเวียตเยือง ผู้นำทางจิตวิญญาณรุ่นที่ 2 และแทโดจูของทุกจ็อบจะคัดค้านการเคลื่อนไหวในครั้งนี้ แต่ก็มีข้อบกพร่องในทุกจ็อบจำนวนมากเข้าร่วม โดยมีชนบยงฮึ (Son Byeong-hui; 손병희) - ต่อมาคือผู้นำทางจิตวิญญาณรุ่นที่ 3) เป็นผู้นำทงฮักจากทุกจ็อบ ดู Park Chang Ho. (1997). *op.cit.* pp.242-243. ทั้งนี้ Rhee ได้ระบุว่า สาเหตุที่ทุกจ็อบเข้าร่วมการเคลื่อนไหวเพราะราชสำนักโชซอนโหมตีและจับกุมกลุ่มทงฮักทั้งจากทุกจ็อบและนัมจ็อบโดยไม่เลือกหน้า และเป็นเหตุปัจจัยที่ผลักดันให้ชาวเวียตเยืองตัดสินใจเข้าร่วมการเคลื่อนไหวในท้ายที่สุด ดู Rhee Hong Beom. (2007). *op.cit.* p.320.

⁵⁷ อยู่ที่บ้านเมืองกงจู (Gongju; 공주) เมืองหลวงของมณฑลชุงช็อง

ทักษะทางทหารและสมาชิกส่วนใหญ่ใช้เพียงหอกไม้ไผ่เป็นอาวุธจึงพ่ายแพ้ต่อกองทัพของทางการอย่างสิ้นเชิง แม้ว่าในปลายเดือนพฤศจิกายนของบงจุนได้พยายามรวบรวมสมาชิกที่ยังรอดชีวิตอยู่ แต่ก็ไม่สามารถเอาชนะกองทัพของญี่ปุ่นได้ บางส่วนแยกย้ายหลบหนีลงทางใต้ แต่ในเวลาต่อมาก็ถูกกองทัพตามจับกุมและลงโทษประหารชีวิต เช่นเดียวกันกับบงจุนที่ถูกจับกุมในวันที่ 5 ธันวาคม ค.ศ.1894 ระหว่างหลบหนีในตำบลซุนชัง (Sunchang; 순창) มณฑลช็อลลา และถูกตัดสินประหารชีวิตในเดือนมีนาคม ค.ศ.1895⁵⁸ เป็นการสิ้นสุดของขบวนการทางฮักโดยสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม สมาชิกบางส่วนที่หลงเหลือจากการจับกุมในครั้งนี้ จะกลับมาเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นอีกครั้งในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ในนามของลัทธิใหม่ที่ชื่อว่า “ลัทธิซ็อนโด”

4.3 ปฏิริยาต่อขบวนการทางฮัก

หัวข้อนี้วิเคราะห์ถึงปฏิริยาจากราชสำนักโชซอนและท่าทีของต่างชาติที่มีต่อขบวนการทางฮัก ทั้งสองฝ่ายที่มองกลุ่มทางฮักในแง่ลบได้ดำเนินการด้วยวิธีต่าง ๆ ที่ไม่เพียงส่งผลกระทบต่อบริบทของโชซอนเท่านั้น แต่ยังนำไปสู่การกวาดล้างปราบปรามอย่างรุนแรงอันเป็นจุดสิ้นสุดของการเคลื่อนไหวโดยกลุ่มทางฮัก

4.3.1 ปฏิริยาจากราชสำนักโชซอน

ดังที่ได้กล่าวไปข้างต้น กลุ่มทางฮักมักถูกกล่าวหาว่าเป็นลัทธินอกกรีตและมีความเชื่อมโยงกับศาสนาคริสต์ของชาติตะวันตก ข้อครหาเหล่านี้กลายเป็นปัจจัยหนึ่งนำไปสู่การเคลื่อนไหวโดยโจชินวอนของกลุ่มทางฮักก่อน ค.ศ.1894 เพื่อเรียกร้องต่อราชสำนักให้รับรองลัทธิทางฮักเป็นลัทธิที่ถูกต้องตามกฎหมายและประกาศจุดยืนของตนเองว่าต่อต้านอิทธิพลของต่างชาติเป็นสำคัญ หากวิเคราะห์ปฏิริยาและทัศนคติของราชสำนักโชซอนที่มีต่อขบวนการทางฮัก อาจกล่าวได้ว่า กลุ่มทางฮักถูกนิยามจากบรรดาผู้ปกครองและชนชั้นนำในตอนนั้นว่าเป็น “กลุ่มกบฏชาวนาที่หลงมกมายในลัทธิอันชั่วร้าย” คงจะไม่ผิดมากนัก ผู้วิจัยสำรวจรายละเอียดในพงศาวดารของราชวงศ์โชซอนสมัยพระเจ้าโคจง หรือ “โคจงซิลลก” (Gojong Sillok; 고종실록) ระหว่าง ค.ศ.1893 - 1895⁵⁹ ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่มทางฮักทั้ง 2 ระลอก เพื่อค้นหามุมมอง

⁵⁸ Lee Ki Baik. (1984). *op.cit.* pp.287-288., Park Chang Ho. (1997). *op.cit.* pp.244-246., Shin, Michael D. (2014). *loc.cit.* มีข้อมูลบางส่วนที่ระบุว่า สาเหตุหนึ่งที่ทำให้บงจุนถูกจับกุม เพราะมีสาวกบางคนทรยศ ดู Lee Chong Sik. (1963). *op.cit.* p.32. และ Weems, Benjamin. (1961). *op.cit.* p.44.

⁵⁹ ตรงกับปีครองราชย์ของพระเจ้าโคจงในปีที่ 30 (ปีเคเยซา - Gyesa; 계사) ปีที่ 31 (ปีคาโบ - Gabo; 갑오) และปีที่ 32 (ปีอีลมี - Eulmi; 을미) สามารถอ่านพงศาวดารของราชวงศ์โชซอนทั้งหมดได้ที่ <http://sillok.history.go.kr>

ของของราชสำนักที่มีต่อกลุ่มทงฮัก พบข้อมูลที่น่าสนใจ คือ ราชสำนักมีการติดตามความเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮักอย่างสม่ำเสมอ ทั้งผ่านการส่งสาส์นและการรายงานจากโทรเลข นอกจากนี้ ในโคจงซิลรบกยังเลือกใช้คำว่า “พีจีอก” (Bandit - Bijek; 비적 / 匪賊) ที่มีความหมายในเชิงลบว่า “กลุ่มโจร” หรือ “พวกนอกกฎหมาย” ในการกล่าวถึงกลุ่มทงฮัก

ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงมุมมองของเหล่าขุนนางในราชสำนักที่มีต่อกลุ่มทงฮัก คือ กรณีการประชุมสภาขุนนางเพื่อหาทางรับมือกลุ่มทงฮัก ในวันที่ 4 เมษายน ค.ศ. 1894 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ขบวนการทงฮักได้เคลื่อนพลออกจากเขาแพ็กมุงหน้าไปยังช็อนจู พวกเขาไม่เพียงระบุว่ลัทธิทงฮักเป็นลัทธิชั่วร้ายที่คอยลวงหลอกประชาชนไปในทางที่ผิดเท่านั้น บรรดาเสนาบดีและขุนนางส่วนใหญ่ยังได้เสนอแนวทางแก้ไขด้วยการส่งกองกำลังไปจับกุมผู้นำขบวนการมาลงโทษเพื่อให้กลุ่มทงฮักยอมสลายตัว⁶⁰ และด้วยเหตุที่บรรดาผู้ปกครองมีทัศนคติในแง่ลบต่อกลุ่มทงฮักนี้เอง จึงปรากฏให้เห็นว่าแม้กลุ่มทงฮักจะยื่นข้อเรียกร้องก็ครั้งก็หนีกตาม ราชสำนักได้แต่รับปากว่าจะทำตามข้อเรียกร้องเพื่อให้กลุ่มเคลื่อนไหวเกิดความวางใจและแยกย้ายกลับบ้าน ในทางตรงกันข้าม กลับไม่ได้พยายามดำเนินการตามข้อเรียกร้องนั้น ๆ แต่อย่างใด โดยมากมักสิ้นสุดที่การโยกย้ายหรือลงโทษข้าราชการที่ทุจริตหรือเป็นเป้าโจมตีหลักของกลุ่มเคลื่อนไหว

แนวทางที่ราชสำนักโชซอนใช้ในการต่อกรกับขบวนการทงฮักจำแนกได้ เป็น 3 รูปแบบ ได้แก่

1. *แนวทางการเจรจาประนีประนอม* ซึ่งเป็นแนวทางที่ประสบผลสำเร็จหลายครั้งและราชสำนักโชซอนมักเลือกใช้แนวทางนี้เป็นสำคัญ เนื่องด้วยอาณาจักรโชซอนใช้หลักการของลัทธิขงจื้อในการปกครอง ผู้ปกครองจึงต้องปกครองอย่างมีคุณธรรมและปฏิบัติต่อประชาชนเฉกเช่นบิดาที่อาทรต่อบุตร⁶¹ การแก้ไขปัญหาของประชาชนและรับฟังข้อเรียกร้องจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อเกิดความวุ่นวายในประเทศ ราชสำนักจะแต่งตั้งเจ้าหน้าที่พิเศษเพื่อตรวจสอบหรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น ตำแหน่งผู้ตรวจการณพิเศษ หรือ “อันแอ็กซา” ตำแหน่งผู้ประนีประนอม หรือ

⁶⁰ 국사편찬위원회. (n.d.). *고종실록* 31 권, *고종* 31 년 4 월 4 일 경술 1 번 제기사. โคจงซิลรบก เล่มที่ 31, โคจงปีที่ 31 เดือน 4 วันที่ 4 หัวข้อลำดับที่ 1. (Online).

⁶¹ Kim Sun Joo. (November, 2007). *Taxes, the Local Elite, and the Rural Populace in the Chinju Uprising of 1862. The Journal of Asian Studies*, 66(4):1015.

“ซ็อนมุซา” (Pacifator - Seonmusa; 선무사 / 宣撫使)⁶² รวมไปถึงการส่งสาส์นตักเตือนหรือจดหมายปลอบขวัญ “ยูนิม” จากกษัตริย์ถึงประชาชนโดยตรง

2. แนวทางการปราบปรามโดยใช้กำลังทหาร มักเป็นทางเลือกสำรองของราชสำนักหรือใช้ในกรณีที่มีการยกระดับความรุนแรงและเป็นภัยคุกคามต่อราชสำนัก เช่นในเหตุการณ์โพอินจิบฮเว ราชสำนักได้แต่งตั้งให้อพยุนจงเป็นซ็อนมุซา ขณะเดียวกันยังได้แต่งตั้งฮงเกยฮุนเป็นฝ่ายปราบปราม หรือ “โซโทซา” (Suppressor - Chotosa; 초토사 / 招討使) คุมกำลังทหารไปยังเมืองโพอินอีกด้วย แต่เพราะประสิทธิภาพทางทหารของราชสำนักโซซอน ณ ขณะนั้นยังคงล่าหลังจากการทุจริตภายในกองทัพอย่างยาวนาน เมื่อเกิดการปะทะระหว่างกันในการเคลื่อนไหวช่วงเดือนเมษายน ค.ศ.1894 จึงส่งผลให้กองทัพของโซซอนพ่ายแพ้ต่อขบวนการทางฮักทั้งในศึกที่ฮวังโทฮย็อนและที่ตำบลซังซ็อง

3. แนวทางการพึ่งพากองกำลังต่างชาติ เมื่อสถานการณ์รุนแรงบานปลายหรือราชสำนักโซซอนไม่สามารถหาทางแก้ไขได้ การขอเอื้อมกำลังจากราชสำนักชิงมักถูกเลือกเป็นหนทางแรกเสมอ ซึ่งแนวทางนี้เคยได้รับการเสนอมาแล้วครั้งหนึ่งจากกรณีโพอินจิบฮเว ชุนนางบางส่วนได้เสนอให้โซซอนเอื้อมกองทัพจากจักรวรรดิชิงมาปราบปราม โดยอ้างว่าราชวงศ์ชิงเองก็เคยเอื้อมกองทัพของอังกฤษเช่นเดียวกัน ทว่าข้อเสนอดังกล่าวได้ถูกปัดตกไป⁶³ แต่เมื่อเกิดการเคลื่อนไหวภายใต้การนำของชอนบงจุน แนวทางการปราบปรามโดยกองกำลังของโซซอนเองไม่สามารถเอาชนะขบวนการทางฮักได้ ชั่วร้ายเมืองซ็อนจูซึ่งเป็นเมืองหลวงของมณฑลซ็อลลาจึงถูกกลุ่มทางฮักบุกยึด ราชสำนักโซซอนจึงตัดสินใจขอเอื้อมกำลังจากราชสำนักชิงในที่สุด แม้ว่าจะเป็นเรื่องธรรมดาสามัญหากมองความสัมพันธ์ระหว่างชิงและโซซอนในรูปแบบรัฐบรรณาการ (suzerain-vassal) อย่างไรก็ตาม จากจุดยืนของญี่ปุ่นที่พยายามเน้นย้ำความเป็นรัฐเอกราชของโซซอนมาโดยตลอดตั้งแต่ครั้งสนธิสัญญาคังฮวา ใน ค.ศ.1876 จึงเป็นเรื่องยากที่จะเข้าใจ (หรือยอมรับ) ในเหตุผลดังกล่าว จนนำไปสู่สงครามจีน-ญี่ปุ่น ครั้งที่ 1 ในที่สุด

⁶² ตำแหน่งผู้ประนีประนอมในสมัยโซซอนมีหลากหลายชื่อเรียกขึ้นแล้วแต่สถานการณ์หรือเวลา เช่น ซ็อนยูซา (Seonyusa) อันมุซา (Anmusa) เป็นต้น กรณีตำแหน่งซ็อนมุซาเคยมีการแต่งตั้งเมื่อครั้งเกิดเหตุการณ์สงครามชานาปีอิมซูล ใน ค.ศ.1862-1863 ดู [국사편찬위원회. \(n.d.\). 고종실록 30 권, 고종 30 년 3 월 25 일 정미 1 번째기사](#) โคจงซิลรอก เล่มที่ 30, โคจงปีที่ 30 เดือน 3 วันที่ 25 หัวข้อลำดับที่ 1. (Online).

⁶³ [국사편찬위원회. \(n.d.\). 고종실록 30 권, 고종 30 년 3 월 25 일 정미 1 번째기사](#) โคจงซิลรอก เล่มที่ 30, โคจงปีที่ 30 เดือน 3 วันที่ 25 หัวข้อลำดับที่ 1. (Online).

4.3.2 ปฏิกริยาจากต่างชาติ

เนื่องจากบรรดาผู้ปกครองและชาวต่างชาติ ณ ขณะนั้น นิยามกลุ่มทงฮักในฐานะ “กลุ่มกบฏ” (rebellion) ที่เกิดขึ้นภายในอาณาจักรโชซอน การเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮักจึงมีลักษณะเป็น “เรื่องส่วนตัว” ของราชสำนักโชซอนที่ต้องแก้ไขด้วยตนเอง ท่าทีของต่างชาติในช่วงแรกของการเคลื่อนไหวจึงทำได้เพียงแค่จับตามองสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างใกล้ชิด พวกเขายังไม่มีเหตุผลเพียงพอที่จะเข้าไปก้าวก่ายกิจการภายในของประเทศอื่น จนกระทั่งกลุ่มทงฮักสามารถบุกยึดเมืองช็อนจูได้สำเร็จ ความหวาดกลัวของราชสำนักโชซอนซึ่งนำไปสู่การส่งสาส์นขอความช่วยเหลือจากจักรวรรดิชิง กลายเป็นจุดเริ่มต้นและการเปิดทางให้อิทธิพลต่างชาติสามารถยกประเด็นดังกล่าวเพื่อเข้าแทรกแซงกิจการภายในของโชซอน

ราชสำนักชิงได้ส่งกองทัพมายังโชซอน โดยระบุเหตุผลว่าเพื่อช่วยเหลือ “รัฐบริวาร” ปราบปรามกลุ่มกบฏภายในประเทศตามคำร้องขอที่ได้รับมา⁶⁴ และแจ้งข่าวไปยังญี่ปุ่นตามเนื้อความในอนุสัญญาเทียนจิน ค.ศ.1885 รัฐบาลญี่ปุ่นจึงไม่รีรอที่จะรักษาสถานการณ์ของตนเองในคาบสมุทรเกาหลี พร้อมยกเหตุผล “ดูแลทรัพย์สินและพลเมืองญี่ปุ่นในโชซอน” เพื่อส่งกองทัพของตนมาที่โชซอนด้วยเช่นกัน แต่เมื่อกองทัพของทั้งสองประเทศมาถึงโชซอนและพบว่ากลุ่มทงฮักที่ช็อนจูได้สลายตัวไปแล้ว ทั้งสองฝ่ายกลับปฏิเสธที่จะถอนทหารของตนออกจากโชซอน

ราชสำนักโชซอนที่อยู่ในสภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกจึงได้พยายามขอความช่วยเหลือจากเหล่าผู้แทนชาติตะวันตกในโชซอนเป็นตัวกลางเจรจาไกล่เกลี่ยหาทางให้กองทัพชิงและกองทัพญี่ปุ่นถอนทัพออกจากประเทศ ซึ่งท่าทีของชาติตะวันตกต่อความขัดแย้งระหว่างชิงและญี่ปุ่นในคาบสมุทรเกาหลี คือ การรักษาความเป็นกลางให้แก่โชซอน ทั้งนี้ บรรดาชาติตะวันตกต่างต้องการรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจการค้าของตนเองในภูมิภาคตะวันออกไกล โดยเฉพาะอังกฤษที่ต้องการให้ท่าเรืออินช็อนปลอดภัยและเอื้ออำนวยต่อการค้าและการเดินเรือไปยังประเทศจีน จึงได้เสนอทางออกโดยให้จีนและญี่ปุ่นปกครองเกาหลีร่วมกัน⁶⁵ อย่างไรก็ตาม ราชสำนักชิงได้ยื่นเงื่อนไขว่าจะถอนทัพของตนเมื่อกองทัพญี่ปุ่นยอมถอนทัพด้วย ขณะที่ทางฝั่งญี่ปุ่นได้ให้คำตอบว่า เมื่อความล้มเหลวและความไร้ประสิทธิภาพของราชสำนักโชซอนคือต้นเหตุหลักแห่งการลุกฮือของประชาชนในประเทศ อันส่งผลกระทบต่อสวัสดิภาพและทรัพย์สินของชาวญี่ปุ่นในโชซอน ดังนั้น ญี่ปุ่นจะยอมถอนทัพก็ต่อเมื่อราชสำนักโชซอนได้ดำเนินการปฏิรูปประเทศ

⁶⁴ Jin Sang Pil. (2016). *Korean Neutralisation Attempts (1882-1907): Retracing the Struggle for Survival and Imperial Intrigues*. (Doctoral dissertation). SOAS, University of London. pp.126-127.

⁶⁵ Jin Sang Pil. (2016). *op.cit.* pp.129-132.

เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ซึ่งโอโตรี เคอิซุเกะ (Otori Keisuke) ทูตญี่ปุ่นประจำโซซอนยังได้ยืนยันว่าการตั้งฐานทัพของกองทัพญี่ปุ่นในโซซอนจะไม่ส่งผลกระทบต่ออนิคมของชาวต่างชาติแน่นอน⁶⁶

ทว่า เมื่อโซซอนไม่ยินยอมปฏิรูปตามเงื่อนไขดังกล่าว ญี่ปุ่นจึงได้ใช้กำลังบีบบังคับและเข้ายึดพระราชวังในเมืองหลวง ท่ามกลางสถานการณ์ความวุ่นวาย หยวนซื่อไช่ ผู้แทนของราชสำนักชิงประจำโซซอนรีบเดินทางกลับไปยังจักรวรรดิชิงเพื่อหลีกเลี่ยงการปะทะซึ่งหน้ากับกองทัพญี่ปุ่น ความหวาดเกรงของหยวนซื่อไช่ที่จะต้องเผชิญหน้ากับกองทหารญี่ปุ่นนี้ เป็นสัญญาณแรกที่ยบ่งบอกถึงการทะยานขึ้นของญี่ปุ่นและการถดถอยทางอำนาจของจักรวรรดิชิง⁶⁷ แต่เครื่องพิสูจน์แสนยานุภาพของญี่ปุ่นที่แท้จริง คือการที่ญี่ปุ่นสามารถเอาชนะจักรวรรดิชิงทั้งในสมรภูมิตามบกและทางน้ำ กองทัพเรือที่ได้รับการพัฒนาใหม่ล่าสุดของจีน⁶⁸ ถูกทำลายย่อยยับใน

⁶⁶ Ro Kwang Hai. (1966). *Power Politics in Korea and Its Impact on Korean Foreign and Domestic Affairs, 1882-1907*. (Doctoral dissertation thesis). The University of Oklahoma. pp.28-29. ในเอกสารทางการทูตของญี่ปุ่นที่ได้รับรวบรวมโทรเลขตอบโต้ระหว่างโอโตรี เคอิซุเกะ และ มุตสึ มูเนมิตสึ (Mutsu Munemitsu) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่น ปรากฏข้อมูลที่น่าสนใจ คือ มุตสึเตือนให้โอโตรีระมัดระวังการเจรจากับราชสำนักโซซอนและไม่ต้องใส่ใจกับกลุ่มผู้แทนตะวันตกที่ไร้จุดยืน ซึ่งโอโตรีได้แจ้งมุตสึว่า ตอนแรกหาเหตุผลในการคงทหารที่โซซอนไม่ได้ เพราะกลุ่มทงฮักสลายตัวไปแล้ว แต่โชคดียี่สิบวันก่อนที่หยวนซื่อไช่จะระบุว่าชิงจะถอนทัพก็ต่อเมื่อญี่ปุ่นถอนทัพด้วย เป็นโอกาสดีที่จะยื่นข้อเสนอดต่อราชสำนักโซซอนและหาหนทางขับไล่กองทัพชิงออกจากเกาหลี ดูเอกสารลำดับที่ 547/197 และ 560/217 ที่ Ministry of Foreign Affairs of Japan. (1894). 朝鮮国出兵ニ関シ清国並ニ朝鮮国ト交渉ノ件 การส่งทหารไปเกาหลี การเจรจากับราชวงศ์ชิงและเกาหลี. 日本外交文書デジタルアーカイブ 第27 巻第2 冊(明治27 年 / 1894 年) จดหมายเหตุดิจิทัล เอกสารทางการทูตของญี่ปุ่น ฉบับที่ 27 ส่วนที่ 2 (ปีเมจิที่ 27 / ค.ศ. 1894). (Online).

⁶⁷ Ro Kwang Hai. (1966). *op.cit.* p.30.

⁶⁸ ระหว่าง ค.ศ.1885-1894 คือช่วงระยะที่ 3 ของ “การเคลื่อนไหวให้ตนเองเข้มแข็ง” (Self-Strengthening Movement - Ziqiang yundong; 自强运动) ซึ่งเป็นช่วงที่ราชสำนักชิงพยายามพัฒนาแสนยานุภาพทางทหาร สร้างกระทรวงและโรงเรียนทหารเรือ รวมถึงก่อตั้งกองทัพเรือเป่ย์หยาง (Beiyang Army) แต่เมื่อกองทัพชิงพ่ายแพ้ต่อญี่ปุ่นอย่างย่อยยับ นำไปสู่การสิ้นสุดของช่วงการเคลื่อนไหวให้ตนเองเข้มแข็งและเข้าสู่ยุคที่เรียกว่า “การปฏิรูป 100 วัน” หรือการปฏิรูปจักรวรรดิชิงโดยมีการปฏิรูปเมจิของญี่ปุ่นเป็นแม่แบบ ดูเมธี เกียรติกิจขจร. (2560). อิทธิพลของญี่ปุ่นที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงของจีนในประวัติศาสตร์ ตั้งแต่สงครามจีน-ญี่ปุ่นครั้งที่ 1 ค.ศ.1894-การเคลื่อนไหว 4 พฤษภาคม ค.ศ.1919. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (วัฒนธรรมจีนศึกษา). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 26-27 และหน้า 38.

สงครามครั้งนี้ ในเวลาพร้อม ๆ กันนั้น กองทัพญี่ปุ่นยังสามารถปราบปรามกลุ่มทงฮักในไซซอนได้อย่างราบคาบ เป็นการปิดฉากการเคลื่อนไหวในระลอกที่ 2 ของกลุ่มทงฮักที่พยายามลุกขึ้นมาต่อต้านการแผ่ขยายทางอำนาจของญี่ปุ่นในไซซอนโดยสมบูรณ์

4.4 ความล้มเหลวของกลุ่มทงฮักและผลกระทบที่ตามมา

แม้ว่ากลุ่มทงฮักจะได้รับความนิยมในประชาชนอย่างแพร่หลาย แต่ท้ายที่สุดการเคลื่อนไหวกลับล้มเหลว อย่างไรก็ตาม ผลกระทบที่ตามมาจากการเคลื่อนไหวเหล่านั้นส่งผลอย่างใหญ่หลวงต่อบริบทของไซซอน ซึ่งรวมไปถึงอิทธิพลทางความคิดต่อประชาชนชาวเกาหลี โดยเฉพาะแง่มุมชาตินิยมที่ยังคงแพร่หลายถึงในปัจจุบัน

4.4.1 สาเหตุความล้มเหลวของกลุ่มทงฮัก

แม้ว่ากลุ่มทงฮักจะสามารถเอาชนะกองทัพอาณานิคมของราชสำนักไซซอนได้หลายครั้งตลอดการเคลื่อนไหวครั้งแรกภายใต้การนำของซอนบงจุนจนกระทั่งบุกยึดซีออนจูได้สำเร็จ แต่สิ่งที่พึงตระหนักคือกองกำลังของไซซอน ณ ขณะนั้นยังคงล้าหลังอยู่มาก อีกทั้งการทุจริตคดโกงเบี้ยหวัดในกองทัพยังส่งผลให้เหล่าทหารหมดกำลังใจในการต่อสู้ เมื่อกองกำลังของราชสำนักไซซอนพ่ายแพ้กลุ่มทงฮักที่ศึกษาวิธีไทยย้อนยิ่งสร้างความแตกตื่นและเสียขวัญในหมู่ทหารของทางการมากยิ่งขึ้น ทำให้การเคลื่อนทัพของทงฮักไปยังเมืองอื่นเป็นไปอย่างรวดเร็ว เพราะทหารประจำการในเมืองเหล่านั้นต่างหลบหนีหรือไม่กล้าเสี่ยงชีวิตตนเองเข้าขัดขวางขบวนการทงฮัก⁶⁹

อย่างไรก็ตาม เมื่ออิทธิพลของญี่ปุ่นได้เข้ามาแทรกแซงเหตุการณ์ภายในของไซซอน สถานการณ์การต่อสู้จึงพลิกกลับจากหน้ามือเป็นหลังมือ กองทัพญี่ปุ่นนั้นแตกต่างจากกองทัพไซซอนอยู่มาก ไม่เพียงอาวุธและยุทธวิธีการรบที่ทันสมัยกว่า ทหารญี่ปุ่นยังได้รับการฝึกฝนทั้งในเรื่องระเบียบวินัยและการเคร่งครัดต่อคำบังคับบัญชา ดังนั้น การเคลื่อนไหวในครั้งที่ 2 ของซอนบงจุนจึงถูกปราบปรามลงด้วยระยะเวลาอันสั้น กลุ่มทงฮักที่ไม่ได้รับการฝึกซ้อมทางทหารอาศัยเพียงหอกไม้และอาวุธที่ได้จากการบุกยึดคลังแสงในโคบูไม่สามารถต่อกรกับกองทัพผสมของไซซอนและญี่ปุ่นได้ ด้วยเหตุนี้ จึงกล่าวได้ว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้การเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮักเดินทางมาถึงจุดจบ คือ การเข้าแทรกแซงของกองกำลังต่างชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของกองทัพญี่ปุ่น

⁶⁹ Park Chang Ho. (1997). *op.cit.* p.225.

นอกเหนือจากการแทรกแซงของต่างชาติ ความล้มเหลวของกลุ่มทงฮักยังเกิดจากสาเหตุสำคัญอีก 3 ประการ ได้แก่ ปัญหาของระบบข้อบจุ อำนาจของผู้นำและฐานมวลชนที่ไม่มั่นคง และการต่อต้านจากผู้ปกครองรวมถึงชนชั้นสูง ดังนี้

ประการแรก ปัญหาของระบบข้อบจุ กล่าวคือ “ระบบข้อบจุ” หรือโครงสร้างเครือข่ายของกลุ่มทงฮักเป็นทั้งสิ่งที่ทำให้ขบวนการทงฮักประสบความสำเร็จและเป็นสิ่งที่บั่นทอนศักยภาพในการเคลื่อนไหว เครือข่ายทงฮักอาจช่วยเชื่อมโยงเหล่าสาวกในแต่ละท้องถิ่นเข้าไว้ด้วยกันและผลักดันให้การเคลื่อนไหวของทงฮักกลายเป็นการเคลื่อนไหวขนาดใหญ่ที่มีประชาชนจำนวนมากเข้าร่วมเป็นประวัติการณ์ แต่ด้วยเหตุที่ขบวนการทงฮักเกิดจากการรวมตัวของผู้คนหลากหลายกลุ่มซึ่งแต่ละกลุ่มมีผู้นำของตนเองอยู่ก่อนแล้ว ได้ก่อให้เกิดความไม่ลงรอยภายในเครือข่ายและขาดเอกภาพของขบวนการ เช่น แนวคิดของคิมแกนนัมที่ค่อนข้างสุดโต่งกว่าซอนบงจุน⁷⁰ ความเห็นต่างของชเวชียฮย็องซึ่งเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้นำของฟูกจีออบที่มีต่อการเคลื่อนไหวของซอนบงจุน

ประการต่อมา คือ การที่ซอนบงจุนต้องพึ่งพาแรงสนับสนุนของข้อบจุหลายแห่งทำให้เขาไม่ได้เป็นผู้นำที่มีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด อีกทั้งฐานมวลชนในการเคลื่อนไหวยังมีความไม่แน่นอน เพราะถ้าหากการเคลื่อนไหวในครั้งนั้นได้รับการสนับสนุนจากข้อบจุหลายแห่งก็จะมีมวลชนจำนวนมากเข้าร่วม แต่เมื่อใดที่มีข้อบจุบางกลุ่มถอนตัว ย่อมส่งผลต่อกำลังพลในการเคลื่อนไหวครั้งนั้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ประการสุดท้าย การต่อต้านจากราชสำนักและชนชั้นสูง ลัทธิทงฮักไม่ได้เป็นที่ยอมรับมากนักในกลุ่มผู้ปกครองและเหล่าผู้ดียังบันในสังคมโชซอน ซ้ำร้ายยังถูกตีตราว่าเป็นลัทธินอกกรีตที่นำพาประชาชนไปในทางที่ผิด ด้วยเหตุนี้ไม่ว่ากลุ่มทงฮักจะยื่นข้อเรียกร้องต่อทางการอยู่หลายครั้งตลอดการเคลื่อนไหวในช่วงคโยจิซึนวอนก็ไม่ได้สัมฤทธิ์ผล แม้กระทั่งการเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮักภายใต้การนำของซอนบงจุนในครั้งแรกก็ยังคงจำกัดอยู่ในพื้นที่ของมณฑลซ็อลลาเป็นสำคัญ⁷¹ นี่เป็นเครื่องยืนยันว่ากลุ่มทงฮัก ณ ขณะนั้นไม่สามารถลบภาพความเป็นลัทธินอกกรีตของตนออกไปได้ จึงเป็นเหตุผลว่าทำไมขบวนการทงฮักถึงล้มเหลวในการจูงใจผู้คนที่ยึดมั่นในคติ

⁷⁰ เช่น การล้มล้างราชวงศ์โชซอน; Bae Hang Seob. (2017). *op.cit.* p.248. และ Lew Young Ick. (1990). *op.cit.* p.174.

⁷¹ มณฑลซ็อลลาซึ่งอยู่ทางตอนใต้สุดของคาบสมุทรเกาหลี ได้รับอิทธิพลของลัทธิขงจื๊อค่อนข้างน้อยมากเมื่อเทียบกับมณฑลอื่น ๆ ที่นำเอาแนวคิดของขงจื๊อไปใช้ในชีวิตประจำวัน ดู Min Kyong Ja. (1995). *op.cit.* pp.148-149.

ขงจื้ออย่างเหนียวแน่นให้หันมาเข้าร่วมอุดมการณ์ของตน ดังนั้น เมื่อการเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮักที่ต้องเผชิญแรงต้านทั้งจากอิทธิพลภายนอกอย่างญี่ปุ่นและกลุ่มชนชั้นสูงภายในประเทศ การอาศัยฐานมวลชนที่มีอยู่เดิมคือประชาชนรากหญ้าและกลุ่มชาวนาที่ศรัทธาในแนวคิดทงฮักเพียงอย่างเดียว โดยที่ไม่สามารถแสวงหากลุ่มคนใหม่ ๆ ให้มาสนับสนุนการเคลื่อนไหวของตนได้ ในระยะยาวจึงกลายเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่บั่นทอนฐานการเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮัก⁷² อย่างไรก็ตาม อุดมการณ์ของทงฮักที่แพร่หลายในกลุ่มประชาชนได้ส่งผลกระทบต่อบริบทของโซซอนและมีอิทธิพลต่อแนวคิดในการปฏิรูปประเทศเกาหลีในเวลาต่อมา

4.4.2 ผลกระทบที่ตามมาจากการเคลื่อนไหว

การเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮักอาจดำรงอยู่ในช่วงระยะเวลาเพียงไม่กี่ปี แต่ได้ส่งผลกระทบต่อบริบทของโซซอนอย่างกว้างขวางในหลาย ๆ ด้าน ได้แก่ ความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สิน การชักนำให้เกิดสงครามจีน-ญี่ปุ่น ครั้งที่ 1 และนำมาซึ่งการแทรกแซงจากต่างชาติ การทำลายระบอบและโครงสร้างเก่าของโซซอน และตกทอดเป็นมรดกทางความคิดแก่ชนรุ่นหลัง

สิ่งที่ตามมาจากการเคลื่อนไหวอย่างเห็นได้ชัด คือ ร่องรอยความเสียหายจากการต่อสู้และจากการกวาดล้างโดยกองทัพญี่ปุ่น พื้นที่ไร่นาที่เสียหายและกลับกลายเป็นที่ดินอันรกร้าง จำนวนผู้เสียชีวิตจากสงครามซึ่งยังไม่มีสถิติที่แน่นอน⁷³ และด้วยมวลชนที่เข้าร่วมการเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮักประกอบไปด้วยกลุ่มชาวนาเป็นส่วนมาก ภาวการณ์เกษตรของโซซอนจึงต้องเผชิญผลกระทบทั้งด้านแรงงานและที่ดินเพื่อการเพาะปลูกที่ลดลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ผลกระทบที่เด่นชัดอีกประการหนึ่งของการเคลื่อนไหวในครั้งนี้ คือ เป็นการจุดประกายไฟสงครามระหว่างจีนและญี่ปุ่นครั้งที่ 1 การที่ราชสำนักโซซอนเรียกกองทัพของจักรวรรดิชิงเข้ามาปราบปรามกลุ่มทงฮักส่งผลให้ดินแดนโซซอนกลายเป็นสมรภูมิขัดแย้งทางอำนาจระหว่างชิงและญี่ปุ่น⁷⁴ ผลจากสงครามในครั้งนี้ ไม่เพียงนำไปสู่การกวาดล้างขบวนการทงฮักโดยกองทัพญี่ปุ่นเท่านั้น แต่ยังนำความพ่ายแพ้อย่างน่าอัปยศอดสูมาสู่จักรวรรดิชิงซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นศูนย์กลางของสรรพสิ่งในภูมิภาคเอเชีย และลงเอยด้วยการลงนามในสนธิสัญญาชิโมโนเซกิ

⁷² Weems, Benjamin. (1961). *op.cit.* p.48.

⁷³ งานศึกษาส่วนหนึ่งได้คาดการณ์จำนวนผู้เสียชีวิตในช่วงการลุกฮือของทงฮักไว้ประมาณ 300,000-50,000 คน ขณะที่ Bae ระบุว่าผู้เสียชีวิตไม่น่าเกิน 30,000 คน และส่วนใหญ่เสียชีวิตจากการถูกกวาดล้างในภายหลังมากกว่าเสียชีวิตขณะเคลื่อนไหวหรือต่อสู้ ดู Bae Hang Seob. (2017). *op.cit.* p.237.

⁷⁴ ด้วยภูมิรัฐศาสตร์ของคาบสมุทรเกาหลีที่ตั้งอยู่ระหว่างสองมหาอำนาจของเอเชีย โซซอนจึงมีลักษณะเป็นรัฐกันชน (buffer state) ของทั้งสองประเทศ เมื่อใดที่มีการรุกรานหรือการเคลื่อนทัพจากรัฐใดรัฐหนึ่ง ย่อมเป็นปัจจัยเสี่ยงที่จะทำให้เกิดสงครามระหว่างประเทศขึ้นได้

(Treaty of Shimonoseki; 1895)⁷⁵ ก่อให้เกิดช่องว่างทางอำนาจในโซซอนจากการถอนตัวของจักรวรรดิชิง แต่ไม่นานนัก ช่องว่างทางอำนาจนั้นได้ถูกแทนที่ด้วยอิทธิพลของรัสเซีย อันเป็นผลพวงหนึ่งจากความพยายามของพระราชินีมินอันฉาโอ หรือ “เหตุการณ์ปีอีลมี” (Eulmi Incident) โดยผู้ก่อการชาวญี่ปุ่นในปลายปี ค.ศ.1895 การขับเคี่ยวทางอำนาจระหว่างรัสเซียและญี่ปุ่นในโซซอนได้ชักนำไปสู่สงครามรัสเซีย-ญี่ปุ่น (Russo-Japanese War; 1904-1905)⁷⁶ และท้ายที่สุดจักรวรรดิเกาหลีได้ตกอยู่ภายใต้การปกครองของญี่ปุ่นระหว่าง ค.ศ.1910-1945

ทงฮักได้ทำลายระบอบเก่าของโซซอน แม้ว่าจะไม่ได้มีผลในทางกฎหมาย แต่รากฐานของโครงสร้างทางชนชั้นในสังคมได้ถูกบั่นทอนลงแล้วในทางปฏิบัติ⁷⁷ ประชาชนระดับล่างเริ่มตระหนักรู้ถึงความสำคัญของตนเอง การเคลื่อนไหวในแต่ละครั้งได้สร้างประสบการณ์การมีส่วนร่วมทางการเมืองให้แก่ประชาชนเป็นวงกว้าง พวกเขายังได้รับการปลูกฝังจิตสำนึกจากอุดมการณ์และแนวคิดของทงฮักทั้งในเรื่องความเท่าเทียมกันของมนุษย์ การยื่นข้อเรียกร้องต่อผู้ปกครองให้ตอบสนองความต้องการของประชาชน เช่น การจัดสรรที่ดินอย่างเท่าเทียม การยกเว้นภาษีที่ไม่เป็นธรรม ผลักดันให้บรรดาชนชั้นนำเริ่มปรับตัวและหาหนทางปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยขึ้น และที่สำคัญที่สุด อุดมการณ์ของทงฮักได้บ่มเพาะแนวคิดชาตินิยม ซึ่งทั้งหมดนี้ได้ตกทอดเป็นมรดกทางความคิดให้แก่คนรุ่นหลัง เช่น การพัฒนาของลัทธิทงฮักสู่อิทธิพล “ลัทธิช็อนโด” (The Heavenly Way - Cheondogyo; 천도교) หรือ “วิถีแห่งสวรรค์” ที่ยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบัน

⁷⁵ ลงนาม 17 เมษายน ค.ศ.1895 และให้สัตยาบัน 8 พฤษภาคม ค.ศ.1895 ใจความสำคัญของสนธิสัญญา คือ จีนยอมรับการเป็นรัฐเอกราชของเกาหลี จักรวรรดิชิงต้องจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามให้แก่ญี่ปุ่น ยกดินแดนบางส่วนของจีนให้แก่ญี่ปุ่น ได้แก่ ไต้หวัน หมู่เกาะเผิงหู (Penghu หรือ Pescadores Islands) และคาบสมุทรเหลียวตง (Liaodong) ดูสนธิสัญญาชิโมโนะเซกิฉบับเต็มในภาษาอังกฤษได้ที่ Rockhill, William Woodville. (1904). *Treaties and Conventions with or Concerning China and Korea, 1894-1904: Together with Various State Papers and Documents Affecting Foreign Interests*. pp.14-20. อย่างไรก็ตาม ด้วยเหตุที่เมืองลูฮูซัน (Lüshun ชื่อเดิมคือ พอร์ตอาร์เทอร์; Port Arthur) ซึ่งตั้งอยู่ปลายสุดของแหลมเหลียวตง มีความสำคัญต่อยุทธศาสตร์ทางทหารในภูมิภาคนี้อย่างมาก ชาตินิยมอำนาจอื่น ๆ โดยเฉพาะรัสเซีย จึงได้ร่วมกับฝรั่งเศสและเยอรมนีกดดันให้ญี่ปุ่นส่งมอบแหลมเหลียวตงคืนให้จีน ดู ศิริพร ดาบเพชร. (2562). *เล่มเดิม*. หน้า 102-103.

⁷⁶ รัสเซียเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ในสงครามครั้งนี้ สหรัฐอเมริกาเข้ามาเป็นตัวกลางในการเจรจาสงบศึก มีการลงนามในสนธิสัญญาพอร์ตสมัท (Treaty of Portsmouth; 1905) ที่คู่ต่อเรือพอร์ตสมัท ในสหรัฐอเมริกา

⁷⁷ Park Chang Ho. (1997). *op.cit.* p.268.

การปรากฏตัวของลัทธิช็อนโดในการเคลื่อนไหวทางการเมืองต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 สมาชิกของช็อนโด 15 คน เป็นส่วนหนึ่งในคณะผู้นำ “ขบวนการซัมอิล” (Sam-il Movement; 삼일운동) หรือขบวนการเคลื่อนไหว 1 มีนาคม (The March First movement) ที่เคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นและเรียกร้องอิสรภาพให้แก่เกาหลี⁷⁸ เป็นต้น

4.5 สรุป

ความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในสังคมโชซอนตลอดคริสต์ศตวรรษที่ 19 ทั้งปัญหาภายในและภายนอกประเทศ ส่งผลให้ประชาชนจำนวนมากรู้สึกอับจนหนทางในชีวิตและสิ้นหวังต่อระบอบเดิมของโชซอนที่ถูกครอบงำด้วยลัทธิขงจื้ออย่างยาวนาน บางส่วนได้หันไปศรัทธาลัทธิทงฮักที่ก่อตั้งราว ค.ศ.1860 โดยชเวเจอู ซึ่งเป็นศาสตร์ที่ผสมผสานความเชื่อในภูมิภาคตะวันออก อันได้แก่ ลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋า ศาสนาพุทธ และความเชื่อเรื่องผีสงของโชซอน อย่างไรก็ตาม แนวคิดของทงฮักที่เน้นหนักในเรื่องความสำคัญของประชาชน ความเท่าเทียมกันของมนุษย์ อุดมการณ์ชาตินิยมและต่อต้านอิทธิพลของต่างชาติ ต่อมาได้พัฒนาเป็นหลักการสำคัญในการเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮักภายใต้การนำของชอนบงจุน ซึ่งมีชนวนเหตุเริ่มต้นจากการทุจริตข่มเหงของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นประจำเมืองโคบูในมณฑลช็อลลา การเคลื่อนไหวยกระดับอย่างรวดเร็วและขยายตัวเป็นวงกว้าง พื้นที่ที่ขบวนการทงฮักสามารถบุกยึดเมืองช็อนจูอันเป็นเมืองหลวงของมณฑลช็อลลาได้สำเร็จ ราชสำนักโชซอนจึงรีบร้อนขอความช่วยเหลือไปยังราชสำนักชิง ชักนำให้ทั้งกองทัพจีนและญี่ปุ่นกรีธาทัพเข้ามาเผชิญหน้ากันบนแผ่นดินโชซอน เมื่อสถานการณ์เริ่มสุ่มเสี่ยง ราชสำนักโชซอนและกลุ่มทงฮักจึงตัดสินใจสงบศึกระหว่างกัน

อย่างไรก็ตาม ทั้งสองมหาอำนาจไม่ยอมถอยทัพออกไป ขั้วร้ายยังลุกลามกลายเป็นสงครามจีน-ญี่ปุ่นครั้งที่ 1 กลุ่มทงฮักที่ส่งลงไปไม่นานได้กลับมาเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นอีกครั้ง แต่การเคลื่อนไหวครั้งนี้จบลงด้วยการกวาดล้างอย่างรุนแรงจากกองกำลังผสมญี่ปุ่น-โชซอน เป็นการสิ้นสุดของกลุ่มทงฮักในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 อย่างสมบูรณ์ จึงกล่าวได้ว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มทงฮักประสบกับความล้มเหลว คือ การแทรกแซงจากอิทธิพลของต่างชาติ ซึ่งภายหลังการ

⁷⁸ การเคลื่อนไหวของขบวนการซัมอิลในวันที่ 1 มีนาคม ค.ศ.1919 มีชาวเกาหลีกว่า 2 ล้านคนเข้าร่วมประท้วงหลายแห่งทั่วโลก คำประกาศอิสรภาพถูกนำส่งไปยังรัฐบาลญี่ปุ่น ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา และที่ประชุมสันติภาพโลก ณ กรุงปารีส แม้ว่าผลสุดท้ายจะลงเอยด้วยการปราบปรามอย่างรุนแรงจากรัฐบาลญี่ปุ่น แต่นับว่าเป็นการรวมตัวด้วยอุดมการณ์ชาตินิยมครั้งแรกของชาวเกาหลีนับตั้งแต่ถูกญี่ปุ่นยึดครองประเทศไพบูลย์ ปีเตอร์เสน. (2555). เล่มเดิม. หน้า 381. และ Chong, Key Ray. (1969). *The Tonghak Rebellion: Harbinger of Korean Nationalism. Journal of Korean Studies* (1969-1971), 1(1): 86-87.

เคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮักสิ้นสุดลงไม่นาน อาณาจักรไซซอนก็ล่มสลายลง แทนที่ด้วยอิทธิพลของ จักรวรรดิญี่ปุ่นที่เข้ามาครอบงำคาบสมุทรเกาหลีแบบเบ็ดเสร็จ แต่แนวคิดและอุดมการณ์ของกลุ่มทงฮักได้หยั่งรากลึกแล้วในหมู่ประชาชน พวกเขาได้ตระหนักรู้และมีประสบการณ์ในทางการเมือง สร้างจิตสำนึกและแรงบันดาลใจต่อการเคลื่อนไหวภายใต้อุดมการณ์ชาตินิยมเกาหลีใน สมัยอาณานิคม

บทที่ 5

บทสรุป

5.1 อภิปรายผล

ปฏิญญาพนัชนันท์ฉบับนี้มุ่งศึกษาการเคลื่อนไหวของประชาชน อันได้แก่ กลุ่มไทผิงในปลายราชวงศ์ชิงของจีน และกลุ่มทงฮักในปลายราชวงศ์โชซอนของเกาหลี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงสภาพสังคมจีนในปลายราชวงศ์ชิง (ค.ศ.1644-1912) และสภาพสังคมเกาหลีในปลายราชวงศ์โชซอน (ค.ศ.1392-1910) อันเป็นบริบทแวดล้อมที่นำไปสู่การเคลื่อนไหวของประชาชน โดยกลุ่มไทผิง (ค.ศ.1851-1864) และกลุ่มทงฮัก (ค.ศ.1894-1895) ตลอดจนเพื่อวิเคราะห์มูลเหตุจูงใจ แนวคิดของแต่ละขบวนการที่ใช้ดึงดูดมวลชนให้เข้าร่วมการเคลื่อนไหว บทบาทของผู้นำกลุ่ม และผลกระทบที่ตามมาจากการเคลื่อนไหวต่อราชวงศ์ชิงและราชวงศ์โชซอน

ที่ผ่านมายังไม่ปรากฏพบว่ามีงานวิชาการใดในภาษาไทยนำทั้งสองขบวนการมาวิเคราะห์ในเชิงเปรียบเทียบ แต่ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นแล้วว่าทั้งสองเหตุการณ์มีลักษณะร่วมกันเหมาะสมแก่การนำมาศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบ ดังนี้

ประการแรก ในแง่บริบทก่อนหน้าการเคลื่อนไหว ไทผิงและทงฮักเป็นการเคลื่อนไหวขนาดใหญ่ครั้งแรกของประชาชนในชิงและโชซอนนับตั้งแต่ลัทธิจักรวรรดินิยมคิปปุลานเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออก ซึ่งต่างจากการเคลื่อนไหวที่เคยมีมาก่อนหน้าในประวัติศาสตร์ที่ยังไม่มีอิทธิพลของต่างชาติเข้ามาเกี่ยวข้อง

ประการที่สอง คือด้านผลกระทบที่ตามมาจากการเคลื่อนไหว ปฏิเสธไม่ได้ว่า ไม่มีการเคลื่อนไหวอื่นใดที่ส่งผลเสียหายร้ายแรงต่อราชวงศ์ชิงและโชซอนได้เทียบเท่ากับกลุ่มไทผิงและทงฮัก ซึ่งไม่เพียงสั่นคลอนต่อรากฐานทางอำนาจและโครงสร้างการปกครองของราชสำนักเท่านั้น แต่ยังผลให้เหล่าผู้ปกครองได้ตระหนักถึงความถดถอยของตนเองและนำไปสู่การปฏิรูปประเทศสู่ความเป็นสมัยใหม่ (Modernization) ในด้านราชสำนักซึ่งคือจุดเริ่มต้นของการเข้าสู่ยุค “ทำตนเองให้เข้มแข็ง” (Self-strengthening) หรือการปฏิรูปตามแบบตะวันตกในทศวรรษ 1860 - 1890 โดยมีเจ็ทกัฟานเป็นหนึ่งในผู้นำสำคัญ และด้านราชสำนักโชซอน คือ จุดเริ่มต้นของการปฏิรูปคาโบ (Gabo Reform) ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับการปฏิรูปเมจิของญี่ปุ่น

ประการที่สาม ในด้านอุดมการณ์ของไทผิงและทงฮัก ทั้งสองขบวนการไม่เพียงเป็นการเคลื่อนไหวที่ใช้แนวคิดทางศาสนาแบบใหม่อันเกิดจากการผสมผสานของความเชื่อเดิมที่มีอยู่มาจูงใจมวลชนเท่านั้น แต่ยังถือได้ว่าเป็นต้นแบบของอุดมการณ์แบบ “ชาตินิยมแรกเริ่ม” (Proto-nationalism) ในภูมิภาคเอเชียตะวันออก ซึ่ง ณ ขณะนั้นแนวคิดแบบรัฐชาติสมัยใหม่ยังไม่เกิดขึ้น

ในจีนและเกาหลี แต่แนวคิดของทั้งสองขบวนการมีความสำคัญเพราะการเคลื่อนไหวและอุดมการณ์ของสองขบวนการได้ตกทอดทางความคิดแก่ชนรุ่นหลังและเป็นแรงบันดาลใจต่อนักเคลื่อนไหวอีกจำนวนมาก เช่น ชุนยัตเซน เหมาเจ๋อตง และปัก ชอง-ฮี

จากผลการศึกษาพบว่า การเคลื่อนไหวของกลุ่มไท่ผิง-ทงฮัก เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่สภาพสังคมเต็มไปด้วยความปั่นป่วนวุ่นวาย ความยากลำบากในชีวิตทำให้ประชาชนสิ้นหวังต่อกลุ่มผู้ปกครองและไร้ที่พึ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ จนกระทั่งผู้นำขบวนการไท่ผิงและทงฮักได้อาศัยแนวคิดใหม่เชิงศาสนาที่มอบความหวังในการมีสภาพชีวิตที่ดีกว่ามาจูงใจผู้คนให้เข้าร่วมการเคลื่อนไหว แม้ว่า การเคลื่อนไหวของกลุ่มไท่ผิง-ทงฮักจะถูกปราบปรามในตอนท้าย แต่ทั้งสองขบวนการได้สร้างผลกระทบอย่างมากต่อโครงสร้างการปกครองโดยราชสำนัก และยังเป็นปัจจัยเร่งเร้าที่นำไปสู่การล่มสลายของราชวงศ์ชิงและไช่ซวน

จากการเปรียบเทียบในตารางที่ 1 บริบทแวดล้อมในปลายราชวงศ์ชิงและไช่ซวนอยู่ในจุดเสื่อมถอย สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนเต็มไปด้วยความยากลำบาก การบีบคั้นและความอึดคั่งที่ประชาชนเผชิญมายาวนานกลายเป็นความรู้สึกโกรธแค้นและไม่พอใจต่อสภาพสังคมตลอดจนระบอบการปกครองที่เป็นอยู่ ขณะเดียวกัน จักรวรรดิชิงและอาณาจักรไช่ซวนกำลังตกอยู่ในสภาวะที่มีปัญหาหูกมรณภัยหลายด้าน ส่งผลให้รัฐไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเมื่อเกิดการเคลื่อนไหวต่อต้าน รัฐจึงไม่อาจจัดการกับปัญหาเหล่านั้นได้อย่างทันท่วงที

ตาราง 1 เปรียบเทียบบริบทแวดล้อมอันนำไปสู่การเคลื่อนไหวของประชาชน

	บริบทแวดล้อม ในปลายราชวงศ์	ชิง	โชซอน
การกดขี่ และ ความยากลำบาก ของประชาชน	บริบททางเศรษฐกิจ	- ภาวะทางภาษี - การขาดแคลนที่ดินทำกิน	
	บริบททางสังคม	- การขยายตัวของจำนวนประชากร - ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และชนชั้น	- การทุจริตกดขี่ในท้องถิ่น - โครงสร้างทางชนชั้นที่ตายตัว โอกาสเลื่อนสถานะเป็นไปได้ยาก
สภาวะที่รัฐเผชิญ ปัญหาหุมเร้า	บริบททางการเมือง	- ปัญหาเชิงโครงสร้าง - อาณาเขตของจักรวรรดิที่ใหญ่เกินไป - ระบบราชการล่าช้า - ปัญหาการทุจริต	- การแย่งชิงอำนาจในราชสำนัก - ตำแหน่งทางราชการที่มีอยู่อย่างจำกัด - การทุจริตและระบบอุปถัมภ์
	อิทธิพลของต่างชาติ	- ลัทธิจักรวรรดินิยม - สงครามฝิ่น และสนธิสัญญานานกิง	- ลัทธิจักรวรรดินิยม - การบังคับเปิดประเทศและสนธิสัญญาคังฮวา - ชิงและญี่ปุ่นเข้ามาแทรกแซงการเมืองในราชสำนัก

ในด้านแนวคิดของแต่ละขบวนการที่ใช้หัวใจประชาชนนั้น ลัทธิไทผิงและลัทธิทงฮักซึ่งเป็นแนวคิดที่ถูกพัฒนาขึ้นใหม่จากการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมที่ประชาชนคุ้นเคย ได้กลายมาเป็นฐานความชอบธรรมให้แก่การเคลื่อนไหวเพื่อต่อกรกับระบอบดั้งเดิม อุดมการณ์ของทั้งสองลัทธิตั้งอยู่บนหลักการรัฐในอุดมคติ เรียกร้องความเป็นธรรมและการอยู่ดีกินดีให้แก่ประชาชน วาทกรรม “ศัตรูร่วม” ยังเป็นอีกลักษณะสำคัญของแนวคิดไทผิงและทงฮักที่สร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้แก่ประชาชนผู้เข้าร่วมขบวนการ (ดังการเปรียบเทียบในตารางที่ 2)

ตาราง 2 เปรียบเทียบอุดมการณ์ไทผิง-ทงฮัก

	ลักษณะสำคัญของแนวคิด	ไทผิง	ทงฮัก
การเกิดขึ้นของแนวคิดแบบใหม่ที่ทดแทนความเชื่อดั้งเดิม	การผสมผสานแนวคิดเชิงศาสนา	ลัทธิไทผิง ผสมผสานระหว่างศาสนาคริสต์และคติจีนโบราณ	ลัทธิทงฮัก ผสมผสานระหว่างลัทธิขงจื๊อ ลัทธิเต๋า ศาสนาพุทธ และความเชื่อเรื่องผีสงในสังคมไซซอน
	หลักการรัฐในอุดมคติ	- การจัดสรรที่ดินอย่างเท่าเทียม - ความเท่าเทียมของประชาชน - ความอยู่ดีกินดี	- ความเท่าเทียมของมนุษย์ - ความสำคัญของประชาชน - การจัดเก็บภาษีที่เป็นธรรม และการอยู่ดีกินดี
	ความรู้สึกมีศัตรูร่วมกัน	ต่อต้านแมนจู	ต่อต้านผู้รุกรานชาวต่างชาติ โดยเฉพาะญี่ปุ่น

ในด้านผู้นำสูงสุดของขบวนการ ทั้งหังซิวเฉวียนและซอนบงจุนต่างเป็นผู้ที่ได้รับความยุติธรรมจากระบบดั้งเดิม ท่ามกลางสภาพสังคมอันวุ่นวาย พวกเขาพบ路ทางการเมืองในการสร้างความเปลี่ยนแปลงโดยหยิบยกเอาแนวคิดของไท่ผิงและทงฮักมาจูงใจให้มวลชนเข้าร่วมการเคลื่อนไหว แม้ว่าการเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮักจะเกิดขึ้นแบบหลายระลอก ซึ่งต่างจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มไท่ผิงที่เคลื่อนไหวครั้งใหญ่เพียงครั้งเดียว แต่ความสำเร็จสูงสุดในการเคลื่อนไหวของทั้งสองขบวนการไม่ต่างกันนัก ทั้งสองขบวนการสามารถยึดครองศูนย์กลางสำคัญของประเทศ ซึ่งสร้างความหวาดวิตกให้แก่ราชสำนักและบ่งบอกถึงความสำเร็จประสิทธิภาพของราชวงศ์ในการปราบปรามกลุ่มต่อต้านได้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม เมื่อต้องเผชิญกับกองกำลังที่เหนือกว่า กลุ่มไท่ผิงและกลุ่มทงฮักกลับต้องพ่ายแพ้อย่างหมดรูป ในกรณีของอาณาจักรไท่ผิงเทียนกั๋วคือศึกสองด้านที่ต้องรับมือ ทั้งแรงกดดันจากกองทัพภายนอกและปัญหาความขัดแย้งภายในผู้นำขบวนการ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าทั้งสองขบวนการจะประสบความล้มเหลว แต่ก็ได้สร้างผลกระทบขนาดใหญ่ต่อราชวงศ์ชิงและโซซอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสูญเสียดุลอำนาจในการปกครองของราชสำนัก ซึ่งของราชสำนักซึ่งคือการแบ่งแยกทางอำนาจแก่มณฑลหัวเมือง และราชสำนักโซซอนต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของจักรวรรดิญี่ปุ่น (ดังการเปรียบเทียบในตารางที่ 3)

ตาราง 3 เปรียบเทียบด้านผู้นำ กระบวนการเคลื่อนไหว และผลกระทบหลักที่ตามมา

	ไท่ผิง	ทงฮัก
ผู้นำ	หังซิวเฉวียน - ผู้ก่อตั้งลัทธิไท่ผิงและผู้นำสูงสุดของการเคลื่อนไหว - ชาวจีนชาติพันธุ์ฮากกา - เป็นผู้มีการศึกษา - ไม่พอใจต่อระบบเดิม - ไม่มีโอกาสก้าวหน้าในสภาพที่เป็นอยู่	ชเวเจอู - ผู้ก่อตั้งลัทธิทงฮัก - บุตรนอกสมรสของยังบันนอกราชการ - เป็นผู้มีการศึกษา - ไม่พอใจต่อระบบเดิม - ไม่มีโอกาสก้าวหน้าในสภาพที่เป็นอยู่ ซอนบงจุน - ผู้นำสูงสุดของการเคลื่อนไหว - ภูมิหลังไม่ชัดเจน - เป็นผู้มีการศึกษา - ได้รับความยุติธรรมจากทางการ ทำให้ไม่พอใจต่อระบบเดิม

	ไท่ผิง	ทงฮัก
ลักษณะของการเคลื่อนไหว	เคลื่อนไหวครั้งใหญ่เพียงครั้งเดียว มีบทบาทอยู่ 14 ปี (ค.ศ. 1864-1851)	เคลื่อนไหวแยกย่อยหลายระลอก ระหว่างคริสต์ทศวรรษที่ 1890-1860
ความสำเร็จสูงสุดของการเคลื่อนไหว	จัดตั้งอาณาจักรไท่ผิงเทียนกั๋ว ศูนย์กลางที่เมืองนานกิง	ยึดป้อมปราการเมืองซิ่นจู เมืองหลวงของมณฑลซ้อลลา
สาเหตุหลักของความล้มเหลว	- ความขัดแย้งภายในกลุ่มผู้นำไท่ผิง - ศักยภาพที่เหนือกว่าของกองทัพเซียง	- การแทรกแซงจากกองทัพญี่ปุ่น
ผลกระทบสำคัญที่ตามมาต่อราชวงศ์	- การกระจายอำนาจสู่ภูมิภาค (Decentralization)	- อำนาจของราชสำนักโชซอนที่ถูกบั่นทอน แทนที่ด้วยอิทธิพลภายนอกคือ ญี่ปุ่น

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ถึงความแตกต่างของขบวนการไท่ผิงและขบวนการทงฮักโดยแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านอุดมการณ์ ด้านผู้นำกระบวนการเคลื่อนไหว และด้านการแทรกแซงจากต่างชาติ

1. ด้านอุดมการณ์

ความเสมอภาคเท่าเทียม คือลักษณะร่วมกันของแนวคิดไท่ผิงและทงฮัก แต่ความเสมอภาคในความหมายของไท่ผิงคือการที่ประชาชนสามารถกราบไหว้ “พระเจ้า” ได้อย่างเท่าเทียม ซึ่งเป็นการสนับสนุนความชอบธรรมอีกทางให้แก่หวังซีวเฉียนที่ระบุว่าตนคือบุตรของพระเจ้าในลัทธิไท่ผิง ขณะที่ความเสมอภาคของมนุษย์ในการตีความของลัทธิทงฮัก คือ แนวคิดพระเจ้าอยู่ในมนุษย์ (ที่พัฒนาไปจนถึงแนวคิดพระเจ้าและมนุษย์เป็นหนึ่งเดียวกัน หรืออินแนซ็อน) นอกจากนี้ ลัทธิไท่ผิงยังมีภาพลักษณ์ที่รุนแรงและสุดโต่งมากกว่าลัทธิทงฮัก ไม่เพียงในแง่มุมการใช้กำลังและการสังหารผู้คนมากกว่า แต่เมื่อเปรียบเทียบรากฐานของทั้งสองลัทธิที่มีการหยิบยืมคติจีนโบราณมาประยุกต์ใช้เช่นเดียวกัน ลัทธิไท่ผิงกลับประกาศตนว่าต่อต้านการกราบไหว้รูปเคารพและ 3 ลัทธิหลักของจีน รวมทั้งยังมีกฎระเบียบควบคุมสมาชิกที่เข้มงวด เช่น การแยกที่อยู่ระหว่างชาย-หญิง ห้ามเสพอบายมุข ซึ่งแนวปฏิบัติทางสังคมที่สุดโต่งเช่นนี้ไม่ปรากฏในแนวคิดของขบวนการทงฮัก ในประเด็นการนิยามศัตรูร่วม กลุ่มไท่ผิงมุ่งเป้าล้มล้างราชวงศ์ชิงและสร้าง

วาทกรรม “ปีศาจแมนจู” เพื่อลดทอนความชอบธรรมของผู้ปกครอง ต่างจากกลุ่มทงฮักที่ไม่ได้มีแนวคิดโค่นล้มราชวงศ์โชซอน (แม้ว่าจะมีข้อเรียกร้องให้ขจัดอิทธิพลของตระกูลใหญ่และขุนนางทุจริตในราชสำนัก) หากแต่ใช้ความโกรธแค้นต่อชาวญี่ปุ่นซึ่งเป็นอิทธิพลภายนอกมาสร้างศัตรูร่วมกันในการนิยามของกลุ่มทงฮัก

2. ด้านผู้นำและกระบวนการเคลื่อนไหว

หงชีวเจวียนเป็นผู้ก่อตั้งลัทธิไท่ผิงและผู้นำสูงสุดของขบวนการ สมาชิกจำนวนมากเข้าร่วมการเคลื่อนไหวจากความเลื่อมใสศรัทธาในตัวหงชีวเจวียน ในทางกลับกัน ซอนบงจุนไม่ได้เป็นผู้ก่อตั้งลัทธิทงฮัก หากแต่เป็นผู้นำกลุ่มทงฮักในระดับท้องถิ่นเท่านั้น การระดมมวลชนให้เข้าร่วมการเคลื่อนไหวยังต้องอาศัย “ระบบซ็อบจู” หรือเครือข่ายกลุ่มทงฮักในระดับท้องถิ่นเป็นสำคัญ ด้านกระบวนการเคลื่อนไหวของทั้งสองขบวนการ สืบเนื่องจากทัศนคติที่มีต่อผู้ปกครองของไท่ผิงและทงฮักแตกต่างกัน กลุ่มไท่ผิงยกระดับตนเองจากการเคลื่อนไหวแบบเดินเท้าสู่การจัดตั้งอาณาจักรแยกตัวออกจากการควบคุมของราชสำนักชิง ขณะที่กลุ่มทงฮักเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องความต้องการของตน และสลายตัวลงเมื่อวัตถุประสงค์นั้น ๆ ลุล่วงแล้ว

3. ด้านการแทรกแซงจากต่างชาติ

บริบทแวดล้อมในปลายราชวงศ์ชิงและราชวงศ์โชซอนต้องเผชิญกับการเข้ามาของลัทธิจักรวรรดินิยม จักรวรรดิชิงถูกรายล้อมด้วยชาติตะวันตกที่เข้ามาทำสนธิสัญญาภายหลังจีนพ่ายแพ้ต่ออังกฤษในสงครามฝิ่นครั้งที่ 1 ทางปากฝั่งอาณาจักรโชซอน แม้ว่าจะมีชาติตะวันตกเข้ามาในดินแดนอยู่บ้าง แต่ชาติที่เข้ามามีอิทธิพลต่อโชซอนมากที่สุดคือชาติเอเชียด้วยกันอย่างจีนและญี่ปุ่น เมื่อเปรียบเทียบอิทธิพลของต่างชาติที่เข้ามาแทรกแซงการเคลื่อนไหวของไท่ผิงและทงฮัก อิทธิพลของต่างชาติต่อการล่มสลายของไท่ผิงถือว่าไม่มากนักเมื่อเทียบกับกลุ่มทงฮักที่ถูกกวาดล้างอย่างหนักจากกองทัพญี่ปุ่น

5.2 ข้อเสนอแนะ

ปฏิญญานิพนธ์ฉบับนี้เป็นเพียงก้าวแรกของการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มไท่ผิงและกลุ่มทงฮัก ผู้วิจัยรวบรวมและสังเคราะห์องค์ความรู้โดยเบื้องต้นในประเด็นบริบทแวดล้อมอันนำไปสู่การเคลื่อนไหว อุดมการณ์ ผู้นำและกระบวนการเคลื่อนไหว ตลอดจนผลกระทบที่ตามมาต่อราชวงศ์เท่านั้น อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าการวิจัยชิ้นนี้ยังสามารถให้ผู้สนใจท่านอื่น ๆ นำไปต่อยอดค้นคว้าหรือนำเสนอในประเด็นอื่น ๆ เพิ่มเติมได้อีกมาก

ประการแรก ในมุมมอง “การทำให้เป็นสมัยใหม่” (Modernization) ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าการเคลื่อนไหวของกลุ่มไท่ผิงและกลุ่มทงฮัก เป็นปัจจัยหนึ่งที่น่าไปสู่การพัฒนาเป็นยุคสมัยใหม่

ของจีนและเกาหลีหรือไม่ เพราะภายหลังจากกลุ่มไท่ผิงและกลุ่มทงฮักสิ้นสุดลง บรรดากลุ่มผู้ปกครองได้พยายามปฏิรูปตนเองสู่ความทันสมัย เช่น การเคลื่อนไหวให้ตนเองเข้มแข็งของราชสำนักชิง หรือการปฏิรูปคาบอของราชสำนักโชซอน ในทางกลับกัน หากเรามองว่าการลงนามในสนธิสัญญาทางการค้าซึ่งนำไปสู่การเปิดเมืองท่าตามชายฝั่ง เช่น สนธิสัญญานานกิงของจีน และสนธิสัญญาคังฮวาของโชซอน เป็นหมุดหมายสำคัญของการเข้าสู่ยุคทุนนิยมสมัยใหม่ เป็นไปได้หรือไม่ที่การเคลื่อนไหวของทั้งสองขบวนการเป็นผลพวงหนึ่งจากการถูกผลักดันให้เข้าสู่ยุคสมัยใหม่¹

ประการที่สอง ในฐานะ “ประวัติศาสตร์และความทรงจำ” ของจีนและเกาหลี ภาพจำ เรื่องเล่า สิ่งปลูกสร้างและสื่อที่ถูกผลิตซ้ำเกี่ยวกับกลุ่มไท่ผิงและทงฮักในปัจจุบันให้ความสำคัญและค่อนข้างไปในทางยกย่องทั้งสองขบวนการ เช่น ภาพลักษณ์การเป็นนักปฏิวัติรุ่นแรกของไท่ผิงที่ต่อต้านระบอบศักดินาอันฟอนเฟะของราชสำนักชิง แนวคิดของไท่ผิงที่มีโครงร่างแบบคอมมิวนิสต์ยุคแรกเริ่มยังคงได้รับการกล่าวถึงอย่างมากในวงวิชาการโดยเฉพาะนักคิดสายมาร์กซิสต์ ฝั่งกลุ่มทงฮักได้รับการเปรียบเปรยว่าเป็นกลุ่มปฏิวัติที่เรียกร้องความเท่าเทียม เป็นต้นแบบความรักชาติ ต่อต้านการคุกคามของญี่ปุ่น ซึ่งภาพลักษณ์นี้ถูกยกย่องอย่างมากในละครโทรทัศน์เกาหลี เรื่อง “The Nokdu Flower (녹두꽃)”²

ประการสุดท้าย วิเคราะห์ผ่านแนวคิด “ชาตินิยม (Nationalism) - ชาตินิยม (Ethnocentrism)” ถ้ากลุ่มไท่ผิงคือกรณีศึกษาความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ระหว่างประชาชนชาวจีนฮั่น (โดยเฉพาะกลุ่มวัฒนธรรมฮากกา) และผู้ปกครองชาวแมนจู และขบวนการทงฮักคือตัวอย่างการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาตินิยม เหตุการณ์เหล่านี้จะมีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร หากเราเลือกเปรียบเทียบกับสถานการณ์ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการถูกกดทับด้านอัตลักษณ์

¹ ตัวอย่างงานศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์เปรียบเทียบที่วิเคราะห์การเคลื่อนไหวใน 3 ประเทศ ได้แก่ ฝรั่งเศส อิตาลี และเยอรมนี ว่าเป็นผลสืบเนื่องจากการกลายเป็นเมือง (Urbanization) และการเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม (Industrialization) ดู Tilly, Charles, Tilly, Louise, และ Tilly, Richard. (2013). *The Rebellious Century: 1830-1930*.

² ความยาว 48 ตอน ออกฉายใน ค.ศ.2019 ทางช่อง SBS TV ได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงวัฒนธรรม การกีฬา และการท่องเที่ยวของเกาหลีใต้ (Ministry of Culture, Sports and Tourism) และ KOCCA (Korea Creative Content Agency) ดู Official Website ของละครเรื่องนี้ได้ที่ <https://programs.sbs.co.kr/drama/nokduflower/>

ของชนกลุ่มน้อยท่ามกลางแนวคิดรัฐชาติสมัยใหม่ที่ต้องเชิดชูอัตลักษณ์หลักแห่งชาติ (National Identity) เป็นสำคัญ³ และอุดมการณ์ชาตินิยมที่ยังคงแพร่หลายอยู่ทั่วทุกมุมโลก

³ ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยวนนึกถึงกรณีชาวอุยกูร์ (Uighurs / Uyghurs) ในเขตปกครองตนเองซินเจียงของจีน รวมไปถึงกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยจำนวนมากในเมียนมาที่ยังคงถูกเลือกปฏิบัติจากกลุ่มชาติพันธุ์หลักของประเทศ ซึ่งความขัดแย้งทางชาติพันธุ์กลายเป็นปัจจัยหนึ่งที่น่าไปสู่การจัดตั้งขบวนการแบ่งแยกดินแดนหรือกองกำลังต่อต้านผู้ปกครองจากรัฐบาลกลาง

บรรณานุกรม

- Ahn Sang Jin. (1998). *The Religious Synthesis of Choe Je-U as a Nineteenth Century Theological Paradigm for Korean Minjung Theology*. (Doctoral dissertation). University of Toronto, Canada. (Theology).
- Arendt, Hannah. (1990). *On Revolution*. New York: Penguin Books.
- Asia for Educators - Columbia University. (n.d.). The Land System of the Heavenly Kingdom. http://afe.easia.columbia.edu/ps/cup/taiping_economic_pgm.pdf
- Asia for Educators - Columbia University. (n.d.). The Tonghak Religion and Uprising: Ch'oe Cheu on Learning Truth and Twelve Reforms Proclaimed by the Tonghak Overseer's Office. http://afe.easia.columbia.edu/ps/korea/tonghak_rebellion.pdf
- Bae Hang Seob. (2017). Popular Movements and Violence in East Asia in the Nineteenth Century: Comparing the Ideological Foundations of their Legitimation. *Sungkyun Journal of East Asian Studies*, 17(2), 233-260.
- Beirne, Paul. (2009). *Su-un and His World of Symbols: the Founder of Korea's First Indigenous Religion*. London: Routledge.
- Bowman, John S. (2000). *Columbia Chronologies of Asian History and Culture*. New York: Columbia University Press.
- Cambridge Chinese Classics. (n.d.). The Analects (Lun Yu). <http://www.camcc.org/media/reading-group/lunyu/lunyu-en.pdf>
- Carroll, John M. (2010). The Canton System: Conflict and Accommodation in the Contact Zone. *Journal of the Royal Asiatic Society Hong Kong Branch*, 50, 51-66.
- Ch'oe Yong ho. (2011). The Kapsin Coup of 1884: a Reassessment. *Korean Studies*, 6(1), 105-124.
- Cha Myung Soo. (2008). The Economic History of Korea. <https://eh.net/encyclopedia/the-economic-history-of-korea/>
- Chappell, Jonathan. (2016). The Limits of the Shanghai Bridgehead: Understanding British Intervention in the Taiping Rebellion 1860–62. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, 44(4), 533-550.

- Chen Shuo, และ Kung, James Kai-sing. (2016). Of maize and men: the effect of a New World crop on population and economic growth in China. *Journal of Economic Growth*, 21(1), 71-99.
- Cheng, James Chester. (1963). *Chinese Sources for the Taiping Rebellion, 1850-1864*. Hong Kong: Hong Kong University Press.
- Chong, Key Ray. (1969). The Tonghak Rebellion: Harbinger of Korean Nationalism. *Journal of Korean Studies (1969-1971)*, 1(1), 73-88.
- Deng, Kent, และ Sun Sheng Min. (2019). China's Extraordinary Population Expansion and Its Determinants during the Qing Period, 1644-1911. *Population Review*, 58(1).
- Digital China Harvard. (n.d.). Letter of Advice to Queen Victoria.
https://cyber.harvard.edu/ChinaDragon/lin_xexu.html
- Easton, Mark, Saldais, Maggy, Dumovic, Vladimir, Carrodus, Geraldine, และ Machar, Christian. (2016). Ancient China. In *Oxford Big Ideas Humanities 7 Victorian Curriculum* (Chapter 15, pp. 414-450). Australia: Oxford University Press ANZ.
- Elliott, Mark C. (2001). *The Manchu Way: the Eight Banners and Ethnic Identity in Late Imperial China*. Stanford: Stanford University Press.
- Elman, Benjamin. (2016). Civil Service Examinations. In Cheng Linsun (Ed.), *Berkshire Encyclopedia of China*. Berkshire: Berkshire Publishing Group.
- Feuerwerker, Albert. (1984). The State and the Economy in Late Imperial China. *Theory and Society*, 13(3), 297-326.
- Goldstone, Jack A. (1982). The Comparative and Historical Study of Revolutions. *Annual Review of Sociology*, 8(1), 187-207.
- Goldstone, Jack A. (1991). *Revolution and Rebellion in the Early Modern World*. Berkeley: University of California Press.
- Guy, R. Kent. (2010). *Qing Governors and Their Provinces: the Evolution of Territorial Administration in China, 1644-1796*. Seattle: University of Washington Press.
- Hail, William James. (1927). *Tsêng Kuo-fan and the Taiping Rebellion: With a Short Sketch of His Later Career*. New Haven: Yale University Press.
- Holcombe, Charles. (2017). Early Modern East Asia (Sixteenth-Eighteenth Centuries). In A

- History of East Asia: From the Origins of Civilization to the Twenty-First Century* (2, pp. 167-198). Cambridge: Cambridge University Press.
- Holcombe, Charles. (2017). The Nineteenth-Century Encounter of Civilizations. In *A History of East Asia: From the Origins of Civilization to the Twenty-First Century* (2, pp. 217-258). Cambridge: Cambridge University Press.
- Hong Ji Yeon, and Paik, Christopher. (2018). Colonization and Education: Exploring the Legacy of Local Elites in Korea. *Economic History Review*, 71(3), 938-964.
- Hong Ki Won. (2019). A Historical Trajectory of Cultural Policy in Korea: Transforming Cultural Politics into Cultural Policy. *International Journal of Cultural Policy*, 25(1), 5-19.
- Jack, Patrick Hayes. (2019). Leaving Home: Chinese Migrations in the Mid-Late 19th Century. <https://asiapacificcurriculum.ca/learning-module/chinese-migrations-mid-late-19th-century>
- Japan Center for Asian Historical Records. (n.d.). Japanese-Korean Alliance. https://www.jacar.go.jp/jacarbl-fsjwar-j/about/pdf/02-02_18.pdf
- Japan Center for Asian Historical Records. (n.d.). Original Script Signed by the Emperor, 1894, Imperial Edict, August 1, Declaration of War Against Qing. https://www.jacar.go.jp/jacarbl-fsjwar-j/about/pdf/02-02_15.pdf
- Japan Center for Asian Historical Records. (n.d.). Promulgating an Imperial Edict to Declare a War between Japan and Qing. https://www.jacar.go.jp/jacarbl-fsjwar-j/about/pdf/02-02_16.pdf
- Jeong Mee Ryang, and Lee Woo jin. (2018). *Understanding Korea No. 9 Korean Education: Educational Thought, Systems and Content* (S. Tae-soo, Tran.). Gyeonggi: The Academy of Korean Studies.
- Jin Sang Pil. (2016). *Korean Neutralisation Attempts (1882-1907): Retracing the Struggle for Survival and Imperial Intrigues*. (Doctoral dissertation). SOAS, University of London. (Korean Studies). <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edsble&AN=edsble.707213&site=eds-live&scope=site&custid=s4775581>

- Kang Wi Jo. (1968). Belief and Political Behavior in Ch'ondogyo. *Review of Religious Research*, 10(1), 38-43.
- Kilcourse, Carl S. (2014). Son of God, Brother of Jesus: Interpreting the Theological Claims of the Chinese Revolutionary Hong Xiuquan. *Studies in World Christianity*, 20(2), 124-144.
- Kim, C. I. Eugene, and Kim Han Kyo. (1968). *Korea and the Politics of Imperialism, 1876-1910*. Berkeley: University of California Press.
- Kim Jin Wung. (2012). *A History of Korea : From 'Land of the Morning Calm' to States in Conflict*. Bloomington: Indiana University Press.
- Kim Kuen Tae. (2007). Distinctive Characteristics of the Joseon Dynasty's Fiscal Policy in the Nineteenth Century. *Korea Journal*, 47(2), 99-136.
- Kim Kuen Tae. (2014). Farming in the Joseon Period. In E. Park and M. D. Shin (Ed.), *Everyday Life in Joseon-Era Korea: Economy and Society* (pp. 37-46). Leiden: Global Oriental.
- Kim Suk Joo. (2011). *Liang Fa's Quanshi Liangyan and Its Impact on the Taiping Movement*. (Doctoral dissertation). Baylor University, Texas. (Religion).
- Kim Sun Joo. (November, 2007). Taxes, the Local Elite, and the Rural Populace in the Chinju Uprising of 1862. *The Journal of Asian Studies*, 66(4), 993-1027.
- Kim Sung Woo. (2014). The Tax Burden of the Peasantry. In E. Park and M. D. Shin (Ed.), *Everyday Life in Joseon-Era Korea: Economy and Society*. Leiden: Global Oriental.
- Kleiner, Juergen. (2001). *Korea: A Century of Change* (Vol. 7): WORLD SCIENTIFIC.
- Larsen, Kirk W. (2016). Competing Imperialisms in Korea. In M. J. Seth (Ed.), *Routledge Handbook of Modern Korean History*. London: Routledge.
- Lee, Archie Chi Chung. (2008). The Bible in China: Religion of God's Chinese Son. *The Princeton Theological Seminary*, 29, 21-38.
- Lee Chong Sik. (1963). *The Politics of Korean Nationalism*. Berkeley: University of California Press.
- Lee Hun Chang. (2013). *Welfare Policy of Choson Korea (1392-1910) under the*

Malthusian Constraint. Paper presented at the Asia-Pacific Economic and Business History Conference, Seoul National University.

<https://apebh2013.files.wordpress.com/2013/02/welfar-korea-lee-hunchang.pdf>

Lee Ki Baik. (1984). *A New History of Korea*. Seoul: Ilchokak.

Leong Sow Theng. (1997). *Migration and Ethnicity in Chinese History: Hakkas, Pengmin, and Their Neighbors*. Stanford: Stanford University Press.

Lew Young Ick. (1990). The Conservative Character of the 1894 Tonghak Peasant Uprising: A Reappraisal with Emphasis on Chŏn Pong-jun's Background and Motivation. *The Journal of Korean Studies* (1979), 7, 149-180.

Lian Xi. (2006). Western Protestant Missions and Modern Chinese Nationalist Dreams. *East Asian History*(32/33), 199-216.

Lindley, Augustus F. (1866). *Ti-Ping Tien-Kwoh; the History of the Ti-Ping Revolution, Including a Narrative of the Author's Personal Adventures*. By Lin-Le. London: Day & Son.

McCord, Edward A. (1988). Militia and Local Militarization in Late Qing and Early Republican China: The Case of Hunan. *Modern China*, 14(2), 156-187.

Michael, Franz H., และ Chang Chung-li. (1972). *The Taiping Rebellion ; History and Documents*. Seattle: University of Washington Press.

Min Kyong Ja. (1995). *Rebellious Roots: Korean Peasant Movements (1862-1894)*. (Doctoral dissertation). The University of North Carolina, Chapel Hill. (Sociology).

Ministry of Foreign Affairs of Japan. (1894). 朝鮮国出兵ニ関シ清国並ニ朝鮮国ト交渉ノ件 การส่งทหารไปเกาหลี การเจรจากับราชวงศ์ชิงและเกาหลี. 日本外交文書デジタルアーカイブ 第 27 卷第 2 冊(明治 27 年 / 1894 年) จดหมายเหตุดิจิทัล เอกสารทางการทูตของญี่ปุ่น ฉบับที่ 27 ส่วนที่ 2 (ปี เมือจิที่ 27 / ค.ศ.1894).

<https://www.mofa.go.jp/mofaj/annai/honsho/shiryo/archives/27-2.html>

Moon Myong Sook. (2017). Donghak and the God of Choe, Je-u: Through the Donggyeong-Daejeon and the Yongdam Yusa. *Catholic Theology and Thought*, 79(1), 218-260.

Morgenthau, Hans Joachim. (1967). *Politics Among Nations: the Struggle for Power and Peace*. New York: A.A. Knopf.

National Bureau of Statistics of China. (2010). Geographic Distribution and Population of Ethnic Minorities. *China Statistical Yearbook 2020*.
<http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2020/indexeh.htm>

National Graduate Institute for Policy Studies (GRIPS), Institute for Advanced Studies on Asia (IASA), and The University of Tokyo. (n.d.). Convention of Tientsin, 1885 (Tianjin Convention).

<https://worldjpn.grips.ac.jp/documents/texts/pw/18850418.T1E.html>

National Graduate Institute for Policy Studies (GRIPS), Institute for Advanced Studies on Asia (IASA), and The University of Tokyo. (n.d.). Treaty of Peace and Friendship between the Empire of Japan and the Kingdom of Korea.

<https://worldjpn.grips.ac.jp/documents/texts/pw/18760226.T1E.html>

National Museum of Korea. (n.d.). Report about the Donghak Peasant Revolution Submitted by Seonmusa (Pacifator) Eo Yun-jung.

<https://www.museum.go.kr/site/eng/relic/represent/view?relicId=2723>

Oliphant, Laurence. (1863). A Visit to the Taipings. In Norman Macleod *Good words* (pp. 186-190). London: Alexander Strahan.

Park Chang Ho. (1997). *Religious Movement and Revolution in the Modernisation of Korea : a Historical and Comparative Study*. (Doctoral dissertation). University of Hull. (Sociology).

Park, J. P. (2018). *A New Middle Kingdom : Painting and Cultural Politics in Late Chosŏn Korea (1700–1850)*. Seattle: University of Washington Press.

Patricia, Buckley Ebrey, and Anne, Walthall. (2014). *East Asia: a Cultural, Social, and Political History from 1600* (3rd ed.) (Vol. 2). Boston, MA: Cengage Learning.

Qi Ye, Henderson, Mark, Xu Ming, Chen Jin, Shi Pei Jun, He Chun Yang, and Skinner, G. William. (2004). Evolving Core-Periphery Interactions in a Rapidly Expanding Urban Landscape: The Case of Beijing. *Landscape Ecology*, 19(4), 375-388.

R. Keith, Schoppa. (2014). From Empire to People's Republic. In A. J. William (Ed.), *Politics*

- in China : An Introduction, Second Edition*. New York: Oxford University Press.
- Rhee Hong Beom. (2007). *Asian Millenarianism: an Interdisciplinary Study of the Taiping and Tonghak Rebellions in a Global Context*: Youngstown, N.Y. : Cambria Press.
- Ro Kwang Hai. (1966). *Power Politics in Korea and Its Impact on Korean Foreign and Domestic Affairs, 1882-1907*. (Doctoral dissertation). The University of Oklahoma., United States. (International law and relations).
- <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edsbas&AN=edsbas.A55B03B1&site=eds-live&scope=site&custid=s4775581>
- Rockhill, William Woodville (Ed.) (1904). *Treaties and Conventions with or Concerning China and Korea, 1894-1904: Together with Various State Papers and Documents Affecting Foreign Interests*. Washington: Government Printing Office.
- Rowbotham Stobbs Ekins, Jane. (1863). *Chinese Scenes and People: With Notices of Christian Missions and Missionary Life in a Series of Letters from Various Parts of China*. London: J. Nisbet.
- Rowe, William T. (2002). Social Stability and Social Change. In W. J. Peterson (Ed.), *The Cambridge History of China* (Vol. 9, pp. 473-562). Cambridge: Cambridge University Press.
- Rowe, William T. (2009). *China's Last Empire: the Great Qing*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.
- Scarth, John. (1861). *British Policy in China; Neutral War and Warlike Peace !* Edinburgh: Edmonstron and Douglas.
- Seth, Michael J. (2008, Fall). Korea: From Hermit Kingdom to Colony. *Education About Asia: Asia in World History: 1750-1914*, 13(2), 28-33.
- Seth, Michael J. (2010). *A Concise History of Modern Korea: From the Late Nineteenth Century to the Present*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield.
- Setton, Mark. (2000). Confucian Populism and Egalitarian Tendencies in Tonghak Thought. *East Asian History*(20), 121-144.
- Shin, Michael D. (2014). *Korean History in Maps: From Prehistory to the Twenty-First Century*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Shin Yong Ha. (1994). Conjunction of Tonghak and the Peasant War of 1894. *Korea Journal*, 34(4), 59-75.
- Skocpol, Theda. (2008). *States and Social Revolutions: a Comparative Analysis of France, Russia, and China* (36th ed.). New York: Cambridge University Press.
- Smith, Richard J. (1974). Chinese Military Institutions in The Mid-Nineteenth Century, 1850-1860. *Journal of Asian History*, 8(2), 122-161.
- Song Ho Jung, Jeon Deog Jae, and Lim Ki Hwan. (2019). *Understanding Korea Series No.10: A History of Korea* (D. Kane, Tran.). Gyeonggi: The Academy of Korean Studies.
- Spence, Jonathan D. (1990). *The Search for Modern China*. W.W. Norton & Company: Norton.
- Spence, Jonathan D. (1997). *God's Chinese son : the Taiping Heavenly Kingdom of Hong Xiuquan*. New York: W.W. Norton & Company.
- Spence, Jonathan D. (2013). *The Search for Modern China* (3rd ed.). New York: W.W. Norton & Company.
- Susan S. Shin. (Winter-Spring 1978-1979). *The Tonghak Movement: From Enlightenment to Revolution*. Paper presented at the Korean Studies Forum, Seoul.
- The Taiping revolution*. (1976). Beijing: Foreign Languages Press.
- Theodore De Bary, William, Bloom, Irene, and Lufrano, Richard John. (1999). *Sources of Chinese Tradition: From 1600 Through the Twentieth Century*. New York: Columbia University Press.
- Tilly, Charles, Tilly, Louise, and Tilly, Richard. (2013). *The Rebellious Century: 1830-1930*. London: Harvard University Press.
- Vaclav, Smil. (1993). China's Environmental Crisis. Retrieved from http://afe.easia.columbia.edu/special/china_1950_population.htm
- Von Glahn, Richard. (2016). Domestic Crises and Global Challenges: Restructuring the Imperial Economy (1800 to 1900). In *The Economic History of China: From Antiquity to the Nineteenth Century* (pp. 348-399). Cambridge: Cambridge University Press.

- Wang Ching Cheng (王慶成). (1981). Hung Hsiu-chuan's Early Thought and the Taiping Revolution. *Renditions: A Chinese - English Translation Magazine*, 1981(15), 108-138.
- Weems, Benjamin. (1961). The Tonghak Rebellion. *Journal of Social Science and Humanities*, 14, 33-48.
- Wei Xiao Yang. (2014). A Study on Political Thoughts Produced in the Taiping Rebellion. *Higher Education of Social Science*, 6(2), 84-88.
- Wikimedia Commons. (2017). Qing Viceroy. https://en.wikipedia.org/wiki/File:Qing_viceroy.png
- Wikimedia Commons. (2018). Administrative Divisions of Late Joseon. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Administrative_divisions_of_Late_Joseon.png
- Wikimedia Commons. (2019). China Blank Province Map. https://en.wikipedia.org/wiki/File:China_blank_province_map.svg
- Wikimedia Commons. (2020). Sabal Tongmun. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sabal_Tongmun.jpg
- Withers, John L. (1983). *The Heavenly Capital: Nanjing under the Taiping ; 1853-1864*. (Doctoral dissertation). Yale University, New Haven. (History).
- Xia Zhi Hou. (2019). White Lotus Rebellion. <https://www.britannica.com/event/White-Lotus-Rebellion>
- Yeung King To. (2007). *Suppressing Rebels, Managing Bureaucrats: State-Building during the Taiping Rebellion, 1850-1864*. (Doctoral dissertation). The State University of New Jersey, Rutgers. (Sociology).
- Yu Mao Chun. (2012). The Taiping Rebellion: A Military Assessment of Revolution and Counterrevolution. In D. A. Graff และ R. D. S. Higham (Ed.), *A military history of China* (Chapter 8 pp. 135-152). Lexington: University Press of Kentucky.
- กรพนธ์ ตั้งเขื่อนขันธ์. (2557). วาทกรรมตงจิน กังจิน ในประวัติศาสตร์สงครามฝิ่น อ่าน การล่มสลายของราชสำนักแห่งสวรรค์ ย้อนศึกษาสงครามฝิ่น. วารสารจีนศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 7(2), 204-215.

กรพนัช ตั้งเชื่อนขันธ. (2560). จีนในประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ในประวัติศาสตร์จีน. วารสารจีนศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 10(1), 278-307.

จอห์น เค แฟร์แบงก์. (2525). เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่มหนึ่ง (พิมพ์ครั้งที่ 2) (เพ็ชรี สุมิตร).

กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

นิโคโล มาคิอาเวลลี. (2558). เจ้าผู้ปกครอง The prince (พิมพ์ครั้งที่ 9) (สมบัติ จันทรวงศ์, ผู้แปล).

กรุงเทพฯ: มูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนา โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

ปิยดา ชลวร. (2555). เมื่อแมนจูเข้ามาปกครองฮั่น การก่อตั้งและปกครองจีนในช่วงแรกของราชวงศ์ชิง. ใน ปกรณัม ลิมปุนสุรณ (บ.ก.), เหตุเกิดในราชวงศ์ชิง (น.14-45). นนทบุรี: ชวนอ่าน.

พิพาดา ยังเจริญ. (2556). ประวัติศาสตร์เกาหลีตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 การแข่งขันและแทรกแซงจากต่างชาติ อาณานิคม และชาตินิยม.

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไพบุลย์ ปิตะเสน. (2555). ประวัติศาสตร์เกาหลี จากยุคเผ่าพันธุ์ถึงยุคสาธารณรัฐใหม่ (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โฟสต์.

ภาสินี ศรีสุนทรพินิต. (2561). การยกเลิกระบบการสอบเข้ารับราชการในสมัยราชวงศ์ชิง. (ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ. (วัฒนธรรมจีนศึกษา).

ภูวดล ทองประเสริฐ. (2521). ประวัติศาสตร์เกาหลีสมัยใหม่. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

เมธี เกียรติทองจรรยา. (2560). อิทธิพลของญี่ปุ่นที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงของจีนในประวัติศาสตร์ ตั้งแต่สงครามจีน-ญี่ปุ่นครั้งที่ 1 ค.ศ.1894-การเคลื่อนไหว 4 พฤษภาคม ค.ศ.1919. (ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ. (วัฒนธรรมจีนศึกษา).

รานา มิเตอร์. (2558). จีนสมัยใหม่ ความรู้แบบพกพา (พิมพ์ครั้งที่ 2) (กิตติพงศ์ สนธิสัมพันธ์, ผู้แปล). กรุงเทพฯ : openworlds.

วาสนา วงศ์สุววัฒน์. (2555). หงซิวเจี๋ยน ต้นแบบนักปฏิวัติจีน. ใน ปกรณัม ลิมปุนสุรณ (บ.ก.), เหตุเกิดในราชวงศ์ชิง (น. 46-79). กรุงเทพฯ: ชวนอ่าน.

ศิริพร ดาบเพชร. (2562). ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่. กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สมโชติ อ๋องสกุล. (2525). กบฏผู้วิเศษ: ฝิ่นในภาคใต้. วารสารประวัติศาสตร์, 7(1), 42-62.

เล่า หย่ง, และ หวัง ไผ่ผิง. (2560). หลังสิ้นบัลลังก์มังกร ประวัติศาสตร์จีนยุคเปลี่ยนผ่าน (กำพล ปิยะศิริกุล, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: มติชน.

หวัง หลง. (2559). ราชสำนักจีนหันซ้าย โลกหันขวา (เชมณัฐ ทรัพย์เกษมชัย และ สุดำรัตน์ วงศ์

กระทรวง, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: มติชน.

국사편찬위원회. (n.d.). 고종실록 30 권, 고종 30 년 3 월 25 일 정미

1 번째기사 10월 30일, 10월 31일 3월 25일 1. 1.

http://sillok.history.go.kr/id/kza_13003025_001

국사편찬위원회. (n.d.). 고종실록 31 권, 고종 31 년 4 월 4 일 경술

1 번째기사 10월 31일, 10월 31일 4월 4일 1. 1.

http://sillok.history.go.kr/id/kza_13104004_001

국사편찬위원회. (n.d.). 고종실록 31 권, 고종 31 년 4 월 27 일 계유

5 번째기사 10월 31일, 10월 31일 4월 27일 5. 5.

http://sillok.history.go.kr/id/kza_13104027_005

국사편찬위원회. (n.d.). 고종실록 31 권, 고종 31 년 5 월 1 일 정축

4 번째기사 10월 31일, 10월 31일 5월 1일 4. 4.

http://sillok.history.go.kr/id/kza_13105001_004

국사편찬위원회. (n.d.). 고종실록 31 권, 고종 31 년 5 월 12 일 무자

1 번째기사 10월 31일, 10월 31일 5월 12일 1. 1.

http://sillok.history.go.kr/id/kza_13105012_001

박맹수. (2017). 전봉준의 평화사상. [The Peace Theory of Jeon Bong-jun].

통일과 평화 Journal of Peace and Unification Studies, 9(1), 72-98.

천도교 중앙총부. (n.d.). 안심가 อันชิมกา.

<http://www.chondogyo.or.kr/niabbs4/bbs.php?bbstable=yousa&no=2&page=1>

천도교 중앙총부. (n.d.). 용담유사 ยง담ยูสา.

<http://www.chondogyo.or.kr/niabbs4/bbs.php?bbstable=yousa>

洪秀全. (n.d.). 原道救世歌 หยวนเต้าจี้วี่เซอเกอ. <https://zh.m.wikisource.org/zh/原道救世歌>

洪秀全. (n.d., 28 January, 2020). 原道覺世訓 หยวนเต้าเจวี่เซอซุ่น.

<https://zh.m.wikisource.org/zh/原道覺世訓>

ภาคผนวก

การแบ่งภูมิภาคของจีนแบบ “มหภูมิภาค” (Macroregions) โดย George William Skinner

ที่มา : Qi Ye และคนอื่น ๆ. (2004). *Evolving Core-Periphery Interactions in a Rapidly Expanding Urban Landscape: The Case of Beijing*. *Landscape Ecology*, 19(4): 380.

Geographic Distribution and Population of Ethnic Minorities

Figures of population are obtained from the Population Census in 2010.

Ethnic Name	Main Geographic Distribution	Population (person)
Mongolian	Inner Mongolia, Liaoning, Jilin, Hebei, Heilongjiang and Xinjiang	5,981,840
Hui	Ningxia, Gansu, Henan, Xinjiang, Qinghai, Yunnan, Hebei, Shandong, Anhui, Liaoning, Beijing, Inner Mongolia, Tianjin, Heilongjiang, Shaanxi, Guizhou, Jilin, Jiangsu and Sichuan	10,586,087
Tibetan	Tibet, Sichuan, Qinghai, Gansu and Yunnan	6,282,187
Uygur	Xinjiang	10,069,346
Miao	Guizhou, Hunan, Yunnan, Guangxi, Chongqing, Hubei and Sichuan	9,426,007
Yi	Yunnan, Sichuan and Guizhou	8,714,393
Zhuang	Guangxi, Yunnan and Guangdong	16,926,381
Bouyei	Guizhou	2,870,034
Korean	Jilin, Heilongjiang and Liaoning	1,830,929
Manchu	Liaoning, Hebei, Heilongjiang, Jilin, Inner Mongolia and Beijing	10,387,958
Dong	Guizhou, Hunan and Guangxi	2,879,974
Yao	Guangxi, Hunan, Yunnan and Guangdong	2,796,003

Ethnic Name	Main Geographic Distribution	Population (person)
Bai	Yunnan, Guizhou and Hunan	1,933,510
Tujia	Hunan, Hubei, Chongqing and Guizhou	8,353,912
Hani	Yunnan	1,660,932
Kazak	Xinjiang	1,462,588
Dai	Yunnan	1,261,311
Li	Hainan	1,463,064
Lisu	Yunnan and Sichuan	702,839
Va	Yunnan	429,709
She	Fujian, Zhejiang, Jiangxi and Guangdong	708,651
Gaoshan	Taiwan and Fujian	4,009
Lahu	Yunnan	485,966
Shui	Guizhou and Guangxi	411,847
Dongxiang	Gansu and Xinjiang	621,500
Naxi	Yunnan	326,295
Jingpo	Yunnan	147,828
Kirgiz	Xinjiang	186,708
Tu	Qinghai and Gansu	289,595
Daur	Inner Mongolia and Heilongjiang	131,992

Ethnic Name	Main Geographic Distribution	Population (person)
Mulam	Guangxi	216,257
Qiang	Sichuan	309,576
Blang	Yunnan	119,639
Salar	Qinghai	130,607
Maonan	Guangxi	101,192
Gelao	Guizhou	550,746
Xibe	Liaoning and Xinjiang	190,481
Achang	Yunnan	39,555
Pumi	Yunnan	42,861
Tajik	Xinjiang	51,069
Nu	Yunnan	37,523
Ozbek	Xinjiang	10,569
Russian	Xinjiang and Heilongjiang	15,393
Ewenki	Inner Mongolia	30,875
De'ang	Yunnan	20,556
Bonan	Gansu	20,074
Yugur	Gansu	14,378
Jing	Guangxi	28,199

Ethnic Name	Main Geographic Distribution	Population (person)
Tatar	Xinjiang	3,556
Drung	Yunnan	6,930
Oroqen	Heilongjiang and Inner Mongolia	8,659
Hezhen	Heilongjiang	5,354
Moinba	Tibet	10,561
Lhoba	Tibet	3,682
Jino	Yunnan	23,143

ที่มา : National Bureau of Statistics of China. (2010). *Geographic Distribution and Population of Ethnic Minorities*. (Online).

แผนที่แสดงการแบ่งเขตของข้าหลวงใหญ่ (จ่งตู) ในสมัยราชวงศ์ชิง

ที่มา : Wikimedia Commons. (2017). *Qing Viceroy*. (Online).

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	ณัฐวดี เจนสิริผล
วัน เดือน ปี เกิด	12 สิงหาคม 2539
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
วุฒิการศึกษา	พ.ศ.2560 รัฐศาสตรบัณฑิต สาขาการระหว่างประเทศ (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) จาก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ.2563 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร
ที่อยู่ปัจจุบัน	กรุงเทพมหานคร
ผลงานตีพิมพ์	ณัฐวดี เจนสิริผล. (2563). "Thailand in the cold war โดย Matthew Phillips". วารสารประวัติศาสตร์ มศว. 45(มกราคม-ธันวาคม 2563): 221-223.
รางวัลที่ได้รับ	Best Abstract in the Humanities & Arts category from the topic "Taiping-Donghak : Popular movements in the last dynasties of China and Korea" at "Samaggi Abstract Competition 2021" organised by Samaggi Samagom